

Művészeti körkép

Kutatás a művészeti nevelés helyzetéről és
lehetőségeiről, a tanórai és tanórán kívüli
művészeti tevékenységről és rendezvényekről

Művészeti körkép

Kutatás a művészeti nevelés helyzetéről és
lehetőségeiről, a tanórai és tanórán kívüli
művészeti tevékenységről és rendezvényekről

Impresszum

Művészeti körkép

Kutatás a művészeti nevelés helyzetéről és lehetőségeiről,
a tanórai és tanórán kívüli művészeti tevékenységről és rendezvényekről

Lektor:

Pusztai Gabriella, Fényes Hajnalka

Angol anyanyelvi lektor:

Donald Morse

Szerkesztő:

Váradi Judit

© Magyar Művészeti Akadémia
Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet, 2020

© Szerkesztő, 2020

© Szerzők, 2020

ISBN 978-615-6192-15-8

MMA MMKI
1121 Budapest,
Budakeszi út 38.

A kiadásért felel Kocsis Miklós, az MMA MMKI igazgatója.

A kutatás a Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és
Módszertani Kutatóintézete támogatásával valósult meg.

Magyar Művészeti Akadémia
Művészetelméleti és Módszertani
Kutatóintézet

Tartalom

Előszó	7
Miért nem lehet művészeti nevelés nélkül sikeressé tenni a felnövekvő nemzedéket?	9
Váradi Judit – Hörich Balázs – Márkus Edina: Az extrakurrikuláris művészeti tevékenységek és rendezvények lehetősége – A kutatás mintája és módszere	13
Váradi Judit – Kiss Julianna: A művészeti nevelés kurrikuláris lehetőségei – Intézményvezetői tükrök	19
Sz. Fodor Adrienne – Kerekes Rita: Művészeti tevékenység és önképzés – A művészetközvetítő pedagógus szakmai megújulásának lehetőségei	37
Kiss Julianna – Bortoliz Izabella – Borsos Blanka: A tanulók extra-kurrikuláris művészeti tevékenységei a háttérváltozók tükrében	55
Héjja Bella Emerencia – Lehotka Ildikó – Dragony Gábor: Klasszikus kulturális szokások és attitűdök	71
Váradi Judit: Egy felmérés eredményei a tanulók részvételéről élőzenei hangversenyen és operaelőadáson	91
Bíró István Ferenc – Hörich Balázs – Szalai Tamás: Általános iskolai tanulók kulturális fogyasztása a társadalmi státusz függvényében	107
Szűcs Tímea: A kulturális tőke szerepe a művészeti nevelésben (háttérváltozók elemzése)	127
Péter Csaba – Radócz József Miklós – Mike Ádám: A szülők művészeti múltja és jelene	133
Szűcs Tímea – Péter Csaba: A szülők hatása gyermekük művészeti tevékenységeire	151
Váradi Judit: A szülők kulturális attitűdjének jellemzői	171
Márkus Edina – Herczegh Judit: A DEXARTA-kutatás szolgáltatói oldalának vizsgálata	193
Artistic Panorama	209

Örömmre szolgált, hogy intézetünk – a Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézete – támogathatta ezt a nagyszerű indítványt, amelyet a kezében tarthat most a kedves olvasó. A kötet alapjául szolgáló kutatás nem titkolt célja az volt, hogy hozzájáruljon a művészetoktatást végző és a köznevelési intézmények sikeres és mindemellett eredményes együttműködéséhez. Ezen túlmenően pedig szeretné szélesebb körben eljuttatni a művészetet mint értéket a lehető legtöbb gyermekhez, legyen szó Magyarország bármely tájegységéről.

Ez utóbbi célt kiemelten fontosnak tartom, ugyanis a művészetben rejlő értékek olyan erkölcsi alapot biztosítanak, amelyekre mindenkinek szüksége van az életben. A művészeti nevelést pedig a legfiatalabb korban kell elkezdeni és a lehető legszélesebb körben kell hozzáférhetővé tenni. Ez a filozófia meghatározza intézetünk mindennapi működését is, hiszen egyik fő feladatunk a művészeti életet meghatározó szellemi folyamatok elemzése, valamint az abban való segítségnyújtás, hogy a tudományos kutatások eredményei gazdasági és társadalmi szinten hasznosításra kerüljenek. Ez nincs másképpen jelen kötet vonatkozásában sem, mivel hiszem, hogy Váradi Judit docens asszony kutatási projektje olyan eredményeket tárt fel már eddig is, amelyek cselekvésre ösztönöznek. A „Művészeti nevelés helyzetéről és lehetőségeiről” című kutatás konklúziói világosan feltárják az olvasó előtt azt a szomorú helyzetet, miképpen a hátrányosabb helyzetű tanulók körében sajnálatos módon nincs, vagy alig van lehetőség művészeti téren való fejlődésre.

Bízom abban, hogy ez a kötet és az alapjául szolgáló kutatás olyan folyamatok katalizátora lehet, amelyek pozitív irányba mozdítják el a felnövekvő generációk művészeti nevelését.

*dr. habil. Kocsis Miklós,
az MMA MMKI igazgatója*

Miért nem lehet művészeti nevelés nélkül sikeressé tenni a felnövekvő nemzedéket?

Hiánypótló munkát tart a kezében az olvasó, amikor a művészeti nevelés iskolai és iskolán kívüli helyzetéről szóló kutatási jelentést magában foglaló kiváló tanulmánykötetet fellapozza. Megkerülhetetlen ez a munka mindazok számára, akik a gyermeknevelés, a művészeti, esztétikai nevelés, a szabadidő-pedagógia kérdései iránt érdeklődnek, de figyelmet követel azoktól is, akiket csak a gazdasági sikerre váltható tantárgyi képességek és teljesítmények alakulása és a nemzetközi összehasonlítása érdekel, mert az elemzések alapján egyértelműen megállapítható, hogy a gyengébben teljesítő tanulók felzárkóztatása, a lemaradás kockázatával iskolába indulók támogatása a művészeti neveléssel kezdődhet el. Századunk meghökkentően egydimenzióssá vált embereszménye, az iskola küldetésének tantárgyi oktatásra korlátozása hátterbe szorította azt az alapvető ténytet, hogy művészet nélkül nem lehetséges emberlétünk teljességének megélése, hiszen érzelmileg alulfejlettek, boldogtalanok, betegek és ráadásul a tanulásban és a munkában is nemcsak a remélnél, de az elvárhatónál is eredménytelenebbek leszünk.

A Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet támogatásával a Debreceni Egyetem Humán Tudományok Doktori Iskolájának művészetpedagógiai kutatócsoportja Váradi Judit docens asszony vezetésével alapkutatást végzett az ország legfiatalabb korösszetételű népességgel bíró régiójában (Jász-Nagykun-Szolnok, Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében), és több mint kétezer diák, szülő, majd másfél száz művészeti tárgyat oktató pedagógus, valamint egy sor intézményvezető és kulturális szolgáltató válaszait elemezte. Az elhivatott és a területen gazdag előzetes tapasztalatokkal bíró kutatócsoport első eredményei cselekvésre ösztönöznek, és átgondolt beavatkozást sürgetnek.

Ezek a kutatási eredmények hitelesen tükrözik a valóságot. E sorok írója legutóbb az *Értékkeremtő gyermeknevelés 2020* című kutatás témavezetőjeként találta magát szemben azzal a társadalmi jelenséggel, hogy a felnövekvő generáció kétharmadának életéből hiányoznak azok a tevékenységek, amelyek nem direkt tantárgyi képességet fejlesztenek, hanem szokás- és értékrendet formálnak, műveltséget kínálnak, tanórai keretek között fel nem fedezhető képességeket, tehetséget tárnak fel és ápolnak, értelmes közösségi életre készítene fel. Ezeknek az elmaradó nevelési lehetőségeknek sorában szinte az első a művészeti – vagy még pontosabban a művészettel – nevelés. A *Művészeti nevelés helyzetéről és lehetőségeiről* című kutatás eredményei a művészeti nevelésre koncentrálva nyilvánvaló tényekkel igazolják ezt a tragikus képet.

A tanulók tanórán kívüli tevékenységrendszerében már az alsó tagozatban olyan jelentős, társadalmi státusz mentén leírható különbségek mutatkoznak meg, amelyek az alacsony státuszú, kisebb településen élő, kettő- vagy többgyermekes családok gyermekeit elsősorban kulturális értelemben depri-válttá, de társadalmi tőkében is kifejezetten szegénnyé teszik. Amikor ennek hatásai az iskolai teljesítményekben is megjelennek, akkorra már behozhatatlanná válnak a hátrányok. A kulturális szabadidős szokások vizsgálata azt mutatta, hogy a művészettel való sokoldalú megismerkedés lehetőségéből a tanuló társadalom kétharmada kimarad. Ennek oka a társadalmi és területi hátrányokkal magyarázható ugyan, azonban a nevelés ügye iránt felelősséget érzők számára elfogadhatatlan. Mivel a művészeti neveléshez ugyanezek a gyermekek a családon belül sem jutnak hozzá, hiszen a művészi élmény világa a szülők nagy része számára is terra incognita, így ezek a súlyos egyenlőtlenségek átöröklődnek. Az iskola, ha csak az oktatás terepeként tekintünk rá, tantervi és munkaszervezési okokból úgy tűnik, nem képes ezen segíteni, azonban a rendszerszinten konceptualizált és szisztematikusan működtetett tanórán túli, iskolán belüli és kívüli foglalkozásokra óriási szükség lenne. Olyanokra, amelyek a gyermekek széles körei számára vonzóak és a szülőkre nehezedő anyagi és szervezési terhek nélkül elérhetőek. Amennyiben ezt a – főként művészetpedagógiai – védőhálót nem feszítjük ki a felnövekvő generáció alatt, az egyenlőtlenségek fokozódnak, s a fiatal korcsoportokhoz tartozó „vesztettek” közösségi, társadalmi szinten is egyre növekvő tehertétellé válnak.

A *Művészeti nevelés helyzetéről és lehetőségeiről* című kutatás rámutat arra, hogy vannak nagyszerű kezdeményezések, programok, de egyrészt ezek csak a fiatalok nagyon szűk rétegét érik el, másrészt ezek látogatói magasabb státuszú tanulók, valamint ezek helyszínei jellemzően városok, így elsősorban a községek, de sok városi iskola és kerület kulturális hátrányát nem tudják feloldani. Megdöbbentő tapasztalat, hogy a tanulók felének még soha nem adódott lehetősége művészeti előadáson való részvételre. Vannak intézmények, amelyeknek pedagógiai ars poeticájában fontos szerepet kap a művészeti nevelés mint a közösségteremtés eszköze és a vallásos nevelés része, például az egyházi iskolások társadalmi státusztól függetlenül több művészeti tevékenység, program részesei, azonban különösen a kistelepülési és a kedvezőtlen helyzetű, városi állami iskolák tanulói nem kapják meg ezeket a lehetőségeket. A kulturális fogyasztás és a művészeti tevékenység napjainkra tehát kifejezetten exkluzív világgá vált, az alacsonyabb iskolázottságúak és a vidékiek kulturális kirekesztettségben élnek, de még a diplomások kétötöde is teljesen passzív kulturálisan, és a gyermekeik is így nőnek fel. A tanulói nyitottság és igény felkeltése természetesen hatalmas pedagógiai kihívást jelent. A könyvben bemutatott kutatási eredmények felhívták a figyelmet arra is, hogy a tájékozatlanság és az igénytelenség átkának megtöréséhez egyrészt el-

kötelezett, kreatív, pedagógiaiailag jól képzett művészetpedagógusok, másrészt az ő felhatalmazásuk növelése (óraszámok, egyéni tehetséggondozás lehetőségének megteremtése) kell. A kutatás szerint a pedagógusok többsége tanítói végzettséggel látja el művészetközvetítői feladatát, specifikus képesítésekkel nem rendelkeznek, s hatáskörük nagyon korlátozott. Munkájukat segíthetnék az erre sokhelyütt nyitott kulturális intézmények is.

Összefoglalva, a könyv tehát a művészetpedagógiai és neveléstudományi kutatók körén túlmutató összefogásra és kezdeményezésre biztat, gyenge facsemeték elültetésére és gondozására, melyeknek jó gyümölcseiért később mindnyájan hálásak leszünk.

prof. dr. Pusztai Gabriella

Váradi Judit – Hörich Balázs – Márkus Edina

Az extrakurrikuláris művészeti tevékenységek és rendezvények lehetősége

A kutatás mintája és módszere

Absztrakt

A zenepedagógiai kutatócsoport 2018 novemberében indított felmérést *Az extrakurrikuláris művészeti tevékenység lehetőségei* címmel. A kutatás az általános iskolás tanulók kötelező tanórákon kívüli művészeti tevékenységét és a művészeti rendezvényeken való részvételének lehetőségeit vizsgálta a Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézete támogatásával. A Debreceni Egyetem Zeneművészeti Kar, A Jövő Művészetéért Alapítvány, a Debreceni Egyetem Humán Tudományok Doktori Iskolája és a Magyar Művészeti Akadémia szakértői közösen valósították meg a vizsgálatot az észak-alföldi régióban. A kutatócsoport tagjai arra fókuszáltak, hogy a gyermekeknek a kötelező oktatásban jelenlévő művészeti tárgyak mellett van-e, és ha igen, milyen lehetősége van tanórán kívüli iskolai és iskolán kívüli művészeti tevékenységekre, illetve hogy mennyire élnek ezekkel a lehetőségekkel. A kutatás öt dimenzióban vizsgálta a művészeti rendezvényeken való részvételt és az általános iskolás tanulók kulturális attitűdjére és ízlésére ható tényezőket.

Kulcsszavak: művészeti nevelés, művészeti rendezvények, extrakurrikuláris művészeti aktivitás.

A vizsgálat célcsoportja az észak-alföldi térség alsó és felső tagozatos általános iskolás tanulói, szülei, az iskolában kötelező művészeti tantárgyat tanító pedagógusok, a vizsgált iskolák intézményvezetői és a kulturális szolgáltatók voltak. A kutatás mintáját többlépcsős rétegzett valószínűségi mintavételi eljárással vettük. Az első lépcsőben kiválasztottuk az általános iskolai mintavételi pontokat (általános iskolai feladatellátási helyeket), a második lépcsőben az osztályok kiválasztása történt, amelyekben a tanulókat teljeskörűen lekérdeztük. Az adatfelvétel alsó és felső tagozatos általános iskolás osztályok bevonását célozta, így csak azokat a feladatellátási helyeket vettük számításba, ahol mindkét tagozat egyaránt működik. A feladatellátási helyek kiválasztása a településtípus (megyeszékhely, város, község), a fenntartótípus (tan-

kerület, egyház, egyéb) szerint reprezentatív, valamint figyelembe vettük az egyes megyékben az alapfokú művészetoktatási intézmények (AMI) arányát is.

A feladatellátási helyek kiválasztásának menete a következő volt: a Közös-tatási Információs Rendszer Intézménytörzs (KIR-INT) aktuális állapotot (2018. december 27.) tükröző nyilvántartásából leválogattuk azokat az általános iskolai tevékenységet folytató feladatellátási helyeket, amelyek jelenleg működnek, nem EGYMI-tevékenységet látnak el, illetve az észak-alföldi régióban található. Ez a leválogatás jelenti a minta alappopulációját. Az alappopulációban megkülönböztettük egymástól a három érintett megyét, a feladatellátási hely településének településtípusát (megyeszékhely, város, község), illetve a fenntartó típusát (tankerület, egyház, egyéb szervezet). A településtípus szerinti besorolás a KSH 2017. évi Magyarország helységnévtára alapján történt. A fenti szempontok szerint az alappopuláció eloszlását a következő táblázat szemlélteti.

		Alsó és felső tagozat	
		N	%
<i>Hajdú-Bihar megye</i>	<i>összesen</i>	55	100
megyeszékhely, megyei jogú város	tankerület	10	18
	egyház	6	11
	egyéb	3	5
város	tankerület	13	24
	egyház	7	13
	egyéb	0	0
község	tankerület	12	22
	egyház	3	5
	egyéb	1	2
<i>Jász-Nagykun-Szolnok megye</i>	<i>összesen</i>	43	100
megyeszékhely, megyei jogú város	tankerület	4	9
	egyház	1	2
	egyéb	1	2
város	tankerület	10	23
	egyház	8	19
	egyéb	0	0
község	tankerület	12	28
	egyház	4	9
	egyéb	3	7
<i>Szabolcs-Szatmár-Bereg megye</i>	<i>összesen</i>	98	100

megyeszékhely, megyei jogú város	tankerület	13	13
	egyház	2	2
	egyéb	2	2
város	tankerület	13	13
	egyház	10	10
	egyéb	0	0
község	tankerület	46	47
	egyház	10	10
	egyéb	1	1

1. táblázat: Az alappopuláció eloszlása településtípus szerint

A kiválasztás következő lépéseként minden feladatellátási hely kapott egy véletlen számot, amely alapján az egyes kategóriákban (tagozat, megye, településtípus, fenntartótípus táblázat cellái) szerint sorba rendeztük őket. A sorba rendezett feladatellátási helyek közül (a sor elejéről indulva) minden n. iskolát választottunk a mintába, amennyit az alappopuláció eloszlási aránya megkövetelt. A kerekítésből adódó különbségeket „kézzel” igazítottuk ki. A végleges mintaelemszámokat a következő táblázatban foglaltuk össze (2. táblázat).

		Alsó és felső tagozat	
		N	%
<i>Hajdú-Bihar megye</i>	<i>összesen</i>	10	100
megyeszékhely, megyei jogú város	tankerület	2	20
	egyház	1	10
	egyéb	1	10
város	tankerület	2	20
	egyház	1	10
	egyéb	0	0
község	tankerület	2	20
	egyház	1	10
	egyéb	0	0
<i>Jász-Nagykun-Szolnok megye</i>	<i>összesen</i>	10	100
megyeszékhely, megyei jogú város	tankerület	1	10
	egyház	0	0
	egyéb	0	0
város	tankerület	2	20
	egyház	2	20

	egyéb	0	0
község	tankerület	3	30
	egyház	1	10
	egyéb	1	10
<i>Szabolcs-Szatmár-Bereg megye</i>	<i>összesen</i>	<i>10</i>	<i>100</i>
megyeszékhely, megyei jogú város	tankerület	1	10
	egyház	1	10
	egyéb	0	0
város	tankerület	1	10
	egyház	1	10
	egyéb	0	0
község	tankerület	5	50
	egyház	1	10
	egyéb	0	0

2. táblázat: A végleges minta

A mintaválasztás második lépcsőjében a tanulók kiválasztása történt a kijelölt feladatellátási helyeken lévő alsó, illetve felső tagozatos osztályokban. Az eredeti elképzelés szerint minden iskolában mindkét tagozaton egy-egy osztály tanulói körében kerül sor adatfelvételre. A kutatásba bevont feladatellátási hely kiválasztott tagozatán alsó és felső tagozat egy-egy *teljes évfolyama* legyen leképezve, így a nagyobb létszámú iskolák nagyobb súllyal is esnek a mintavételbe, a kisebb létszámú iskolák súlya pedig kisebb lesz. Az egyes évfolyamok létszáma között – általában – kicsi a különbség, így a tanulólétszám miatt mindegy, melyik évfolyam kerül be a kutatásba. Ugyanakkor a kutatás célja miatt okozhat torzulást, ha egy-egy évfolyam túl nagy elemszámmal kerül be a kutatásba.

Az első **próbafelemérésre** 2019. január 12-én került sor egy városi és egy községi iskolában, amelyek az előzetes mintaválasztásban nem szerepeltek. Az intézmény vezetőivel egyeztetve az aláírt szülői beleegyező nyilatkozat birtokában mindkét iskolában a 3. és 6. osztályosok teljes évfolyama kitöltötte a papíralapú kérdőívet, amelyet így 52 városi és 16 községi iskola tanulói teszteltek. A tanulságok feldolgozása után a mérőeszközön korrekciókat hajtottunk végre, valamint véglegesítettük, hogy a mintába a 4. és 6. osztályos tanulók kerülnek bele. A Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet segítségével sikerült elnyerni a Klebelsberg Központ támogatását, így ez jelentősen megkönnyítette a kutatás kivitelezését.

A kutatás menete

Vizsgálatunkat az észak-alföldi régió három megyéjének – Hajdú-Bihar, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Jász-Nagykun-Szolnok megye – 4. és 6. évfolyamos általános iskolás tanulói körében végeztük. A GDPR általános adatvédelmi rendeletnek megfelelően a Debreceni Egyetem Adatbiztonsági Központ útmutatása alapján tájékoztatólevelet küldtünk a szülőknek a kutatásról és annak tartalmáról. A vizsgált tanulók **szüleinek** a tájékoztatólevéllel együtt küldtük ki a saját fejlesztésű 27 kérdésből álló önkitöltős kérdőívet, amelyet az osztályfőnökök segítségével sikerült eljuttatni hozzájuk, majd az otthoni kitöltés után az iskola gyűjtötte össze és adta át a kérdezőbiztosnak vagy postázta vissza azokat. A mintát 1844 kitöltött kérdőív reprezentálja. A kutatás a szülők korábbi és jelenlegi művészeti tevékenységére, kulturális fogyasztására, a családon belüli közös művészeti tevékenységekre és a művészeti nevelésről alkotott véleményre fókuszált.

A **tanulók** felméréséhez 26 kérdésből saját fejlesztésű mérőeszközt alkalmaztunk, amelyet lehetőség szerint online, ahol ehhez nem voltak meg a feltételek, papíralapú önkitöltős kérdőívvel, mindkét esetben személyes osztálytermi lekérdezés során vettünk fel. Digitálisan 612 fő, papíron 1477 fő töltötte ki a kérdőívet, így a tanulói mintát összesen 2089 fő alkotja.

A kutatás során a kérdőív kitöltésénél a pedagógus mellett a kutatócsoport egy tagja is jelen volt. Ez a fogalmi tisztázásokban jelentős segítségnek bizonyult, ugyanis a tanulók ebben az életkorban kevésbé tudják meghatározni, hogy mely tevékenységük tartozik művészeti kategóriába. Érdeklődésünk arra irányult, hogy a tanulóknak milyen lehetőségük van a kötelező tanóra mellett művészeti tevékenységben való aktív részvételre az iskolában vagy az iskolán kívül, valamint hogy milyen művészeti programokat, rendezvényeket látogattak az utóbbi időszakban.

A vizsgálatban 38 kérdésből álló saját fejlesztésű zárt és nyitott kérdéseket tartalmazó mérőeszköz segítségével megkérdeztük a köznevelésben kötelező **művészeti tárgyat oktató tanárokat** is. Az adatfelvétel papíralapú kérdőíves módszerrel zajlott, a kutatás során 30 iskolából 139 tanár töltötte ki. A vizsgálat annak a felmérésére irányult, hogy a művészetet közvetítő pedagógusoknak korábban és jelenleg megjelent, illetve megjelenik-e a művészettel való aktív kapcsolat és a szakmai fejlődés igénye.

A negyedik saját fejlesztésű mérőeszköz a nyitott és zárt kérdéseket tartalmazó 39 kérdésből álló, önkitöltős kérdőív, amely alkalmazásával az volt a célunk, hogy megismerjük az egyes településeken az **intézményvezetők** álláspontját a művészeti nevelés szerepéről, szervezéséről és lehetőségeiről, az iskolai és tanórán kívüli tevékenységek meghatározó tényezőiről. A felmérésben minden

iskola intézményvezetője részt vett, így az intézményvezetői elemszámunk maximális, 30 fő.

Az adatfelvételt lassította, hogy az egyik intézmény nem a tagintézményét vonta be a kutatásba, hanem a székhelyen levő intézményét, ami azonban a magasabb elemszám és a más településtípus miatt veszélyeztette volna a reprezentativitást, így itt újra kellett indítanunk a felmérést.

A kutatás ötödik dimenzióként a **szolgáltatói oldal** felmérésére is vállalkozik. Ezen a területen az elmúlt időszakban a Központi Statisztikai Hivatal és az Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer adatait alapul véve elkezdtük a kutatásba bevont intézmények településeinek vizsgálatát. Az intézményvezetői, tanulói, szülői és tanári kérdőíveket külön-külön rögzítettük az SPSS 23-as programban. Az adatbázisnak a **DEXARTA** nevet adtuk, amely a kutatás angol kulcsszavaiból alkotott mozaikszó: Debrecen EXtra-curricular ARTistic Activities.

A szolgáltatói dimenzióban elsőként társadalmi-gazdasági, valamint infrastrukturális mutatókon alapuló elemzést végeztünk. Többek között a következő mutatókat vizsgáltuk: lakónépesség, élve születések, halálozások, szaporodási index, öregedési mutató, vándorlás, vándorlási egyenleg, regisztrált munkanélküliek száma, munkanélküliségi ráta, adófizetők aránya, egy lakosra jutó összes nettó jövedelem, regisztrált nonprofit szervezetek ezer lakosra jutó száma, regisztrált gazdasági vállalkozások ezer lakosra jutó száma, új építésű lakások aránya, közműolló (%). A mutatókon keresztül szociodemográfiai háttérváltozókat tudtunk feltárni, amelyek segítik a megértését annak, hogy az adott települési körülmények között hogyan működnek művészeti, elsősorban zenei képzéssel foglalkozó intézmények.

A kínálati, szolgáltatói oldal feltérképezése kérdőíves vizsgálati módszerrel történt meg. A vizsgálat egyrészt az intézmények szektoriális besorolására, a fenntartók megismerésére irányul, valamint ezek infrastrukturális és szakmai tartalmi jellemzőinek feltárására. Fontos megismernünk a művészeti szolgáltatók kínálatát, kapcsolatát az adott településen működő alapfokú oktatási intézményekkel, azok vezetőivel, szakos pedagógusaival, illetve magukkal a tanulókkal. Ezen ismeretek egyrészt az intézmények eredményességének, sikeres működésének, társadalmi beágyazottságának mércéi, másrészt a művészeti képzések és képzőintézmények legitimációját szolgálják.

Váradí Judit – Kiss Julianna

A művészeti nevelés kurrikuláris lehetőségei

Intézményvezetői tükrök

Absztrakt

A XX. század oktatáspolitikai szempontból igen változatos évtizedeket foglal magába a közoktatás és a művészeti oktatás aspektusából szemlélve. A művészeti nevelés célja az értékek felismerése, továbbadása, éltetése, hagyományozódása, amelynek célja a magas szintű művészeti attitűd kialakítása, amely jól képzett és elkötelezett pedagógiai munkát involvál magába. A művészeti oktatás során a pedagógus feladata nem az ismeret átadása, hanem az alkotás, a tapasztalás élményének megteremtése, az érzékenyítés. Ebben az írásban röviden áttekintjük az iskolarendszer és a fenntartó változások történetét. Az oktatási rendszert jellemző intézményi sokszínűség figyelembevételével a tanulmány bemutatja a művészeti oktatás kurrikuláris kínálatát, a kötelező tanórán kívül iskolán belüli szabadon választható művészeti aktivitás lehetőségeit. Az intézményvezetők által kitöltött kérdőív segítségével feltérképeztük a művészetoktatás humán, infrastrukturális és pénzügyi háttérét, eredményeit, nehézségeit és hatását. A kutatás rámutatott, hogy a hatékony művészetoktatás alapfeltétele a művészileg elkötelezett, kreatív, pedagógiai jól képzett tanárok jelenléte, valamint a helyzetet jelentősen segítő az óraszámok növelése és az egyéni tehetséggondozás lehetőségének megteremtése.

Kulcsszavak: művészetoktatás, művészeti aktivitás, alapfokú művészetoktatási intézmény.

Történeti visszatekintés

A XX. században nagy változások történtek a pedagógiai szemléletmódban. Megjelentek azok a pedagógiai iskolák, amelyek a gyermek komplex személyiségének fejlesztését tartották mindenekfelett fontosnak, így előtérbe került a gyermek önkifejezésének kibontakoztatása.¹ John Dewey nevelési koncepció-

¹ VÁRADÍ Judit: *How to educate an audience to acquire a taste for classical music? (Hogyan neveljük értő közönséget a komolyzenének?)* PhD-disszertáció. University of Jyväskylä, 2010.

ója szerint a gyermekek kreativitását és saját tapasztalatait kell beépíteni az oktatásba. Célestin Freinet pedagógiájába szervesen beépült a művészetoktatás. Nézete szerint a komolyzenei oktatás célja, hogy a gyermekek az önki-fejezés eszközeként megtanuljanak vele kommunikálni. A művészeti nevelés, ezen belül a zenei nevelés, fontos szerephez jutott a XX. század első évtizedeiben. A zenét együtt alkalmazták a tánccal, a játékkal és a gimnasztikával, így fejleszthetővé vált a belső harmónia és a cselekvőképesség. A mozgás, a zene, a színjátszás nagy hatással volt az önismeretre, illetve a másik személyiségének a megismerésére. Ebből alakította ki a kor reformpedagógusa, Émile Jacques-Dalcroze saját módszerét. Carl Orff fontosnak tartotta, hogy a gyermekek hangszereken is megtanuljanak játszani, mert ez felnőttkorban is kialakíthat egyfajta közös zenélést vagy hangszertanulási kedvet.² Az 1919-ben létrejövő Waldorf-iskolai mozgalom iskoláinak munkájában kiemelkedő szerepet szán a művészeti nevelésnek. Az alapító, Rudolf Steiner (1861–1926) életművének több területe ma is aktuális. A gyermekek már az első osztálytól kezdve használják a furulyát és az ütőhangszereket, a tehetségesebbek pedig a húros hangszereken is megtanulnak zenélni. Részt vesznek a kóruspróbákon, így nemcsak nagy zenekara van minden osztálynak, hanem kórusa is. A zenélésen kívül nagy hangsúlyt fektetnek az euritmia, a táncos mozgásokra, amely egyben önkifejezésre tanítja a diákokat.³ Magyarországon az első Waldorf-iskola kétnyelvű magániskolaként gróf **KleBELSBERG Kuno** vallás- és közoktatásügyi miniszter engedélyével nyitotta meg kapuit 1926-ban. A működése nem volt hosszú életű, a politikai változások miatt 1933-ban bezárt.

A személyiségközpontú reformpedagógiai szemléletek közös jellemzője, hogy a múlt értékeinek továbbhagyományozása mellett a gyermekek szabadságigényének tiszteletben tartásával nagy jelentőséget tulajdonítanak a művészeti, testi és szociális készségek fejlesztésére.⁴

A reformpedagógiák mellett a XX. század elején a közoktatásban is jelentős változások történtek. Az 1920-as évek elején Nagy László gyermekpszichológus és országos tanfelügyelő pedagógiai és lélektani írásai, kutatásai a gyermek fejlődésére, életkori sajátosságaira irányították a közoktatásügy figyelmét, így az 1925-ben kiadott új tanterv már ennek figyelembevételével készült. A tanterv új vonása lett, hogy a három felső osztályban engedélyezte a gyermekkor szervezését. Az énekórák számát 1–3. osztályban heti egy (két félórán), 4–6. osztályban heti kettőben határozta meg.

² WESZELY Ödön: *Bevezetés a neveléstudományba*. Bp., reprint kiadás, Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, 1994.

³ VÁRADI: *i. m.* (2010).

⁴ VÁRADI Judit: *Az élménypedagógia szerepe a művészeti nevelésben* = Magyar Művészet, Bp., MMA Kiadó, 2019, 7. évf., 3. sz., 59–66.

Az 1940. évi XX. törvénycikk a népiskolai oktatás nyolc osztályra való kiterjesztését törvényi erőre emelte. A végleges tanterv 1941-ben lépett érvénybe, azonban nem teremtette meg a tanítási egységet, mert külön tananyagot állapított meg a falusi és a tanyai, valamint a városi iskolák számára. Az ének óraszám az osztott iskolák 1–2. osztályában heti 1–1 óra, a 3–8. osztályban heti 2–2 óra lett.

Kodály minden alkalmat megragadott, hogy hangsúlyozza a közoktatás nevelésének fontosságát, mert a zeneiskolák nem mindenki számára voltak elérhető közelségben, így a nép szélesebb rétegének nevelését nem tudták felvállalni. Az oktatás színvonala egyre gyengült, több iskolából elküldték az énektanárokat, vagy kötelezték őket átképzésre, mivel a középiskolákban megszűnt az ének tantárgy. Az államosított pedagógiai főiskolákon is megszüntették az énektanárok képzését.

Az ország első bentlakásos állami énekiskoláját Gulyás György alapította Békés-Tarhoson 1945-ben.⁵ A nagysikerű oktatás rövid életű kezdeményezés volt, az intézményt 1954-ben bezárták. Az iskolai énekórák színvonalasése és a hanyatló kórusmozgalom ellenére 1950-ben a minisztérium kísérleti jelleggel engedélyezte ének-zene tagozat létrehozását Kecskeméten. 1956-ban törvényi rendelet tette lehetővé a további ének-zene tagozatos iskolák alapítását.⁶

A zenetagozatos iskolák népszerűségét mutatja, hogy magas volt a túljelentkezések száma, így felvételi rendszert vezettek be. A szakadékokat tovább mélyítette, hogy a magasan képzett szakemberek többsége csak zenei tagozatos iskolákban volt hajlandó tanítani. A tanárok kreativitásának beszűkítése és leterheltsége miatt egyre inkább szétvált egymástól az iskolai és az iskolán kívüli zenei élet. Létrejöttek a táncházmozgalmak, felszabadult az egyházi kórusművek éneklésének szigorú tiltása, felfedezték az idegen népek zenéjét, új zenei kísérletek sokasága indult el. 1990–92-ben minden idők legnagyobb számú általános iskolája működött zenei tagozatosként, 200–240 iskola választotta azt az utat, amelynek igen eredményes személyiségformáló erejét már a hatvanas évek felméréseiben láthattuk.⁷

⁵ GULYÁS György: *Bűneim... bűneim?* Békés, Békés Város Tanácsa, 1988.

⁶ LACZÓ Zoltán: *Visszatekintés és hogyan tovább?* = Parlando 2002, 44. évf., 1. sz. <http://www.parlando.hu/Laczo7.htm>

⁷ VÁRADI Judit: *A zenei nevelés gyökerei* = Parlando, 2014. <https://www.parlando.hu/2014/2014-3/2014-3-17-Varadi-Zenei.htm>

Intézményi változások

A XX. század utolsó évtizedeiben nyugat-európai minta alapján sajátos integráció keretein belül centralizálták a közművelődés intézményeit, így 300 településen összevonták a könyvtárat, a kultúrházat, az iskolát és az óvodát, létrehozva egy új típusú intézményt, az általános művelődési központot, az ÁMK-t. A többcélú kulturális tér létrehozásának egyik feladata a hatékony épület- és eszközkihasználás. Amennyiben az intézménykomplexumhoz kollégiumot is csatoltak, akkor ténylegesen éjjel-nappal folyamatosan működött.⁸ A korszak pedagógiai szelleme a „permanens tanulást”⁹ vizionálta uralkodó irányzatnak. Az iskolát ebben a hierarchikus konstrukcióban sokan tagintézményként deklarálták, annak ellenére az „iskola hagyományos kultúrája immunreakciókat mutatott az adaptívabb, kreatívabb közművelődési kultúrával szemben”.¹⁰

2011-től megszűnt az ÁMK működési hátterét biztosító törvényi háttér, a jelenlegi diverzifikált tulajdonosi szerkezet szerint az óvodai nevelés az önkormányzathoz tartozik, a közoktatás a Klebelsberg Központon keresztül az államhoz, a közművelődés jelentős része pedig vállalkozásokhoz.

A rendszerváltás után a társadalmi és gazdasági változások nemcsak a közoktatásra voltak hatással, hanem a művészetoktatási intézmények működésére is, az oktatás reformja a zeneiskolai hálózatot is érintette. A további művészeti ágak „pedagógiai emancipációja”¹¹ következtében bővült a művészeti iskolák kínálata. A zene mellett dráma, bábjáték, vizuális kultúra, média, tánc, kézművesség tanszakokat is lehetett választani.

Ahhoz, hogy megértsük napjaink oktatási rendszerét és az alapfokú művészeti iskolák kialakulását, meg kell vizsgálnunk a korábbi önálló zeneiskolák helyzetét és változását. Homor Istvánné tanulmánya plasztikusan mutatja be a zeneiskolák számának változását a rendszerváltozás időszakában, amely 1989-ben 171-ről 1999-re több mint háromszorosára, 472-re nőtt. Ebben az évben a más művészeti ágat is oktató zeneiskolák száma 162, az önálló művészeti iskolák száma 32. A zeneiskolában tanulók száma szintén jelentős emelkedést mutat ebben az időszakban. 1989-ben 69 767 fő, 1999-ben 118 800 fő vett részt egyéni képzésben. Jelentős növekedést mutat a más művészeti tárgyakat tanulók száma, akik csoportos oktatásban vettek részt,

⁸ VÉSZI János: *Alfa születik*. Bp., Tankönyvkiadó, 1980.

⁹ TRENCSENYI László szerk.: *A gyakorlati pedagógia néhány alapkérdése. Iskolán kívüli nevelés*. Bölcsész Konzorcium, 2006, 34.

¹⁰ TRENCSENYI László: *Requiem az ÁMK-ért*, 2018.
http://www.tani-tani.info/requiem_az_amk_kert

¹¹ TRENCSENYI: *i. m.* (2006), 36.

1989 és 1999 között 1418-ról 48 579-re változik a tanulók száma.¹² A zeneiskolák képzését annak ellenére, hogy tanterv határozza meg, mégis az extra-kurrikulumok között tartjuk számon, mert az oktatás szabadon választható, a szabadidőben történik. Célja kettős: egyrészt a zene megszerettetése a zenei oktatásban részt vevő tanulókkal, pozitív zenei élmények kialakítása, zeneélvező közönség utánpótlásának kinevelése, a koncertlátogatás életformájának kialakítása, másrészt pedig a kimagaslóan tehetséges tanulók zenei pályára irányítása.¹³

A mérföldkönek számító 1993. évi LXXIX. törvény a zeneoktatás stabilizálásának érdekében közoktatási intézmény keretei közé emelte a zeneiskolák működését új intézménytípusként létrehozva az alapfokú művészetoktatási intézményt. Annak ellenére, hogy a közoktatásba beolvasztották a zeneiskolát, azok egy része továbbra is intézményegységként külön épületben működik. Az iskola tanulói a művészeti oktatásban nem vesznek részt kötelező jelleggel, de biztosítják számukra, hogy képességeiknek és érdeklődésüknek megfelelően művészeti képzésben részesülhessenek. A közoktatásról szóló törvény 1994-ben lehetővé tette a nem zeneművészeti ágat tanító művészeti iskolák alapítását. A kedvező finanszírozási rendszer fenntartóra tekintet nélkül új forrást biztosított az iskoláknak és a művelődési házoknak a művészeti csoportok, szakkörök fenntartására. Ez a rendelet indította útjára a nem önkormányzati iskolák alapításának első hullámát¹⁴, az oktatási intézményalapítás pluralizmusát¹⁵. Az 1993-as törvény a fenntartó figyelembevétele nélkül támogatta a nem állami és nem önkormányzati, a non public fenntartású iskolákat, amennyiben közoktatási megállapodással bírtak. A fenntartótól független, azaz szektorsemleges támogatáspolitikája alapja a tanulók utáni normatív támogatás elszámolása volt, amely felváltotta a bázisfinanszírozást. Az újonnan alakult intézmények mind a tanulói létszámot, mind a színvonalat tekintve nagy különbségeket mutattak, fenntartásuk is jelentős költségvetési teherré vált.

A művészeti iskolák száma ebben az időben kb. háromszorosára nőtt, a tanulók száma kétszeresére duzzadt, amelynek következményeként a továbbtanulást biztosító zeneművészeti szakközépiskolák száma is gyarapodott.¹⁶ Az állam 1996-ban moratóriumot hirdetett, megszigorította az iskolaalapítás feltételeit.

¹² HOMOR István: *Tanulmány a zeneiskolák helyzetéről a rendszerváltozástól napjainkig = Zeneoktatásunk (Polifónia különszám)*, Bp., Magyar Zenei Tanács, 2009, 29.
http://www.hunmusic.hu/tanulmanyok/zeneoktatasuk_fuzet_09.pdf

¹³ VÁRADI: i. m. (2010), 126.

¹⁴ HOMOR: i. m. (2009), 16.

¹⁵ POLÓNYI István: *Rendszerváltozások az oktatás finanszírozásában = Educatio*, 2009, 18. évf., 4. sz., 477.
<http://epa.oszk.hu/01500/01551/00050/pdf/746.pdf>

¹⁶ ECKHARDT Gábor: *A közép fokú zenészsakképzés, a zeneművészeti szakközépiskolák helyzete az elmúlt 20 évben = Zeneoktatásunk (Polifónia különszám)*, Bp., Magyar Zenei Tanács, 2009, 68–69.
http://www.hunmusic.hu/tanulmanyok/zeneoktatasuk_fuzet_09.pdf

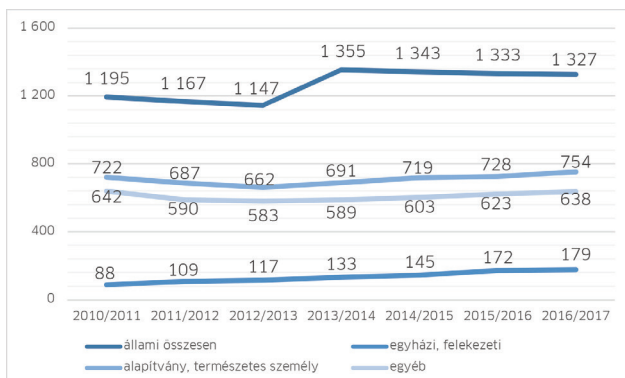
1998-ban a Művelődési és Köznevelési Minisztérium kiadta a 27/1998. MKM rendeletet, amely meghatározta az alapfokú művészetoktatás tantervi programját és követelményeit.¹⁷ Eszerint a tanulónak joga, hogy adottságainak, képességeinek és érdeklődésének megfelelő oktatásban részesüljön, és tehetségének fejlesztése érdekében alapfokú művészetoktatásban vegyen részt, amely megalapozza a művészi kifejezőképességet.

Az újabb iskolaalapítási hullám változatlanul hagyta a zeneiskolák létszámát, leginkább a társzművészeteket érintették. A gazdasági haszonszerzés céljából létrehozott intézmények sokszor országos hálózatot alakítottak ki, a színvonalban azonban még mindig jelentős eltérések mutatkoztak. A minőség javítása céljából szigorítottak a személyi és tárgyi feltételek rendszerén, amely az egységes és állományban lévő tanári kar, valamint az állandó székhelyről és eszközigényről is rendelkezett. 1998-ban a hagyományos klasszikus zenei oktatás kibővült a jazz-zene, elektroakusztikus zene és a népzene oktatásával. A 2000/2001-es tanévtől a zeneiskolák az egyéb művészeti ágat oktató iskolákhoz hasonlóan alapfokú művészetoktatási intézmény (AMI) elnevezést használják. A 2011. évi CXCV. törvény alapján az oktatásért általában jelképes térítési díjat vagy tandíjat kell fizetni, kivéve a halmozottan hátrányos helyzetű, a hátrányos helyzetű, a testi, érzékszervi, értelmi fogyatékos és az autista tanulókat, akik ingyen tanulhatnak az intézményben.

A 2012. évi CXXIV. törvény az alapfokú művészetoktatást a köznevelés részeként értelmezi, ezért az intézmény elnevezése is változott: alapfokú művészetoktatási intézmény helyett – fenntartótól függetlenül (állami, alapítványi, egyházi és magánintézmények) – alapfokú művészeti iskola a meghatározása (AMI) (20/2012. [VIII. 31.] EMMI rendelet). Az egységesítési törekvések ellenére azonban az alapfokú művészeti iskolák több típusát lehet megkülönböztetni. Az egykori zeneiskolák jogutódjai, ahol csak zenei képzés folyik és használhatják nevükben a zeneiskola elnevezést.¹⁸ Ha a zeneoktatás mellett más művészeti ágakat is oktatnak, akkor a többcélú intézmény kizárólag az alapfokú művészeti iskola nevet viselheti (20/2012. [VIII. 31.] EMMI rendelet). Mindezek ismeretében megállapíthatjuk, hogy a XXI. században az alapfokú művészeti oktatás helyzetét az intézményi sokszínűség jellemzi. Alapvető változás következett be a városi és a falusi művészeti iskolák arányában az utóbbiak javára, az iskolák 65%-a működött községekben.

¹⁷ HOMOR: i. m. (2009), 18.

¹⁸ SZÜCS Tímea: *Az alapfokú művészeti iskolák, egy esélynővelő iskolatípus*. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2019, 32.

1. ábra: Az alapfokú művészetoktatási intézmények számának változása fenntartó szerint
Forrás: Oktatási statisztikai évkönyv

Annak ellenére, hogy az alapfokú művészetoktatás hivatalosan a közoktatás része, a Nemzeti alaptanterv (NAT) kerettantervei nem alkalmazhatók a kötelező tanórán kívüli művészetoktatásban, szakonként külön kidolgozott tantervet kell használni. A tanulók szabadidejük terhére szabadon választhatják, hogy részt vesznek a művészeti iskola kötelező tanórák utáni oktatásában, amelyet szervezhetnek az iskolában vagy extramurális szinten is.

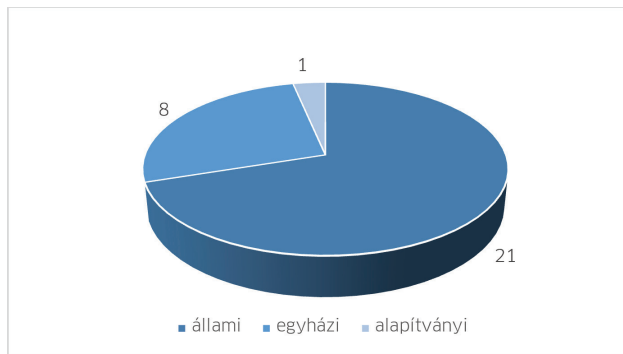
Kutatásunkban arra kerestük a választ, hogy napjainkban a különböző fenntartású és profilú intézményekben milyen a kötelező kurrikulumban a művészeti tantárgyak helyzete és szerepe. Kiemelten vizsgáltuk a különböző típusú iskolákban a kötelező tanórán kívüli, iskolán belüli szabadon választható művészeti aktivitás lehetőségeit.

Az elemzés alapjául szolgáló adatok

A fenti kérdésekre az intézményi perspektíva vizsgálatával kerestük a választ. A vizsgált régióban a kutatás az iskolák fenntartójának típusára (állami, egyházi, alapítványi vagy egyéb), településtípusra (kisebb község, város, megyeszékhely), valamint az egyes megyékben az AMI-k számára tekintettel is reprezentatív volt. Az oktatási hivatal adatai szerint hazánkban jelenleg 51 Waldorf-óvoda és -iskola működik.¹⁹ Ebből a vizsgált régióban csak a megyeszékhelyeken találunk ilyen típusú intézményt. A reprezentativitási szempont alapján a vizsgálatba egy véletlenszerűen kiválasztott Waldorf-iskola került be.

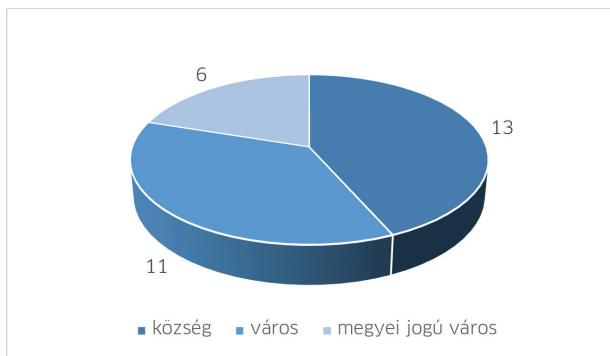
¹⁹ <https://www.oktatas.hu>

A választ adó intézményvezetők száma a három megyében egyenlő arányú volt. Az intézményvezetők mintájában az intézmények fenntartói szerint az állami iskolák túlsúlya bizonyosodott be mindhárom megyében (2. ábra).

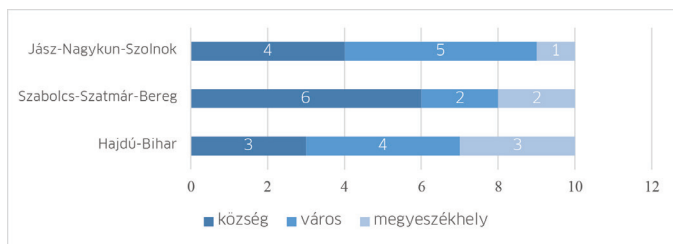
2. ábra: Az intézményvezetők intézményeinek megoszlása a fenntartó típusa szerint
Forrás: DEXARTA, 2019, intézményvezetői adatbázis

Az egységesítési törekvések ellenére a XXI. századi oktatást (és azon belül a művészetoktatást) a sokszínűség jellemzi mind a finanszírozó kiléte, mind az oktatás tárgyi és személyi feltételei, mind a variatív tárgyakat illetően. A korábban bemutatott törvényi háttér lehetővé teszi az egyházak és az alapítványok számára is, hogy iskolát működtessenek, illetve tartsanak fenn. A fenntartótípusra reprezentatív mintánk kétharmadát az állami iskolák tették ki, a fennmaradó egyharmadon osztoztak nem egyenlő arányban az egyházi és az alapítványi iskolák, előbbi javára. A településtípusok közül a város és a község aránya a különböző megyék településtípusainak arányát mutatják a mintában (3. ábra).

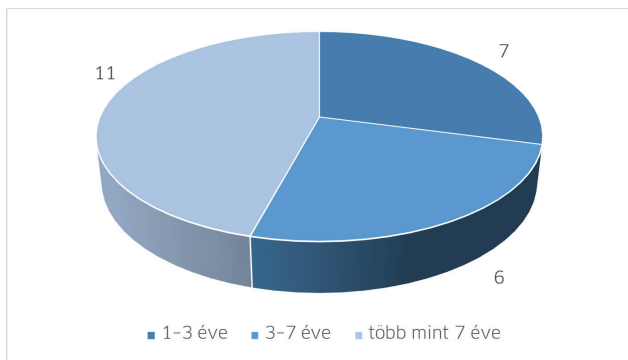
3. ábra: Az intézményvezetők iskoláinak megoszlása településtípus szerint
Forrás: DEXARTA, 2019, intézményvezetői adatbázis

A vizsgált Észak-Alföld régió három megyéje közül Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében többségben voltak a válaszadók között a községi iskolák vezetői (6 fő). Hajdú-Bihar megyében a különböző településtípusok aránya kiegyenlített, a három községi, négy városi iskola mellett a megyeszékhelyről három különböző fenntartású intézményt találunk a mintában, míg Jász-Nagykun-Szolnok megyében a városi iskolát igazgatók kerültek enyhe túlsúlyba (5 fő) (4. ábra).

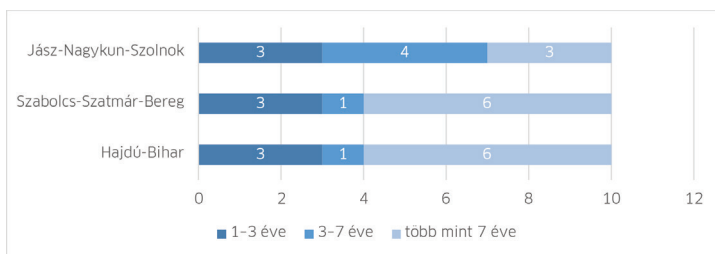
4. ábra: Az intézményvezetők iskoláinak megoszlása településtípus alapján az egyes megyékben
 Forrás: DEXARTA, 2019, intézményvezetői adatbázis

Az intézményvezetőkre vonatkozó háttérváltozók közül érdemesnek tartottuk megvizsgálni, hogy milyen vezetői tapasztalattal rendelkeznek a megkérdezettek, hiszen ez befolyásolhatja az intézmény működésére való rálátást, a nehézségekről való véleményformálást. Három csoportot alakítottunk ki, amelyek közül az elsőbe a kevésbé tapasztaltak (kevesebb mint három éve vezető), a másodikba a közepesen tapasztaltak (3–7 éve igazgatók), a harmadikba pedig a tapasztaltak (több mint 7 éve igazgatók) kerültek. A mintában szerepeltek olyan válaszadók is, akik régebb óta, tíz vagy húsz éve állnak iskolájuk élén, nem láttuk viszont indokoltnak, hogy őket külön kategóriába soroljuk, hiszen a hét évnél régebben vezető személy második ciklusát tölti, feladatkörében kellően jártasnak vélhető. A mintában túlsúlyban voltak a tapasztalt vezetők, s mellettük közel egyforma arányban szerepelnek a közepes és a kevés tapasztalattal rendelkezők (5. ábra).

5. ábra: Az intézményvezetők igazgatói tapasztalata
 Forrás: DEXARTA, 2019, intézményvezetői adatbázis

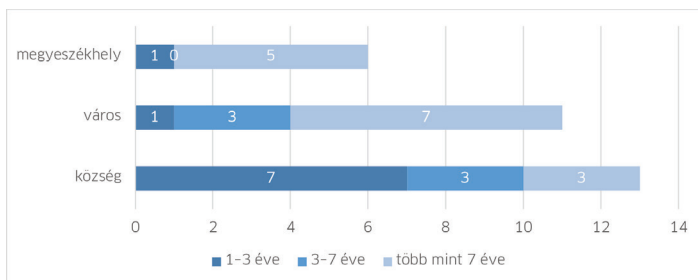
Mindemellett kíváncsiak voltunk arra, hogy az egyes megyékben hogyan alakul az intézményvezetők megoszlása munkatapasztalatuk alapján, amelyet vezető beosztásban szereztek. Mind a Szabolcs-Szatmár-Bereg, mind a Hajdú-Bihar megyei válaszadóink között többségben vannak a tapasztalt intézményvezetők, akik már nem első vezetői ciklusukat töltik ebben a pozícióban, míg Jász-Nagykun-Szolnok megyében kiegyenlítettnek tekinthető a paletta a vezető beosztásban töltött évek tekintetében. 3 fő három évnél kevesebb ideje nyert kinevezést, 4 fő háromnál több éve, 3 fő pedig hét évnél régebb óta vezeti intézményét (6. ábra).

6. ábra: Az intézményvezetők igazgatói tapasztalata az egyes megyékben
 Forrás: DEXARTA, 2019, intézményvezetői adatbázis

Megvizsgáltuk az intézményvezetői tapasztalat és a településtípus közötti kapcsolatot is. Az adatokból kiderül, hogy mind a városokban, mind a megyeszékhelyeken többségben vannak a jelentős tapasztalattal rendelkező vezetők (utóbbi településtípuson minimális az ettől kevésbé tapasztalt vezetők száma). A községekben azonban a kezdő igazgatók túlsúlya mutatható ki, gyakorlotabb kollégáik pedig egyenlő arányban képviseltették magukat a mintánkban.

A Khi-négyzet próba szignifikáns összefüggést mutatott ki az igazgatói tapasztalat és a településtípus között ($\chi^2 = 9,602$; $p = 0,048$) (7. ábra).

7. ábra: Az intézményvezetők igazgatói tapasztalata és az intézményeik településének típusa (Khi-négyzet próba, $p < 0,05$)

Forrás: DEXARTA, 2019, intézményvezetői adatbázis

29

Megvizsgáltuk, hogy a megkérdezett intézményvezetők iskoláiban milyen művészeti tárgyakat tanulnak kötelezően a tanulók. Megállapítható, hogy az ének-zene és a vizuális kultúra/rajz mellett a következő művészeti tantárgyak színesítik a kurrikuláris kínálatot. A kiértékelés során megállapíthatjuk, hogy a mintában szereplő Waldorf-iskola kiemelt figyelmet fordít a tanulók művészeti nevelésére, része a gyermekek mindennapjainak (8. ábra).

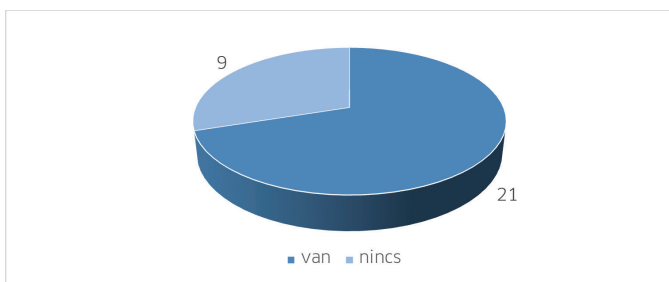
Általános iskola	Waldorf-iskola
ének-zene	ének-zene
vizuális kultúra/rajz	vizuális kultúra/rajz
tánc	euritmia
dráma	festés
színjátás	kézművesség
néptánc	néptánc
	vizuális művészet
	kézimunka
	zsonglorkodás

8. ábra: Az intézményvezetők iskoláiban kötelezően oktatott művészeti tárgyak

Forrás: DEXARTA, 2019, intézményvezetői adatbázis

A vizsgálat hangsúlyos területe a kötelező tanórán kívüli iskolai és az iskolán kívüli művészeti tevékenységek vizsgálata is. A megkérdezett intézményveze-

tők több mint kétharmada arról nyilatkozott, hogy iskolájában a gyermekeknek lehetősége nyílik a kötelezőn túl szabadon is választani plusz foglalkozást a művészetoktatás kínálatából (9. ábra).

9. ábra: Szabadon választható művészeti foglalkozások a vizsgált intézményekben
Forrás: DEXARTA, 2019, intézményvezetői adatbázis

A gyermekek által szabadon választható művészeti foglalkozások az iskolán belül, a kötelező tanórákon túl, intramurálisan három formában valósultak meg a vizsgált intézményekben: tantárgy, szakkör és együttes keretein belül. Utóbbi kategória a legtöbb esetben hangszeres zenekart (furulya, csengettyű), énekkart takar, de működik néptáncsoport, színjátszószakkör. A szakkörök palettája azonban még változatosnak mutatkozott. A vizsgált intézményekben a vizuális művészetek közül grafika, festészet, tűzzománc; a mozgáskultúrát képviselve néptánc, társastánc; a zeneművészetekhez kapcsolódó tárgyakon belül hangszeres játék, klasszikus zene, szolfézs; valamint színjátszás, báb-szakkör, médiaismeret és kézművesség jelent meg a kínálati oldalon.

A kötelező tanórán kívüli művészeti tevékenység plusz óraszámmal terheli a pedagógusokat. Adataink szerint a teljes mintát alkotó 30 iskolának 23%-a nem működtet tanórán kívüli művészeti szakkört vagy együttest, az intézmények közel felében (43%) az iskola főállású tanára, 20%-ban pedig külsős tanár vagy kulturális vállalkozás tart a tanulóknak művészeti foglalkozást, oktatást (1. táblázat).

Pedagógus	Fő	%
nincs szakkör	7	23
az iskola alkalmazottja	13	43
külsős pedagógus	6	20
mindkettő	4	14
összesen	30	100

1. táblázat: Együttes-, szakkörvezető státusza
Forrás: DEXARTA, 2019, intézményvezetői adatbázis

Elemzésünk során megvizsgáltuk, hogy a mintába került iskola alapfokú művészetoktatási intézményként működik-e és ha igen, mióta. Az intézmények 43%-a működik alapfokú művészetoktatási intézményként, az esetek többségében 15–20 éve. Egy iskola már több mint 30 éve kiemelt figyelmet fordít a művészetoktatásra, más részük intézményi összevonás eredményeként AMI tagintézménye. Egy intézmény az L. Ritók Nóra vezetésével működő Igazgyöngy Alapítvány helyszíne (<https://igazgyongyalapitvany.hu>), akik képző- és iparművészeti ágon délutánonként foglalkoznak a tanulókkal, bevezetve a hátrányos helyzetű gyermekeket a grafika-festészet, a szobrászat és a kerámia, a fém- és zománcműves, a környezet- és kézműveskultúra világába (2. táblázat).

Iskola típusa	Db	%
nem AMI	17	57
AMI	13	43

2. táblázat: Az intézmény típusa

Forrás: DEXARTA, 2019, intézményvezetői adatbázis

A kutatói kíváncsiság arra is irányult, hogy a vizsgált intézmények vagy intézményegységek összes tanulói létszámához képest mennyien vesznek részt a kötelező tanórán kívüli iskolai művészeti oktatásban vagy művészeti tevékenységben. Az előzőekben bemutatott eredmények szerint a Waldorf-iskola összes tanulója (188 fő) részesül kiemelt művészeti oktatásban intézményi keretek között, ezt 100%-kal értékelve a következő elemzésbe külön kategóriaként nem vettük bele. Az intézményvezetők által megadott adatok alapján a vizsgált iskolákban az összes tanulói létszám 7232 fő, akik közül 4049 alapfokú művészetoktatási intézményben (AMI) tanul, 3183 fő normál rendszerű iskolában. Kötelező tanórán kívüli művészeti oktatásban az összes tanuló 27%-a, a nem művészetoktatási intézményként működő tanulók 24%-a vesz részt. Nagyon érdekes és meglepő eredmény, hogy azokban az iskolákban, amelyek kiemelt művészeti profillal működnek, a tanulók kevesebb mint egyharmada, 30%-a részesül a művészetoktatás jótékony hatásából (3. táblázat).

	Tanulói létszám	Művészet- oktatásban részt vevők	%
nem AMI	3183	751	24
AMI	4049	1216	30
összesen	7232	1967	27

3. táblázat: A tanórán kívüli művészeti oktatásban részt vevők aránya

Forrás: DEXARTA, 2019, intézményvezetői adatbázis

Az alapfokú művészetoktatási intézmények speciális működéséhez hozzájárul, hogy művészeti oktatásra nemcsak kizárólag a saját tanulóit fogadja, hanem azokat a tanulókat is, akik másik iskolában végzik közismereti tárgyaikat, de szabadidejükben valamilyen művészeti tevékenységgel foglalkoznak. A kérdőív segítségével feltártuk, hogy kilenc intézmény összesen 130 tanuló számára biztosít lehetőséget ilyen jellegű tevékenységre.

Vizsgálatunkban megkérdeztük az intézményvezetőket, mi a véleményük a művészetoktatás eredményeiről, helyzetéről, nehézségeiről iskolájukban, ezenkívül konstruktív javaslataikra is kíváncsiak voltunk a problémák orvoslását illetően.

A megnevezett nehézségek az oktatás öt területét érintik, a humán feltételeket, az infrastruktúrát, a szülői háttérrel, a tanulók hozzáállását, valamint az anyagi feltételeket. Gyakori nehézségként merült fel a vizsgált mintában a kelő pedagógiai és szakmai felkészültséggel rendelkező szakemberek hiánya az intézményekben. A tantestületeket az előregedés tendenciája jellemzi, a nyugdíjba vonulók pótlása különösen a művészeti tantárgyaknál okoz nehézséget, mert a lecsökkentett óraszám nem teszi lehetővé, hogy teljes státuszban alkalmazzák őket, ennek hiányában viszont egzisztenciálisan bizonytalan helyzetbe kerülhetnek. A művészeti tantárgyak alacsony óraszám miatt jelenleg is több helyen óraadó tanárt alkalmaznak, ugyanakkor az óraszámemelés mellett több helyen szakkört és énekkart szeretnének működtetni. Az oktatás hatékonyságát infrastrukturálisan kielégítően felszerelt szaktantermek kialakításával lehetne növelni. A megkérdezettek problémaként látják a szülők erkölcsi támogatásának hiányát és a tanulók alulmotiváltságát, valamint hogy nem elég kitartóak a művészeti tárgyak elsajátításában (pl. hangszeres gyakorlás). Fajszínűs probléma az anyagiak kérdése. Nehézséget okoz az egyre emelkedő tandíj, térítési díj. A különböző megmértetésekre, szemlékre, fellépésekre és művészeti eseményekre való eljutásnak a szakmain kívül anyagi vonzata is van. Ha ennek megoldása akadályba ütközik, megghiúsulhat a gyermekek

részvétele a rendezvényeken, így nemcsak a diákok sikerélménye, fellépéseik száma csökken, de hosszú távon a művészetoktatás eredményessége, élményszerűsége is kárt szenved.

Az egyre növekvő létszám mellett a művészetoktatás eredményei közé sorolják a megkérdezettek a gyermekek sikeres szereplését előadásokon, pályázatokon, kiállításokon, hangversenyeken. Ezeknek a megjelenéseknek számos közvetlen és közvetett előnye van: színesebbé válik az intézmény és az adott település kulturális élete, valamint a diákok sikerélményhez jutnak, megtapasztalják az alkotás örömét, ami növeli a tantárgyhoz, a művészetekhez fűződő motivációjukat a jövőben. Az intézményvezetők jelentős része nyilatkozott arról, hogy iskolájuk diákjai jó versenyeredményeket érnek el a művészetek terén. Kiemelték a művészeti nevelés hátránykompenzáló szerepét és transferhatását is. A művészeti nevelés fontosságát azzal a ténnyel támasztják alá, hogy erősíti a tanulási nehézségekkel küzdők önbecsülését. Fontosnak tartják, hogy az örömmel végzett munka motivációja pozitívabb képet mutat a művészeti tevékenységekről. Az intézményvezetőket megkérdeztük, hogy tapasztalatuk szerint az aktív művészeti nevelésnek van-e hatása a diákok iskolai tevékenységére, viselkedésére. A válaszadók három legjellemzőbb pozitív hatást emeltek ki, amelyeket fontossági sorrendbe állítottak:

1. empátikus viselkedés, pozitív motiváció, tanulás támogatása, nyitottság, kitartás, sikerélmény, intelligencia, magabiztosság, kiegyensúlyozottság, kulturált viselkedés, komplex fejlődés, közösség, neveltségi szint javulása;
2. munkára nevelés, önbecsülés, önfegyelem, felelősség, sokoldalúság, igényesség, rendezettség, közösségi érzés, együttműködés, hagyományok megismerése, finom motorikus mozgások fejlesztése, esztétikai érzék fejlesztése;
3. önismeret, derű, terápiás művészeti nevelés, érzékenyítés, szorgalom, nyitottság, értékek, figyelem-fegyelem javulása, kitartás, koncentráció, öröm, jókedv, mozgáskultúra fejlesztése.

Ugyanakkor kerestük a negatív hatásokat is. A 30 megkérdezett intézményvezetőből három válaszolt erre a kérdésre, a válasz azonban egybehangzó volt. Egyik kockázatként siker esetén az önértékelés torzulása jelenik meg. Gyakran hanyagolják tanulmányaikat, mert az eredmények eléréséhez sok időt kell a gyakorlásra fordítani. A legtehetségesebbek sok mindent szeretnének egyszerre, így nem tudnak minden egyes területtel kiemelkedően foglalkozni. Egy másik tipikus veszély a motiválatlanság: amiből nincs sikerélményük, arra nem szívesen szánnak időt.

Összegzés

Az alapfokú művészetoktatást az intézményi sokszínűség jellemzi. A vizsgálat alátámasztotta, hogy a tanórai és a tanórán kívüli művészetoktatás személyi, tárgyi és pénzügyi feltételei nem mindenhol biztosítottak. Az intézményvezetők véleménye szerint a kurrikulumban jelenleg a művészeti tárgyak alacsony óraszámot kapnak. A kimagaslóan tehetséges tanulók számára a csoportos órák mellett a tehetséggondozás keretein belül jó lenne egyéni órát is biztosítani. A problémákra megoldást jelenthetne a szabadon felhasználható órakeret, az óraszámok növelése, szakmai továbbképzések szervezése, a pedagógusok ösztönzése az ezeken való részvételre. A művészeti oktatás hatékonyságának növelése érdekében térítésmentessé kellene tenni a képzést, hogy a gyermekek anyagi státuszkülönbségektől függetlenül is részt vehessenek a képzéseken. Mindez azonban nem valósulhat meg, csak akkor, ha a művészeti oktatásban szakmailag és pedagógiaiilag jól képzett, felkészült, kreatív, újításokra, szakmai tapasztalatszerzésre nyitott tanárok oktatnak. A tanulók motivációja minden sikeres fellépéssel, létrehozott alkotással, emlékeztető együttlátással, csoportmunkával nő, elengedhetetlen tehát az oktatás élményalapú szervezése: művészetet tanítani lehet, de csak pozitívan megéltatni érdemes.

Irodalomjegyzék

- 1993. évi LXXIX. törvény a közoktatásról.
- 11/1994. MKM rendelet a nevelési-oktatási intézmények működéséről.
- 134/2016. (VI. 10.) kormányrendelete az állami köznevelési közfeladat ellátásában fenntartóként résztvevő szervekről.
- 27/1998. OM rendelet a nevelési-oktatási intézmények működéséről szóló 11/1994. (VI. 8.) MKM sz. rendelet módosításáról.
- 2011. évi CX. törvény a nemzeti köznevelésről.
- 2012. évi CLXXXVIII. törvény a köznevelési feladatellátó egyes önkormányzati fenntartású intézmények állami fenntartásba vételéről.
- 2012. évi CXXIV. törvény a nemzeti köznevelésről.
- ECKHARDT GÁBOR: *A középiskolai zenészsakképzés, a zeneművészeti szakközépiskolák helyzete az elmúlt 20 évben = Zeneoktatásunk (Polifónia különszám)*, Bp., Magyar Zenei Tanács, 2009.
http://www.hunmusic.hu/tanulmanyok/zeneoktatunk_fuzet_09.pdf
- GULYÁS György: *Bűnöm... bűnöm?* Békés, Békés Város Tanácsa, 1988.
- HÉJJA Bella: *Az alapfokú és középfokú zeneoktatás helyzete Magyarországon = Parlando*, 2016, 2. sz.

- HOMOR Istvánné: *Tanulmány a zeneiskolák helyzetéről a rendszerváltozástól napjainkig* = *Zeneoktatásunk* (Polifónia különszám), Bp., Magyar Zenei Tanács, 2009.
http://www.hunmusic.hu/tanulmanyok/zeneoktataskunk_fuzet_09.pdf
- *Köznevelési statisztikai évkönyv* (2014/2015). Bp., Emberi Erőforrások Minisztériuma.
- *Köznevelési statisztikai évkönyv* (2015/2016). Bp., Emberi Erőforrások Minisztériuma.
- *Köznevelési statisztikai évkönyv* (2016/2017). Bp., Emberi Erőforrások Minisztériuma.
- LACZÓ Zoltán: *Visszatekintés és hogyan tovább?* = *Parlando* 2002, 44. évf., 1. sz.
<http://www.parlando.hu/Laczo7.htm>
- POLÓNYI István: *Rendszerváltozások az oktatás finanszírozásában* = *Educatio* 2009, 18. évf., 4. sz.
<http://epa.oszk.hu/01500/01551/00050/pdf/746.pdf>
- *Statisztikai Tájékoztató Oktatási Évkönyv* (2011/2012). Bp., Emberi Erőforrások Minisztériuma.
- *Statisztikai Tájékoztató Oktatási Évkönyv* (2012/2013). Bp., Emberi Erőforrások Minisztériuma.
- *Statisztikai Tájékoztató Oktatási Évkönyv* (2013/2014). Bp., Emberi Erőforrások Minisztériuma.
- SZABÓ Helga: *A magyar énektanítás kálváriája*. Megjelent az Eötvös József Alapítvány támogatásával. Bp., Magyar Tudományos Akadémia, Sokszorosító, 1989.
- SZÜCS Tímea: *Az alapfokú művészeti iskolák, egy esélynővelő iskolatípus*. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2019.
- TRENCSENYI László szerk.: *A gyakorlati pedagógia néhány alapkérdése. Iskolán kívüli nevelés*. Bölcsész Konzorcium, 2006.
- TRENCSENYI László: *Rekviem az AMK-ért*, 2018.
http://www.tani-tani.info/rekviem_az_amk_kert
- VÁRADI Judit: *How to educate an audience to acquire a taste for classical music? (Hogyan neveljünk értő közönséget a komolyzenének?)* PhD-disszertáció. University of Jyväskylä, 2010.
- VÁRADI Judit: *A zenei nevelés gyökerei* = *Parlando*, 2014.
<https://www.parlando.hu/2014/2014-3/2014-3-17-Varadi-Zenei.htm>
- VÁRADI Judit: *Az élménypedagógia szerepe a művészeti nevelésben* = *Magyar Művészet*, Bp., MMA Kiadó, 2019, 7. évf., 3. sz., 59–66.
- VÉSZI János: *Alfa születik*. Bp., Tankönyvkiadó, 1980.
- WESZELY Ödön: *Bevezetés a neveléstudományba*. Bp., reprint kiadás, Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, 1994.
<https://igazgyongyalapitvany.hu>
- https://www.oktatas.hu/koznevelas/intezmenykereso/koznevelasi_intezmenykereso/!DARI_Intezmenykereso/oh.php?id=kir_int_talalat&oldal=1
- <https://www.szolnokiwaldorfiskola.hu/magyarorszagon-es-vilagszerte>

Sz. Fodor Adrienne – Kerekes Rita

Művészeti tevékenység és önképzés

A művészetközvetítő pedagógus szakmai megújulásának lehetőségei

Absztrakt

A tanári hivatás speciális jellegéből eredően összetett, folyamatosan változó és ebből következőleg állandóan megújulásra készítő hivatás. Különösen igaz ez ma, amikor egyértelmű, hogy minden eredményes oktatási rendszer kulcsfigurája a pedagógus. A különböző művészeti ágak sokszínűségükkel a XXI. század elején is jelentős szerepet töltenek be az általános iskolai nevelésben. A jelenkor pedagógusainak úgy kell a művészet értékeit átadniuk tanítványaiknak, hogy a művészet változó dinamikája továbbra is összhangban maradjon a gyermeki érdeklődéssel és a megváltozott technikai lehetőségekkel. Ehhez egyrészt szükséges a rendszeres művészeti tevékenység végzése, másrészt elengedhetetlen az önképzés. Jelen tanulmányunkban az mutatjuk be, hogy az általunk megkérdozett művészetközvetítői tevékenységet végző általános iskolai tanárok szakmai életében megjelenik-e a művészettel való aktív kapcsolat és a szakmai fejlődés igénye, lehetősége.

Kulcsszavak: művészetközvetítés, művészeti tevékenység, szakmai megújulás.

Bevezetés

A pedagógusok közoktatásban betöltött szerepének több dimenziójú vizsgálata folyamatosan jelen van mind a hazai, mind a nemzetközi neveléstudományi kutatásokban. Visszatérő megállapítás, hogy a diákok iskolai eredményességét leginkább a tanári munka minősége határozza meg, minden eredményes oktatási rendszer kulcsfigurája a pedagógus.¹

Hatványozottan igaz ez a kijelentés azokra a pedagógusokra, akik művészetközvetítéssel, művészeti neveléssel foglalkoznak. A művészet változó

¹ Pl. *Teachers Matter. Attracting, developing and retaining effective teachers*. OECD, 2005; BARBER, Michael – MOURSHED, Mona: *How the world's best-performing school systems come out on top*. McKinsey & Company, 2007; FALUS Iván: *A pedagógus pályára bocsátás feltétele, a szétterjedő nemzetközi tapasztalatok elemzése = Módszertani kiadványok: Tanári pályakialakítás – kompetenciák – szétterjedő nemzetközi áttekintés*. Szerk. FALUS Iván, Eger, Eszterházy Károly Főiskola, 2011, 5–24.

dinamikája, a megváltozott technikai lehetőségek állandó megújulásra, szakmai továbbképzésre, aktív tevékenységek alkalmazására készítetik a pedagógusokat.

Művészetoktatás a XXI. században

Az új évezred gyors változásai elkerülhetetlenné teszik az alkalmazkodást az élet számos területén. A munkavállalóktól újabb és újabb készségek el-sajátítását várják a munkáltatók. A Világgazdasági Fórum (World Economic Forum) szerint az alábbi készségek lesznek a legfontosabbak 2020-ban: komplex problémamegoldás, kritikai gondolkodás, kreativitás, humán menedzsment, tevékenységkoordináció, érzelmi intelligencia, mérlegelés és döntés, szolgáltatásorientáció, megegyezés (egyezkedés) és kognitív rugalmasság.² Érdekes változás a 2015-ös sorrendhez képest, hogy az akkor utolsó helyen megjelenő kreativitás itt harmadikként szerepel, amely jól jelzi a felnövekvő generációkra váró feladatok megoldási irányát. Új készségként jelent meg az érzelmi intelligencia és a kognitív rugalmasság. E három készség megalapozásában és fejlesztésében kiemelt szerepe van a művészetoktatásnak, amely hozzájárul az ismeretsajátítás és -továbbadás eszközeinek gazdagításához.

„A jövő mindig az iskolapadban kezdődik.”³ Ezek a szavak összecsengenek Kodály Zoltán gondolatával: „Sokkal fontosabb, hogy ki az énektanár Kisvárdán, mint hogy ki az Opera igazgatója. Mert a rossz igazgató azonnal megbukik. [...] De a rossz tanár harminc éven át harminc évjáratból öli ki a zene szeretetét.”⁴ Minden művészeti neveléssel foglalkozó pedagógussal kapcsolatban felvetődik a kérdés: mennyire tud hatékony lenni a saját működési területén? A kompetencia birtoklásának vajon milyen szintje elégséges vagy kielégítő a közvetítés, az alkalmazás, az adaptálás vagy az integrálás feladatának ellátásához? Milyen mértékben befolyásolja a pedagógus igényét a megújulásra, rosszabb esetben a megrekedésre a befogadói közeg változó elfogadása, esetleges elutasítása?

Tanulmányunk empirikus részében a pedagógusok aktív művészeti tevékenységét és az önképzéshez kapcsolódó attitűdjeit vizsgáljuk. Elengedhetetlen azonban e folyamatok eredményes végzéséhez az élmény átélése, megélése, amely a művészeti oktatás alapja, „az élményt azonban nem lehet tanítani,

² World Economic Forum, 2016; CSÉPE Valéria: *Túl a tanórán. Művészetek és a fejlődő, kibontakozó ember* (ppt), é. n. <https://www.oktatas2030.hu/muveszetek-a-tanulas-szolgaltataban>

³ CSÉPE Valéria: *A jövő mindig az iskolapadban kezdődik!* = *Új Köznevelés*, 2014, 70. évf., 4. sz., 26–30.

⁴ KODÁLY Zoltán: *Gyermekkarok = Visszatekintés I. kötet*. Szerk. BÓNIS Ferenc, Bp., Zeneműkiadó, 1982, 43.

csak felfedezni, megerősíteni”.⁵ Az a pedagógus, aki maga is örömet talál a saját és tanítványai alkotásaiban, tevékenységeiben, bátrabban alkalmazza a művészetpedagógia eszközeit, ő maga is gyermeki kíváncsisággal fordul az új ismeretek felé és megtapasztalással erősíti azok jelenlétét. Már John Dewey (1934) munkásságának középpontjában is napjainkig ható nevelési-filozófiai eszméinek újszerű eleme, a tapasztalati élmény állt. Reformpedagógiai elképzeléseiben az alkotás tapasztalata – mint a minőség egy felülemelkedett dimenziója – elválaszthatatlan a befogadói attitűdtől. Dewey újszerű gondolkodásának köszönhetően a művészeti nevelés az általános iskolai tanárok képzésének részévé vált.

A különböző művészeti ágak köznevelésben való alkalmazását az intelligenciával és a kreativitással kapcsolatos kutatások is segítették.⁶ A XX. század első évtizedeitől számtalan tanulmány vizsgálta a művészetek szerepét az iskolai nevelésben, bőséges és gazdag irodalma van mind a neveléstudomány, mind a pszichológia területén.⁷ Gyakran hallunk ezzel kapcsolatban a transferhatásról, a tehetséggondozásról, a hátránykompenzációról és a tanulási nehézségek kezeléséről is.⁸

Barry Oreck 2004-ben publikált kutatása foglalkozik a közismereti tárgyakat tanító tanárok művészettel kapcsolatos attitűdjével, valamint azzal, miként használják fel azt az oktatási tevékenységükben. A kvalitatív módszert alkalmazó vizsgálatában 423 pedagógus nyilvánult meg, akik az oktatás különböző

⁵ VÁRADI Judit: *Az élménypedagógia szerepe a művészeti nevelésben* = Magyar Művészet, Bp., MMA Kiadó, 2019, 7. évf., 3. sz., 59.

⁶ CSÍKSZENTMIHÁLYI Mihály: *Flow: Az áramlat*. Bp., Akadémiai, 1997; GARDNER, Howard: *Multiple intelligences: Theory into practice*. New York, Basic Books, 1993; ROBINSON, Ken – ARONICA, Lou: *Kreatív iskolák*. Bp., HVG Könyvek, 2018.

⁷ RÉVÉSZ Géza: *A tehetség korai felismerése*. Bp., Benkő Gyula Csász. és Kir. Könyvkiadó, 1918; KOKAS Klára: *Képességfejlesztés zenei neveléssel*. Bp., Zeneműkiadó, 1972; SLOBODA, John: *Musical excellence – how does it develop?* = *Encouraging the Development of Exceptional Skills and Talent*. Szerk. HOWE, M. J. A., London, British Psychological Society, 1990, 165–178; SOSNIAK, L. A.: *The tortoise, the hare and the development of talent* = *Encouraging the Development of Exceptional Skills and Talent*. Szerk. HOWE, M. J. A., Leicester, British Psychological Society, 1990, 149–164; PUSZTAI Gabriella: *A társadalmi tőke és az iskola. Kapcsolati erőforrások hatása az iskolai pályafutásra*. Bp., Új Mandátum, 2009; PÁSKUNÉ KISS Judit: *Tanórán kívüli iskolai és iskolán kívüli programok a tehetséggondozásban*. Bp., Gênioz Műhely Kiadványok 2., Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége, 2014; PÁSKUNÉ KISS Judit: *A tanórán kívüli iskolai és iskolán kívüli programok megítélése, szerepe a tehetséggondozásban*. Bp., Gênioz Műhely Kiadványok 17., Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége, 2015; VÁRADI Judit: *How to educate an audience to acquire a taste for classical music? (Hogyan neveljünk értő közönséget a komolyzenének?)*. PhD-disszertáció. University of Jyväskylä, 2010; VÁRADI Judit: *Közönségnevelés, élmény-koncert-élmény beépítése a köznevelésbe* = *Tanulmányok a levelező és részismereti tanárképzés tanterv-pedagógiai tartalmi megújításáért – ének-zene, zenepedagógia, rajz- és vizuális kultúra*. Szerk. MATICSÁK Sándor, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2015, 137–163; SZÜCS Tímea: *Alapfokú művészeti iskola, egy esélynövelő iskolatípus*. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2019.

⁸ VITÁNYI Iván: *Ének-zenei iskolába jártak*. Bp., Zeneműkiadó, 1972; BARKÓCZI Ilona – PLÉH Csaba: *Kodály zenei nevelési módszerének pszichológiai hatásvizsgálata*. Kecskemét, Kodály Intézet, 1977; ORECK, Barry: *Artistic choices: A study of teachers who use the arts in the classroom* = *International Journal of Education & the Arts*, 2006, 7. évf., 8. sz.: <http://www.ijea.org/v7n8/v7n8.pdf>; PÁSKUNÉ KISS: i. m. (2014, 2015); SZÜCS Tímea: *Az alapfokú művészeti iskolák működése és társadalmi környezete – Egy esélynövelő iskolatípus?* PhD-értekezés. Debreceni Egyetem, 2018: <https://dea.lib.unideb.hu/dea/handle/2437/249865>.

szektorokban dolgoztak az óvodai neveléstől a középiskolával bezárólag. Annak ellenére, hogy a művészetet valamennyien fontosnak tartották a gyerekek sokoldalúbb megismerésében, a tananyag élvezetesebb feldolgozásában, az integrálást és alkalmazást több tényező gátolta. Ilyen volt a csekély tapasztalattól, vagy annak teljes hiányából eredő bizonytalanságuk, önbizalomhiányuk. Önmaguk megítélésükor a kreativitás, a hozzáértés hiányáról számoltak be, függetlenül attól, hogy milyen régóta vannak a pályán, milyen végzettséggel rendelkeznek, vagy van-e, volt-e önálló művészeti tevékenységük. A tanárok művészethasználatát minden jellemvonásuknál nagyobb mértékben befolyásolta az önbizalmuk, illetve a kreativitáshoz és a műértéshez kötődő énképük. Ezért a gyakorlatban a művészetek alkalmazása rendkívül ritkának bizonyult.

A pályaelégedettséget, pályakezdői és újrakezdői krízisek feltárását célzó tanulmányok megerősíteni látszanak a tanítási gyakorlatnak és a pályakezdő időszaknak a nehézségét a hazai és a nemzetközi szinten is.⁹ A személyes eredményesség, a hatékonyság és az önbizalom folyamatosan csökken a képzés végétől a tanításban eltöltött első években, amely a személyes kompetencia értékelését is befolyásolja.¹⁰ Ennek drasztikus eseteiben az önbecsülés sérülése már a gyakorlati időszak végét megelőzően bekövetkezik.¹¹

A szakmai öndefiníálásunk folyamatát az egyes helyzetekben másokkal való, közösségi érintkezéseinkben betöltött szerepeink kipróbálása alakítja. Ebből adódóan a pályakezdési „sokk” periódusában a friss diplomás egyszerre küzd szakmai specifikumokkal, oktatási nehézségekkel, valamint a tantestületbe való beilleszkedés megpróbáltatásaival.¹² A pályakezdés időszakában a támogatói bázis, a hatékonyságot, önbizalmat tápláló támogatói attitűd megszűnésének motívuma, reményeik, céljaik elérésének akadályokba ütközése megtöri a kezdő tanárok lendületét. Önértékelésük védelmének érdekében újraértelmezik a minőség jelentését, alacsonyabb szintű célokat tűznek ki a kudarc elkerülésének alternatíváit keresve.¹³ A korábbi kutatások szerint a

⁹ FODOR Zoltán: *Pedagógiai életpályát befolyásoló élethelyzetek és feltételezhető következményeik*. Előadás: XI. Kiss Árpád-émlékkonferencia. Debrecen, 2019. szeptember 20.; CHRAPPÁN Magdolna: *Pályaelégedettség és karriertervek a pedagógus képzetségű hallgatók körében = Diplomás pályakövetés IV.: Frissdiplomások 2010*. Szerk. GARAI Orsolya – HORVÁTH Tamás – KISS László – SZÉP Lilla – VEROSZTA Zsuzsanna, Bp., Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft., 2010, 267–286, https://www.felvi.hu/pub_bin/dload/DPR/dprfuzet4/Pages267_286_Chrapan.pdf; CHRAPPÁN Magdolna: *Élégedettség és mobilitási esélyek a pedagógusképzésben végzettek körében = Frissdiplomások 2011*. Szerk. GARAI Orsolya – VEROSZTA Zsuzsanna, Bp., Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft., 2012, 231–264; TSCHANNEN-MORAN, Megan – WOOLFOLK HOY, Anita: *The differential antecedents of self-efficacy beliefs of novice and experienced teachers = Teaching and Teacher Education*, 2007, 23. sz., 944–956, <https://www.researchgate.net/publication/222409256>; HOY, Wayne K. – WOOLFOLK, Anita E.: *Socialization of student teachers = American Educational Research Journal*, 1990, 93. sz., 279–300, <https://www.researchgate.net/publication/254075052>.

¹⁰ GARVIS, Susanne: *Improving the teaching of the arts: Pre-service teacher self-efficacy towards arts education*, 2009, <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED511176.pdf>

¹¹ TSCHANNEN-MORAN-WOOLFOLK HOY: *i. m.* (2007), 944–956.

¹² SZIVÁK Judit: *A kezdő pedagógus = Iskolakultúra*, 1999, 9. évf., 4. sz., 3–13; FODOR: *i. m.* (2019).

¹³ TSCHANNEN-MORAN-WOOLFOLK HOY: *i. m.* (2007), 944–956.

szakmát azok a tanárok hagyják el, akiknek szignifikánsan alacsonyabb az önhatékonysági szintje.

A fentiek mind befolyásolhatják, befolyásolják a művészeti tárgyakat oktató pedagógusok tanórai munkáját. De jelentősen meghatározza a tevékenységek gazdagságát, szabad áramlását, a flow-élmény elérését, a megtapasztalás örömét az, hogy a pedagógus gyermekkorában, ifjúkorában folytatott-e művészeti tanulmányokat. Nehezen képzelhető el, hogy karvezetői feladatokat lásson el az a tanár, aki korábban sohasem énekelt kórusban. Ellenben, ha gyermekkorában tagja volt egy (vagy több) kórusnak, igénye lesz a közösségi éneklésre, felnőttként is szívesen énekel énekkarban és gyakran előfordul, hogy ő maga is a zenei pálya felé fordul, felsőfokú tanulmányait zeneművészeti intézményben végzi, és diplomája megszerzése után karvezető lesz.¹⁴

A kutatás bemutatása

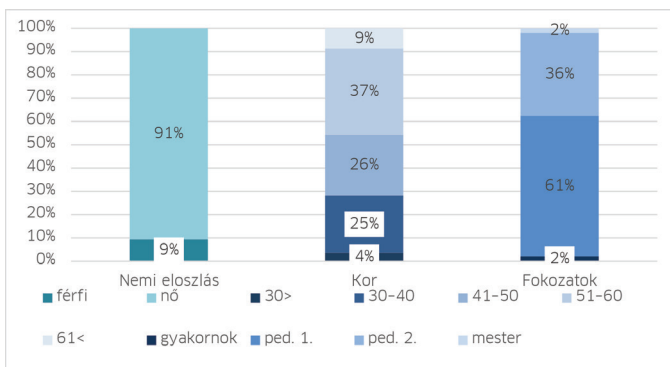
A Jövő Művészetéért Alapítvány Zenepedagógiai Kutatócsoportja és a Debreceni Egyetem Humán Tudományok Doktori Iskolája a Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézetének támogatásával kutatást indított 2018 novemberében. A kutatás célja elsősorban az általános iskolás tanulók tanórán és iskolán kívüli művészeti tevékenységének monitorozására és a művészeti rendezvényeken való részvételük felmérésére irányul. Ennek keretén belül sor került az észak-alföldi régió megyéiben véletlenszerűen kiválasztott általános iskolák művészeti tárgyat tanító pedagógusainak vizsgálatára is. Tanulmányunkhoz a DEXARTA-adatbázis nyújtja a hátteret, amelyben a vizsgált 30 intézmény kiválasztása szakértői mintavétellel történt. Az empirikus vizsgálatban a művészetoktatásban jelenlévő tanárokra összpontosítottunk. 138 tanár kérdőívét dolgoztuk fel, amelyből munkánkban a végzettségek vizsgálatán kívül művészeti tanulmányaikat, tevékenységeiket, továbbképzéseken való részvételüket vizsgáltuk. Az adatfelvétel papíralapú kérdőíves módszerrel zajlott 2019 tavaszán. Jelen kutatási témánkhoz kapcsolódóan kérdőívünk nyitott kérdéseire a kapott válaszokat a tartalomelemzés módszerével vizsgáltuk.

¹⁴ SZ. FODOR Adrienne: *Kórusok művészeti, társadalmi és pedagógiai szerepe a keresztény értékek megőrzésében* = „Per Artes ad Jesum”. *A keresztény nevelés és a művészetek értéktéremtése*. Szerk. FEHÉR Ágota – FÜLÖPNÉ ERDŐ Mária – MÉSZÁROS László, Vác, Apor Vilmos Katolikus Főiskola, 2015, 211–223.

Eredmények

A pedagógusok összetétele

Empirikus kutatásunkban a művészetoktatásban jelen lévő pedagógusokra fókuszáltunk. A vizsgálatban 30 általános iskolában 138 művészeti tárgyat oktató tanár vett részt. A pedagógushivatásra jellemző a női jelenlét dominanciája, mi is ezt tapasztaltuk, a megkérdezettek 91%-a nő. Életkorukat a kérdőív megadott intervallumokba sorolta, legkevesebben a pályakezdők, legnagyobb számban (37%) az 51 és 60 év közöttiek vannak jelen a mintában. A pedagógusok körében hasonlóan kedvezőtlen korfát figyeltek meg az OECD nagymintás vizsgálatában is, ahol a Magyarországot reprezentáló 3245 felső tagozaton tanító pedagógus és 182 intézményvezető közül a tanárok 48%-a volt 50 éves vagy annál idősebb, miközben az OECD-átlag 34% volt.¹⁵ A pedagógus-pálya-modell állomásain a tanárok legnagyobb arányban a pedagógus 1. fokozatot érték el (61%), lényegesen kevesebben vannak a pedagógus 2. szinten (36%) és mindössze 2-2 fő tevékenykedik gyakornokként és mesterpedagógusként.

1. ábra: A pedagógusok összetételének adatai

Forrás: DEXARTA, 2019, tanári adatbázis

A pedagógusok végzettsége és az általuk tanított tantárgyak kapcsolata

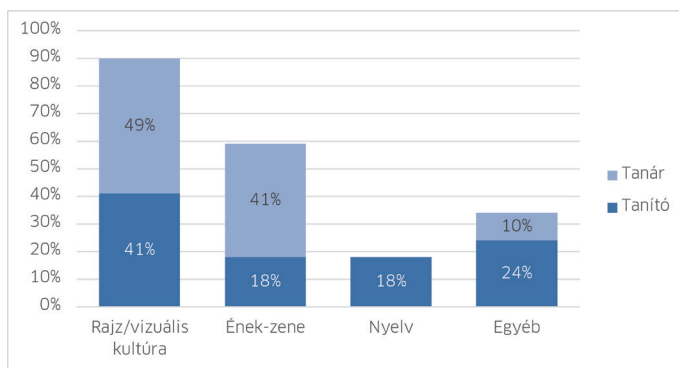
A művészeti tárgyakat tanítók végzettségeit vizsgálva először azt látjuk, hogy a megkérdezettek 63 százaléka tanítói képzettséggel rendelkezik, amelyek közül különböző szakkollégiumokkal és műveltségi területekkel 31 százalékuknál

¹⁵ OECD TALIS Country Note – Result from TALIS 2018
http://www.oecd.org/education/talis/TALIS2018_CN_HUN.pdf.

találkoztunk. Ezek közül legnagyobb arányban a rajz és vizuális kultúra jelent meg; második helyen az ének-zene, valamint az ember és társadalom műveltségi területek állnak.

Tanárszakos diplomát a megkérdezettek 28,2 százaléka birtokol, többségében a vizuális művészettel kapcsolatos képzettséggel bíró különböző szakpárosításokkal. A képzőművészet speciális képzettségeivel rendelkező tanárok csekély mértékben vannak jelen a vizsgált iskolákban. Ének-zenét a tanárok 41%-a taníthat különböző oklevelek alapján, amelyeket a tanárképző és a speciálisabb zeneművészeti intézmények adtak ki. Arányaiban legtöbben a történelem-ének és matematika-ének szakpárral végzettek vannak. Táncművészettel első diplomaként a tanároknál csak csekély mértékben találkoztunk, az egyik legegységibb képzési területéről van szó.

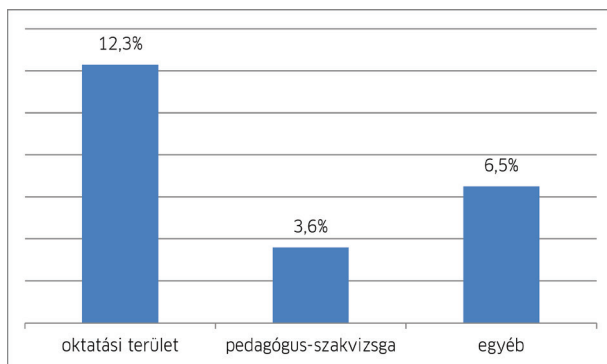
A 2. ábra szerint a rajz és vizuális kultúra területénél hasonló arányban vannak a tanító és tanár végzettségűek; mintánkban az ének-zene tanításában lényegesen több a tanár, az idegen nyelv oktatásában viszont (az idegen nyelvi szakkollégiumok, műveltségi területek révén) csak tanító végzettségű pedagógus található.

2. ábra: A pedagógusok első diplomájának specifikumai (p=0,000)

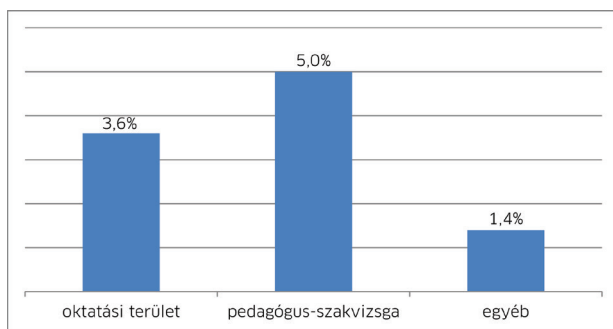
Forrás: DEXARTA, 2019, tanári adatbázis

A pedagógusok 32,2 százaléka folytatott további tanulmányokat. A teljes elemszámot nézve 23,2 százalékuk rendelkezik második képesítéssel. Az ismeretszerzés irányai (lásd 3. ábra) azt tükrözik, hogy közülük az oktatási területet célozták meg a legtöbben a következő diplomaszerzésnél. Találtunk olyan egyéb irányú törekvéseket az adatok feldolgozásánál, amely megteremti a lehetőségét az esetleges pályakorrekciós lépéseknek, növeli az egyén alkalmazhatósági spektrumát. Ez utóbbi kategória a választási lehetőségek széles skáláján mozgott (pl. gyógypedagógus, jogász, közművelődési szakember, sportszervező).

3. ábra: Első diploma utáni képzés
 Forrás: DEXARTA, 2019, tanári adatbázis

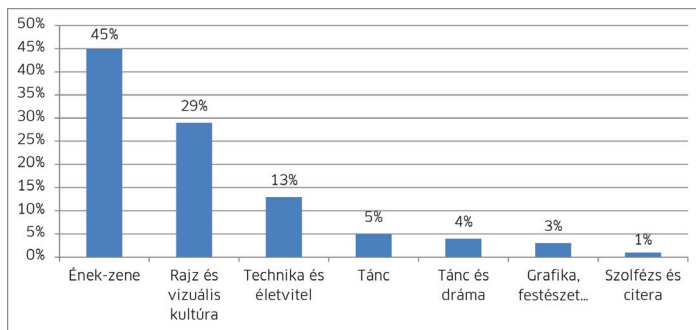
A pedagógus-életpályamodell ösztönözheti a szakvizsgákkal kapcsolatos képzéseken való részvételt, ennek igazolását láttuk a további képesítések esetében (lásd 4. ábra). A tanárok művészetoktatással kapcsolatos tanulmányaiban elsősorban a szintemelés jelenik meg, vagy az azonos művészeti ág területein bővítették ismereteiket további szakokkal, amely az érdeklődési kör kiterjesztésére és elmélyítésére utal.

4. ábra: Még további tanulmányok
 Forrás: DEXARTA, 2019, tanári adatbázis

A tanárok és a tanítók többsége a végzettségek alapján a vizuális kultúrában szerzett nagyobb kompetenciát, ezért meglepő, hogy a 2018/2019-es tanév során körülbelül másfélszer annyian tanítottak ének-zenét, mint rajzot (lásd 5. ábra). Ennek valószínűleg az lehet az oka, hogy a tanítók akkor is taníthatják az ének-zene tárgyat, ha nem vették fel műveltségi területként vagy

szakkollégiumként. Az egyes tanegységek arányának csökkenése egyenes arányú az egyre specializáltabb képesítést igénylő szaktárgyakkal (pl. táncpedagógus, közoktatás-vezető, orgona-MA, Waldorf-osztálytanító).

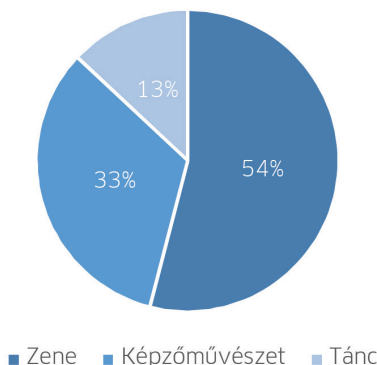

5. ábra: A megkérdezett pedagógusok által tanított művészeti tárgyak

Forrás: DEXARTA, 2019, tanári adatbázis

Művészeti tevékenység

A nemzetközi szakirodalomban található leírások szerint az általános tanárképzések résztvevői a művészeti kompetenciáikban egyértelműen hiányt érzekelnek. A magyarországi kollégák azonban mást tapasztaltak, hiszen a művészeti oktatásban való részvétel lehetősége adott volt számukra, az általános iskolai művészeti képzésen túl sokan jártak extrakurrikuláris tevékenység keretében tánc-, néptáncoktatásra, zeneiskolai foglalkozásra. Akinek volt lehetősége ilyen jellegű tevékenységben részt venni, többnyire felnőttként is művészeti aktivitást mutat, nagyobb eredményességgel, hatékonysággal tanít, mint az, akinek gyermekként nem volt lehetősége művészeti tevékenységet végezni. Megvizsgáltuk a 138 művészeti tárgyat tanító pedagógus művészetekkel kapcsolatos előéletét. Ebben a kérdéskörben a pedagógusoknak táblázatos formában kellett válaszolniuk. A tevékenység megnevezése mellett kitértünk arra, hogy milyen életkorban kezdték el és mennyi ideig művelték azt. A táblázatos forma lehetőséget adott többféle tevékenység felsorolására. Az adatbázisban rögzített válaszokból jól kiolvasható az adott kérdések esetleges többféle értelmezése, és/vagy a táblázatos forma precíz kitöltésének hiányosságai is. Ugyanakkor a tevékenységek között átfedések vagy párhuzamos tanulmányok is felfedezhetők. Például valaki zeneiskolába járt, kórusban énekelt és még táncolt is. Így egyes esetekben az összesített adatok meghaladhatják a 10%-ot.

6. ábra: A pedagógusok művészeti tevékenységeinek megoszlása
Forrás: DEXARTA, 2019, tanári adatbázis

A megkérdezettek 92%-a válaszolt (127 fő), a művészeti tárgyat oktatók közül a teljes mintához viszonyítva 51,5 százalékuk (71 fő) végzett korábban művészeti tevékenységet, 40,5%-nak nem volt része korábban ilyen jellegű elfoglaltságban.

A 6. ábra szerint a zenei területet érintő művészeti tevékenységek túlsúlya mutatkozik meg a képzőművészettel és a táncsal szemben, a válaszadók több mint fele vett részt ilyen jellegű foglalkozásokon, 29,6% nyilatkozott zeneiskolai jogviszonyról. A zenei tanulmányokat folytatók a zenei oktatási szisztéma szerint minimum heti rendszerességgel végezték azt. A legnagyobb intervallum a 12 év, a legkevesebb zeneiskolai tanulmányokkal eltöltött idő két év volt. Három pedagógus jelezte hangszeres aktivitását jelenleg is. A válaszadók között egy hivatásos zenész, előadóművész van.

A zenei tevékenységek legdominánsabb eleme a kórusban való éneklés 34%-kal, ezzel együtt a teljes mintát tekintve a pedagógusok 11,6%-a vett részt közösségi éneklésben. A legnagyobb intervallum az énekkari tevékenységben volt fellelhető, 27, 26 és 25 évvel is találkozhattunk, jelenleg két pedagógus tagja különböző énekkaroknak, egy tanár pedig karvezetőként irányít egy közösséget. A kórustevékenységek is minimum heti egy próbához köthetők, de ebben a művészeti ágban többségében heti két alkalomról számoltak be a megkérdezettek.

Összevetettük a tanárok művészeti tevékenységét végzettségükkel és a vizsgált tanévben oktatott tárgyukkal. A zenei végzettség, aktív művészeti tevékenység és tanított tantárgy tekintetében 20 esetben találtunk egyezést a képzettséggel és a tanított tárggyal, azaz a 38 megjelölés 52,6%-a igazolja azt a feltevésünket, hogy az egyén egykor vagy jelenleg végzett művészeti tevékenysége kapcsolatban áll végzettségével vagy az általa tanított tárgy-

gyal. A tevékenység rendszeressége összhangban van a zenei nevelés, oktatás szisztémájával, azaz minimum heti rendszerességgel zajlik.

A képzőművészeti tevékenységek vizsgálatakor azt tapasztaltuk, hogy összetettebb a kép. Egyrészt, mert gyakran nem egy területre korlátozódnak a lehetőségek, hanem párhuzamosan dolgoznak több anyaggal, technikával. Habár a festészet az, amellyel a leggyakrabban találkozunk, egyes esetekben egyidejűleg volt jelen például a rajzolással, a kerámia- vagy tűzzománckészítéssel. A rendszeresség tekintetében is szélesebb volt a paletta, mint a zenét művelők esetében. A válaszadók 26%-a havi elfoglaltságként nyilatkozott, 17,3%-uk heti, napi szinten 26,1%-uk jelölte meg, míg arra is volt példa, hogy kifejezetten rendszertelenül, vagy kizárólag iskolaszünetekben dolgozott saját kedvére. Ez adódhat a tevékenység természetéből, az alkotás intervallumának flexibilitásából, hogy talán nem lehet teljes mértékben időkeretek közé szorítani. A 71 művészeti aktivitást mutató tanár közül 33% jelölte meg ezt a válaszlehetőséget, a teljes mintát tekintve ez a pedagógusok 16,6%-át jelenti. Túlnyomó többségben festéssel foglalkoztak, ezt követi a rajzolás, majd a tűzzománckészítés tevékenysége, elenyésző százalékban volt jelen a kerámia-készítés, a fotózás vagy egyéb kézügyességi szakkör.

Ezen a területen is összevetettük a végzettséget, a tanított tárgyat és a megjelölt művészeti tevékenységet, 16 esetben találtunk összefüggést, amely a 27 szakirányú végzettség 59,2%-ával harmonizál. Ebben az esetben is elmondható, hogy a tanárok saját művészeti tevékenysége összefüggést mutat a tanított tárggyal és képesítésével.

Egyre specializáltabb területre jutunk a zeneművészeti ágazattól a táncművészet felé haladva. A minta teljes elemszámát tekintve ezt a művészeti formát a tanárok 6,5%-a jelölte meg, a 71 művészeti tevékenységgel rendelkezőnek ez a 13%-át jelenti. Közel azonos mértékben foglalkoztak néptáncsal és társastáncsal, a legkevesebben a mazsorett műfaját művelték. A végzettséggel és a tanított tárggyal való harmonizációt keresve 57,1%-ban találtunk egyezést a már említett komponensek között.

A művészetközvetítők 22,4%-a nyilatkozott második, 7,9%-uk harmadik művészeti tevékenységről is. Az ágazatok közül továbbra is a zene az első, közel azonos értékkel rendelkezett második művészeti tevékenységként a tánc, csökkent a képzőművészeti aktivitás.

Konferenciákon, továbbképzéseken való részvétel

A művészeti nevelés értékeiről alkotott nézetek sokszínűsége nehézséget jelent az iskolai szintéren. A közvetítő tanárok művészettel való aktív foglalkozásának dinamikája, az önképzés serkenti az átadás gördülékenységét, ha-

tékonyágát. Az önképzésben jelentős segítséget nyújthatnak a pedagógusok számára meghirdetett továbbképzések. Ezért fókuszba helyeztük a 138 művészeti tárgyat oktató pedagógus továbbképzéseken való részvételét. Az elmúlt három évben 30 óránál hosszabb továbbképzésen a tanárok 37,6%-a vett részt, amely öt különböző tartomány között oszlott meg. A továbbképzések közül az alternatív pedagógiai irányzatok művészeti kurzusai, művészetterápiával kapcsolatos programjai voltak népszerűek, mint például a Waldorf Nyári Akadémia, a Lelki Egészségért Alapítvány rendezvényei. Aktivitást mutattak a tanárok a zenei területre koncentrálódó akár zenepedagógiai módszertani megújulást célzó tréningek, akár a szakma specifikus kurzusai felé. Érdeklődés övezi a kifejezetten a pedagógiai nehézségekre fókuszáló továbbképzéseket a fenntartó akkreditált vagy az intézmények belső képzései mellett.

A szakmai konferenciákon való részvételt is az önképzés részeként azonosítottuk, a tanárok jelenléte ezeken hasonló aránnyal bír az előzőekhez (37%, lásd 1. táblázat). A konferenciák esetében is egyértelműen a zenei és a művészetterápia (Waldorf, LEA, KAP) területei csúcsosodtak ki. A zenei konferenciák a módszertani megújulás, a mindennapos éneklés és/vagy az előadói szegmenseivel álltak kapcsolatban. A művészetközvetítő tanárok közül viszonylagosan nagy arányban vettek részt általános módszertani megújulást célzó pedagógiai napokon állami és egyházi szervezésben is.

	Hajdú-Bihar	Szabolcs-Szatmár-Bereg	Jász-Nagykun-Szolnok
megyeszékhely	7,2%	0%	7,2%
város	9,2%	0,7%	5,7%
község, falu	1,4%	2,8%	2,8%
összesen	17,8%	3,5%	15,7%

1. táblázat: A települések és a konferenciákon való részvétel összefüggése (százalékban) ($p=0,007$)

Forrás: DEXARTA, 2019, tanári adatbázis

Az utóbbi három évben a tanárok konferenciákon való részvételét vizsgálva azt láttuk, hogy a válaszadók 37%-a vett részt ilyen jellegű eseményen. Az iskola elhelyezkedése szerinti települések megoszlását tekintve (lásd 1. táblázat) a pedagógusok 14,4%-a megyeszékhelyi, 15,6%-a városi és 7%-a községi iskolában tanít.¹⁶ A megkérdezettek 50,7%-a nem vett részt konferenciákon, 12,3%-a pedig nem válaszolt erre a kérdésre.

A településtípusokat megvizsgálva láthatjuk, hogy a megyeszékhelyek pedagógusainak konferenciákon való részvétele az utóbbi három évben nem

¹⁶ A kutatás során településként az iskolák helyszínét tüntettük fel, amely lehet, hogy nem minden esetben egyezik meg a pedagógus lakóhelyével.

számottevően nagyobb, mint a városban tanítóknak. Azonban a községekben és a falvakban tanító nevelők esetében jól látható a különbség. A konferencián való részvétel megyékre való bontása során szembevetendő Szabolcs-Szatmár-Bereg megye hátrányos helyzete ezen a területen is.

Az iskolák település szerinti elhelyezkedését és a továbbképzéseken való részvétel kapcsolatát vizsgálva a megkérdezett 138 művészeti tárgy tanító tanár közül 37,6% vett részt az utóbbi három évben 30 óránál hosszabb továbbképzésen. 49,2%-uk nem volt továbbképzésen az utóbbi három évben, illetve a pedagógusok 13%-a nem válaszolt erre a kérdésre. Sokféle továbbképzés szerepelt a válaszok között. Például művészeti (DFHT, művészetterápiás, Waldorf, euritmia), pedagógiai célú (tanulástanítás, agressziókezelés, KAP, KLIK-es továbbképzések), zenei (megújuló technika az ének-zene tanításában, népzene a művészetoktatásban, karvezetőkurszus) és szakvizsga megszerzésére irányuló továbbképzések. A 2. táblázat adatai közül kiemelkedik a Jász-Nagykun-Szolnok megye városaiban oktató pedagógusok aktivitása. Figyelemre méltó a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei pedagógusok továbbképzéseken való részvételi aránya a konferencia-részvételekkel szemben. A személyes beszélgetések során kiderült, hogy a meglehetősen nehéz anyagi helyzetben levő iskolák vezetői törekszenek arra, hogy kollégáik részt vegyenek szakmai konferenciákon, továbbképzéseken, de anyagilag a jelentősebb szakmai megújulás és az előmenetel reményében inkább a továbbképzéseket tudják támogatni. Összességében elmondható, hogy a továbbképzéseken való részvétel kissé nagyobb aktivitást mutat a konferenciákhoz képest.

	Hajdú-Bihar	Szabolcs-Szatmár-Bereg	Jász-Nagykun-Szolnok
megyeszékhely	5%	2,8%	3,6%
város	5%	1,4%	8,6%
község, falu	2,1%	5,6%	3,5%
összesen	12,1%	9,8%	15,7%

2. táblázat: A települések és a továbbképzéseken való részvétel összefüggése (százalékban)

Forrás: DEXARTA, 2019, tanári adatbázis

A művészeti tárgyak lényege a gyakorlatorientáltság, a tevékenységekben való részvétel, a megtapasztalás útján történő felismerés, a ráismerés öröme, ezért fontos meglátni a valós segítségnyújtás momentumait, azokat a kapcsolódási pontokat, amelyek nyomán élénkítő, feltöltődést biztosító programok indulhatnak el mind tanító- és tanárképzés, mind iskolai szinten. Elsősorban a kulturális élménypedagógiai projektekre és gyakorlatorientált, együttműködő szakmai konzultációkra gondolunk, minél több iskolai szereplőt bevonva, esetenként az adott iskola tanulói közösségére építve. Fontos látnunk azt az

igényt, hogy „házhoz” kell menni, közelebb kell jutni a kínált programokkal, teret engedni az elérhetőségeknek, növelni a művészeti oktatás résztvevőinek, oktatóinak, művészeinek jelenlétét a hétköznapi iskoláiban.

Összegzés

Dolgozatunkban a művészeti oktatás, művészeti nevelés alkalmazásának lehetőségeit, esetleges gátjait tanulmányoztuk. Empirikus vizsgálatunk során azt tapasztaltuk, hogy a vizsgált pedagógusok többsége tanítói végzettséggel látja el művészetközvetítői feladatát, specifikus képesítésekkel csak elvétve találkozunk. Ez főleg a képzőművészeti és a táncművészeti területen volt jellemző, a zenei tárgyak esetében több zeneművészeti képzettséget fedeztünk fel. A további diplomák megszerzése a tanárok tanulási motivációjáról tanúskodik. A vizsgált mintában szereplők művészeti előképzettsége, jelenleg tanított tárgyai és végzettsége szoros összefüggést mutattak. Ez nemzetközi összehasonlításban alapvetően pozitív helyzetet tükröz, azonban a mintában szereplők életkori megoszlása kedvezően befolyásolhatja az eredmények értékelését. Hiszen az 1990-es években született, jelenleg pályát kezdő populációnak már nem ugyanazok a feltételek álltak rendelkezésére az általános iskolákban a művészeti tárgyakat tekintve. A válaszadók korábbi művészeti tevékenységét a zeneművészeti ág dominanciája jellemezte, amelyből azonban nem a zeneiskolai tanulmányok, hanem a kórusban való éneklés rajzolódott ki erőteljesebben. A képzőművészeti tevékenységek közül a festészettel foglalkoztak a legnagyobb arányban. A táncművészet területén a néptánc népszerűsége bonthatkozott ki a legnagyobb időegységben.

Szakmai konferenciákon, továbbképzéseken a tanárok 37%-a vett részt, érdeklődési területüket leginkább az alternatív művészeti pedagógiák és a szakirány specifikuma határozta meg. Ebben egyértelmű elköteleződés, elhivatottság mutatkozik meg az érintetteknel.

Szükség van a művészetoktatás módszertana mellett a művészet által való tanítás módszertanára is, amely talán már komplex művészeti programok felé mutat. Növelni kell a közvetítői oldal együttműködésének lehetőségeit a művészekkel, művészeti rendezvények szervezőivel. Erősíteni kell az iskolák közötti tanári kapcsolatokat a rendszerszintű hatékonyság eléréséhez, hogy a művészet ezután is élményforrás lehessen minden gyermek számára.¹⁷

¹⁷ First World Conference on Arts Education, 2006.
<http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/creativity/arts-education/world-conferences/2006-lisbon>

Irodalomjegyzék

- BARBER, Michael – MOURSHED, Mona: *How the world's best-performing school systems come out on top*. McKinsey & Company, 2007.
- BARKÓCZI Ilona – PLÉH Csaba: *Kodály zenei nevelési módszerének pszichológiai hatásvizsgálata*. Kecskemét, Kodály Intézet, 1977.
- CHRAPPÁN Magdolna: *Pályaelégedettség és karriertervek a pedagógus képzettségű hallgatók körében* = *Diplomás pályakövetés IV.: Frissdiplomások 2010*. Szerk. GARAI Orsolya – HORVÁTH Tamás – KISS László – SZÉP Lilla – VEROSZTA Zsuzsanna, Bp., Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft., 2010, 267–286.
https://www.felvi.hu/pub_bin/dload/DPR/dprfuzet4/Pages267_286_Chrappan.pdf
- CHRAPPÁN Magdolna: *Elégedettség és mobilitási esélyek a pedagógus-képzésben végzettek körében* = *Frissdiplomások 2011*. Szerk. GARAI Orsolya – VEROSZTA Zsuzsanna, Bp., Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft., 2012, 231–264.
- CSÉPE Valéria: *Túl a tanórán. Művészetek és a fejlődő, kibontakozó ember* (ppt), é. n.
<https://www.oktatas2030.hu/muveszetek-a-tanulas-szolgالاتaban>
- CSÉPE Valéria: *A jövő mindig az iskolapadban kezdődik!* = *Új Köznevelés*, 2014, 70. évf., 4. sz., 26–30.
- CSÍKSZENTMIHÁLYI Mihály: *Flow: Az áramlat*. Bp., Akadémiai, 1997.
- DEWEY, John: *Arts as experience*. New York, Minton, Balch & Co, 1934.
- FALUS Iván: *A pedagógussá válás folyamata* = *Educatio*, 2004, 3. sz., 359–374.
<http://epa.oszk.hu/01500/01551/00029/pdf/961.pdf>
- FALUS Iván: *A pedagóguspályára bocsátás feltétele, a sztenderdekre vonatkozó nemzetközi tapasztalatok elemzése* = *Módszertani kiadványok: Tanári pályakialakultasság – kompetenciák – sztenderdek nemzetközi áttekintés*. Szerk. FALUS Iván, Eger, Eszterházy Károly Főiskola, 2011, 5–24.
- *First World Conference on Arts Education*, 2006.
<http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/creativity/arts-education/world-conferences/2006-lisbon>
- FODOR Zoltán: *Pedagógiai életpályát befolyásoló élethelyzetek és feltételezhető következményeik*. Előadás: XI. Kiss Árpád-émlékkonferencia. Debrecen, 2019. szeptember 20.
- GARDNER, Howard: *Multiple intelligences: Theory into practice*. New York, Basic Books, 1993.
- GARVIS, Susanne: *Improving the teaching of the arts: Pre-service teacher self-efficacy towards arts education*, 2009.
<https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED511176.pdf>
- HOY, Wayne K. – WOOLFOLK, Anita E.: *Socialization of student teachers* = *American Educational Research Journal*, 1990, 93. sz., 279–300.
https://www.researchgate.net/publication/254075052_Socialization_of_Student_Teachers

- KODÁLY Zoltán: *Gyermekkarok = Visszatekintés I. kötet*. Szerk. BÓNIS Ferenc, Bp., Zeneműkiadó, 1982, 43.
- KOKAS Klára: *Képességfejlesztés zenei neveléssel*. Bp., Zeneműkiadó, 1972.
- OECD TALIS Country Note – Result from TALIS 2018.
http://www.oecd.org/education/talis/TALIS2018_CN_HUN.pdf
- ORECK, Barry: *The artistic and professional development of teachers = Journal of Teacher Education*, 2004, 55. évf., 1. sz., 55–59. DOI:10.1177/0022487103260072.
- ORECK, Barry: *Artistic choices: A study of teachers who use the arts in the classroom = International Journal of Education & the Arts*, 2006, 7. évf., 8. sz.
<http://www.ijea.org/v7n8/v7n8.pdf>
- PÁSKUNÉ KISS Judit: *Tanórán kívüli iskolai és iskolán kívüli programok a tehetséggondozásban*. Bp., Génius Műhely Kiadványok 2., Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége, 2014.
- PÁSKUNÉ KISS Judit: *A tanórán kívüli iskolai és iskolán kívüli programok megítélése, szerepe a tehetséggondozásban*. Bp., Génius Műhely Kiadványok 17., Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége, 2015.
- PUSZTAI Gabriella: *A társadalmi tőke és az iskola. Kapcsolati erőforrások hatása az iskolai pályafutásra*. Bp., Új Mandátum, 2009.
- RÉVÉSZ Géza: *A tehetség korai felismerése*. Bp., Benkő Gyula Csász. és Kir. Könyvkiadó, 1918.
- ROBINSON, Ken – ARONICA, Lou: *Kreatív iskolák*. Bp., HVG Könyvek, 2018.
- SLOBODA, John: *Musical excellence – how does it develop? = Encouraging the Development of Exceptional Skills and Talent*. Szerk. HOWE, M. J. A., London, British Psychological Society, 1990, 165–178.
- SOSNIAK, L. A.: *The tortoise, the hare and the development of talent = Encouraging the Development of Exceptional Skills and Talent*. Szerk. HOWE, M. J. A., Leicester, British Psychological Society, 1990, 149–164.
- SZIVÁK Judit: *A kezdő pedagógus = Iskolakultúra*, 1999, 9. évf., 4. sz., 3–13.
- SZ. FODOR Adrienne: *Kórusok művészeti, társadalmi és pedagógiai szerepe a keresztény értékek megőrzésében = „Per Artes ad Jesum”. A keresztény nevelés és a művészetek értékteremtése*. Szerk. FEHÉR Ágota – FÜLÖPNÉ ERDŐ Mária – MÉSZÁROS László, Vác, Apor Vilmos Katolikus Főiskola, 2015, 211–223.
- SZÜCS Tímea: *Az alapfokú művészeti iskolák működése és társadalmi környezete – Egy esélynövelő iskolatípus? PhD-értekezés*. Debreceni Egyetem, 2018., <https://dea.lib.unideb.hu/dea/handle/2437/249865>
- SZÜCS Tímea: *Alapfokú művészeti iskola, egy esélynövelő iskolatípus*. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2019.
- *Teachers Matter. Attracting, developing and retaining effective teachers*. OECD, 2005.
- TSCHANNEN-MORAN, Megan – WOOLFOLK HOY, Anita: *The differential antecedents of self-efficacy beliefs of novice and experienced teachers = Teaching and Teacher Education*, 2007, 23. sz., 944–956.
https://www.researchgate.net/publication/222409256_The_differential_antecedents_of_self-efficacy_beliefs_of_novice_and_experienced_teachers

- UNESCO World Conference on Arts Education, 2006.
https://www.researchgate.net/publication/237298175_UNESCO_World_Conference_on_Arts_Education_Building_Creative_Capacities_for_the_21st_Century_2006
- VÁRADI Judit: *How to educate an audience to acquire a taste for classical music? (Hogyan neveljünk értő közönséget a komolyzenének?)* PhD-disszertáció. University of Jyväskylä, 2010.
- VÁRADI Judit: *Közönségnevelés, élmény-koncert-élmény beépítése a köznevelésbe = Tanulmányok a levelező és részismereti tanárképzés tantárgy-pedagógiai tartalmi megújításáért – ének-zene, zenepedagógia, rajz- és vizuális kultúra.* Szerk. MATICSÁK Sándor, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2015, 137–163.
- VÁRADI Judit: *Az élménypedagógia szerepe a művészeti nevelésben = Magyar Művészet*, Bp., MMA Kiadó, 2019, 7. évf., 3. sz., 59–66.
- VITÁNYI Iván: *Ének-zenei iskolába jártak.* Bp., Zeneműkiadó, 1972.

A tanulók extrakurrikuláris művészeti tevékenységei a háttérváltozók tükrében

Absztrakt

Általános iskolai tanulók tanórán kívüli művészeti tevékenységeit vizsgáltuk a háttérváltozók tükrében. A család kulturális és gazdasági tőkéje az oktatáson kívüli művészeti tevékenységekben való részvételt befolyásoló tényezők közé sorolható.¹ Ezt szem előtt tartva a kérdőív információkat gyűjtött a gyermekek életkoráról, neméről és családi hátteréről, mivel ezek nélkülözhetetlenek a művészi tevékenységgel és a művészi attitűddel kapcsolatos felmérési adatok értelmezéséhez. Az összegyűjtött adatokat (N = 2089) az SPSS-szoftver segítségével elemeztük kereszt táblázatokkal és Khi-négyzet próbák segítségével. A kutatás következtetéseit az alábbiakban mutatjuk be.

Kulcsszavak: művészeti pedagógia, kulturális tőke, kulturális kompetencia, iskolán kívüli oktatás.

A művészet megértése lényeges szerepet játszik az ember életében. Az ember a művészetek által fejezi ki magát. A művészeti nevelés, a művészet általi nevelés fogalmát Herbert Read határozta meg², aki szerint a művészetek által megmutatkozhat, kifejeződik az ember legbelső énje, és mindezek mellett a harmóniára, a kiegyensúlyozott életre nevel. A művészetpedagógia a negatív tendenciákkal szemben a harmonikus személyiség kialakítására törekszik, célja a tanulók személyiségének formálása, gazdagítása a művészet segítségével.³ A művészetre szükség volt, hogy az ember kiteljesítse magát, most pedig a művészet az a lehetőség az ember számára, amely segít emlékezni arra, amiért érdemes volt emberré válni.⁴ A XIX. század zenepedagógusai (Ann Glover, Curwen, Boquillon stb.) főképp a zeneoktatás módszertani kérdéseivel

¹ PUSZTAI Gabriella: *A társadalmi tőke és az iskola*. Bp., Új Mandátum, 2009, 130–164. <http://mek.oszk.hu/12100/12193/12193.pdf> (utolsó letöltés: 2019. 11. 12.)

² Herbert Read szavait idézi: KISS Virág: *A művészet mint nevelés, a nevelés mint művészet = Parlando*, 2014, 3. sz. https://www.parlando.hu/2017/2017-3/Tanitas-Kiss_Virag.pdf (utolsó letöltés: 2019. 11. 12.)

³ Uo.

⁴ LOSONCZI Ágnes: *A zene életének szociológiája*. Bp., Zeneműkiadó, 1969, 23–26.

foglalkoztak. A XX. század fordulóján kibontakozó reformtörekvés bírálta az olyan oktatási rendszert, amely kizárólag az enciklopédikus ismeretek teljességére törekszik ahelyett, hogy a gyermek alkotóképességét fejlesztené.⁵ A XX. században kerül ismét a figyelem középpontjába a zene nevelő szerepe, de ezúttal a zene általi nevelés, az általános képességek fejlesztése is a kutatások tárgyát képezi. Kodály Zoltán felismerte a zene fontosságát és nevelő szerepét. „Az aktív zenélés, éneklés, a zenei képességfejlesztés szisztematikus rendjével lehetőséget ad a művészet tartalmi befogadására s ugyanakkor önálló továbbfejlődésére. A tartalmi befogadás alapja a zene érzelmi átélése, majd esztétikumának tudatos felismerése, ehhez vezet el a gondosan megtervezett, logikus felépítésű és igényes zenei képességfejlesztés.”⁶ A művészeti nevelés egyszerre cél és eszköz is. Az utóbbi évek képességvizsgálatai, neuropszichikai kutatásai rámutatnak a zenei készségek fontosságára, amelyek a személyiségfejlesztés mellett a transzferhatásokat is kiemelik, vagyis más tantárgyakban való sikerességben is ráhatást gyakorolnak.⁷ Ennek tulajdonítható az a tény is, hogy azokban az országokban, ahol PISA-felméréseket végeznek, nagyobb hangsúlyt fektetnek a művészetek oktatására.⁸ A XXI. században az iskola számára kihívás, hogy lépést tartson az internet és a média által nyújtott információk változatosságával és szórakoztató szerepével.⁹ Kiemelten fontos az ízlés formálása és az értékelismerés képességének kialakítása, mert a gyermekeket mindenhol körülveszi a zene, csak nem mindegy, hogy milyen zene. A megváltozott kulturális környezethez alkalmazkodva az iskolának fel kell vállalni azt a nevelőtevékenységet, hogy irányt mutasson az értékek felismerésében.¹⁰ A tanító/tanár feladata olyan innovatív, kreatív módszerek használata, amelyek segítségével a mai társadalomban a művészeti nevelés, a kulturális műveltség kialakítása központi szerepet tölthet be, fejlesztve így az érzelmi intelligenciát, valamint mindazokat a képességeket, amelyeket felnőttként a társadalom több területén is nagy hatékonysággal tud kamatoztatni.

⁵ PUKÁNSZKY Béla – NÉMETH András: *Neveléstörténet*. Bp., Tankönyvkiadó, 1996.

⁶ KOKAS Klára: *A Kodály-módszerről* = BARKÓCZI Ilona – PLÉH Csaba: *Kodály zenei nevelési módszereinek pszichológiai hatásvizsgálata*. Kodály Zoltán Zenepedagógiai Intézet, 1977, 7.; vö. BARKÓCZI Ilona – PLÉH Csaba: *Kodály zenei nevelési módszerének pszichológiai hatásvizsgálata*. Kecskemét, Kodály Intézet, 1977, 7.

⁷ SZÜCS Tímea: *Alapfokú művészeti iskola, egy esélynevelő iskolatípus*. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2019, 139–152.

⁸ ASZTALOS Kata: *A zenei képességek és a zenei műveltség kutatása = Iskolakultúra*, Szeged, Szegedi Tudományegyetem, Neveléstudományi Doktori Iskola, 2012.
http://real.mtak.hu/56592/1/EPA00011_Iskolakultura_2012-10_076-092.pdf
(utolsó letöltés: 2019. 11. 13.)

⁹ HAUSMANN KÖRÖDY Alice: *Ízlés vagy sodródás?* Doktori értekezés, Debrecen, Debreceni Egyetem, 2011, https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/120107/Hausmann_Alice_Ertekezés-t.pdf?sequence= (utolsó letöltés: 2019. 11. 10.)

¹⁰ VÁRADI Judit: *Közösségnevelés, élmény-koncert-élmény beépítése a köznevelésbe = Tanulmányok a levelező és részismereti tanárképzés tantárgy-pedagógiai tartalmi megújításáért ének-zene, zenepedagógia, rajz- és vizuális kultúra*. Szerk. MATICSÁK Sándor, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2015, 141.
<http://tanarkepzes.unideb.hu/szaktarnet/kiadvanyok/muveszetek.pdf> (utolsó letöltés: 2019. 11. 12.)

A művészeti nevelés két formája működik, az egyik a formális, vagyis a kurrikuláris, amely az iskolán belüli, a Nemzeti alaptanterv által meghatározott tanulási tartalmakat, óraszámokat irányozza elő, valamint a nonformális, extrakurrikuláris művészeti oktatás, amely a tanórán kívüli, akár nem iskolai keretek között történő művészeti tevékenységeket foglalja magába.¹¹

A kurrikuláris tevékenységek egységes tanmenetet követnek, amelynek célja a tanítástanulás folyamatának megvalósulása, következésképpen egy tantárgy tananyagának átadása a fő cél. Ezzel szemben az extrakurrikuláris tevékenységeken a tanulók a saját érdeklődésüknek megfelelő tevékenységek közül választhatnak. A kurrikuláris és az extrakurrikuláris tevékenységek kiegészítik egymást, így hozzájárulva a komplex személyiségfejlesztéshez. A művészeti órák keretében a szociálisan hátrányos helyzetű tanulóknak is van lehetőségük kibontakozni, megnyilvánulni, ahol a tevékenységet vezető tanár példaképként vagy mentorként jelenik meg a diák életében.¹² Az extrakurrikuláris művészeti tevékenységeken való részvételt befolyásoló tényezőiként sorolhatjuk a család kulturális és gazdasági tőkéjét.¹³ Bourdieu¹⁴ szerint a **kulturális tőke** egy műveltség, tudás, amely gazdasági tőkévé is konvertálható. A kulturális tőke három formáját különbözteti meg: az inkorporált, objektívált és intézményesült kulturális tőke.

Az *inkorporált kulturális tőke*, amelyet az egyén tanulás folyamán sajátíthat el úgy, hogy a szabadidejéből időt fordít a képzésre, gyakorlásra. Olyan művészeti készségek, képességek birtoklását jelenti, amelyeket nem lehet megvásárolni, eladni, sőt átruházni sem. Átadásról csakis abban az értelemben beszélhetünk, ha az egyén a szerzett tudását, ismereteit kívánja tanítani másoknak, amely az adottságok és a készségek függvényében eltérő időigényes és energiát igénylő feladat éppúgy, mint ahogy a megszerzése is.

Az *objektívált kulturális tőke* a kulturális termelésből (művészetek, tudomány) származó anyagi javakat tartalmazza, amelynek gazdasági értéke van. Képzőművészeti tárgyak, hangszerek, zeneműveket, tudományos eredményeket magukban foglaló információhordozók birtoklását jelzi, amelyhez szükséges a tulajdonos inkorporált tőkéje is. Az objektumok eladhatóak, örökölhetőek, de értékelhetetlenek és néha használhatatlanok a tudás nélkül. A gazdasági tőkével összefüggésbe hozható, mivel a művészeti tárgyak birtoklása, vásárlása jó anyagi helyzetben lévő személyeket feltételez.

¹¹ VÁRADI Judit: *A nonformális zenei nevelés integrálásának lehetőségei a formális oktatásba = Sokszínű zenepedagógia*. Szerk. VÁRADI Judit – SZÜCS Timea, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2017, 73–85.

¹² ADĂSCĂLÎȚEI, Elena-Daniela: *Az extrakurrikuláris nevelés szerepe és fontossága*. 2014. <http://www.asociatia-profesorilor.ro/rolul-si-importanta-activitatilor-extracurriculare.html> (utolsó letöltés: 2019. 11. 12.)

¹³ PUSZTAI: i. m. (2009), 130–164.

¹⁴ BOURDIEU, Pierre: *Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke = A társadalmi rétegződés komponensei*. Szerk. ANGELUSZ Róbert, Bp., Új Mandátum, 1999, 156–178.

Az *intézményesült kulturális tőke* titulások formájában jelenik meg, például iskolai végzettség, tudományos fokozat. Tulajdonosának tartós és jogilag garantált konvencionális értéket kölcsönöz, elismerésen alapszik. Ezek a titulások összehasonlíthatóak és gyakran konkurálnak egymással. Az intézményesült kulturális tőke független attól a kulturális tőkétől, amellyel az egyén az adott időpontban rendelkezik. Szorosan összefüggésben van a gazdasági tőkével, mivel a titulussal birtoklása pénzbeli juttatást eredményezhet.

A kulturális tőke különböző dimenziói kölcsönös hatással vannak egymásra, vagyis akik magasabb iskolai végzettséggel rendelkeznek, általában nagyobb intenzitással vesznek részt színházi előadásokon, koncerteken, kiállításokon, könyvbemutatókon, és mindezek mellett az olvasottságuk is magas színvonalú.¹⁵ A magaskultúra fogyasztását nagymértékben befolyásolja az adott régió kulturális intézményeinek kínálata, amely teljes mértékben a település infrastrukturális fejlettségi szintjétől függ, ellentétben az olvasottsággal, amelyet a családi miliő határozhat meg. A szülők iskolázottsága mellett a tanulók kulturális tőkésztípusának lényeges befolyásoló tényezője a család kulturális tevékenysége, amikor a szülők, nagyszülők, rokonok példáját követve választanak művészeti tevékenységet. Egy teljes osztályközösségre nagy hatással bír a diplomás szülők nagy aránya. A nem diplomás szülővel rendelkező tanulóra is pozitív hatást gyakorol a magasabb kulturális tőkével rendelkező családból származó osztálytársak értékrendje, magatartási mintái, tanulási vágya, valamint kulturális szokásai egyaránt.¹⁶

A „kulturális tudatosság és kifejezőkészség” kulcskompetenciaként fogalmazódott meg az Európai Tanács ajánlásaként 2006-ban megvalósult *Kulcskompetenciák az egész életen át tartó tanuláshoz – európai referenciakeretben*, amelynek fő célkitűzése, hogy a társadalmat felkészítse a gyorsan fejlődő világhoz való rugalmas alkalmazkodásra. Célja, hogy Európában az oktatás minősége magas színvonalon és egységes szinten valósuljon meg. Kiemeli, hogy az oktatásnak meg kell felelnie a különböző szociális rétegekből származó tanulók igényeinek, esélyegyenlőséget biztosítva így számukra. Meghatározása szerint a kulcskompetenciák „*azok a kompetenciák, amelyekre minden egyénnek szüksége van a személyes önmegvalósításhoz és fejlődéshez, az aktív polgársághoz, a társadalmi beilleszkedéshez és foglalkoztatáshoz.*”

A **kulturális kompetencia** a művészeti ágazatok, a zene, a festészet, a szobrászat, a kézművesség, a tánc és az irodalom keretén belül valósulhatnak meg, ahol az érzelmek, gondolatok magas szinten jutnak kifejezésre. A kulturális is-

¹⁵ PUSZTAI: i. m. (2009), 154–164

¹⁶ FÉNYES Hajnalka – PUSZTAI Gabriella: A kulturális és a társadalmi tőke kontextuális hatásai az iskolában. 2004, 567–582.
http://www.ksh.hu/statszempl_archive/2004/2004_06-07/2004_06-07_567.pdf
 (utolsó letöltés: 2019. 11. 10.)

meretek elsajátítása magába foglalja a különböző nemzetek kultúrájának, népzenejének, képzőművészeti alkotásainak ismeretét. Globalizált világunkban nélkülözhetetlen e tudás, ahol olyan készségeket sajátítunk el, mint a művek és az előadások tisztelete és élményszerű átélése, valamint a művészeti alkotásokról alkotott saját kreativitást és hozzáértést igénylő véleményalkotás. A művészeti ágak segítségével, a kifejezési formák sokfélesége révén megvalósítható az önkifejezés, amely az egyén veleszületett képességeire épül, ám ennek felismerése, gondozása társadalmi kontextustól függ. A kulturális kifejeződés nélkülözhetetlen a kreatív egyén életében.

A kutatás mintája, módszere és a hipotézisek

59

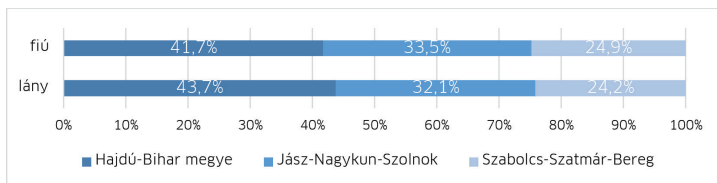
Az extrakurrikuláris művészeti nevelés lehetőségeivel foglalkozó kutatásban 2089 tanuló vett részt adatközlőként (N=2089). A kérdőív kérdései a gyermekek korára, nemére, családi hátterére (egy háztartásban élők, szülők végzettsége, család anyagi helyzete) vonatkozóan is gyűjtöttek információt, hiszen ezek nélkülözhetetlenek a művészeti tevékenységekre, művészettel kapcsolatos attitűdre vonatkozó vizsgálat adatainak értelmezéséhez. Az adatok elemzéséhez az SPSS-programot használtunk, gyakoriságokat vizsgáltunk, keresztábra-elemzések és Khi-négyzet próba segítségével elemeztük a háttérváltozókat. Kutatási kérdéseink a családok összetételére, anyagi tőkéjére, a szülők foglalkoztatottságára, valamint iskolai végzettségére irányultak.

Feltételezzük, hogy van összefüggés a településtípus és a család összetétele között, vagyis a községekben több a nagycsalád, mint a nagyobb településeken. Továbbá a községekben több a hagyományos családmodellben nevelkedő gyermek, mint a nagyobb településeken.

Feltételezzük, hogy a magasabb iskolai végzettséggel rendelkező szülők inkább a megyeszékhelyeken élnek, illetve hogy a városokban kisebb a munkanélküliség, mint a községekben. A nagyobb települési lakóhely több lehetőséget biztosít, és a magasabb foglalkoztatottság és magasabb végzettség magasabb anyagi tőkét feltételez. Konkrétan feltételeztük, hogy a nagyobb településeken az adatközlők családjában több az olyan szülő egyetemi/főiskolai végzettséggel rendelkezik, mint a kisebbeken, valamint a megyeszékhelyeken a legmagasabb a jól szituált családok aránya.

Eredmények

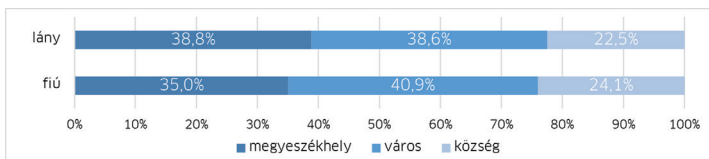
Elsőként a minta nemek szerinti megoszlását tanulmányoztuk az egyes megyékben (1. ábra).

1. ábra: A megkérdezett tanulók nemek szerinti megoszlása egyes megyékben

Forrás: DEXARTA, 2019, tanulói adatbázis

A megkérdezett fiúk és lányok aránya a vizsgált megyékben közel azonosnak mutatkozott (1. ábra). A két változó között nem találtunk szignifikáns összefüggést ($\chi^2=0,846$; $p=0,655$).

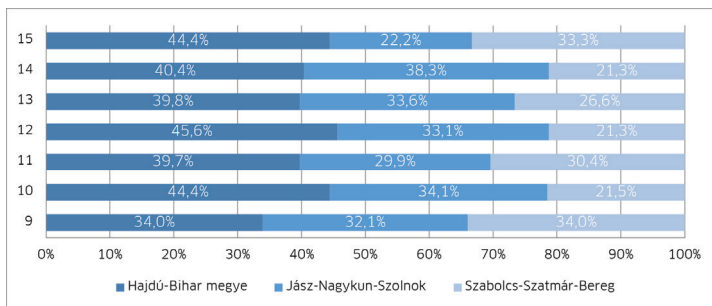

2. ábra: A megkérdezett tanulók nemek szerinti megoszlása egyes településtípusokon

Forrás: DEXARTA, 2019, tanulói adatbázis

A minta nemek szerinti megoszlása a városokban és a községekben hasonlóan alakult (~2% eltéréssel), a megyeszékhelyeken a lányok aránya 3,8%-kal nagyobb volt (2. ábra); szignifikáns összefüggés itt sem volt kimutatható ($\chi^2=3,219$; $p=0,2$).

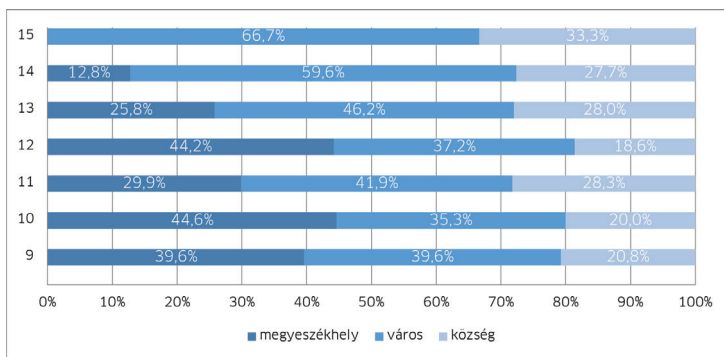
A kor szerinti megoszlásban nem látunk kiugró különbségeket a megyék között, egyedül a 15 évesek voltak némileg kevesebben Jász-Nagykun-Szolnok megyében, mint a másik kettőben (3. ábra). A változók között nem volt szignifikáns összefüggés.

3. ábra: A megkérdezett tanulók kora egyes megyékben

Forrás: DEXARTA, 2019, tanulói adatbázis

A két változó között nem találtunk szignifikáns összefüggést, viszont a 13-15 évesek a megyeszékhelyeken alacsonyabb, a városokban magasabb arányban jelentek meg a mintában, mint a községekben (4. ábra).

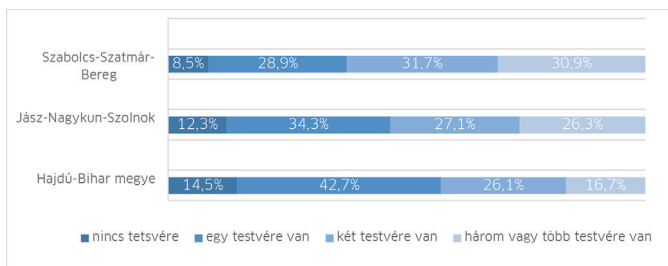
4. ábra: A megkérdezett tanulók kora egyes településtípusokon

Forrás: DEXARTA, 2019, tanulói adatbázis

A gyermekek kora és a településtípus között vizsgálatunk szignifikáns összefüggést mutatott ki ($\chi^2=77,857$, $p=0,000$).

Megvizsgáltuk, hogy a megkérdezett gyermekeknek hány testvére van. A mintában többségben vannak az egy (37%) vagy két (28%), testvérrel rendelkezők, ami a mai kitolódott házassági és gyermekvállalási tendenciákat tekintve relatíve magasnak értékelhető, s a régió népességének demográfiai sajátosságaival összhangban áll. A legkisebb arányban az egykék voltak kutatásunk mintájában (12%). A minta 23%-a nagycsaládos, három vagy több gyermekkel.

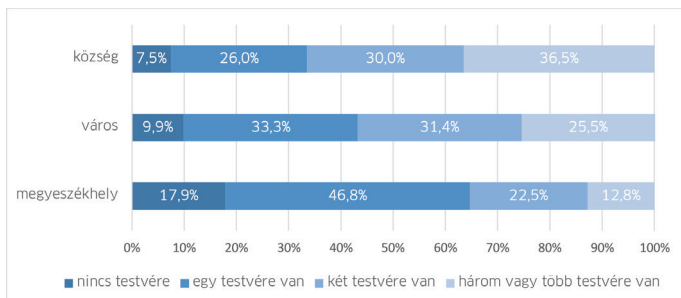
Keresztábra-elemzés segítségével megvizsgáltuk a testvérek számát az egyes megyékben (5. ábra), és a két változó között szignifikáns összefüggést mutattunk ki ($\chi^2=62,733$, $p=0,000$).

5. ábra: A megkérdezett tanulók testvéreinek száma egyes megyékben
Forrás: DEXARTA, 2019, tanulói adatbázis

62 Hajdú-Bihar megyében volt a legmagasabb azoknak az aránya, akiknek nincs, vagy egy testvérük van. A nagyobb családban nevelkedők főleg a Jász-Nagykun-Szolnok megyei válaszadók voltak. Ebből a szempontból adataink eltértek a KSH teljes népességre vonatkozó statisztikai adataitól, ugyanis Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében nagyobbak a családok a másik két megyéhez képest.

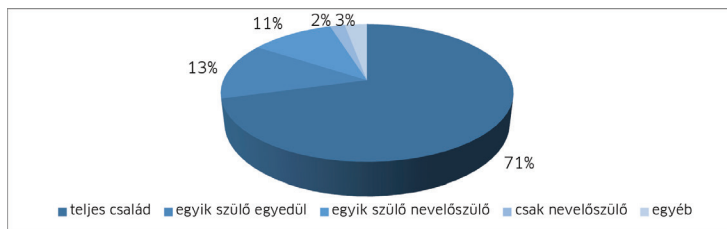
Megvizsgáltuk a településtípus és a testvérek száma közötti kapcsolatot is (6. ábra).

6. ábra: A megkérdezett tanulók testvéreinek száma egyes településtípusokon
Forrás: DEXARTA, 2019, tanulói adatbázis

Megállapítható, hogy minél nagyobb a település, annál gyakoribbak a kevesebb gyermeket nevelő családok a mintában, és fordítva: minél kisebb a település, annál nagyobb arányban vannak a többgyermekes családok. A településtípus és a testvérek száma között szignifikáns összefüggést találtunk ($\chi^2=156,271$; $p=0,000$). Első hipotézisünk igazolódott, ez egyezik az országos trendekkel.

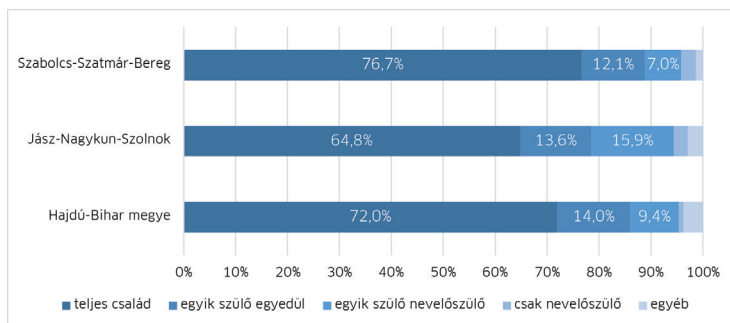
Megvizsgáltuk, hogy a gyermekek kikkel élnek egy háztartásban (7. ábra).

7. ábra: A gyermeket nevelő felnőttek
Forrás: DEXARTA, 2019, tanulói adatbázis

A minta jelentős többsége, 71% él hagyományos családmóddal, amely a választási statisztikákat tekintve kedvezőbb arány. A gyermekek 13%-át egyik szülő-neveli egyedül, 11%-át biológiai és nevelőszülő.

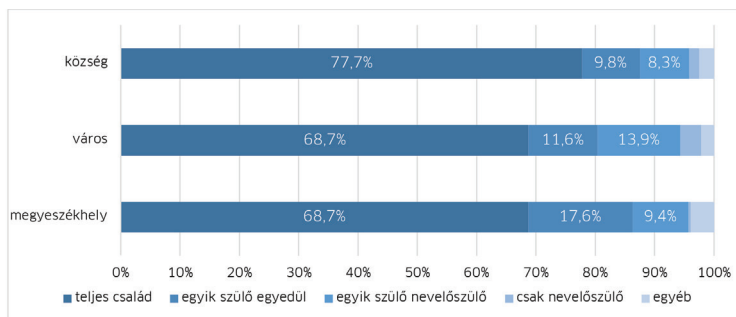
Vizsgáltuk keresztábra segítségével az egyes családmódok jelenlétét a megyékben (8. ábra).

8. ábra: A gyermeket nevelő felnőttek egyes megyékben
Forrás: DEXARTA, 2019, tanulói adatbázis

Mind a három vizsgált megyében a hagyományos család volt jellemző a gyermekekre. Jász-Nagykun-Szolnok megyében volt a legmagasabb azon családok aránya, ahol a gyermek egyik szülője nem vér szerinti, illetve ahol csak nevelőszülővel élnek. A teljes családban nevelkedők aránya Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében volt a legmagasabb, az egyik szülőjükkal élő gyermekeké pedig Hajdú-Bihar megyében. A megye és a család összetétele között szignifikáns összefüggést mutattunk ki ($\chi^2=45,211$; $p=0,000$).

A településtípusok és gyermeket nevelő felnőttek kiléte között szignifikáns összefüggést mutattunk ki ($\chi^2=56,699$; $p=0,000$), az adatokat a 9. ábrán szemlélítjük.

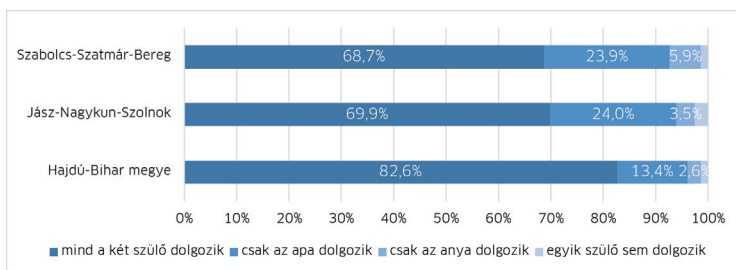
9. ábra: A gyermeket nevelő felnőttek az egyes településtípusokon

Forrás: DEXARTA, 2019, tanulói adatbázis

Minden településtípuson túlnyomó többségben volt a hagyományos családmódel, a megyeszékhelyen volt gyakoribb a gyermeket egyedül nevelő szülő. A városban volt a másik két településhez képest legnagyobb az egy nevelőszülő modell, a csak nevelőszülőkből álló, vagy egyéb felépítésű családok száma nem volt jelentős a mintában.

A családi háttér meghatározó tényezője a szülők munkavállalása. A mintában szereplő gyermekek családjában az esetek 73%-ában mindkét szülő dolgozik, 18,9%-ában csak az apa, jóval alacsonyabb a csak az anya által fenntartott család (3,6%). Mindössze 1,8%-ban számoltak be a választ adó gyermekek arról, hogy sem édesanyjuk/nevelőanyjuk, sem édesapjuk/nevelőapjuk nem rendelkezik munkahellyel.

Megvizsgáltuk a szülők foglalkoztatottságát a három megyére lebontva (10. ábra).

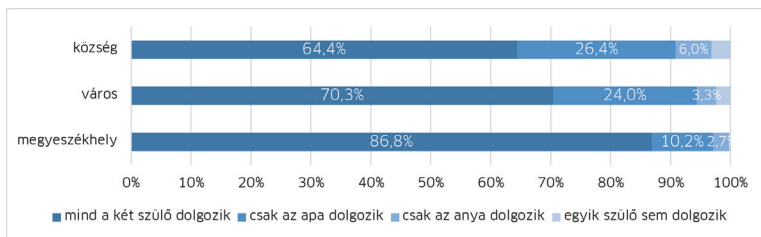

10. ábra: A gyermeket nevelő felnőttek foglalkoztatottsága egyes megyékben

Forrás: DEXARTA, 2019, tanulói adatbázis

A munkanélküli szülők aránya Jász-Nagykun-Szolnok megyében volt a legmagasabb, míg a két szülő által fenntartott családok Hajdú-Bihar megyében koncentráálódtak leginkább. Szabolcs megyében voltak a legnagyobb arányban a dolgozó anyák által eltartott családok.

Elemeztük a szülők foglalkoztatottságát egyes településtípusokon (11. ábra).

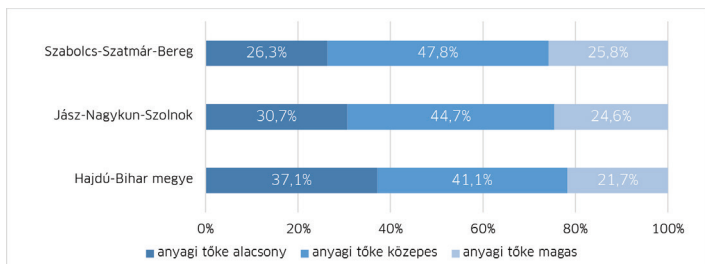
11. ábra: A gyermeket nevelő felnőttek foglalkoztatottsága egyes településtípusokon
Forrás: DEXARTA, 2019, tanulói adatbázis

A megyeszékhelyeken leggyakoribb, hogy a gyermek mindkét szülője dolgozik. Az olyan családok aránya, ahol egyik szülő sem dolgozik, a községekben volt a legmagasabb, a megyeszékhelyeken a legalacsonyabb. Hipotézisünk, mivel a községekben a legnagyobb a munkanélküliség, igazolódott. Az apa által eltartott családok közel egyforma arányban koncentráálódtak a városokban és a községekben. Mind a megye ($\chi^2=52,775$; $p=0,000$), mind a településtípus ($\chi^2=100,958$; $p=0,000$) szignifikáns összefüggést mutatott a szülők foglalkoztatottságával.

Vizsgáltuk a családok anyagi tőkéjét: az objektív anyagi helyzetet a háztartásban élők által birtokolt anyagi javak feltérképezésével mértük, emellett a tanulók szubjektív megítélése szerinti helyzetet is rögzítettük. A gyermekek saját családjuk anyagi lehetőségeit gyakran akkor is kielégítőnek („mindenünk megvan”) ítélték, ha ezt az objektív anyagi helyzetet mérő változók nem támasztották alá, ezért a továbbiakban a tanulói minta objektív anyagi helyzetét elemezzük.

A háztartásban élők által birtokolt javak alapján három csoportba soroltuk a válaszadókat (alacsony, közepes és magas anyagi tőkével rendelkezők). A minta 34,2%-a közepes, 25,1%-a alacsony anyagi tőkéjű családban él, mindössze 18,4% tartozik a magas anyagi tőkéjű csoportba. Ebben a kérdésben jelentős, 22,3% volt a hiányzó válaszok száma.

Megvizsgáltuk a különböző anyagi tőkéjű családok jelenlétét egyes megyékben (12. ábra).

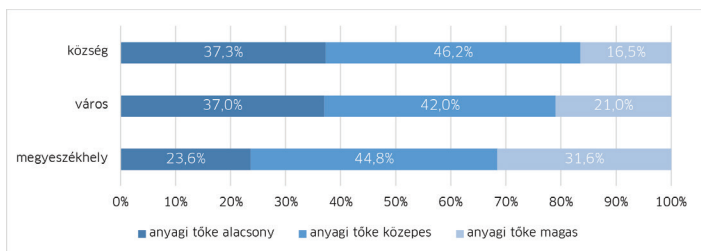

12. ábra: A családok anyagi tőkéje egyes megyékben

Forrás: DEXARTA, 2019, tanulói adatbázis

Az alacsony anyagi tőkájú családok aránya Hajdú-Bihar megyében volt a legmagasabb, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a három csoport közül az alacsony anyagi tőke volt a legkevésbé jellemző. Szignifikáns összefüggést nem mutattunk ki a változók között.

Elemeztük a különböző településtípusokon élők anyagi helyzetét (13. ábra). A két változó között szignifikáns összefüggést mutattunk ki ($\chi^2=46,649$; $p=0,000$).

13. ábra: A családok anyagi tőkéje egyes településtípusokon

Forrás: DEXARTA, 2019, tanulói adatbázis

A községekben a leggyakoribbak a közepes anyagi tőkájú családok voltak. Az egyes csoportok arányai a községekben és a városokban hasonlóan alakultak, ezen a két településtípuson az alacsony és a közepes anyagi tőkájú családok voltak egyértelmű többségben. Egyedül a megyeszékhelyeken haladta meg a magas anyagi tőkájú családok száma az alacsony tőkájúkat, ahol ez utóbbi csoport képviseltette magát a legkisebb arányban. Feltételezésünk, miszerint a megyeszékhelyeken a legmagasabb a jól szituált családok aránya, igazolódott.

Vizsgáltuk a válaszadó tanulók szülőinek végzettségét, hiszen ez a tényező bizonyítottan befolyásolja a gyermek kultúrához, művészetekhez, kultúrafogasztáshoz való viszonyát. Mindkét szülő esetében magas volt azoknak a gyermekeknek a száma, akik nem tudták, milyen végzettséggel rendelkeznek a szüleik. Gyermekeik elmondása szerint az apák/nevelőapák 10,7%-a rendelke-

zik általános iskolai, 14,2%-a szakiskolai/szakmunkásképzői, 8,2%-a középiskolai, 11,1%-a egyetemi/főiskolai végzettséggel. Az édesanyjuk tanultságával a választ adó gyermekek jobban tisztában voltak. Elmondásuk szerint az anyák/nevelőanyák 15,2%-a általános iskolai, 10,5%-a szakiskolai, 10,6%-a középiskolai, 17,2%-a pedig egyetemi/főiskolai végzettségű. Mindezt az egyes településtípusokra vonatkozóan az 1. táblázat szemlélteti.

Mind az anyák, mind az apák végzettségét tekintve megfigyelhető, hogy a kisebb településeken az alacsony végzettség jellemzőbb, míg az egyetemi/főiskolai diplomával rendelkező szülők a megyeszékhelyeken vannak túlsúlyban. Hipotézisünk, miszerint több az olyan család, ahol a szülő egyetemi/főiskolai végzettséggel rendelkezik a nagyobb településeken, mint a kisebbeken, igazolódott.

Szülő	Végzettség	Megye- székhely	Város	Község	Össze- sen
édesanya/nevelőanya	általános iskola	30	124	159	313
		9,6%	39,6%	50,8%	100,0%
	szakiskola	63	82	70	215
		29,3%	38,1%	32,6%	100,0%
	középiskola	109	68	42	219
		49,8%	31,1%	19,2%	100,0%
	egyetem/főiskola	233	78	42	353
		66,0%	22,1%	11,9%	100,0%
	nem tudom	313	452	156	921
		34,0%	49,1%	16,9%	100,0%
összesen		748	804	469	2021
		37,0%	39,8%	23,2%	100,0%
édesapa/nevelőapa	általános iskola	19	80	122	221
		8,6%	36,2%	55,2%	100,0%
	szakiskola	90	111	92	293
		30,7%	37,9%	31,4%	100,0%
	középiskola	76	56	37	169
		45,0%	33,1%	21,9%	100,0%
	egyetem/főiskola	160	44	24	228
		70,2%	19,3%	10,5%	100,0%
	nem tudom	404	512	191	1107
		36,5%	46,3%	17,3%	100,0%
összesen		749	803	466	2018
		37,1%	39,8%	23,1%	100,0%

1. táblázat: A szülők legmagasabb iskolai végzettsége az egyes településtípusokon
Forrás: DEXARTA, 2019, tanulói adatbázis

Keresztábra-elemzés segítségével megvizsgáltuk a szülők végzettségét az egyes megyékben (2. táblázat).

A legmagasabb végzettségű szülők gyermekeik válaszai alapján a Hajdú-Bihar megyeiek. Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében legmagasabb az alacsonyabb végzettséggel rendelkező szülők száma.

Szülő	Végzettség	Hajdú-Bihar	Jász-Nagykun-Szolnok	Szabolcs-Szatmár-Bereg	Összesen
édesanya/ nevelőanya	általános iskola	50	135	128	313
		16,0%	43,1%	40,9%	100,0%
	szakiskola	57	103	55	215
		26,5%	47,9%	25,6%	100,0%
	középiskola	75	94	50	219
		34,2%	42,9%	22,8%	100,0%
	egyetem/ főiskola	218	79	56	353
		61,8%	22,4%	15,9%	100,0%
	nem tudom	464	252	205	921
		50,4%	27,4%	22,3%	100,0%
összesen		864	663	494	2021
		42,8%	32,8%	24,4%	100,0%
édesapa/ne- velőapa	általános iskola	37	81	103	221
		16,7%	36,7%	46,6%	100,0%
	szakiskola	74	158	61	293
		25,3%	53,9%	20,8%	100,0%
	középiskola	54	72	43	169
		32,0%	42,6%	25,4%	100,0%
	egyetem/ főiskola	150	45	33	228
		65,8%	19,7%	14,5%	100,0%
	nem tudom	550	307	250	1107
		49,7%	27,7%	22,6%	100,0%
összesen		865	663	490	2018
		42,9%	32,9%	24,3%	100,0%

2. táblázat: A szülők legmagasabb iskolai végzettsége az egyes megyékben

Forrás: DEXARTA, 2019, tanulói adatbázis

Összegzés

Az adatok vizsgálatából és elemzéséből igaznak bizonyult feltevésünk, miszerint van összefüggés a településtípus és a család összetétele között; mintánkban a település méretének növekedésével egyenes arányban csökkent a nagycsaládok száma. Továbbá a községekben több a hagyományos családdal nevelkedő gyermek, mint a nagyobb településeken.

Feltételezésünk, hogy a magasabb iskolai végzettséggel rendelkező szülők inkább a megyeszékhelyeken élnek, illetve hogy városokban kisebb a munkanélküliség, mint a községekben, igaznak bizonyult (a nagyobb települések valószínűleg több lehetőséget biztosítanak a kisebb lakóhelyeknél).

A magasabb foglalkoztatottság és a magasabb végzettség magasabb anyagi tőkét feltételez, ennek megfelelően hipotézisünk, miszerint a megyeszékhelyeken a legmagasabb a jól szituált családok aránya, igazolódott.

A művészeti nevelés célja, hogy az érzelmi érzékenyítés folyamatában minél gazdagabbá tegye a személyiséget.¹⁷ Az iskolai tantervben nagyon kevés a művészeti óraszám, épp ezért szükséges iskolán kívüli foglalkozásokat szervezni, ahol a gyermekek önszántukból vesznek részt, ezáltal felerősödik a művészetek iránti vágyuk.¹⁸ Az extrakurrikuláris művészeti tevékenység olyan megközelítésre ad lehetőséget, amely túllép intézményi keretein és a kulturális tényezők oldaláról ragadja meg a fiatalok alakulását, identitásformálódását.

Irodalomjegyzék

- ADĂSCĂLITEI, Elena-Daniela: *Az extrakurrikuláris nevelés szerepe és fontossága*, 2014.
<http://www.asociatia-profesorilor.ro/rolul-si-importanta-activitatilor-extracurriculare.html> (utolsó letöltés: 2019. 11. 12.)
- ASZTALOS Kata: *A zenei képességek és a zenei műveltség kutatása = Iskola-kultúra*, Szeged, Szegedi Tudományegyetem, Neveléstudományi Doktori Iskola, 2012.
- BARKÓCZI Ilona – PLÉH Csaba: *Kodály zenei nevelési módszerének pszichológiai hatásvizsgálata*. Kecskemét, Kodály Intézet, 1977.
- BOURDIEU, Pierre: *Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke = A társadalmi rétegződés komponensei*. Szerk. ANGELUSZ Róbert, Bp., Új Mandátum, 1999, 156–178.

¹⁷ VÁRADI Judit: *Az élménypedagógia szerepe a művészeti nevelésben = Magyar Művészet*, Bp., MMA Kiadó, 2019, 7. évf., 3. sz., 65.

¹⁸ HAUSMANN KÓRÓDY Alice: *Music Education in Romania = HERJ*, Debrecen, 2017, 7. évf., 3. sz., 2938.

- FÉNYES Hajnalka – PUSZTAI Gabriella: *A kulturális és a társadalmi tőke kontextuális hatásai az iskolában*, 2004.
http://www.ksh.hu/statszemle_archive/2004/2004_06-07/2004_06-07_567.pdf (utolsó letöltés: 2019. 11. 10.)
- HAUSMANN KÓRÓDY Alice: *Ízlés vagy sodródás?* Doktori értekezés, Debrecen, Debreceni Egyetem, 2011.
https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/120107/Hausmann_Alice_Ertekezés-t.pdf?sequence= (utolsó letöltés: 2019. 11. 10.)
- HAUSMANN KÓRÓDY Alice: *Music Education in Romania* = *HERJ*, Debrecen, 2017, 7. évf., 3. sz., 2938.
- KISS Virág: *A művészet mint nevelés, a nevelés mint művészet* = *Parlando*, 2014, 3. sz., https://www.parlando.hu/2017/2017-3/Tanitas-Kiss_Virag.pdf (utolsó letöltés: 2019. 11. 12.)
- LOSONCZI Ágnes: *A zene életének szociológiája*. Bp., Zeneműkiadó, 1969, 23-26.
- PUKÁNSZKY Béla – NÉMETH András: *Neveléstörténet*. Bp., Tankönyvkiadó, 1996.
- PUSZTAI Gabriella: *A társadalmi tőke és az iskola. Kapcsolati erőforrások hatása az iskolai pályafutásra*. Bp., Új Mandátum, 2009.
<http://mek.oszk.hu/12100/12193/12193.pdf> (utolsó letöltés: 2019. 11. 12.)
- RODGERS, Anni Lyne: *Music Therapy: Sound Medicine for ADHD*, 2019.
<https://www.additudemag.com/music-therapy-for-adhd-how-rhythm-builds-focus/> (utolsó letöltés: 2019. 11. 12.)
- SZÜCS Tímea: *A zenetanulás társadalmi hatásai* = *Sokszínű zenepedagógia*. Szerk. VÁRADI Judit – SZÜCS Tímea, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2017, 11-25.
- SZÜCS Tímea: *Alapfokú művészeti iskola, egy esélynövelő iskolatípus*. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2019.
- VÁRADI Judit: *Közönségnevelés, élmény-koncert-élmény beépítése a köznevelésbe* = *Tanulmányok a levelező és részismereti tanárképzés tantárgy-pedagógiai tartalmi megújításáért ének-zene, zenepedagógia, rajz- és vizuális kultúra*. Szerk. MATICSÁK Sándor, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2015, 137-163.
<http://tanarkepzes.unideb.hu/szaktarnet/kiadvanyok/muveszetek.pdf> (utolsó letöltés: 2019. 11. 12.)
- VÁRADI Judit: *A nonformális zenei nevelés integrálásának lehetőségei a formális oktatásba* = *Sokszínű zenepedagógia*. Szerk. VÁRADI Judit – SZÜCS Tímea, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2017, 73-85.
- VÁRADI Judit: *Az élménypedagógia szerepe a művészeti nevelésben* = *Magyar Művészet*, Bp., MMA Kiadó, 2019, 7. évf., 3. sz., 59-66.

Klasszikus kulturális szokások és attitűdök

Absztrakt

Megfigyelésünk arra irányult, hogy a felmérésben részt vevő 2057 gyermek milyen rendszerességgel látogat színházi, bábszínházi, tánc- és néptáncelőadásokat, kiállításokat, valamint zenés gyermekműsorokat, és milyen attitűdök kapcsolódnak ezekhez a tevékenységekhez. Tánc-, néptánc-, bábszínházi előadásokon és zenés gyermekműsoron a kitöltők több mint fele még soha nem vett részt, amely magas aránynak mondható. Adataink szerint legtöbbször színházba járnak a gyermekek, legkevesebbet pedig tánc- és néptáncelőadásokon vesznek részt. Az attitűdök láthatóan igazodnak a látogatottsághoz, amely szerint a gyakrabban látogatott eseményekhez a gyermekek hozzáállása is pozitívabb. A településtípusok szerinti eredmények azt mutatják, hogy a megyeszékhelyen, illetve városokban tanulók több kulturális eseményt látogatnak, mint a községekben élő tanulótársaik. Előbbieknek több lehetősége van részt venni ilyen jellegű programokon. A megyék szerint viszont nem egységes a kép a gyűjtött adatok szerint. Kutatásunk fontosságát az jelzi, hogy átfogóan vizsgáltuk a három megye tanulóinak kulturális intézménybe, kulturális eseményekre történő látogatását. Az adatok elemzése segíthet abban, hogy a különféle településtípusokon élő gyermekek egyformán hozzájuthassanak az említett események látogatásához.

Kulcsszavak: kulturális szokások, színházlátogatás, kiállításlátogatás, táncelőadás.

Kutatási előzmények

Tanulmányunk az intézményesült színterek kontextusában a klasszikus kulturális szokások bemutatására vállalkozik a településtípusok, valamint a bevont megyék tükrében. Ezen írás keretében nem térünk ki a zenei aktivitásokra, hanem a színház-, a bábszínház-, a táncelőadás, a néptáncelőadás, a kiállítás, valamint a zenés gyermekműsor látogatottságára és az azokhoz kapcsolódó attitűdökre fókuszálunk. Egy 2013-as TÁMOP-kutatás szerint egyetlen egy olyan kulturális színtér sem volt, amelyet a megkérdezett 2000 fő minimum

fele legalább évente egy alkalommal látogatna.¹ A kulturális tőke hatását és a klasszikus kultúra fogyasztásának összefüggését mutatja be Sági vizsgálata², amelyben azt is olvashatjuk, hogy kétszeresére növeli a klasszikus kultúra fogyasztásának lehetőségét az, ha valaki városban él³. A család társadalmi státusa, amely területi különbségekben is manifesztálódik, nagyon erős hatással van a kulturális szokásokra a magyar társadalom egészében. A felsőoktatásban tanulók kulturális szokásait vizsgálva a jelen kutatás mintaterületén Bocsi és társai arra hívták fel a figyelmet, hogy a szülői státus mellett az értékpreferenciákban mutatkozó különbségek is jelentősen differenciálják a kultúrához való hozzáállást.⁴

Színház, bábszínház

A színházak száma a kétezres évektől egyre növekedett, ennek az egyik oka az 2008-as évi előadó-művészeti törvény hatályba lépése volt. A törvény célja többek között az, hogy „fejlessze a színház, tánc- és zeneművészet művelését”, „hozzájáruljon a művészeti kifejezések sokszínűségének biztosításához” és segítse azt, hogy a gyermek és ifjúsági korosztály is részesülhessen a művészetekben. E törvény azt is lehetővé teszi, hogy az önkormányzatok „megteremthessék az előadó-művészeti tevékenység feltételeit” (2008. évi XCIX. törvény). Tehát több színházi és egyéb művészeti előadásra nyílt lehetőség, ennek eredményeképpen több tanuló juthat el megtekinteni egy-egy darabot.

A Magyar Ifjúság 2016-os adatai szerint a kultúrafogyasztás csökken a 15–29 éves fiatalok körében. A fővárosban élők kultúrafogyasztása erőteljesebb, mint a falvakban, községekben lakóké.⁵ Ez a tény azt vetíti előre, hogy tovább fog csökkenni a színházba, egyéb művészeti eseményekre történő látogatás, bár a lehetőségek száma – a fővárosban és a nagyvárosokban – magas. Váradi korábbi kutatásában egy megyeszékhelyen vizsgálta a tanulók kulturális szokásait. Kimutatta, hogy a vizsgált minta 94,8%-a volt bábszínházban, 97%-a

¹ PAVLUSKA Valéria: *Milyen kultúrafogyasztók a magyarok? A hazai kultúrafogyasztás átfogó mintázatai*. EMOK XXII. országos konferencia – Hitelesség és értékorientáció a marketingben, 2013.

² SÁGI Matild: *Kulturális szegmentáció: „mindenevők”, „válogatások”, „egysikűak” és „nélkülözők”? Az „omnivore-univore” modell alkalmazhatósága Magyarországon = Társadalmi Riport 2010*. Szerk. KOLOS Tamás – TÓTH István György, TÁRKI Társadalomkutatási Intézet Zrt., 2010. http://www.tarsadalomkutas.hu/kkk.php?TPUBL-A-922/publikaciok/tpubl_a_922.pdf (utolsó letöltés: 2019. 10. 23.)

³ Uo., 300.

⁴ BOCSI Veronika – KARASSZON Dezső – PUSZTAI Gabriella: *Zeneértő hallgatók a felsőoktatásban = Mediárium*, 6. évf., 1–2. sz., 2012, 68.

⁵ SZÉKELY Levente – SZABÓ Andrea szerk.: *Magyar ifjúságkutatás 2016*. Új Nemzedék Központ, 2016. http://www.ujnemzedek.hu/sites/default/files/magyar_ifjusag_2016_a4_web.pdf (utolsó letöltés: 2019. 10. 26.)

már járt színházban.⁶ Azonban kevés országos adat áll rendelkezésünkre a hazai általános iskolások színház- és bábszínház-látogatási szokásairól.

Bár az óvodai foglalkozások alkalmával a gyermekek láthatnak bábélőadást, esetleg tevékenyen részt is vesznek abban, mégis egy más világot ismernek meg, ha színházban is látnak bábjátékot. A bábszínházi előadás talán a kisgyermekek legelső találkozása a művészettel. A bábszínházbeli előadások vezethetik be a kisgyermekeket a későbbi műélvezetbe, megismertetik azt, hogyan illik viselkedni a kulturális helyeken. A bábművészet kedveltségét jelzi az a tény is, hogy a televízióban 1963-tól 1989-ig számos adást mutatott be a televízió *Játsszunk bábszínházat!* címmel, amelyben gyermekek is közreműködtek. A televízió nagy sikerű sorozataihoz tartozott még például *A nagyesszű szündisznócska* (fekete-fehér: 1961–1963; színes változat: 1980–1981), a *Ma-zsola és Tádé* (1969–1973), a *Mirr-Murr, a kandúr kalandjai* (1972–1975), *A legkisebb ugrifüles* (1975–1976) vagy a *Süsü, a sárkány* (1976–1984).

Az 1900-as évek elején volt olyan vélemény, hogy a bábjáték csak az alsó néposztály és a gyermekek szórakozása⁷, az eltelt száz év alatt azonban ez a nézet megváltozott: Gergye Krisztián szerint „a bábművészet az összes műfaj szintézise”.⁸ A bábszínházi látogatások szerepe egyfajta anticipáló színház-látogatói szocializációként is értelmezhető. Jelenleg 14 állandó játszóhellyel rendelkező bábszínház van Magyarországon, ebből kettő a fővárosban, 1–1 pedig Békéscsabán, Debrecenben, Egerben, Győrött, Kaposváron, Kecskeméten, Miskolcon, Pécsen, Szegeden, Szombathelyen, Zalaegerszegen és Veszprémben. 14 hivatásos, de független bábszínház is tart előadásokat, ebből négy Budapesten található.

A színház világlágával később ismerkednek meg a gyermekek, azonban a televízió a hetvenes-nyolcvanas években – a bábfilmekkel egyetemben – gyermekdarabokat is sugárzott. A báb- és gyermekeknek szánt színházi közvetítéseket már csak ismétli valamelyik kulturális tévécsatorna, új produkciók nem születnek. Csekély a csak gyermekek számára készült előadásokat tartó színházak száma (például a Center Színház, a Kolibri Gyermek- és Ifjúsági Színház). Ennek ellenére kiváló, telt házas gyermekszínházi előadások születnek egy-egy színház keretein belül. Mind báb-, mind színházi előadásokat rendezhetnek az iskolák, az előadást az iskola egyik nagy helyiségében tartják meg az utazó színházak.

⁶ VÁRADI Judit: *A nonformális zenei nevelés integrálásának lehetőségei a formális oktatásba = Sokszerű zenepedagógia. Tanulmányok a zeneoktatás szerepéről, módszereiről és társadalmi hatásairól.* Szerk. VÁRADI Judit – SZÜCS Tímea, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2017, 73–85.

⁷ RADVÁNYI Teofil: *A színpad II. = Katolikus Szemle*, 1909, 8. sz., 835–849.

⁸ GERGYE Krisztián: *A bábművészet az összes műfaj szintézise = Bábjátékos – vissza- és előretekintés. Tanulmányok, tanulságok a Magyar Bábjátékos Egyesület 70. jubileumára.* Szerk. LÁPOSÍ Terka, MBE és NMI Nonprofit Kft., 2018, 3–5.

Tánc és néptánc

A Nemzeti alaptantervben az esztétikai, művészeti megismerés és befogadás fejlesztésében nagy szerepe van a hagyományos művészeteknek, köztük a táncnak.⁹ A művészetpedagógia alapvető jellemzője a gyakorlat- és tevékenységközpontúság¹⁰, azonban az élmény átéléséhez, a nevelés céljainak eléréséhez az alkotás mellett szükség van a művészeti intézmények, előadások látogatására is. Egy néptáncelőadáson való részvétel a néphagyományok közvetítésének egyik módszere, ezért a fejlesztési célok köre ezáltal még jobban kiszélesedik. A felső tagozatosok dráma és tánc tantárgyának közműveltségi tartalmai között megjelenik az ismerkedés a tánc kulturális életben betöltött szerepével, például a színpadi táncművészettel.¹¹ Így – a nevelés-oktatás szabályozásából adódóan – a tanulóknak lehetőségük van szervezeten, iskolai keretek között, akár iskolán kívüli helyszínen előadásokon részt venni.

A gyermektáncszínházi előadások országos megjelenéséről, számáról, azok látogatottságáról és esztétikai kivitelezéséről nincsenek adatok. Akkor igényes egy táncszínházi produkció, ha a prózai színházi elemek és a zene nem nyomják el a táncnyelvet. A kisebb gyermekek élvezik a nem narratívalapú színházi előadásokat is.¹² Magyarországon több nagy színház és művészeti együttes is tart műsoron gyermektáncszínházi előadásokat, ezek túlnyomó többsége a fővárosban valósul meg, de a meghirdetett előadásokat vizsgálva találkozhatunk vidéki nagyvárosi kínálattal is. Budapesten fontos szerepet tölt be például gyermekeknek készített előadásaival a Kolibri Színház, a Nemzeti Táncszínház vagy a Bozsik Yvette Társulat. Ez utóbbi gyermek- és csecsemőszínházi produkcióival rendszeresen fellép például vidéki művelődési házakban és óvodákban is.

A gyermekeknek szóló táncelőadások másik módja, alkalma lehet a különböző tánciskolák résztvevőinek fellépése – változatos műfajokkal és stílusokkal. Ezeknek a gyakran amatőr csoportoknak abban van nagy szerepük, hogy gyermektáncosok ismertetik meg kortársaikkal a színpadi táncot, a mozgást. Ezeknek a bemutatóknak a „modern zenéjét” sokszor ismerik és kedvelik a gyermekek, így ezzel is hathat maga az előadás.

A gyermekeknek szóló néptáncelőadások közül kiemelkednek a Hagyományok Háza Figurás néptáncos bérletének produkciói, amelyek óvodai

⁹ Magyar Közlöny, 2012. június 4., 66. sz., 10 656–10 657., 10 790–10 796.
https://ofi.hu/sites/default/files/attachments/mk_nat_20121.pdf (utolsó letöltés: 2019. 10. 23.)

¹⁰ Uo., 10 784.

¹¹ Uo., 10 790–10 796.

¹² RÁDAI Andrea: *Táncban a próza vagy prózában a tánc? Három gyerek-táncelőadásról.*
<http://szinhaz.net/2018/05/30/radai-andrea-tancban-a-proza-vagy-prozaban-a-tanc/> (utolsó letöltés: 2019. 10. 31.)

és iskolai csoportoknak szóló programok. A fellépők a hazai művészetoktatási intézmények diákjai, így megvalósul a „gyermekkel gyermekeknek” koncepció. A programban olyan néprajzkutató vállal narrátori feladatot, akinek nagy pedagógiai tapasztalata van az iskolai korosztályok megszólításában. Megbízható adatok megint csak nem támasztják alá azt a tényt, hogy vidéken is lenne sok olyan együttes vagy intézmény, amelyik fontos munkát vállal a néptánc bemutatásában fesztiválokon, óvodai, iskolai, egyéb rendezvényeken. Megfigyelhető továbbá az is, hogy a pedagógusok a néptáncot előszeretettel alkalmazzák iskolai vagy települési ünnepségek, rendezvények programelemeként. Erre felkérhetik a helyi vagy közeli együtteseket, művészeti iskolákat, vagy maguk tanítanak be egyszerűbb koreográfiát.

A fenti példák akkor nyújthatnak meghatározó élményeket, ha a gyermek nézők nemcsak passzív befogadói a produkciónak, hanem lehetőségük van a bevonódásra, aktív részvételre¹³, az élményt nem lehet tanítani, csak felfedezni, megerősíteni.¹⁴ Az aktív részvétel lehetséges megvalósulási színterei a táncházak¹⁵, gyermektáncházak, azonban ezekre jellemzően nem iskolai szervezésben jutnak el a gyermekek, hanem táncegyüttesek révén vagy szülői érdeklődésnek köszönhetően.

Kiállítások és múzeumlátogatás

Egy 2013-ban 2000 felnőtt részvételével végzett kutatásban¹⁶ a megkérdezettek közel 45 százaléka állítása szerint még sosem volt kiállításon. A rendszeres látogatók között hátulról a kiállítás látogatottsága a harmadik helyen áll, ezt a múzeumlátogatás, valamint a komolyzenei koncerteken történő részvétel követi. A kiállítások külön kiállítóhelyeken, valamint a múzeumokban is megjelennek. A Múzeumok Őszi Fesztiválja rendezői 2014-ben egy kérdőíves felmérés keretében tudakozódtak látogatóik múzeumlátogatási szokásairól. Eredményeik azt mutatták, hogy a megkérdezettek több mint fele évente egy-két alkalommal látogat valamilyen múzeumot, 37 százalékuk pedig havonta vagy akár havonta többször.¹⁷ Természetesen, mivel a rendezvény látogatói tartoztak a mintába, így nem is merülhetett fel az a válaszlehetőség, hogy

¹³ KÖRMENDY Zsolt: *Koncertpedagógia: a zene (befogadóvá) nevelés újabb útjai*. <http://www.koncertpedagogia.hu/Kormendy%20Zsolt%20Koncertpedagogia.pdf> (utolsó letöltés: 2017. 12. 07.)

¹⁴ VÁRADI Judit: *Az élménypedagógia szerepe a művészeti nevelésben = Magyar Művészet*, Bp., MMA Kiadó, 2019, 7. évf., 3. sz., 59.

¹⁵ <http://tanchaz.hu/index.php/hu/tanchazak>.

¹⁶ PAVLUSKA: i. m. (2013).

¹⁷ Múzeumok Őszi Fesztiválja. Látogatói kérdőívek értékelése, 2014. <http://mokk.skanzen.hu/latogatoi-kerdoivek-ertekelese1.html> (utolsó letöltés: 2019. 10. 23.)

valaki még sosem járt múzeumi kiállításon. Egy 2016-os lakossági felmérés szerint a fővárosban élők 54 százaléka járt kiállításon vagy múzeumban a felmérés évében, míg ez az arány a megyeszékhelyeken 45, a községekben 26, a községekben 22 százalék. A teljes (megkérdezett) lakosság 35 százaléka vett részt 2016-ban kiállításon vagy múzeumban, ez az arány alig haladja meg a korábbi 2015-ös 34,4 százalékos átlagot.¹⁸

A múzeumok a XXI. század eleje óta a múzeumpedagógia segítségével igyekeznek a fiatalokhoz közelebb vinni a múzeumi kiállításokat. Ennek megvalósulását a közművelődési és múzeumpedagógiai műhelyek létrejötte, majd 2007-től különféle európai uniós pályázatok segítik napjainkig. Ezen pályázatok keretében ingyenes múzeumpedagógiai foglalkozásokon vehetnek részt a fiatalok. A múzeumpedagógiai foglalkozások nem egy különálló „tudományátadást” képviselnek, hanem céljuk az iskolai tantervben szereplő tudásanyag kiegészítése, továbbá olyan felnőttek nevelése, akik szívesen járnak múzeumba.¹⁹ Az interaktív kiállításokon természetesen nemcsak a gyermekek, hanem a felnőttek éppúgy a kulturális javak részesévé válnak. A látogatóbarát múzeum a látottakat közérthetővé és emberközelivé teszi.²⁰ Láthatjuk, hogy Magyarországon igen későn indult el a múzeumok bevonása, valamint bevonódása az oktatási folyamatba, pedig már 1898-ban megjelent egy miniszteri leirat, amely arra sarkallta a fiatalokat, hogy tanulmányaik elmélyítésére a Magyar Nemzeti Múzeum kiállításait látogassák.²¹

Bár a múzeumi környezetet informális tanulási színtérnek (is) tarthatjuk, mégsem nevezhetjük teljesen önkéntességen alapulónak, ugyanis az iskolák, az osztályfőnökök vagy a szülők döntenek általában arról, hogy a gyermek részt vesz-e a foglalkozáson.²² A múzeumpedagógia jótékony hatását igazolja Hegedűs Anita kutatása²³, amely a múzeumpedagógiával kapcsolatos attitűdöket vizsgálta szegedi egyetemisták körében. Többen arról számoltak be, hogy negatív élményeik vannak gyermekkorukból a múzeumlátogatásokkal kapcsolatban, amelyek általában iskolai kirándulások keretében zajlottak, és számukra

¹⁸ TISZA Andrea: *Gfk: tavaly minden második budapesti járt múzeumban*. Sajtóközlemény, 2017. https://www.gfk.com/fileadmin/user_upload/country_one_pager/HU/documents/20170704_Muzeumlátogatás_2017.pdf (utolsó letöltés: 2019. 11. 08.)

¹⁹ HEGEDŰS Anita: *A 21. századi múzeumpedagógia az egyetemisták szemével* = *Veritas Imago*, 2017, 2. sz., 25–34. http://veritatisimago.hu/VIII-Hegedus_A.pdf (utolsó letöltés: 2019. 10. 27.)

²⁰ TAMUSNÉ Molnár Viktória: *A múzeumpedagógia helyzete a csatlakozás utáni Magyarországon* = *Apóczai-napok 2004. Nemzetközi tudományos konferencia tanulmánykötete*. NYME ATFK Győr, 2005, 8–14. https://www.academia.edu/6852249/A_m%C3%B4zeumpedag%C3%B3gia_helyzete_a_csatlakoz%C3%A1s_ut%C3%A1ni_Magyarorsz%C3%A1gon (utolsó letöltés: 2019. 10. 26.)

²¹ SZEBENYI Péter: *Feladatok, módszerek, eszközök*. Bp., Tankönyvkiadó, 1970.

²² KOLTAI Zsuzsa: *Helyzetjelentés a hazai múzeumpedagógia eredményeiről és kihívásairól* = *Iskolakultúra*, 2010, 3. sz., 107–123; LORD, Barry: *What is museum-based learning?* = *The Manual of Museum Learning*. Szerk. LORD, Barry, Lanham, AltaMira Press, 2007, 13–19.

²³ HEGEDŰS: *i. m.* (2017).

unalmasak voltak. A szerző értelmezése szerint a negatív tapasztalatok az életkori sajátosságoknak tudhatók be, a tanulók még nem álltak készen a múzeumban látottak befogadására, továbbá nem volt alkalmuk a múzeumpedagógia új módszereivel megismerkedni.²⁴ A múzeummal ellentétben a múzeumpedagógia gyorsan reagál a társadalmi változásokra, a visszajelzésekből okulva rugalmasan alkalmazkodik az adott csoport igényeihez.²⁵ A múzeumok megújulásának aktualitását jól mutatja az, hogy 2017-ben egy egész kötet jelent meg a témában Digitális múzeum címmel German Kinga és Ruttkay Zsófia szerkesztésében.

A muzeális intézmények száma 2011 és 2015 között növekedett, majd 2015 után csökkent. 2017-ben 664 ilyen jellegű intézmény működött hazánkban, amely abban az évben 3325 kiállítást szervezett. 2018-ra az intézmények száma 632-re csökkent. A valamivel több mint 10 millió látogató 36 százaléka a fővárosban vett részt kiállításon, 2018-ban pedig nem érte el a látogatók száma a 9 és fél millió főt (KSH, 2018, 2019).

Zenés gyermekműsorok

Világunkban egyre több inger, köztük zenei inger éri a felnőtteket és a gyermekeket egyaránt. A mai gyermekek többsége sem mindennapjaiban, sem pedig otthon nem találkozik az értékes és igényes zenével.²⁶ Ezért is van nagy szerepe a zenét tanító pedagógusoknak, osztályfőnököknek, akiknek egyik feladata az, hogy képesek legyenek az esztétikum felismerésére és megismertetésére.²⁷ 1950 óta minden évben megünnepeljük a gyermekeket május utolsó vasárnapján hazánkban. Jelen tanulmány nem vállalkozik arra, hogy a zene jótékony hatásait taglalja, hiszen számos kiváló tanulmányt olvashatunk ebben a témában. Látható, hogy sok szülő és pedagógus felismerte a zenei nevelés fontosságát, és igyekeznek a gyermekeknek zeneileg is értékes, fejlesztő és szórakoztató foglalkozást választani. A zeneileg kevésbé tájékozott szülők nem minden esetben tudnak különbséget tenni a zeneileg értékes, valamint a kevésbé értékes produkciók között, különösen akkor, ha utóbbi mögött erős marketingszervezés áll. A műsorok lényege abban áll, hogy

²⁴ Uo.

²⁵ JOÓ Emese: *Kiválasztók és kiválasztottak – részvétel és együttműködés a múzeumpedagógiában = Replika*, 2016, 5. sz., 85–94.
http://www.replika.hu/system/files/archivum/replika_100-11_joo_0.pdf

²⁶ MAROSZ Diána: *Van-e értelme emelt szinten ének-zenét tanítani? Avagy a mai magyar helyzet kicsit távolabbról nézve = Parlando*, 2013, 3. sz.
<https://www.parlando.hu/2013/2013-3/2013-3-33-Marosz.htm> (utolsó letöltés: 2019. 10. 23.)

²⁷ NEMES László Norbert: *Az iskolai zeneoktatás válsága. Csengery Kristóf interjúja = Zenekar*, 2014, 2. sz., 20.

minden gyermek részt vesz az előadásban, akinek kedve van játszani.²⁸ Az interneten böngészve láthatjuk, hogy az egészen kicsik, a babák számára is szerveznek zenei foglalkozásokat, ilyenek például a Művészetek Palotájában szervezett Ringató programok. A fiatalok (és kevésbé fiatalok) zenei „beavatására” jött létre az Operabeavató sorozat vagy akár a Bartók Rádió vasárnap délelőtti műsorában hallható Kezdőhang című műsor Becze Szilvia és Lukácsházi Győző vezetésével. Az Operabeavató sorozat 2007-ben indult el Kolonits Klára és Dinyés Dávid vezetésével az első Ördögkatlan Fesztiválon. Színészek és operaénekesek koprodukciójával igyekeznek közelebb hozni minden korosztály számára a klasszikus zenét, az opera műfaját. Céljuk, hogy a zenehallgatás örömét mások is megtapasztalják.²⁹ Hasonló célt tűzött ki a Magyar Állami Operaház is Opera nagykövetei programjával, amely a 2013/2014-es évadban indult. Határon innen és túl igyekeznek eljuttatni a közintézményekbe és egyéb közösségekbe az opera, valamint a balett műfaját. A nagyköveti pozíciót csak nagy múlttal rendelkező, a szakmában jártas művészek tölthetik be. A szervezők célja a fiatalok megszólítása saját közegükben, és olyan felnőttek nevelése, akik felnőttként széles látókörrel rendelkeznek, és szívesen járnak operába is (Opera nagykövetei program pályázati felhívás, 2014; Magyar Állami Operaház honlapja). A hangszersimogató programok szintén arra hivatottak, hogy a zenét közelebb vigyék a gyermekekhez, aktívan bevonják őket. Vannak zenekarok, együttesek, akik kimondottan a gyermekeknek szóló műsorokra specializálódtak. Az áttekintés nem a teljesség igényével készült, hanem csupán a kínálati oldal legjellemzőbb vonásait idézi fel.

A kutatás eredményei

A következőkben a kérdőívek elemzése alapján az előzőekben taglalt kulturális szokásokat és az ahhoz kapcsolódó attitűdöket mutatjuk be a korábbi fejezetben bemutatott 2018-ban általános iskolás gyermekek körében végzett kutatás alapján (N=2089). A felnőtt társadalmat felmérő kutatások során is összetettséggel kell számolniuk a kutatóknak, de esetünkben még fontosabb hangsúlyozni azt, hogy 4. és 6. osztályos gyermekekről van szó, akiknek nagy valószínűséggel nem sok választási lehetőségük van abban, hogy milyen kul-

²⁸ VARGA Veronika: *Hogyan válasszunk értékes zenés programot a gyerekeknek?* = Papageno, 2018. május 27. <https://papageno.hu/intermezzo/2018/05/hogyan-valasszunk-ertekes-zenes-programot-a-gyerekeknek/> (utolsó letöltés: 2019. 10. 26.)

²⁹ HARAGONICS Zalán Áron: „Az újdonság mindig a mondanivaló és az ember lesz” = BC Magazin, 2017. október 9. <https://bcmagazin.hu/2017/10/09/az-ujdonsag-mindig-a-mondanivalo-es-az-ember-lesz-kolonits-klara-es-dinyes-daniel>

turális eseményen vegyenek részt. Ebben inkább az iskola, valamint a szülői háttér orientációja tükröződik, de arról is csak homályos képet nyerhetünk. Nem szabad megfedkezünk arról sem, hogy a társadalmi struktúrában és a kulturális rétegződésben elfoglalt hely szorosan összekapcsolódik.³⁰ Ezzel a reprodukciós megközelítéssel pontosan szemben áll az individualizációelmélet, amely azt hangsúlyozza, hogy az egyén önmaga dönt életstílusáról. A jövedelem helyett a demográfiai tényezőket tartja fontosnak és meghatározónak.³¹ Mindezek mellett kimutatható, hogy a gyermekek kultúrafogyasztási szokásaira, attitűdjére nagy hatással vannak a szülők mellett a kortársak is. Bár ahogy említettük, megfigyelésünk nem irányul a zenei tanulmányokra, de érdemes megemlítenünk, hogy a zenét tanuló fiatalok szignifikánsan többet látogatnak kulturális intézményeket, mint zenét nem tanuló kortársaik.³²

A színház- és bábszínház-látogatás és az ezekhez kapcsolódó attitűd területi metszetben

Három megyéből érkeztek az adatok, Hajdú-Bihar megyei településről 866-an (az összes kérdezett 42,4%-a), Jász-Nagykun-Szolnok megyéből 658-an (32,5%), míg Szabolcs-Szatmár-Bereg megyéből 497-en (24,5%) töltötték ki a kérdőívet. A bábszínházba havonta járók száma a Hajdú-Bihar megyeiek közül 53 (6,1%), a Jász-Nagykun-Szolnok-beliak közül 7 (1%), a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében tanulók közül 13 (2,6%) fő. A Hajdú-Bihar megyeiek közül 381-en (43,99%), a Jász-Nagykun-Szolnok megyeiek 247-en (37,5%), a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyeiek közül 25-en (5%) évente párszor látogatják a bábszínházi előadásokat. Egyáltalán nem volt bábszínházban Hajdú-Bihar megyéből 432 (49%), Jász-Nagykun-Szolnok megyéből 404 (61,5%) és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyéből 279 (56,1%) tanuló. Ezek a számok sajnálatosan magasak, talán a már említett életkori sajátosságot említhetjük okként.

A színházlátogatás gyakorisága kedvezőbb adatokat jelez. Havonta jár színházba a Hajdú-Bihar megyeiek közül 77 fő (8,89%), 48 (7,29%) tanuló Jász-Nagykun-Szolnok megyéből, 30-an pedig Szabolcs-Szatmár-Bereg megyéből (6%). Évente párszor látogatja a színházat 664 Hajdú-Bihar megyei (76,67%), 474 Jász-Nagykun-Szolnok megyei (72%) és 356 Szabolcs-Szat-

³⁰ SÁGI: *i. m.* (2010), 288–311, hivatkozás: BOCSI et al.: *i. m.* (2012).

³¹ GIDDENS, Anthony: *Modernity and self-identity: Self and society in the late modern age*. Cambridge, Polity, 1991; BECK, Ulrich: *Kockázat-társadalom. Út egy másik modernitásba*. Bp., Századvég, 2003.

³² SZÜCS Tímea: *A zenetanulás aspektusai Kelet-Magyarországon = Elmélet és gyakorlat a neveléstudományok és szakmódszertanok köréből*. Szerk. KARLOVITZ János Tibor, Internationál Komárno, Research Institute sro., 2018, 84–93. DOI: 10.18427/iri-2018-0012. http://www.irisro.org/pedagogia2018januar/22SzucsTimea.pdf?fbclid=IwAR0G_PCaoQk82PGv1Ph-8SO_9pX3YxPH3t4ThZ9iSNB6VUG7UXhlyjIHSnxo (utolsó letöltés: 2019. 10. 26.)

már-Bereg megyei diák (71,6%). Soha nem volt még színházban 121 (13,9%) tanuló Hajdú-Bihar megyéből, 134-en Jász-Nagykun-Szolnok megyéből (20%) és 108 Szabolcs-Szatmár megyei gyermek (21,7%). A kapott adatok szerint a havonta, valamint évente párszor színházba járók többen vannak a Hajdú-Bihar megyei iskolások között, a színházba egyáltalán nem járók száma a Jász-Nagykun-Szolnok megyeiek közül valók. Mind a színház-, mind a bábszínház-látogatás gyakorisága a Hajdú-Bihar megyeiek körében a legmagasabb.

A színház- és bábszínház-látogatás aránya a településtípusok szerint

80

Említettük, hogy a fővárosban élők kultúrafogyasztási lehetőségei és szokásai kiemelkedőek. Jelen kutatás az általános iskolások településtípus szerinti színházba és bábszínházba járási szokásait is vizsgálja.

A megyeszékhelyeken a tanulók 88,9%-a évente jár színházba, soha nem volt előadáson 11%-uk. Bábszínházban évente a tanulók 58,2%-a látott előadást, 41,7%-uk soha nem volt még bábszínházban. Valószínűsíthetjük, hogy a bábszínházi látogatások száma nem fog emelkedni az életkori sajátosságok miatt, azonban a bábszínházban sosem jártak számát igen magasnak tarthatjuk. Mivel Debrecenben van bábszínház, ezért az ott lakó gyermekeknek (és az iskoláknak, családoknak) módjuk van arra, hogy megnézzenek egy-egy előadást. A városban élők közül (N=809) évente a tanulók 83,5%-a volt színházi előadáson, sosem járt még színházban a gyermekek 16,6%-a. A bábszínházi látogatások gyakorisága a következő: a városi gyermekek 35,9%-a (N=809) évente jár, sosem járt még 64% közülük bábszínházban. A községekben élő tanulók közül (N=461) 75,7% volt már színházban, 31,6%-uk sosem járt még. Bábszínházban a kérdezettek 38,5%-a járt már, azonban 61,4%-uk még sosem volt.

Településtípus		Bábszínház			Színház		
		már volt	nem járt	összesen	már volt	nem járt	összesen
megyeszékhely	fő	437	313	750	665	313	748
	százalék	58,2	41,7	100	88,9	41,8	100
város	fő	291	518	809	671	134	803
	százalék	35,9	64	100	83,5	16,6	100
község	fő	178	284	462	315	146	461
	százalék	38,5	61,4	100	68,3	31,6	100

1. táblázat: Bábszínház és színház látogatottsága (bábszínház: N=2021; színház: N=2012)

Az eredmények *** szinten szignifikánsak.

Forrás: DEXARTA, 2019, tanulói adatbázis

A színházba járók aránya mindhárom településtípus szerint jóval magasabb, mint a bábszínházba járóké. Ennek lehetséges okát már említettük: bár a XVIII. században Eszterháznál még Haydn operáit vitték színre bábokkal, a XX. század utolsó harmadában már a gyermekeknek előadott bábjátékokat részesítették előnyben. A felnőtteknek szóló bábelőadások száma igen kevés, a Budapest Bábszínházban esetenként kínálnak ilyen eseményt. A településtípusok szerinti különbségek arra vallanak, hogy a nagyvárosi gyerekek behozhatatlanul nagy előnyre tesznek szert a bábszínház-látogatás terén, míg a színház-látogatásban a falusi-városi gyerekek között érzékelhető a törésvonal.

A színház- és bábszínház-látogatáshoz kapcsolódó attitűd

81

Nemcsak az előadásokon történő részvételt, de azt is érdemes áttekinteni, hogy a színházba, bábszínházba járók milyen érzéseket, benyomásokat őriznek az előadásokról. A kérdezettek több mint fele, 55 százaléka úgy véli, hogy a kérdés nem vonatkozik rá, ők valószínűleg nem jártak még bábszínházban, 25 tanuló (1,2%) nem válaszolt a kérdésre. Kifejezetten nem szeret járni 151 gyermek (7,47%), általában, de nem mindig szeret járni 297 tanuló (14,79%), 466 tanuló szeret vagy nagyon szeret (23%) előadásokat látogatni.

A színházlátogatás attitűdjének kapcsán magasabb értékeket reméltünk. 367 tanuló (18%) jelölte azt, hogy rá nem vonatkozik a kérdés, 45-en nem válaszoltak (2,2%). Kifejezetten nem szeret járni 100 tanuló (4,97%), általában szeret járni, de nem mindig 405 gyermek (20,1%). 1.140-en szeretnek vagy nagyon szeretnek színházba járni (56,6%).

Összehasonlítva a bábszínház- és a színházlátogatási kedveltséget mutató adatokat, megállapíthatjuk, hogy több mint kétszer annyi azoknak a tanulóknak a száma, akik nagyon szeretnek színházba járni, és majdnem kétszer annyian szeretnek színházba járni. Tehát a színházlátogatás kedveltebb kultúraforrás a tanulók számára. Az az adat is ezt támasztja alá, amelyet a „kifejezetten nem szeret járni” kategóriából nyertünk: bábszínház esetében ez 151 tanuló (7,47%), a színház esetében pedig mindössze 100 tanuló (4,97%).

Tánc- és néptáncelőadások látogatásának területi különbségei

Ha településtípusonként vizsgáljuk a táncelőadások látogatottságát, az látható, hogy kevesebb azoknak az aránya mind a megyeszékhelyen, mind a városban, mind a községben, akik havonta vagy évente párszor (32,9%) megnéznék egy táncprodukciót, mint akik soha (67,1%). A megyeszékhelyen és a községben a válaszadók kb. 35 százaléka, a városban pedig kb. 30 százaléka már járt

táncelőadáson. Érdekes eredmény, hogy a nagyobb településeken nem volt gyakoribb, volt-e táncelőadás. A táncelőadást soha nem látogatók magas száma is közel azonos a megyeszékhelyen és a községben, a városi érték kicsit magasabb.

			Táncelőadás	
			már volt	soha
Településtípus	megyeszékhely	fő	261	485
		százalék	35	65
	város	fő	241	564
		százalék	29,9	70,1
	község	fő	160	302
		százalék	34,6	65,4
Összesen		fő	662	1351
		százalék	32,9	67,1

2. táblázat: Táncelőadások látogatása településtípusonként (N=1351)

Az eredmény nem szignifikáns.

Forrás: DEXARTA, 2019, tanulói adatbázis

A néptáncelőadások látogatásának százalékos mutatói szerint a városban élők járnak legtöbbször ilyen produkciókat megnézni, de a községben élők körében is elég gyakori. Feltételezhető, hogy a községekben valósul meg több olyan ünnepség, rendezvény, amelyen programelemként megjelenik a néptánc színpadi formája.

			Néptáncelőadás	
			már volt	soha
Településtípus	megyeszékhely	fő	259	488
		százalék	34,7	65,3
	város	fő	285	521
		százalék	35,3	64,6
	község	fő	166	299
		százalék	35,7	64,3
Összesen		fő	710	1308
		százalék	35,2	64,8

3. táblázat: Néptáncelőadások látogatása településtípusonként (N=1308)

Az eredmény nem szignifikáns.

Forrás: DEXARTA, 2019, tanulói adatbázis

A következő táblázat adatai szerint Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében járnak legnagyobb arányban táncelőadásra, és a legkevesebben Jász-Nagykun-Szolnok megyében. A két megye adatai között jelentős különbség van. Ennek indokait nem találtuk sem a két megye kulturális ellátottságának, sem az ezer főre jutó színházlátogatások számának összehasonlításával. Ami magyarázatot adhat, az a köznevelési intézményekre vonatkozó két adat: Jász-Nagykun-Szolnok megyében 41, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében 60 alapfokú művészeti iskola működik az Oktatási Hivatal adatai szerint, illetve míg Jász-Nagykun-Szolnok megyében nincs, addig Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében 3 olyan művészeti szakkimnázium működik, amelyben folyik előadó-művészet OKJ-szakmacsoport képzés. Ami a korábbi adatokhoz hasonlít, az a „soha” választ adók nagyon magas százalékos aránya: a legkevesebb is közel 60 százalékos.

			Táncelőadás	
			már volt	soha
Megyék	Hajdú-Bihar	fő	279	583
		százalék	32,4	67,6
	Jász-Nagykun-Szolnok	fő	185	472
		százalék	28,1	71,8
	Szabolcs-Szatmár-Bereg	fő	198	296
		százalék	40,1	59,9
Összesen		fő	662	1351
		százalék	32,9	67,1

4. táblázat: Táncelőadások látogatása megyék szerint (N=1351)

Az eredmény *** szinten szignifikáns.

Forrás: DEXARTA, 2019, tanulói adatbázis

Hajdú-Bihar megyében a legmagasabb azoknak az aránya, bár a három megyében hasonló, akik már látogattak néptáncelőadást. Hasonló a korábbi eredményekhez az ilyen előadást soha nem látogatók száma, magas aránya mindhárom megyében. Érdekes lenne megvizsgálni az okok feltárásához a három megye művészeti iskolákkal való ellátottságát, mert feltételezésünk szerint, ahol van néptáncoktatás, ott magasabb a részvételi arány. Azért lehetnek ezek az adatok fontos kutatási eredmények, mert a művészeti nevelés hátránykompenzáló és egyéb hatásainak az országnak ezen a területén nagyobb arányban kellene megvalósulniuk.

			Néptáncelőadás	
			már volt	soha
Megyék	Hajdú-Bihar	fő	310	555
		százalék	35,8	64,2
	Jász-Nagykun-Szolnok	fő	223	432
		százalék	34	66
	Szabolcs-Szatmár-Bereg	fő	177	321
		százalék	35,5	64,5
Összesen		fő	710	1308
		százalék	35,2	64,8

5. táblázat: Néptáncelőadások látogatása megyék szerint (N=1308)

Az eredmény nem szignifikáns.

Forrás: DEXARTA, 2019, tanulói adatbázis

A gyermekek egy nyitott kérdés keretében arra is válaszoltak, milyen tánc-, illetve néptáncelőadást láttak legutoljára. A válaszok között a következők fordultak elő: saját közreműködés: én léptem fel mazsorettel, én és az osztály; iskolai ünnepélyek: évnyitó, karácsonyi műsor; táncegyüttesek előadásai: Valcer Táncstúdió, Hajdú Néptáncegyüttes fellépése; országos rendezvény: virágkarnevál, országos táncbáztalálkozó; nem helyi előadás: Cinderella a RAM Colosseumban, Magyar Táncművészeti Egyetem vizsgája; helyi rendezvények: szüreti felvonuláson, falunap.

A kiállítások látogatottsága településtípusok és megyék szerint, valamint a kiállításhoz kapcsolódó attitűd

Településtípustól függetlenül a kitöltők 67 százaléka már részt vett kiállításon. A településtípusok szerint kimutatható különbségek: a megyeszékhelyen élő gyermekek látogatnak a legtöbbször kiállítást, több mint 80 százalékuk már legalább egyszer volt. A városban élőknel ez az arány 68 százalék, míg a községben élő gyermekeknel kevesebb mint 44 százalék. A községben élők között tehát a gyermekek több mint fele még sosem vett részt kiállításon bevallása szerint.

			Már volt	Soha
Településtípus	megyeszékhely	fő	610	144
		százalék	80,9	19,1
	város	fő	545	259
		százalék	67,8	32,2
	község	fő	203	263
		százalék	43,5	56,4
Összesen		fő	1358	666
		százalék	67,1	32,9

6. táblázat: A kiállítások látogatottsága a településtípusok szerint (N=2024)
Az eredmény *** szinten szignifikáns.
Forrás: DEXARTA, 2019, tanulói adatbázis.

A kiállítások látogatottsága megyék szerint

A 7. táblázat szerint Hajdú-Bihar megyéből a kitöltők 28,5 százaléka, Jász-Nagykun-Szolnok megyéből 31,9 százaléka, míg Szabolcs-Szatmár-Bereg megyéből 41,9 százaléka még sosem járt kiállításon. A megyék közötti eredményeknél nem találunk szignifikáns különbséget. Ennek hátterében az állhat, hogy az iskolák számára elérhető több pályázat is, amelyek alkalmat adnak arra, hogy a gyermekeket kulturális eseményre vigyék. A különbségek mégis abból adódnak, hogy nem minden településhez van elérhető közelségben nagyváros, ahol színház működik.

Megyék		Már volt	Nem járt	Összesen
Hajdú-Bihar	fő	619	313	866
	százalék	71,5	28,5	100
Jász-Nagykun-Szolnok	fő	449	210	659
	százalék	68,2	31,9	100
Szabolcs-Szatmár-Bereg	fő	290	290	499
	százalék	58,1	41,9	100

7. táblázat: A kiállítások látogatottsága megyék szerint (N=2024)
Az eredmény *** szinten szignifikáns.
Forrás: DEXARTA, 2019, tanulói adatbázis

A kiállításához kapcsolódó attitűd

Az attitűd vizsgálatánál 1349 fő adatait vizsgáltuk, ugyanis a 2.057 kitöltőből 671 fő a „nem vonatkozik rá” kategóriába esett, ezenkívül pedig 37-en nem válaszoltak a kérdésre. Az alábbi táblázat alapján azt láthatjuk, hogy viszonylag kevesen vannak, akik nem szeretnek kiállításra járni, ahogyan haladunk az egyre pozitívabb megítélés felé, úgy nőnek a számok is. A kitöltők 66,1 százaléka szeret járni kiállításra.

	Kifejezetten nem szeretek járni	Általában szeretek, de nem mindig	Szeretek járni	Összesen
fő	87	370	892	1.349
százalék	6,45	27,4	66,1	100

8. táblázat: A kiállításához kapcsolódó attitűd (N=1349)

Forrás: DEXARTA, 2019, tanulói adatbázis

A zenés gyermekműsorok látogatottsága településtípusok és megyék szerint, valamint az ezekhez kapcsolódó attitűdök

A zenés gyermekműsorok látogatottság tekintetében az adatok nem mutatnak kedvező képet. A kitöltők majdnem 62 százaléka még sosem vett részt zenés gyermekműsoron. Ennél magasabb eredményt a tánc- és néptáncelőadások tekintetében találtunk.

	Fő	Százalék
már volt	737	35,9
soha	1272	61,8
nincs válasz	48	2,3
összesen	2057	100

9. táblázat: A zenés gyermekműsorok látogatottsága (N=2057)

Forrás: DEXARTA, 2019, tanulói adatbázis

A településtípusok szerinti megfigyelésünkben 2009 gyermek válaszával dolgoztunk. A megyeszékhelyek és a községek eredményei között mutatkozott hasonlóság, míg a városokban összességében kevesebbet járnak a gyermekek zenés gyermekműsorra. Jelentős eltérések nem mutatkoznak a településtípusok szerint, az eredmény nem szignifikáns.

A megyék szerinti eloszlásban sem találunk szignifikáns különbséget. Jász-Nagykun-Szolnok megye mutatja a legmagasabb arányt azok között, akik sosem vettek még részt ilyen műsoron, bár mindössze 1 tizeddel haladja meg Hajdú-Bihar megye mutatóját (63,9 és 63,8 százalék).

A zenés gyermekműsorokhoz kapcsolódó attitűd

Mindössze 751 gyermek adatait tudtuk vizsgálni ebből a szempontból, ugyanis 32 hiányzó adattal kellett számolnunk, valamint 1274 gyermekre nem vonatkozott a kérdés. A 10. táblázatban látható, hogy a válaszadók közel fele szeret zenés gyermekműsorra járni, míg kevesebb mint 20 százalékuk egyáltalán nem szereti az ilyen jellegű előadásokat.

87

	Kifejezetten nem szeretek járni	Általában szeretek, de nem mindig	Szeretek járni	Összesen
fő	148	255	358	751
százalék	19,7	33,9	46,3	100

10. táblázat: A zenés gyermekműsorhoz kapcsolódó attitűd (N=751)
Forrás: DEXARTA, 2019, tanulói adatbázis.

Összegzés

A látogatottságot vizsgálva megállapítható, hogy a színházi látogatás aránya kiemelkedik. Ez magyarázható azzal, hogy mind a családban, mind iskolai szervezeti keretek között a színházlátogatás tekinthető a kultúrafogyasztás hagyományos alkalmának. Érdekesség, hogy a zenés gyermekműsor igen alacsony százalékértékkel rendelkezik, pedig a gyermekek találkozhatnak ilyen előadásokkal a különböző rendezvényeken akár iskolai keretek között, akár családdal történő látogatás során. Néptáncelőadást is kevesen látogatnak, feltételezhető, hogy kevesebb lehetőség van iskolai szinten ilyen produkciók látogatására. Legkevesebb értéket a táncelőadás és a néptáncelőadás kapott, érdemes lenne ezeknek az eredményeknek a mélyebb okait feltárni, mennyire meghatározó ebben a család szocioökonómiai és kulturális háttere, a pedagógusok érdeklődése, motivációja stb. A 11. táblázat mutatja a különböző kulturális szintek látogatásának százalékos megoszlását.

	Már volt	Soha
színház	82	18
kiállítás	67,1	32,9
bábszínház	44,8	55,2
zenés gyermekműsor	36,7	63,3
néptáncelőadás	35,2	64,8
táncelőadás	32,9	67,1

11. táblázat: Kulturális színterek látogatottságának százalékos aránya (%)

Forrás: DEXARTA, 2019, tanulói adatbázis

Ugyanide tartozik az a két adat, amely azt mutatja, a táncelőadásokat és a néptáncelőadásokat milyen sokan – 60 százalék fölött – soha nem látogatják. Ennek az is lehet az oka, hogy kevés az a kezdeményezés, amelyet az intézmények, szervezetek, művészeti közösségek felvállalnak az ilyen típusú produkciók megvalósítására. Pályázati források igénybevétele mellett érdemes lenne minél többször olyan szakemberek tudását is bevonni, akik rendelkeznek tapasztalatokkal a reklám és marketing területén, hogy a program valóban elérhesse a célcsoport tagjainak széles rétegét.

Irodalomjegyzék

- BECK, Ulrich: *Kockázat-társadalom. Út egy másik modernitásba*. Bp., Századvég, 2003.
- BOCSI Veronika – KARASSZON Dezső – PUSZTAI Gabriella: *Zeneértő hallgatók a felsőoktatásban = Mediárium*, 6. évf., 1–2. sz., 2012, 33–50.
- BOCSI Veronika: *A magaskultúra mint élettér. Hallgatók magaskulturális attitűdjének vizsgálata az egyenlőtlenségek aspektusából = Kihívások és válaszok: tanulmányok a szociálpedagógia területéről*. Szerk. RÁKÓ Erzsébet – SOÓS Zsolt, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2017, 119–135.
- GERGYE Krisztián: *A bábművészet az összes műfaj szintézise = BÁBjátékos – vissza- és előretekintés. Tanulmányok, tanulságok a Magyar Bábjátékos Egyesület 70. jubileumára*. Szerk. LÁPOSI Terka, MBE és NMI Nonprofit Kft., 2018, 3–5.
- GIDDENS, Anthony: *Modernity and self-identity: Self and society in the late modern age*. Cambridge, Polity, 1991.
- HARAGONICS Zalán Áron: „Az újdonság mindig a mondanivaló és az ember lesz” = *BC Magazin*, 2017. október 9.
<https://bcmagazin.hu/2017/10/09/az-ujdonsag-mindig-a-mondanivalo-es-az-ember-lesz-kolonits-klara-es-dinyes-daniel>

- HEGEDŰS Anita: *A 21. századi múzeumpedagógia az egyetemisták szemével* = *Veritas Imago*, 2017, 2. sz., 25–34.
http://veritatisimago.hu/VIII-Hegedus_A.pdf (utolsó letöltés: 2019. 10. 27.)
- JOÓ Emese: *Kiválasztók és kiválasztottak – részvétel és együttműködés a múzeumpedagógiában* = *Replika*, 2016, 5. sz., 85–94.
http://www.replika.hu/system/files/archivum/replika_100-11_joo_0.pdf
- KOLTAI Zsuzsa: *Helyzetjelentés a hazai múzeumpedagógia eredményeiről és kihívásairól* = *Iskolakultúra*, 2010, 3. sz., 107–123.
- KÖRMENDY Zsolt: *Koncertpedagógia: a zene (befogadóvá) nevelés újabb útjai*.
<http://www.koncertpedagogia.hu/Kormendy%20Zsolt%20Koncertpedagogia.pdf> (utolsó letöltés: 2017. 12. 07.)
- KSH (2018). Magyarország, 2017.
<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mo/mo2017.pdf> (utolsó letöltés: 2019. 10. 23.)
- KSH (2019). Magyarország, 2018.
<https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mo/mo2018.pdf> (utolsó letöltés: 2019. 10. 23.)
- LORD, Barry: *What is museum-based learning?* = *The Manual of Museum Learning*. Szerk. LORD, Barry, Lanham, AltaMira Press, 2007, 13–19.
- Magyar Állami Operaház honlapja, Az Opera nagykövetei,
<http://www.opera.hu/v/az-opera-nagykovetei>
- *Magyar Közlöny*, 2012. június 4., 66. sz., 10656–10657., 10790–10796.
https://ofi.hu/sites/default/files/attachments/mk_nat_20121.pdf (utolsó letöltés: 2019. 10. 23.)
- MAROSZ Diána: *Van-e értelme emelt szinten ének-zénét tanítani? Avagy a mai magyar helyzet kicsit távolabbról nézve* = *Parlando*, 2013, 3. sz.
<https://www.parlando.hu/2013/2013-3/2013-3-33-Marosz.htm> (utolsó letöltés: 2019. 10. 23.)
- *Múzeumok Őszi Fesztiválja. Látogatói kérdőívek értékelése*, 2014.
<http://mokk.skanzen.hu/latogatoi-kerdoivek-ertekelese1.html> (utolsó letöltés: 2019. 10. 23.)
- NEMES László Norbert: *Az iskolai zeneoktatás válsága. Csengery Kristóf interjúja* = *Zenekar*, 2014, 4. sz., 20–24.
- Opera nagykövetei program pályázati felhívás, 2014,
<http://www.opera.hu/UserFiles/OperaNagykoveteiPalyazatifelhivas.pdf>.
- PAVLUSKA Valéria: *Milyen kultúrafogyasztók a magyarok? A hazai kultúrafogyasztás átfogó mintázatai*. EMOK XXII. országos konferencia – Hitelesség és értékorientáció a marketingben, 2013.
- RÁDAI Andrea: *Táncban a próza vagy prózában a tánc? Három gyerektáncelőadásról*. <http://szinhaz.net/2018/05/30/radai-andrea-tancban-a-proza-vagy-prozaban-a-tanc/> (utolsó letöltés: 2019. 10. 31.)
- RADVÁNYI Teofil: *A színpad II.* = *Katolikus Szemle*, 1909, 8. sz., 835–849.

- SÁGI Matild: *Kulturális szegmentáció: „mindenevők”, „válogatások”, „egysíkúak” és „nélkülözök”? Az „omnivore-univore” modell alkalmazhatósága Magyarországon = Társadalmi Riport 2010.* Szerk. KOLOSI Tamás – TÓTH István György, TÁRKI Társadalomkutatási Intézet Zrt., 2010, _288-311. http://www.tarsadalomkutatatas.hu/kkk.php?TPUBL-A-922/publikaciok/tpubl_a_922.pdf (utolsó letöltés: 2019. 10. 23.)
- SZEBENYI Péter: *Feladatok, módszerek, eszközök.* Bp., Tankönyvkiadó, 1970.
- SZÉKELY Levente – SZABÓ Andrea szerk.: *Magyar ifjúságkutatás 2016.* Új Nemzedék Központ, 2016.
http://www.ujnemzedek.hu/sites/default/files/magyar_ifjusag_2016_a4_web.pdf (utolsó letöltés: 2019. 10. 26.)
- SZÜCS Tímea: *A zenetanulás aspektusai Kelet-Magyarországon = Elmélet és gyakorlat a neveléstudományok és szakmódszertanok köréből.* Szerk. KARLOVITZ János Tibor, International Komárno, Research Institute sro., 2018, 84-93. DOI: 10.18427/iri-2018-0012.
http://www.irisro.org/pedagogia2018januar/22SzucsTimea.pdf?fbclid=IwAROG_PCaoQk82PGv1Ph8SO_9pX3YxPH3t4ThZ9iSNB6VUG7UXhlyjIHnxo (utolsó letöltés: 2019. 10. 26.)
- TAMUSNÉ Molnár Viktória: *A múzeumpedagógia helyzete a csatlakozás utáni Magyarországon = Apáczai-napok 2004. Nemzetközi tudományos konferencia tanulmánykötete.* NYME ATFK Győr, 2005, 8-14.
https://www.academia.edu/6852249/A_m%C3%BAzeumpedag%C3%B3gia_helyzete_a_csatlakoz%C3%A1s_ut%C3%A1ni_Magyarorsz%C3%A1gon (utolsó letöltés: 2019. 10. 26.)
- TISZA Andrea: *GfK: tavaly minden második budapesti járt múzeumban.* Sajtóközlemény, 2017.
https://www.gfk.com/fileadmin/user_upload/country_one_pager/HU/documents/20170704_Muzeumlatogatas_2017.pdf (utolsó letöltés: 2019. 11. 08.)
- VÁRADI Judit: *Felmérés a kulturális rendezvények látogatottságáról, valamint a gyermekek zenei ízlésére ható tényezőkről és zenei ízlésvilágukról = Parlando,* 2013, 3.
<https://www.parlando.hu/2013/2013-3/2013-3-21-Varadi.htm>
- VÁRADI Judit: *A nonformális zenei nevelés integrálásának lehetőségei a formális oktatásba = Sokszínű zenepedagógia. Tanulmányok a zeneoktatás szerepéről, módszereiről és társadalmi hatásairól.* Szerk. VÁRADI Judit – SZÜCS Tímea, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2017, 73-85.
- VÁRADI Judit: *Az élménypedagógia szerepe a művészeti nevelésben = Magyar Művészet,* Bp., MMA Kiadó, 2019, 7. évf., 3. sz., 59-66.
- VARGA Veronika: *Hogyan válasszunk értékes zenés programot a gyerekeknek? = Papageno,* 2018. május 27.
<https://papageno.hu/intermezzo/2018/05/hogyan-valasszunk-ertekes-zenes-programot-a-gyerekeknek/> (utolsó letöltés: 2019. 10. 26.)

Váradi Judit

Egy felmérés eredményei a tanulók részvételéről élőzenei hangversenyen és operaelőadáson

Absztrakt

A művészeti nevelés, érzékenyítés célja az élmény megtapasztalása, amelyet a művészeti tevékenység eredeti helyszínén élményszerűen kell a gyermekekkel megismertetni. A koncertpedagógia feladata, hogy a köznevelést, kurrikulomot kiegészítse élőzenei eseményekkel, így a hangversenytermek is nevelési szintté válnak. A kurrikulum vizsgálata évtizedek óta foglalkoztatja a kutatókat, az extrakurrikuláris tevékenység lehetőségei és hatása azonban eddig még kevésbé kerültek fókuszba. Kutatásunkban azt vizsgáltuk, hogy az Észak-Alföld régió vizsgált településein milyen gyakorisággal vesznek részt élőzenei hangversenyen a tanulók. Feltérképeztük, hogy énekel-e az operalátogatás lehetőségével, valamint ezekhez milyen attitűd kapcsolódik. A vizsgálat tárgyát képezte, hogy mekkora szerep hárul az iskolára a kulturális tökegyarapításában. Az empirikus elemzés alapját a DEXARTA-adatbázis tanulói mintája képezte.

Kulcsszavak: koncertpedagógia, művészeti érzékenyítés, extrakurrikulum, hangverseny, opera.

Bevezetés

A neveléstudományból jól ismert paradigma szerint a gyermekek életében a család után az iskola a másodlagos szocializációs színtér, amelynek a tudás közvetítése mellett a magaskultúra interiorizálásában is kiemelt szerepe van. Az iskolai oktatás célját legszűkebb értelemben hármass célkitűzés határozza meg, a kognitív, az affektív és a pszichomotoros képességek fejlesztése. A modern köznevelésben előtérbe került a tudományalapú megközelítés, és a művészeti tantárgyakban is a lexikális tudásanyag átadására koncentrálnak. A művészeti oktatás során a pedagógus feladata azonban nemcsak az ismeret átadása, hanem az alkotás, a tapasztalás élményének megteremtése, az érzékenyítés. A művészet sajátossága, hogy interkulturális kánonként több értékhordozó mo-

tívumát, nyelvét integrálja, szintetizálja.¹ A művészeti nevelés célja az értékek felismerése, továbbadása, éltetése, hagyományozódása, amely jól képzett és elkötelezett pedagógiai munkát involvál magába.² A személyiségfejlődés kiteljesedésében egyre több szerző emeli ki az esztétikai nevelés fontosságát is.³ Zrinszky⁴ értelmezésében az esztétikum alapvetően a művészeti alkotások jellemzője, így esztétikai nevelés elsősorban a műalkotások értő befogadásán vagy a művészeti tevékenységek során átélt kreatív részesedésen keresztül jön létre. Ugyanakkor a kurrikulumban a művészeti tantárgyak alacsony óraszama mellett a művészeti élmény megteremtésének korlátozottak a lehetőségei. A kurrikulum vizsgálata évtizedek óta foglalkoztatja a kutatókat, az extrakurrikuláris tevékenységek lehetőségei és hatása azonban eddig még kevésbé kerültek fókuszba. A kötelező tanórák utáni szabadidő értékes eltöltése hozzájárul a pozitív pszichikai és fizikai állapothoz, a kognitív képességek fejlődéséhez, befolyásolhatja a pályaválasztást, ugyanakkor a művészeti értékek élményszerű megismerésével megalapozza a kulturális aktivitást. Az élménypedagógia és így a koncertpedagógia alapcélkitűzése a művészeti események, rendezvények megismerése a művészeti tevékenység eredeti helyszínén, amely során a valóságos környezet gazdagabb kontextusa és összefüggései által több információhoz jutnak a résztvevők.

A kulturális és művészeti események egyre jobban elérhetőek, hozzáférhetőek. Jenkins a digitális eszköztárat figyelembe véve a XXI. századot a „*részttvevői kultúra*”⁵ koraként determinálja, ahol a művészeti értékek megosztásával egyre szélesebb réteghez jut el az alkotás. A különböző művészeti ágazatok alkotásainak többsége közvetlenül, direkt megtekintéssel is hozzáférhető, egy épületet, festményt a maga eredetiségében tudunk megcsodálni, egy irodalmi alkotást közvetlenül el tudunk olvasni, az alkotó és a befogadó között évszázadokon átívelő közvetlen kommunikáció jön létre. A zenei kommunikáció speciális triadikus relációjában az alkotó és a befogadó között különleges, kettős szerepe van az előadóművésznek.⁶ Egyrészt befogadóként értelmezi a zeneszerző által rögzített zenei hangokat, gondolatokat, érzéseket, másrészt életre keltve a rögzített hangokat és hozzáadva a saját érzéseit, közvetíti azt a hallgatónak. A közönség így köz-

¹ TRENCSENYI László: *Művészetpedagógia. Elmélet, tanterv, módszer*. Bp., Okker, 2000, 28.

² VÁRADI Judit: *Az élménypedagógia szerepe a művészeti nevelésben* = *Magyar Művészet*, Bp., MMA Kiadó, 2019, 7. évf., 3. sz., 59.

³ NICOLA, Ioan – FĂRCAȘ, Dominica: *Nevelélmélet és a pedagógiai kutatás alapfogalmai*. Bukarest, EDP, 1995.

⁴ ZRINSZKY László: *Nevelélmélet*. Bp., Műszaki Könyvkiadó, 2002, 194–201.

⁵ JENKINS, Henry: *Confronting the Challenges of Participatory Culture: Media Education for the 21st Century*. Cambridge, MA: MIT Press, 2007, 3; idézi: KÁRPÁTI Andrea: *Az ifjúsági szubkultúrák művészetpedagógiája* = *Magyar Tudomány*, 2019, 180. évf., 7. sz., DOI: 10.1556/2065.180.2019.7.3.

⁶ LÁSZLÓ Ervin: *Zene-rendszerelmélet-világrend*. Bp., Gondolat, 1986, 50–68.

vetett úton részesül az alkotásból. A befogadást jelentősen befolyásolja az előadóművész teljesítménye, kvalitása. Egy-egy zenei alkotás más-más interpretációban meghallgatva különböző élményt generál. A befogadó a hallott zene segítségével tudja átélni saját érzéseit. Az élő előadás elengedhetetlen, ugyanakkor fontos része a metakommunikáció, amely expresszivitásával hozzájárul az előadás színvonalához. Az akusztikus faktort a vizuális tényezők esztétikai elemekkel gazdagítják, így a hangzás és a látvány szinesztetikus egységet alkot. A kommunikációs folyamat minden aktora a saját emocionális skáláján mozog, az egyszer már átélt érzés a későbbiekben bármikor előhívható. A széles perspektívájú művészeti horizont miatt a repertoár többségében retrospektív beállítottságú⁷, múltbeli művészeti értékeket közvetít, így annak ellenére, hogy hidat biztosít az elmúlt korok értékes alkotásaihoz, a fiatalok számára kevésbé vonzó. Minden korban kiemelt figyelem övezte a saját koruk művészetét. Józsa és kutatócsoportja igazolta, hogy irodalomórán a klasszikus művek mellett a kortárs irodalmi alkotások feldolgozása pozitívan hat a tanulók olvasási motivációjára.⁸ A kortárs klasszikus zene napjainkban eltávolodott a közönségtől, a hallgató számára nem feltétlenül azt az élményt nyújtja, mint amit az elvár és amit megszokott. Ugyanakkor a gyermekek, a tanulók nyitottságára, kíváncsiságára alapozva megfelelő előkészítéssel sikeresen lehet segíteni napjaink zenéjének értelmezését, befogadását.⁹

A hangversenyen, operaelőadáson érvényes etikett nincs írott formában rögzítve. A társadalom változásával a viselkedéskultúra is változik. Minden korban az elvárt normák megismerésével egy szocializációs folyamat hatására válik ismerős közeggé egy hangverseny. Ugyanakkor az elvárt viselkedési mintához való alkalmazkodás a közösséghez tartozás élményét adja. Bernhofer felmérte¹⁰ a 15–18 éves középiskolai diákok klasszikus zenéhez fűződő élményeit. Megállapítása alapján a diákokat, akik még soha nem voltak hangversenyen, zavarta az, hogy nem ismerték a hangversenyen elvárt viselkedésmintát. Az élőzenei előadás különlegességét támasztja alá, hogy a kutatásban részt vevő középiskolások meglepve tapasztalták, mennyivel jobban tetszett

⁷ VÁRADI Judit: *Rajzoljunk zenét! Egy ifjúsági hangverseny képi megjelenítése* = *PedActa*, 2017, 7. köt., 1. sz., 60.
http://padi.psiedu.ubbcluj.ro/pedacta/article_7_1_7_59-68.pdf

⁸ JÓZSA Krisztián – FIALA Szilvia – JÓZSA Gabriella: *A klasszikus és kortárs szövegek feldolgozásának hatása az olvasás affektív tényezőire: egy irodalomtanítás kísérlet tapasztalatai* = *Anyanyelv pedagógia*, 2017, 10. évf., 1. sz., 19–27, DOI: 10.21030/anyp.2017.1.2.
http://www.anyanyelv-pedagogia.hu/img/keptar/2017_1/Anyp_X_2017_1_2.pdf

⁹ VÁRADI Judit: *Közönségnevelés, élmény-koncert-élmény beépítése a köznevelésbe* = *Tanulmányok a levelező és részismereti tanárképzés tantárgypedagógiai tartalmi megújításáért ének-zene, zenepedagógia, rajz- és vizuális kultúra*. Szerk. MATICSÁK Sándor, Debrecen, Debrecen Tanárképzési Központ, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2015, 137–159.
<http://tanarkepzes.unideb.hu/szaktarnet/kiadvanyok/muveszetek.pdf>

¹⁰ BERNHOFER, Andreas: *Young People Experiencing Classical Concerts = Open Ears – Open Minds. Listening and Understanding Music*. Szerk. KRÄMER, Oliver – MALMBERG, Isolde, Helbling, Innsbruck, 2016, 323–336.

nekik a klasszikus zene élő interpretációja, mint a korábban felvételtől meghallgatott zenei részletek.¹¹

Az élőzenei esemény beemelése a kurikulumba nem újkeletű gondolat, már az 1962-ben bevezetett *Tanterv és utasítás* továbbképzési tervében javasolták az iskolák számára, hogy vegyék fel a kapcsolatot más intézményekkel, zeneiskolákkal, kórusokkal.¹² 2012 óta az élőzenei bemutatás fontosságát kiemelve a koncertpedagógia fogalma is megjelent a Nemzeti alaptantervben. „A köznevelés és a kultúrát közvetítő intézmények, szervezetek együttműködése alapvető a zenei nevelés szolgálatában, ezért a koncertpedagógia az ének-zene oktatás része.”¹³

Szimfonikus zenekarok szerepvállalása az ifjúság zenei nevelésében

Tanulmányunkban megvizsgáltuk, hogy az Észak-Alföld régióban az ifjúsági célcsoport számára milyen kínálatot nyújtanak a professzionális zenekarok.

A magyarországi szimfonikus zenekarok működési formáikban jelentősen eltérnek. A vizsgált régió megyeszékhelyein működő zenekarok közül Debrecenben nemzeti minősítésű, Szolnokon kiemelt minősítésű hivatásos együttes működik, Nyíregyházán félhivatalos, a zenészek főállásban zenetanárként dolgoznak.¹⁴ Az utóbbi években hazánkban is számos példaértékű kezdeményezés történt a zene élményszerű közvetítésének kidolgozására. A hatályos előadó-művészeti törvény az I. fejezet általános rendelkezései (2008/XCIX.) között kiemelt helyen kezeli az iskoláskorú gyermekek művészeti nevelését, kötelezően előírva a hivatásos művészeti együtteseknek, hogy segítsék elő a gyermek és ifjúsági korosztály hozzáférési lehetőségeit a művészeti alkotások megismeréséhez, valamint előírja, hogy járuljanak hozzá az állami és az önkormányzati oktatási-nevelési feladatok ellátásának eredményességéhez. A zenekarok a társadalom egészséges fejlődése érdekében kiemelt figyelmet fordítanak az ifjúság zenei nevelésére az edukációs koncertek megrendezésével.¹⁵ A Kodály Filharmónia 2018-ban 32 ifjúsági koncertet rendezett Debrecenben és Hajdú-Bihar megyében, amelyben a szimfonikus zenekar mellett az intézmény másik hivatalos együttese, a Kodály Kórus is jelentős részt vállalt. A koncertek

¹¹ VÁRADY Judit: *Adjunk teret a zenének! = térZENETér: Zene a társas térben.* Szerk. VAS Bence, Pécs, Pécsi Tudományegyetem Művészeti Kar, 2018, 13–28.

¹² KISS Henriett: *Zenehallgatás az iskolában = Iskolakultúra*, 2003, 23., évf., 5–6. sz., 22–32.

¹³ *A Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról* (110/2012. [VI. 4.] Kormányrendelet) = *Magyar Közlöny*, 2012, 66. sz., 10 785.

¹⁴ *Helyzetjelentés a szimfonikus zenekarokról*, 2019.
http://aho.hu/wp-content/uploads/2019/02/Helyzetjelent%C3%A9s-a-szimfonikus-zenekarokr%C3%B3l_PP.pdf

¹⁵ VÁRADY: *i. m.* (2015), 150.

egyik része az esti hangverseny nyilvános főpróbájaként működött általános és középiskolásoknak. Az intézménynek a debreceni koncertjei mellett Hajdú-Bihar megyében a Filharmónia Magyarország Nonprofit Kft. szervezi az ifjúsági koncertjeit.¹⁶ A Szolnoki Szimfonikus Zenekar az ifjúság és az ellátatlan területeken élő hátrányos helyzetű gyermekek zenei nevelésére évente legalább két különböző korosztálynak szóló műsort állít össze évadonként. 95 ifjúsági hangversenyének 2018-ban 20 274 látogatója volt.¹⁷ A Szabolcsi Szimfonikus Zenekar Közhasznú Egyesülete minősítéssel nem rendelkezik, ifjúsági hangversenyeit a Filharmónia Magyarország Nonprofit Kft. szervezi.¹⁸

Az 1952-ben alapított Filharmónia Magyarország Nonprofit Kft. tevékenysége a teljes országot lefedi, amelynek célja a klasszikus zenei rendezvények szervezése különböző korosztályok számára.¹⁹ A Filharmónia kulturális ki-
 95

detésének kiemelt területe az ifjúság zenei nevelése. Rendezvényeikkel az ország valamennyi megyéjében jelen vannak. Az éves beszámolók szerint az elmúlt öt év adatai alapján megállapíthatjuk, hogy az előadásszámok és a látogatók száma is jelentős expanziót mutat (1. táblázat). A 2018-as évben közel 800 művész fellépésével összesen 171 településen, ebből 126 városban, beleértve a fővárost és a megyeszékhelyeket is, de csak 45 községben rendezett koncertet.

Év	2014	2015	2016	2017	2018
előadásszám	956	1 016	1 107	1 123	1 216
látogatószám	242 576	277 962	295 379	295 658	387 568
eladott bérlet	78 010	83 590	85 846	188 102	88 102 *

1. táblázat: A Filharmónia ifjúsági hangversenyei. Forrás: Filharmónia-beszámoló, 2014–2018

* A beszámolóban valószínűleg nem lett frissítve az új adattal.

Ha az adatok alapján megvizsgáljuk a látogatók számát, láthatjuk, hogy 2018-ban Budapesten átlagban egy előadáson 296 gyermek vett részt, a városokban 281 fő, míg a községekben 168 tanuló alkotja a közönséget (2. táblázat).

¹⁶ *Évadbeszámoló*, Kodály Filharmónia Debrecen, 2017–2018.
<http://srvcom.debrecen.hu:8733/TMTPublicFileServerService/downloadfile?fileGuid=fe2fb8d1-812e-4edc-97a4-1c755bfa60e2>

¹⁷ *Évadbeszámoló*, Szolnoki Szimfonikus Zenekar, 2018.
http://www.szolnokiszimfonikusok.hu/wp-content/archives/annual_report_2018.pdf

¹⁸ *Helyzetjelentés a szimfonikus zenekarokról*, i. m. (2019).

¹⁹ ALBERT Mária: *Dicső múlt, küzdelmes jelen. A Filharmónia ötven éve = Muzsikalendárium*, 2002, 9. sz.
http://www.muzsikalendarium.hu/muzsika/index.php?area=article&id_article=834

	Budapest	Város	Község	Összesen
település (db)	1	125	45	171
ifjúsági hangv. száma (db)	51	1 022	143	1 216
látogatószám (fő)	15 078	287 732	24 083	326 893

2. táblázat: Filharmónia-hangversenyek és a látogatók száma. Forrás: Filharmónia-beszámoló, 2018.

2018-ban a kutatás mintáját alkotó Észak-Alföld régió három megyéjében is jellemzően városok voltak az előadások helyszínei, a községek kulturális hátrányát itt sem tudják feloldani (3. táblázat).

Év	2018		
megye	Szabolcs-Szatmár-Bereg	Hajdú-Bihar	Jász-Nagykun-Szolnok
város	20	9	16
község	11	3	3
előadások száma	202	61	93

3. táblázat: A Filharmónia ifjúsági koncertjei megyénként
Forrás: Filharmónia-beszámoló, 2018

A Filharmónia mellett a Magyar Állami Operaház is indít országos programot az ifjúság zenei nevelése és a közönségnevelés érdekében. A Filharmóniával együttműködve juttatják el az Operakommandó-előadásukat a vidéki iskolákba, amelynek azonban elengedhetetlen infrastrukturális háttere, hogy zongorára van szükség. A 2018/2019-es évadban 7. évadát kezdte az OperaKaland, amely kedvezményes vasúti és BKK-jegy igénybevételével várja előadásaira a középiskolásokat. 2014 óta a résztvevők előtt megnyíltak a közgyűjtemények is, így a program Kultúrkalanddá bővült. A program kiemelt célcsoportja a középiskolás diákok, kizárólag a fennmaradó helyek függvényében fogadnak általános iskolákat is. A programban az előző évadokban 264 település közel 800 intézményének 260 000 diákja vett részt.

Az Erkel Programiroda segítségével megkaptuk a 2018/2019-es tanévben a vizsgált régióból részt vevő általános iskolák statisztikáját. Míg Hajdú-Bihar megyéből nem volt látogató, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyéből négy, Jász-Nagykun-Szolnok megyéből két iskolából látogattak operaelőadást a tanulók.

Az Opera nagykövetei programot az Operaház a közönségnevelés szolgálatában indította útjára 2013-ban. Célja, hogy az opera és a balett műfaját az abban közvetlenül érintett művészek által ismerjék meg a gyermekek. Az Erkel Programiroda számunkra szolgáltatott adatai alapján megállapíthatjuk, hogy Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében nem volt ilyen jellegű előadás, míg

Hajdú-Bihar megyében mind a 10 városi előadás Debrecenben volt, három különböző iskolában, amely intézménytípus szerint magában foglalja az általános és középiskolát is. Jász-Nagykun-Szolnok megyében az előadások településtípusa változatosabb képet mutat, négy különböző megyeszékhelyi iskolában hat, két városban négy előadás volt, a többi nagyköveti látogatás hat különböző községben zajlott (4. táblázat).

Megye	Jász-Nagykun-Szolnok	Hajdú-Bihar	Szabolcs-Szatmár-Bereg
város	10	10	0
község	11	1	0

4. táblázat: Az Opera nagyköveti látogatások általános iskolákban a 2018–2019-es tanévben
Forrás: Erkel Programiroda

Az országos programok mellett feltétlenül meg kell említeni jó gyakorlatként egy helyi kezdeményezést: a Zuglói Filharmónia művészeti vezetője, Záborszky Kálmán kezdeményezésére 2011 őszétől minden zuglói óvodás, általános iskolai tanuló és középiskolai diák évente egyszer beavató koncerten vesz részt. 2011 őszétől a Zuglói Szent István Zeneházban évente 6 napon át 18 komplex művészeti programot rendeznek több mint ötezer általános és középiskolás diák számára, tavaszonként több mint ötezer óvodás és általános iskolás gyermek számára rendezik meg a Felfedezőúton sorozatot, amelynek állandó szerkesztője és műsorvezetője Solymosi-Tari Emőke zenetörténész.²⁰ 2018-ban a Felfedezőúton ifjúsági előadáson 5 851 felső tagozatos és gimnazista tanuló, valamint 5 545 óvodás és általános iskolás gyermek vett részt.²¹

A kutatás eredménye

Tanulmányunkban megvizsgáltuk a DEXARTA-adatbázis alapján, hogy az Észak-Alföld régió vizsgált településein milyen gyakorisággal vesznek részt élőzenei hangversenyen a tanulók. Feltérképeztük, hogy élnek-e az operalátogatás lehetőségével, valamint ezekhez milyen attitűd kapcsolódik. Előzetes adatainkra alapozva feltételeztük, hogy a két művészeti rendezvény közül a hangverseny-látogatás gyakorisága jelentősen magasabb, amelyet az iskola fenntartója nem befolyásol, de a településtípus meghatározó.

²⁰ FITTLER Katalin: *Felfedezőúton – a Zuglói Filharmóniával = Parlando*, 2016, 1. sz. <https://www.parlando.hu/2016/2016-1/Fittler-Felfedezouton.htm>

²¹ *Egyszerűsített éves beszámoló*, Zuglói Filharmónia Nonprofit Kft., 2018. https://www.govcenter.hu/Testuleti/PublicUp/Download_ForPublikalas.aspx?filename=A1E-F145E-EDE2-47C9-AB6E-CFBD0CE6AF4B.pdf

A hangverseny-látogatás gyakoriságát vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a vizsgált mintát alkotó tanulóknak kevesebb mint fele (42%) volt hangversenyen. A lányok 24%-a, a fiúk 18%-a volt koncerten, és a különbség szignifikáns ($p=0,000$). A településtípus ($p=0,000$) mellett a megye ($p=0,000$) is szignifikánsan befolyásolja a hangverseny-látogatást. A település nagyságával egyenes arányban gazdagabb a kulturális kínálat²², ezt igazolja a mostani kutatásunk is, amely szerint a megyeszékhelyen tanulók gyakrabban járnak klasszikus zenei eseményre. Mindhárom megyeszékhelyen működik szimfonikus zenekar, amelyek kiemelt figyelmet fordítanak az ifjúság zenei nevelésére, ennek ellenére megyei összehasonlításban a Hajdú-Bihar megyében lakók járnak a legmagasabb arányban hangversenyre (5. táblázat).

Település típusa N=2032	Havonta, évente párszor	Soha	Összesen	Megye N=2032	Havonta, évente párszor	Soha	Összesen
megyeszékhely	<u>62%</u>	38%	100%	Hajdú-Bihar	<u>49%</u>	51%	100%
város	36%	<u>64%</u>	100%	Jász-Nagykun-Szolnok	36%	<u>64%</u>	100%
község	21%	<u>79%</u>	100%	Szabolcs-Szatmár-Bereg	38%	<u>62%</u>	100%

5. táblázat: A hangverseny-látogatás gyakorisága (Khi-négyzet próba, $p \leq 0,05$)

Forrás: DEXARTA, 2019, tanulói adatbázis

* Az aláhúzva szereplő értékeknél az adjusted reziduals abszolút értéke nagyobb, mint kettő.

A hangverseny-látogatás gyakoriságát vizsgálva megyei elhelyezkedés metszetében megállapíthatjuk, hogy a vizsgált tanulók közül a Hajdú-Bihar megyeiek közel fele, 49%-a volt már hangversenyen, míg Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében 38%, Jász-Nagykun-Szolnok megyében ez az arány 36%.

Adataink elemzése rávilágított, hogy a hangverseny-látogatás gyakoriságát az iskola fenntartója szignifikánsan befolyásolja. A tankerületi iskolák tanulóinak 66%-a soha nem volt hangversenyen. Az egyházi fenntartású iskolák kevesebb mint fele, 44%-a nem vett részt élőzenei koncerten. Ha megvizsgáljuk az iskola típusát, szintén nem várt eredmény tárul elénk. Az alapfokú művészeti iskolába járó gyermekek 61%-a nem volt még hangversenyen, míg a nem művészeti tagozatos iskola tanulóinak 56%-a (6. táblázat). Ennek az adatnak a hátterében az intézményi összevonás állhat. A korábban önálló-

²² VÁRADI Judit – MÁRKUS Edina – HERCZEGH Judit: *A kulturális kínálati oldal bemutatása a szolgáltatói oldal vizsgálata alapján = Interdiszciplináris pedagógia. Múlt és jövő között. XI. Kiss Árpád-emlékkonferencia*. Debrecen, Kiss Árpád Archivum Könyvtára, Debreceni Egyetem Nevelés- és Művelődéstudományi Intézet, 2019, 34.

an működő zeneiskolák jelenleg az általános iskolák tagintézményei, így az egység jogosult az alapfokú művészeti jelző használatára. A kötelező tanórán kívül az érdeklődőknek kiemelt művészeti nevelést biztosítanak, de tevékenységük jellegéből adódóan nem szerveznek és látogatnak közösen iskolán kívüli rendezvényeket.

Fenntartó típusa N=2032	Havonta, évente párszor	Soha	Összesen	Iskola típusa N=2032	Havonta, évente párszor	Soha	Összesen
tankerület	34%	66%	100%	AMI	39%	61%	100%
egyházi	56%	44%	100%	nem AMI	44%	56%	100%
egyéb	63%	37%	100%				

6. táblázat: A hangverseny-látogatás gyakoriságára ható tényezők (Khi-négyzet próba, $p \leq 0,05$)

Forrás: DEXARTA, 2019, tanulói adatbázis

* Az aláhúzva szereplő értékeknél az adjusted reziduals abszolút értéke nagyobb, mint kettő.

A tanulók által látott előadások között van, aki a helyszínt jelölte meg, mások a fellépőt, a zeneszerzőt vagy az előadás címét nevezték meg. Mindhárom megyében szerepel a Filharmónia koncertje és hangszerbemutató koncert is, amely tematikájában az ifjúsági korosztály számára általában könnyebben befogadható rendezvény. A felsoroltak között megjelentek az ünnepkörhöz kapcsolható események, mint a karácsonyi hangverseny. Van, aki a zeneszerzőt jegyezte meg, így a felsorolásban talákoztunk Beethoven-koncerttel is. A *Mese a zenében* és a fafúvósok *Kacor király*-koncertje nagy valószínűséggel ifjúsági előadás volt. A tanulók egy része a hangszer alapján azonosította az eseményt, így hallottak citera-, furulya-, gitár-, hegedű-, cselló-, fuvola-, klarinét-, trombita-, harsona-, tuba- és ütőhangszer-, zongora- és orgonakoncertet. Többen saját vagy testvérük, unokatestvérük hangversenyét is beírták, mert utoljára azon vettek részt.

Megvizsgáltuk, hogy azok a tanulók, akik már voltak hangversenyen, hogyan viszonyulnak hozzá. Az attitűd vizsgálatánál a 2032 főből 858 tanuló válaszait tudtuk értékelni, mert 1174 főre nem vonatkozott a kérdés. Ezen gyermekek 34%-a szeret hangversenyre járni, azaz 292 fő, 44%, 378 fő nem minden alkalommal, de általában mégis pozitív élménnyel gondol rá, 22% pedig negatív érzelmet társít a hangverseny-látogatáshoz. Nagy valószínűséggel ezt a választ a megtekintett műsor is befolyásolja. A nem kellőképpen előkészített vagy esetlegesen nem a korosztálynak megfelelő program éppen ellentétes hatást ér el. Ebben az életkorban a lányok jobban preferálják a művészeti értékeket, ahogy azt hazai és nemzetközi kutatások is megmutatták, mind az éneklést, mind az ének-zene tantárgyat jobban kedvelik a fiúknál, így az eredmény nem meglepő, hogy hangversenyre is szignifikánsan jobban szeretnek

járni. A vizsgált mintában a lányok a teljes sokaság több mint felét, 56%-át (480 fő) teszik ki. Ebből 18% nagyon szeret járni, 20% pedig általában szeret részt venni hangversenyen (7. táblázat).

nem		Kifejezetten nem szeretek járni	Általában szeretek, de nem mindig	Szeretek járni	Összesen
N=858	lány	20%	42%	38%	100%
	fiú	26%	45%	29%	100%

7. táblázat: A hangversenyhez fűződő attitűdre ható tényezők - nemek közötti különbség (Khi-négyzet próba, $p \leq 0,05$)

Forrás: DEXARTA, 2019, tanulói adatbázis

* Az aláhúzva szereplő értékeknél az adjusted reziduals abszolút értéke nagyobb, mint kettő.

100

Az attitűdöket megyei metszetben vizsgálva azt tapasztaltuk, hogy a tanulók közel azonos arányban (35–32%) szeretnek hangversenyre járni, míg Hajdú-Biharban 26%, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében 23%, Jász-Nagykun-Szolnok megyében 17% kifejezetten nem szereti ezeket a kulturális eseményeket (8. táblázat).

megye		Kifejezetten nem szeretek járni	Általában szeretek, de nem mindig	Szeretek járni	Összesen
N=863	Hajdú-Bihar	26%	39%	35%	100%
	Jász-Nagykun-Szolnok	17%	50%	33%	100%
	Szabolcs-Szatmár-Bereg	23%	45%	32%	100%

8. táblázat: A hangversenyhez fűződő attitűdre ható tényezők - megye (Khi-négyzet próba, $p \leq 0,05$)

Forrás: DEXARTA, 2019, tanulói adatbázis

* Az aláhúzva szereplő értékeknél az adjusted reziduals abszolút értéke nagyobb, mint kettő.

Górcső alá véve az iskola típusát, az adatok azt mutatják, hogy az alapfokú művészeti iskolába járó gyermekek kevésbé elutasítók a hangversennyel kapcsolatban, 16% kifejezetten nem szeret járni, míg a nem alapfokú művészeti iskolásoknál ez az arány 25%. A különbség megmutatkozik a kifejezetten pozitív attitűd mérésénél is, míg a művészeti iskolások 38%-a, addig a nem művészeti iskolások 32%-a kedveli a hangversenyeket (9. táblázat).

iskola típusa N=863		Kifejezetten nem szeretek járni	Általában szeretek, de nem mindig	Szeretek járni	Összesen
	AMI	17%	45%	38%	100%
	nem AMI	26%	43%	21%	63%

9. táblázat: A hangversenyhez fűződő attitűdre ható tényezők – iskola típusa
(Khi-négyzet próba, $p \leq 0,05$)

Forrás: DEXARTA, 2019, tanulói adatbázis

* Az aláhúzva szereplő értékeknél az adjusted reziduals abszolút értéke nagyobb, mint kettő.

A hangversenyhez fűződő attitűdöt a település típusának metszetében elemezve megállapíthatjuk, hogy a tanulók a megyeszékhelyeken és egyéb városokban közel azonos arányban kedvelik a hangversenyeket (32 és 34%). A községekben élő tanulóknak kevesebb lehetősége van élőzenei koncert látogatására, azonban ezekhez az eseményekhez a résztvevők közel felének, 46%-nak pozitív érzése kapcsolódik (10. táblázat).

101

település típusa N=863		Kifejezetten nem szeretek járni	Általában szeretek, de nem mindig	Szeretek járni	Összesen
	megyeszékhely	24%	45%	31%	100%
	város	20%	47%	33%	100%
	község	22%	30%	48%	100%

10. táblázat: A hangversenyhez fűződő attitűdre ható tényezők – település típusa
(Khi-négyzet próba, $p \leq 0,05$)

Forrás: DEXARTA, 2019, tanulói adatbázis

* Az aláhúzva szereplő értékeknél az adjusted reziduals abszolút értéke nagyobb, mint kettő.

Adataink alapján megvizsgáltuk, hogy a tanulók láttak-e már operaelőadást. Az előzetes vizsgálatokat alátámasztva megállapíthatjuk, hogy a gyermekek 89%-a még soha nem látott ilyen jellegű előadást. Az elemzés során szignifikáns összefüggést találtunk az operalátogatás és a fenntartó között. Míg a tankerületi iskolákból a tanulók 6%-a, addig az egyházi iskolákból a tanulók 21%-a részesült a kulturális kínálat ezen típusából. A hangverseny-látogatás gyakoriságához hasonlóan meglepő módon a nem alapfokú művészeti iskola diákjai magasabb arányban (15%) voltak operaelőadáson, mint az alapfokú művészeti iskolások (7%) (11. táblázat).

fenn- tartó típusa N=2013		Havonta, évente párszor	Soha	Összesen	iskola típusa N=2032		Havonta, évente párszor	Soha	Összesen
	tan- kerület	6%	94%	100%		AMI	6%	94%	100%
	egyházi	21%	79%	100%		nem AMI	15%	85%	100%
	egyéb	16%	84%	100%					

11. táblázat: Az operátogatás gyakoriságára ható tényezők – település típusa
(Khi-négyzet próba, $p \leq 0,05$)

Forrás: DEXARTA, 2019, tanulói adatbázis

* Az aláhúzva szereplő értékeknél az adjusted reziduals abszolút értéke nagyobb, mint kettő.

Megyei keresztmetszetben a vizsgált minta Hajdú-Bihar megyében élő tanulói vettek részt a legmagasabb arányban operátogatáson (14%), míg Jász-Nagykun-Szolnok megyéből 9%, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyéből 8% a részvételi arány (12. táblázat).

megye N=2013		Havonta, évente párszor	Soha	Összesen
	Hajdú-Bihar	13%	87%	100%
	Jász-Nagy- kun-Szolnok	11%	89%	100%
	Szabolcs- Szatmár-Bereg	7%	93%	100%

12. táblázat: Az operához fűződő attitűdre ható tényezők – megye (Khi-négyzet próba, $p \leq 0,05$)

Forrás: DEXARTA, 2019, tanulói adatbázis

* Az aláhúzva szereplő értékeknél az adjusted reziduals abszolút értéke nagyobb, mint kettő.

Mindegyik megyeszékhelyen működik színház, amely kiemelten foglalkozik a gyermekek kulturális érzékenyítésével. A kutatás évében mindegyik színház műsorán találtunk gyermekeknek szóló előadást. Arra a kérdésre, hogy mit láttak, a gyermekek mindhárom megyében beírták Erkel Ferenc *Bánk bán* című operáját, Jász-Nagykun-Szolnok megyében Kodály Zoltán *Háry János* és Kacsóh Pongrácz *János vitéz* daljátéka mellett Mozart *Varázsfuvola* című operája is szerepelt. A hajdú-bihari iskolások Mozart *Varázsfuvolája* mellett operagálán is részt vettek. A tanulók közül egy fő volt, aki Budapesten látta Mozart *Szöktetés a szerájból* című operáját.

A kutatás során többször okozott problémát, hogy a negyedik és a hatodik osztályos tanulók nem minden esetben tudták elkülöníteni azt, hogy mi számít

művészeti tevékenységnek. Az opera kategóriájába több nem odavaló zenés művet is besoroltak, mint például *A padlás*, *Ludas Matyi*, *Meseautó*. A gyermekek egy része nem emlékezett a mű címére.

Nagyon érdekes eredményt mutat a megyék alapján készített keresztmetszet. Annak ellenére, hogy a Hajdú-Bihar megyei tanulók voltak legnagyobb arányban operában, részükről majdnem a legmagasabb az elutasítás (50%) és a legalacsonyabb arányú a kedveltség (15%). Szabolcs-Szatmár-Bereg megye iskolásai közül azok, akik részt vettek már operaelőadáson, 56%-ban kifejezetten nem szeretnek járni, viszont a kedveltség aránya is magasabb Hajdú-Biharhoz képest (18%). Legjobban a Jász-Nagykun-Szolnok megyei tanulók azok, akiknek 37%-a szeret operaelőadásra járni és a legkevesebben, 23%-ban utasítják el (13. táblázat). A gyermekek attitűdjét jelentősen befolyásolják a körülmények, mennyire volt az előadás megfelelő az életkoruknak, mennyire tudták befogadni a látottakat, amely előzetes tapasztalatot és pedagógiai befektetést feltételez.

103

		Kifejezetten nem szeretek járni	Általában szeretek, de nem mindig	Szeretek járni	Összesen
megye N=246	Hajdú-Bihar	50%	35%	15%	100%
	Jász-Nagykun-Szolnok	23%	40%	37%	100%
	Szabolcs-Szatmár-Bereg	57%	25%	18%	100%

13. táblázat: Az operához fűződő attitűdre ható tényezők – megye
(Khi-négyzet próba, $p \leq 0,05$)

Forrás: DEXARTA, 2019, tanulói adatbázis

* Az aláhúzva szereplő értékeknél az adjusted reziduals abszolút értéke nagyobb, mint kettő.

Megvizsgálva, hogy kívül vettek részt a tanulók a hangversenyen, az értékelhető 819 fő válaszából kiderül, hogy a kulturális belenevelődésben meghatározó szerepe van az iskolának, 572 fő, azaz 70% az osztályával együtt az iskola szervezésében vett részt hangversenyen. A felmérés eredményéből megállapítható, hogy a család, a szülők, a nagyszülők és a rokonok szerepe ebben az életkorban nem annyira jelentős, mint az iskoláé. 148 fő, azaz 18% családi eseményként látogatta a hangversenyeket. 9%, azaz 73 fő a művészeti csoport tagjaként vettek részt ilyen jellegű eseményen. Az eredmények ismeretében megállapíthatjuk, hogy az iskolának jelentős a szerepe a tanulók kulturális érdeklődésének formálásában.

Összegzés

Tanulmányunkban megvizsgáltuk, hogy a koncertpedagógia mennyire épül be az iskolák gyakorlatába, kiegészíti-e a kurrikulumot élőzenei előadás, van-e lehetőségük a gyermekeknek a művészeti előadás felfedezésére, megtapasztalására²³, aktív részvételre.²⁴

A magyar oktatási rendszerre jellemző különbségekre való tekintettel a vizsgált Észak-Alföld régió reprezentatív mintájában figyelembe vettük a különböző fenntartót, és azt is, hogy van-e kiemelt művészeti programja az intézménynek. A Filharmónia Magyarország Nonprofit Kft. programjait áttekintve látszik, hogy évről évre nő az iskolásoknak szánt ifjúsági előadások száma és ezzel egyenes arányban az eladott bérletek és a látogatószám is emelkedő tendenciát mutat. Az előadások helyszínei azonban jellemzően városok, így a községek kulturális hátrányát nem tudják feloldani. A kutatásunk mintáját alkotó tanulók közül mindhárom megyében vettek részt ezeken az eseményeken. A Magyar Állami Operaház is indít országos programot az ifjúság zenei nevelése és a közönségnevelés érdekében, de kiemelt célcsoportjuk a középiskolás korosztály, így nem meglepő, hogy adatbázisunkban előadásaik nem jelennek meg.

A vizsgált negyedik és hatodik osztályos tanulók kevesebb mint fele, 42% vett már részt hangversenyen. Ez az arány Hajdú-Bihar megyében kicsit magasabb, 49%. Operaelőadáson átlagban a tanulók 10%-a vett részt. Fenntartói keresztmetszetben vizsgálva az adatokat a tankerületi iskolák tanulóinak 66%-a soha nem járt még élőzenei hangversenyen, az egyházi fenntartású iskolákban ez az arány 44%. Az egyházi iskolák nagyobb figyelmet fordítanak a művészeti érzékenyítésre, tanulók nagyobb arányban vettek részt élőzenei előadáson és jobban kedvelik ezeket a rendezvényeket.

A hangverseny-látogatást szignifikánsan befolyásolja, hogy az iskola melyik megyében helyezkedik el. A tanulók 70%-a iskolai szervezésben látogatja a hangversenyeket és az operát is, így kiemelt szerep jut a pedagógusnak, aki-re a programválasztás és a szervezés mellett az előkészítés feladata is hárul. A településtípus kulturális kisugárzása mellett a gyermekek sikeres művészeti érzékenyítését jelentősen befolyásolják az előadás körülményei, színvonala, az életkornak megfelelő műsorválasztás. Az, hogy a tanulók mennyire tudták befogadni a látottakat, hogyan élik meg a művészi élményt, előzetes tapasztalatot és pedagógiai hatást involvál magába.

²³ VÁRADI: i. m. (2019), 60.

²⁴ KÖRMENDY Zsolt: *Koncertpedagógia: a zene (befogadóvá) nevelés újabb útjai*. <http://www.koncertpedagogia.hu/Kormendy%20Zsolt%20Koncertpedagogia.pdf> (utolsó letöltés: 2017. 12. 07.)

Irodalomjegyzék

- *A Magyar Állami Operaház honlapja*: <http://www.opera.hu>
- *A Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról* (110/2012. [VI. 4.] Kormányrendelet) = *Magyar Közlöny*, 2012, 66. sz., 10 635-10 848.
- ALBERT Mária: *Dicső múlt, küzdelmes jelen. A Filharmónia ötven éve = Muzsikalendárium*, 2002, 9. sz.
http://www.muzsikalendarium.hu/muzsika/index.php?area=article&id_article=834
- BERNHOFER, Andreas: *Young People Experiencing Classical Concerts = Open Ears – Open Minds. Listening and Understanding Music*. Szerk. KRÄMER, Oliver – MALMBERG, Isolde, Helbling, Innsbruck, 2016, 323–336.
- *Egyszerűsített éves beszámoló*. Filharmónia Magyarország Nonprofit Kft., 2014.
<http://filharmonia.hu/wp-content/uploads/2014/01/Besz%C3%A1molt%C3%B3-2014.pdf>
- *Egyszerűsített éves beszámoló*, Filharmónia Magyarország Nonprofit Kft., 2015.
http://filharmonia.hu/wp-content/uploads/2017/08/filharmonia_beszamolo_2015.pdf
- *Egyszerűsített éves beszámoló*, Filharmónia Magyarország Nonprofit Kft., 2016.
http://filharmonia.hu/wp-content/uploads/2017/08/filharmonia_beszamolo_2016.pdf
- *Egyszerűsített éves beszámoló*, Filharmónia Magyarország Nonprofit Kft., 2017.
http://filharmonia.hu/wp-content/uploads/2018/10/FMO_alairt_beszamolo.pdf
- *Egyszerűsített éves beszámoló*, Filharmónia Magyarország Koncert- és Fesztiválszervező Nonprofit Kft., 2018.
http://filharmonia.hu/wp-content/uploads/2019/10/filharmonia_beszamolo.pdf
- *Évadbeszámoló*, Kodály Filharmónia Debrecen, 2017–2018.
<http://srvcom.debrecen.hu:8733/TMTPublicFileServerService/downloadfile?fileGuid=fe2fb8d1-812e-4edc-97a4-1c755bfa60e2>
- *Évadbeszámoló*, Szolnoki Szimfonikus Zenekar, 2018.
http://www.szolnokiszimfonikusok.hu/wp-content/archives/annual_report_2018.pdf
- *Egyszerűsített éves beszámoló*, Zuglói Filharmónia Nonprofit Kft., 2018.
https://www.govcenter.hu/Testuleti/PublicUp/Download_ForPublikalas.aspx?filename=A1EF145E-EDE2-47C9-AB6E-CFBD0CE6AF4B.pdf
- FITTLER Katalin: *Felfedezőúton – a Zuglói Filharmóniával = Parlando*, 2016, 1. sz.
<https://www.parlando.hu/2016/2016-1/Fittler-Felfedezouton.htm>
- *Helyzetjelentés a szimfonikus zenekarokról*, 2019.
http://aho.hu/wp-content/uploads/2019/02/Helyzetjelent%C3%A9s-a-szimfonikus-zenekarokr%C3%B3l_PP.pdf
- JENKINS, Henry: *Confronting the Challenges of Participatory Culture: Media Education for the 21st Century*. Cambridge, MA: MIT Press, 2007, 3.

- JÓZSA Krisztián – FIALA Szilvia – JÓZSA Gabriella: *A klasszikus és kortárs szövegek feldolgozásának hatása az olvasás affektív tényezőire: egy irodalomtanítás-kísérlet tapasztalatai* = *Anyanyelv pedagógia*, 2017, 10. évf., 1. sz., 19–27, DOI: 10.21030/anyp.2017.1.2.
http://www.anyanyelv-pedagogia.hu/img/keptar/2017_1/Anyp_X_2017_1_2.pdf
- KÁRPÁTI Andrea: *Az ifjúsági szubkultúrák művészetpedagógiája* = *Magyar Tudomány*, 2019, 180. évf., 7. sz., 961–969, DOI: 10.1556/2065.180.2019.7.3.
- KÖRMENDY Zsolt: *Koncertpedagógia: a zene (befogadóvá) nevelés újabb útjai*.
<http://www.koncertpedagogia.hu/Kormendy%20Zsolt%20Koncertpedagogia.pdf> (utolsó letöltés: 2017. 12. 07.)
- KISS Henriett: *Zenehallgatás az iskolában* = *Iskolakultúra*, 2003, 23., évf., 5–6. sz., 22–32.
- KISS Henriett: *Zenehallgatás az általános iskolában* = *Iskolakultúra*, 2013, 5–6. sz., 22–32.
http://epa.oszk.hu/00000/00011/00175/pdf/EPA00011_iskolakultura_2013_5-6_022-032.pdf
- LÁSZLÓ Ervin: *Zene-rendszerelmélet-világrend*. Bp., Gondolat, 1986.
- NICOLA, Ioan – FĂRCAȘ, Dominica: *Nevelésemélet és a pedagógiai kutatás alapfogalmai*. Bukarest, EDP, 1995, 56–68.
- SZABÓ Géza: *Nyíregyháza kulturális szerepköre* = *Nyíregyháza. Előadások a város újrateremtésének 250. évfordulóján*. Szerk. FRISNYÁK Sándor, Nyíregyháza, Nyíregyházi Főiskola Földrajz Tanszéke, 2003.
https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/Nyiregyhaza/pages/021_ny_kulturalis.htm
- TRENCSENYI László: *Művészetpedagógia. Elmélet, tanterv, módszer*. Bp., Okker, 2000.
- VÁRADI Judit: *Közönségnevelés, élmény-koncert-élmény beépítése a köznevelésbe* = *Tanulmányok a levelező és részismere-ti tanárképzés tantárgypedagógiai tartalmi megújításáért ének-zene, zenepedagógia, rajz- és vizuális kultúra*. Szerk. MATICSÁK Sándor, Debrecen, Debrecen Tanárképzési Központ, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2015.
<http://tanarkepzes.unideb.hu/szaktarnet/kiadvanyok/muveszetek.pdf>
- VÁRADI Judit: *Rajzoljunk zenét! Egy ifjúsági hangverseny képi megjelenítése* = *PedActa*, 2017, 7. köt., 1. sz., 59–68.
http://padi.psiedu.ubbcluj.ro/pedacta/article_7_1_7_59-68.pdf
- VÁRADI Judit: *Adjunk teret a zenének! = térZENetér: Zene a társas térben*. Szerk. VAS Bence, Pécs, Pécsi Tudományegyetem Művészeti Kar, 2018, 13–28.
- VÁRADI Judit: *Az élménypedagógia szerepe a művészeti nevelésben* = *Magyar Művészet*, Bp., MMA Kiadó, 2019, 7. évf., 3. sz., 59–66.
- VÁRADI Judit – MÁRKUS Edina – HERCZEGH Judit: *A kulturális kínálati oldal bemutatása a szolgáltatói oldal vizsgálata alapján* = *Interdiszciplináris pedagógia. Múlt és jövő között. XI. Kiss Árpád-émlékkonferencia*. Debrecen, Kiss Árpád Archivum Könyvtára, Debreceni Egyetem Nevelés- és művelődéstudományi Intézet, 2019, 34.
- ZRINSZKY László: *Nevelésemélet*. Bp., Műszaki Könyvkiadó, 2002, 194–201.

Általános iskolai tanulók kulturális fogyasztása a társadalmi státusz függvényében

Absztrakt

A kulturális tőkét, avagy a művészetekben való részvételt Bourdieu és Passeron szerint¹ a szülői háttér határozza meg leginkább. Számolnunk kell azonban azzal is, hogy az összefüggések megértéséhez nem elégséges a család kulturális igényeinek feltárása, hiszen arra is több befolyásoló tényező hat. A szülők kulturális igényessége önmagában nem elegendő a gyermek kultúrára való neveléséhez, szükséges más összetevők bonyolult hálózatának jelenléte is.

Hunyadi Zsuzsa vizsgálatai alapján megállapítja², hogy a kulturális fogyasztást leginkább az iskolai végzettség befolyásolja. Legnagyobb mértékben a magas társadalmi státuszú, jó jövedelemmel rendelkező, iskolázott emberek körében figyelhetünk meg magasabb aktivitást a különböző kulturális tevékenységek tekintetében. Az említett szempontok közül kiemelkedik az iskolai végzettség befolyásoló hatása.

Vizsgálatunkat az észak-alföldi régió három megyéjének 4. és 6. évfolyamos általános iskolás tanulóira terjesztettük ki. Az adatokat lehetőség szerint online vagy papíralapú önkitöltős kérdőív személyes osztálytermi lekérdezéssel vettük fel (N=2033). A statisztikai feldolgozás során egy- és többváltozós elemzési eljárásokat egyaránt alkalmaztunk. Vizsgálatunk hipotézisei szerint a társadalmi státusz meghatározza a tanulók kulturális fogyasztását (zeneművészet, vizuális művészet, táncművészet és színjátszás). (1) Feltetésünk szerint a művészeti tevékenységek közül a zeneművészeti aktivitás a legnépszerűbb. (2) Elsősorban az iskola által kínált szolgáltatásokra támaszkodnak a tanulók. (3) A magasabb státuszúak körében magasabb a művészeti tevékenységet végzők aránya. (4) A művészeti aktivitás nemcsak a társadalmi státuszhoz, hanem az életkorhoz (évfolyamhoz) is köthető. (5) A státusz szerepe magasabb életkorban (évfolyamon) meghatározóbb.

¹ PASSERON, Jean-Claude – BOURDIEU, Pierre: *La reproduction. Eléments pour une théorie du system d'enseignement*. Les Edition des Minuit, 1970.
https://monoskop.org/images/5/5a/Bourdieu_Pierre_Passeron_Jean_Claude_La_reproduction_1970.pdf

² HUNYADI Zsuzsa: *Kulturálódási és szabadidő eltöltési szokások, életmódcsoportok*. Bp., Magyar Művelődési Intézet, 2005.
<https://mek.oszk.hu/15900/15918/15918.pdf>

Eredményeink alapján rávilágíthattunk a társadalmi státusz és a kulturális fogyasztás közti összefüggésekre, miszerint a magasabb társadalmi státusz magasabb kulturális fogyasztással jár.

Kulcsszavak: művészetoktatás, kulturális fogyasztás, társadalmi státusz.

Bevezetés

Az elmúlt néhány évben megélénkült az érdeklődés a tanórán, illetve az iskolán kívüli tanulási lehetőségek iránt. Hazai viszonylatban egyelőre sok a megválaszolatlan kérdés, azonban egyre több azon kutatások száma, amelyek a témában láttak napvilágot. Egyes kutatások szerint az extrakurrikuláris tevékenységek segítik a tanulókat a társadalmi státuszból fakadó hátrányok leküzdésében, mások szerint azonban a magasabb státuszúak jutnak hozzá nagyobb arányban ezekhez, vagy nincs egyértelmű összefüggés közöttük.³ A hallgatók körében végzett kutatások azt mutatják, hogy a szülői státusz még a felsőoktatásban tanulók extrakurrikuláris tevékenységekben mutatott aktivitására is kihat.⁴

A művészetekben, művészetoktatásban való részvétel esélynövelő hatásáról számos vizsgálat megjelent a hazai és a nemzetközi szakirodalomban. Csupán néhányat kiemelve, az alábbi részterületekre koncentrálni történtek kutatások: a művészetekben való részvétel pozitív hatása az érzelmi fejlődésre⁵, vagy a közismereti tárgyak eredményességére való ráhatás⁶.

³ PUSZTAI Gabriella: *A társadalmi tőke és az iskola. Kapcsolati erőforrások hatása az iskolai pályafutásra*. Bp., Új Mandátum, 2009; CEGLÉDI Tímea – SZABÓ Anita Éva: *Középiskolások és hallgatók az élethosszig tartó tanulásban* = CEGLÉDI Tímea – GÁL Attila – NAGY Zoltán: *Határtalan oktatáskutatás*. Debrecen, CHERD, 2014, 257–274; IMRE Anna: *Tanórán kívüli tanulás az általános iskolában* = *Új Pedagógiai Szemle*, 2018, 9–10.

⁴ BOCSI Veronika – KARASSZON Dezső – PUSZTAI, Gabriella: *Zeneértő hallgatók a felsőoktatásban* = *Mediárium*, 6. évf., 1–2. sz., 2012, 33–50; BOCSI Veronika: *A magaskultúra mint életér. Hallgatók magaskulturális attitűdjének vizsgálata az egyenlőtlenségek aspektusából* = *Kihívások és válaszok: tanulmányok a szociálpedagógia területéről*. Szerk. RÁKÓ Erzsébet – SOÓS Zsolt, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2017, 119–135.

⁵ CSÍKSZENTMIHÁLYI Mihály: *Flow. Az áramlat*. Bp., Akadémiai, 2001; ALTENMÜLLER, Eckart: *Musikalisches Lernen und Hirnentwicklung*. 2006; UZSALYNE PÉCSI Rita: *A nevelés az élet szolgálatára. Az érzelmi intelligencia fejlesztése – a lélek mozgását kísérő nevelés*. Pécs, Kulcs a muzsikához, 2010.

⁶ SCHUMACHER, Ralph: *Bessere Noten durch Musik?* 2014; JANURIK Márta – JÓZSA Krisztián: *A zenei képességek összefüggése a DIFER készségekkel óvodáskorban* = *Neveléstudomány*, 2016, 4. évf., 1. sz., 49–69; SZÜCS Tímea: *Az alapfokú művészeti iskola, egy esélynövelő iskolatípus*. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2019.

Elméleti megközelítések

A kulturális tőkét, avagy a művészetekben való részvételt Bourdieu és Passeron szerint a szülői háttér határozza meg a leginkább.⁷ A család mint elsődleges szocializációs tér hatással van a gyermek kulturális érzékenységre. Váradí kutatása⁸ alapján megállapította, hogy az a szülő, aki korábban maga is végzett művészeti tevékenységet, jobban támogatja gyermeke művészeti tanulmányait. Azonban tudjuk azt is, hogy az összefüggések megértéséhez nem elégséges a család kulturális igényeinek, szükségének feltárása, hiszen arra is több befolyásoló tényező hat. Ilyen tényező lehet a család anyagi helyzete, vagy a szülők szabadidővel való rendelkezése. A szülők kulturális igényessége önmagában nem elegendő a gyermek kultúrára való neveléséhez, szükséges a kommunikáció minősége, az érzelmi összhang és még más összetevők bonyolult hálózatának jelenléte is.⁹ Láthatjuk, hogy a különböző státuszú családok eltérő mértékben tudják megvalósítani értékközvetítő szerepüket, ezért az iskolára kiemelt szerepként hárul(na) a társadalmi egyenlőtlenségek mérséklése.¹⁰

Basil Bernstein¹¹ *Nyelvi szocializáció és oktathatóság* című munkájában a munkásosztálybeli tanulók nyelvi szocializációját és nyelvi kódváltásának folyamatát és következményeit vizsgálva arra a megállapításra jutott, hogy a munkásosztálybeli gyerekek valószínűleg könnyebben boldogulnak a tárgyakkal való műveletekkel, mint a személyek közötti és a személyen belüli folyamatokkal.¹² Ez azt jelenti, hogy az alacsonyabb társadalmi státuszú tanulók nagyobb valószínűséggel választják az alkalmazott tudományokat, mint a humán tudományokat vagy a művészetekben való részvételt.¹³ Éppen emiatt azt feltételezhetjük, hogy az extrakurrikuláris művészetoktatásban résztvevők társadalmi státuszát illetően egyfajta kontraszelekciós folyamatot figyelhetünk meg, amelynek következtében az alacsonyabb társadalmi státuszú tanulók vagy nem kerülnek be az alapfokú művészetoktatás rendszerébe, vagy

⁷ PASSERON–BOURDIEU: i. m. (1970), 9–12.

⁸ VÁRADÍ Judit: *Felmérés a kulturális rendezvények látogatottságáról, valamint a gyermekek zenei ízlésére ható tényezőkről és zenei ízlésválágukról* = Parlano, 2013, 3. sz. <https://www.parlano.hu/2013/2013-3/2013-3-21-Varadi.htm>

⁹ BODONYI Edit – BUSI Etelka – HEGEDŰS Judit – MAGYAR Erzsébet – VIZELY Ágnes: *A gyakorlati pedagógia néhány alapkérdése. Család, gyerek, társadalom*. Bp., Bölcsész Konzorcium, 2006, 1–4.

¹⁰ PUSZTAI Gabriella: *A társadalmi tőke és az iskola. Kapcsolati erőforrások hatása az iskolai pályafutásra*. Bp., Új Mandátum, 2009; VÁRADÍ Judit: *A nonformális zenei nevelés integrálásának lehetőségei a formális oktatásba* = *Sokszínű zenepedagógia. Tanulmányok a zeneoktatás szerepéről, módszereiről és társadalmi hatásairól*. Szerk. VÁRADÍ Judit – SZÜCS Tímea, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2017, 73–85; VÁRADÍ Judit: *Az élménypedagógia szerepe a művészeti nevelésben* = *Magyar Művészet*, Bp., MMA Kiadó, 2019, 7. évf., 3. sz., 59–66.

¹¹ BERNSTEIN, Basil: *Nyelvi szocializáció és oktathatóság* = *Társadalom és nyelv*. Szerk. PAP Mária – SZÉPE György, Bp., Gondolat, 1975, 393–435.

¹² Uo., 412–413.

¹³ Uo., 412–415.

rövid időn belül lemorzsolódnak. Feltételezésünket Szűcs vizsgálatai¹⁴ is megerősíti, aki megállapította, hogy annak ellenére, hogy a magyarországi alapkörű művészetoktatásban a hátrányos helyzetű vagy halmozottan hátrányos helyzetű tanulók ingyenesen vehetnek részt, arányuk mégis az országos átlag alatti szinten jellemző.

Hunyadi is felhívja a figyelmet az iskolázottság fontosságára¹⁵, miszerint az iskolázottság a legerősebben befolyásoló tényező a kulturális fogyasztás tekintetében. Pusztai szerint „*a szülők iskolázottsága mellett a kulturális tőke beszédes mutatója a fiatalnak és környezetének a magaskultúrához való viszonya*”.¹⁶ Pusztai nem áll meg a családok jobb anyagi helyzetének szintjén, kiegészíti azt az ugyanolyan anyagi helyzet melletti más beruházási stratégia fontosságával.¹⁷ Ha az extrakurrikuláris tevékenység nem érhető el az adott iskolában, esetleg a településen sem, ezekben az esetekben jelentős anyagi befektetés hárul a családokra. Az extrakurrikuláris tevékenységek sorából kiemelkedni látszik a zenei tevékenység, amelynek folyamatos pozitív hatását igazolták a matematika- és a nyelvi eredményekben.¹⁸

A Hunyadi által vizsgált kulturális tevékenységekben a legnagyobb arányban a fiatalok vesznek részt, amelynek részbeni oka az iskola befolyásának tudható be.¹⁹ Az iskolából kikerülve a fiatalok kulturális fogyasztása csökkenő tendenciát mutat, ezért az egyenlőtlenségek mérséklésében az iskolára központi szerep hárul.

A kutatás módszertanáról

Vizsgálatunkat az észak-alföldi régió három megyéjének (Jász-Nagykun-Szolnok megye, Hajdú-Bihar megye és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) 4. és 6. évfolyamos általános iskolás tanulóira terjesztettük ki. A kiválasztott iskolák teljes 4. és 6. évfolyamán személyes osztálytermi lekérdezéssel, vagy online kérdőív alkalmazásával vettük fel a kérdőíveket (N=2033). A statisztikai feldolgozás során egy- és többváltozós elemzési eljárásokat egyaránt alkalmaztunk. Vizsgálatunk hipotézisei szerint a társadalmi státusz meghatározza a tanulók kulturális fogyasztását (zeneművészet, vizuális művészet, táncművészet és színjátszás). (1) Feltevésünk szerint a művészeti tevékenységek közül a zeneművészeti aktivitás a legnépszerűbb. (2) Elsősorban az iskola által kínált

¹⁴ SZÜCS: *i. m.* (2019).

¹⁵ HUNYADI: *i. m.* (2005), 8–9.

¹⁶ PUSZTAI: *i. m.* (2009), 156.

¹⁷ Uo.

¹⁸ Uo.; JANURIK–JÓZSA: *i. m.* (2016).

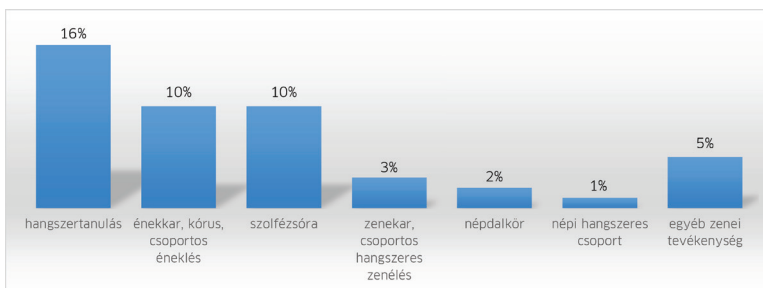
¹⁹ HUNYADI: *i. m.* (2005).

szolgáltatásokra támaszkodnak a tanulók. (3) A magasabb státuszúak körében magasabb a művészeti tevékenységet végzők aránya. (4) A művészeti aktivitás nemcsak a társadalmi státuszhoz, hanem az életkorhoz (évfolyamhoz) is köthető. (5) A státusz szerepe magasabb életkorban (évfolyamon) meghatározóbb.

Tanórán kívüli művészeti tevékenységek

Összességében a megkérdezett tanulók 27 százalékáa végez valamilyen zeneművészeti tevékenységet tanórán kívüli foglalkozások keretében. Elsőként azt vizsgáltuk, hogy a művészeti tevékenységek közül mely zenei aktivitást végzik kiemelkedő gyakorisággal a tanulók. A kérdőív a következő tevékenységre vonatkozóan gyűjtött adatokat (a tanulók természetesen több tevékenységet is megjelölhettek): *hangszertanulás; énekar, kórus, csoportos éneklés; szolfézsóra; zenekar, csoportos hangszeres zenélés; népdalkör; népi hangszeres csoport; egyéb zenei tevékenység.*

111

1. ábra: Zenei tevékenységek végzésének gyakorisága
Forrás: DEXARTA, 2019, tanulói adatbázis

A megkérdezett tanulók legnagyobb hányadát, azaz 16 százalékát a hangszertanulás érintette. Ezt követi 10-10 százalékban a közös éneklés, tehát az énekarban, kórusban vagy valamilyen csoportban való éneklés, valamint a szolfézsórákon való részvétel. Ettől csak jóval elmaradva, mindössze 3 százalékban jelenik meg a zenekarban vagy a csoportban való zenélés, míg a népdalkör csupán 2, illetve a népi hangszeres csoport mindössze 1 százalékot kapott. A megkérdezettek közül 5 százalékuk vallotta úgy, hogy egyéb zenei tevékenységet (is) végez.

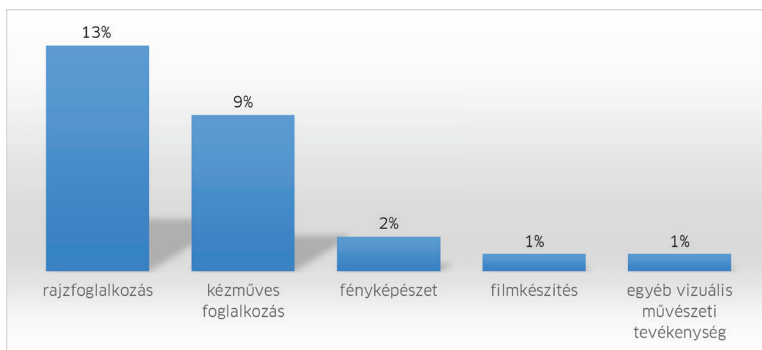
A továbbiakban az előbb bemutatott zenei tevékenységekre vonatkozóan tovább vizsgáltuk, hogy a diákok hány éves koruk óta, hetente milyen gyakorisággal és milyen hosszú foglalkozásokon végzik az általuk művelt zenei tevékenységeket. Az adatokat átlagokban kifejezve adtuk meg az alábbi táblázatban.

	Hány éves kora óta? átlag	Hetente hányszor? átlag	Foglalkozás hossza? (perc) átlag (módusz)
hangszertanulás	8,3	1,9 (2)	43 (30)
énekar, kórus, csoportos éneklés	8,8	1,7 (1)	52 (45)
szolfézsóra	8	1,6 (2)	46 (45)
zenekar, csoportos hangszeres zenélés	8,9	1,9 (1)	56 (60)
népdalkör	8	2,0 (2)	56 (45)
népi hangszeres csoport	8,1	1,7 (2)	50 (60)
egyéb zenei tevékenység	8,1	2,1 (1)	76 (60)

1. táblázat: A zenei tevékenységek végzéséhez kapcsolódó jellemzők
Forrás: DEXARTA, 2019, tanulói adatbázis

A táblázat alapján láthatjuk, hogy a diákok átlagosan 8 éves koruktól kezdve csatlakoznak be a különböző zenei tevékenységekbe. Jellemzően heti egy vagy két alkalommal teszik ezt 45, illetve 60 perces foglalkozások keretein belül.

A zenei tevékenységeken túl a vizuális művészeti tevékenységek is vizsgálatunk fókuszába kerültek. A kérdőívben foglaltak alapján adatokat gyűjtöttünk a rajzfoglalkozás, a kézműves foglalkozás, a fényképészet, a filmkészítés és az egyéb vizuális művészeti tevékenységek végzésének gyakoriságáról.

2. ábra: A vizuális művészeti tevékenységek végzésének gyakorisága
Forrás: DEXARTA, 2019, tanulói adatbázis

A legnépszerűbb vizuális művészeti tevékenységek közé tartozik a rajz-foglalkozás, a megkérdezett diákok 13 százaléka végzi. A második helyen szerepel népszerűségi listánkon 9 százalékkal a kézműves foglalkozás. Ennél csak jóval kisebb mértékben, összesen 2 százalékban fordul elő a fényképészet. A filmkészítés és az egyéb vizuális művészeti tevékenység végzése nagyon ritka, csak 1-1 százalékban vannak jelen a mintánkban.

Az előzőhöz hasonlóan a vizuális művészeti tevékenységek esetében is létrehoztuk az egyes jellemzőket tartalmazó táblázatunkat, amely ez esetben kiegészítésre került a foglalkozás helyszínével.

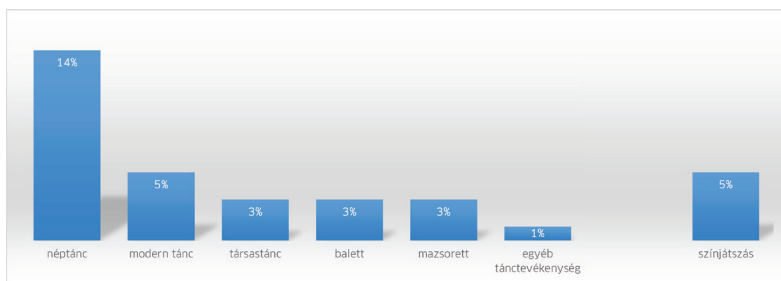
	Hány éves kora óta? átlag	Hetente hányszor? átlag (módusz)	Foglalkozás hossza? (perc) átlag (módusz)	Foglalkozás helyszíne?
rajzfoglalkozás	8,1	1,7 (1)	81 (45)	79% – iskola
kézműves foglalkozás	8,3	1,6 (1)	70 (60)	66% – iskola
fényképészet	8,6	1,9 (1)	48 (30)	33% – iskola
filmkészítés	9,1	2 (1)	85 (60)	15% – iskola
egyéb vizuális művészeti tevékenység	7,8	1,9 (1)	95 (45)	–

2. táblázat: A vizuális művészeti tevékenységek végzéséhez kapcsolódó jellemzők

Forrás: DEXARTA, 2019, tanulói adatbázis

Rajz- és kézműves foglalkozással átlagosan 8, fényképészettel és filmkészítéssel inkább 9 évesen kezdenek el foglalkozni a tanulók. Jellemző, hogy átlagosan hetente két alkalommal vesznek részt ilyen foglalkozásokon – igaz, a módusz (azaz a leggyakoribb válasz e kérdésre) a vizuális tevékenységek esetében is egy. A foglalkozások hossza 30–60 perc közé esik. A rajz- és kézműves foglalkozások jellemzően iskolai szervezésben, a fényképészet és a filmkészítéssel kapcsolatos foglalkozások többségében iskolán kívüli helyszíneken fordulnak elő.

Vizsgálatunk következő szakaszában a tánctevékenységeket, valamint a színjátás gyakoriságát vizsgáltuk meg. Az adatgyűjtési metódus szerint a tánctevékenységek körébe tartozik a néptánc, a modern tánc, a társastánc, a balett, a majorette és az egyéb tánc kategóriák.

3. ábra: A táncművelési tevékenységek és színijáték végzésének gyakorisága

Forrás: DEXARTA, 2019, tanulói adatbázis

114 A korábban felsorolt táncstílusok közül magasan kiemelkedik a néptánc, a diákok 14 százaléka végzi. A többi foglalkozás már sokkal szerényebb gyakorisággal fordul elő: a tanulók 5 százaléka modern táncot tanul, 3–3 százaléka jár társastáncra, balettre, illetve mazzoretteznit, valamint 1 százalékat tesz ki az egyéb tánc kategória. A megkérdezettek 5 százaléka jár színijátékra. A megszokott módon táncművelési tevékenységek esetében is mellékeljük a jellemzőkre vonatkozó táblázatot.

	Hány éves kora óta? átlag	Hetente hányszor? átlag (módusz)	Foglalkozás hossza? (perc) átlag (módusz)	Foglalkozás helyszíne?
néptánc	6,7	1,8 (2)	71 (45)	68% – iskola
modern tánc	8,2	2,0 (2)	70 (60)	43% – iskola
társastánc	8,1	1,6 (2)	70 (45)	61% – iskola
balett	6,1	1,9 (2)	79 (90)	47% – iskola
mazzorett	7	1,8 (2)	64 (60)	39% – iskola
egyéb táncművelési tevékenység	7,7	2,2 (2)	84 (90)	–
színijáték	9,4	1,5 (1)	70 (60)	80% – iskola

3. táblázat: A táncművelési tevékenységek végzéséhez kapcsolódó jellemzők

Forrás: DEXARTA, 2019, tanulói adatbázis

A megkérdezettek átlagosan 7–8 éves korban csatlakoznak be az egyes táncok művelésébe. Rendszerességét tekintve heti 2 alkalommal végzik eltérő időtartamban. A legrövidebb foglalkozás 45 perces, de a 90 perces időtartam is megfigyelhető, amely jellemzően hosszabbnak mondható az eddigiekhez képest. A társastánc és a néptánc helyszínét tekintve inkább iskolához köthető, míg az összes többi táncstílusra jellemzőbb, hogy iskolán kívül járnak foglalkozásokra.

A színjátszás tekintetében az életkorra az a jellemző, hogy 9 éves koruk körül kezdik el a diákok. Heti rendszerességgel járnak, amely jellemzően 60 perces foglalkozásokat jelent, és nagymértékben köthető az iskolához.

Azok aránya, akik legalább egy mért művészeti tevékenységgel foglalkoznak, 51 százalék. Természetesen ebben a körben előfordulhat átfedés, azaz lehet olyan tanuló, aki több művészeti területen is aktív (emiat a tevékenységeket végzők arányának művészeti területenként való összegzése nem releváns). E tanulói csoport a teljes minta 19 százalékát teszi ki, magyarul a tanulói minta közel ötöde többféle, harmada pedig egyféle művészeti tevékenységgel foglalkozik iskolán kívül, miközben minden második tanuló egyáltalán nem aktív e területeken (legalábbis szervezett keretek között).

	A tevékenységet végzők aránya	Hány éves kora óta? átlag	Hetente hányszor? átlag (módusz)	Foglalkozás hossza? (perc) átlag (módusz)
zenei tevékenységek (legalább egy)	27%	8,2	1,7 (1)	47 (30)
tánctevékenység (legalább egy)	23%	7	1,8 (2)	70 (45)
vizuális művészeti tevékenység (legalább egy)	19%	8	1,5 (1)	73 (45)
színjátszás	5%	9,4	1,5 (1)	70 (60)

4. táblázat: A művészeti tevékenységek eloszlása
Forrás: DEXARTA, 2019, tanulói adatbázis

A táblázat alapján láthatjuk, hogy a legnagyobb arányban, összesen 27 százalékban a zenei tevékenységek fordulnak elő, de azt is meg kell jegyeznünk, hogy ez az eredmény korántsem annyira kiemelkedő, mint ahogyan azt első hipotézisünk szerint feltételeztük. Ennek okai között szerepel az is, hogy a tánctevékenységeket a zenei tevékenységek gyakoriságához viszonyítva relatívan sokan végzik, 23 százalékban. Továbbá a vizuális művészeti tevékenységeket is 19 százaléka végzi a megkérdezett diákoknak, amely arányaiban nem mondható kevésnek a másik két kategóriához képest. A második hipotézis esetében csak a „klasszikus” művészeti tevékenységek, mint a rajz, a kézműves foglalkozások, a néptánc és a társastánc esetében meghatározó az iskolai programkínálat. Ennek oka talán az, hogy az iskolai hagyományok, az eszközfelszereltség, a tanári kompetenciák nem teszik egyelőre lehetővé, hogy a modernebb, „divatosabb” művészeti tevékenységek is nagyobb mértékben megjelenjenek.

A kérdőívben kitértünk arra, vajon melyik az a művészeti tevékenység, amelyet a legjobban szeretnek a tanulók.

Azon tanulók körében, akik végeznek valamilyen művészeti tevékenységet, kiemelkedik a hangszerstanulás, a néptánc és a rajzfoglalkozás szeretete. Ez nem meglepő, hiszen egyúttal ezek azok a területek is, amelyeket a legnagyobb arányban űznek a tanulók, így talán érdemes azon tanulói körre is kiterjeszteni az elemzést, akik végzik is a vizsgált művészeti tevékenységet. Ez alapján némileg más sorrendiséget kapunk: a néptáncot és a modern táncot választották a legtöbben (a tevékenységeket végzők 68-68 százaléka ezt szereti a legjobban), de nagy a „népszerűsége” a mazsorettnek (65%), illetve a társastáncnak (62%) is. A hangszerstanulást, valamint a rajzfoglalkozásokat utóbbihoz hasonló nagyságrendben választották a legjobbnak. A korábbiakban láttuk, hogy a teljes tanulói minta közel ötöde nemcsak egy művészeti területen aktív, ám ennél magasabb arányban (30%) találjuk azokat, akik akár egy-egy területen belül többféle művészeti tevékenységgel (pl. hangszerstanulás mellett szolfézsórára is járnak) is foglalkoznak vagy többféle területen is aktívak (pl. zeneművészet mellett táncolnak is). Ez utóbbi tanulói körben értelmezhető igazán csak a vizsgált kérdés, azaz hogy mely foglalkozást szeretik a legjobban: a modern tánc és a mazsorett választottsága e körben igen magas (60 és 56%), a rajzfoglalkozásé (44%), illetve a hangszerstanulása (40%), a társastáncé (38%) és a színjátszásé (36%) valamivel alacsonyabb.

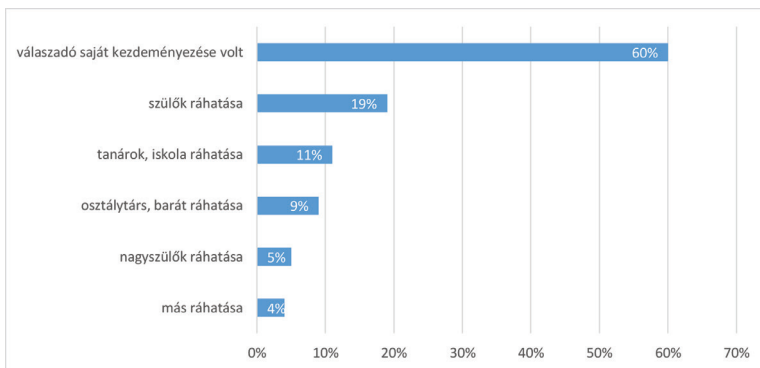
	Azok körében, akik végeznek valamely művészeti tevékenységet	Azok körében, akik ezt a művészeti tevékenységet végzik	Azok körében, akik emellett más művészeti tevékenységet is végeznek
hangszerstanulás	21%	59%	40%
néptánc	19%	68%	15%
rajzfoglalkozás	17%	61%	44%
modern tánc	8%	68%	60%
színjátszás	6%	56%	36%
énekkar, kórus, csoportos éneklés	6%	29%	19%
mazsorett	5%	65%	56%
kézműves foglalkozás	5%	27%	16%
társastánc	4%	62%	38%
balett	3%	42%	30%
egyéb tánctevékenység	1%	18%	0%
egyéb vizuális művészeti tevékenység	1%	7%	5%

filmkészítés	1%	36%	30%
fényképészet	1%	24%	19%
szolfézsóra	1%	4%	2%
zenekar, csoportos hangszeres zenélés	1%	4%	0%
egyéb zenei tevékenység	0%	3%	0%
népi hangszeres csoport	0%	5%	0%
népdalkör	0%	0%	0%

5. táblázat: A művészeti tevékenységek eloszlása attitűd szerint

Forrás: DEXARTA, 2019, tanulói adatbázis

117

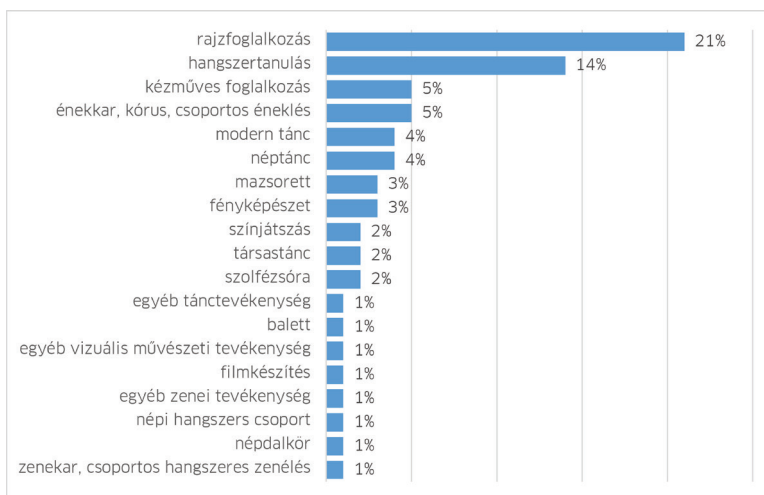

4. ábra: Kinek a hatására kezdte el végezni az adott tevékenységet?

Forrás: DEXARTA, 2019, tanulói adatbázis

A legtöbb esetben maga a válaszadó jelentkezett az adott művészeti tevékenységre, tehát valamilyen pozitív impulzus hatására történt, történhetett a tevékenység megkezdése, de nem hanyagolható el a szülők, a tanárok és az iskola, valamint az osztálytársak és a barátok ráhatásai sem. Az egyes befolyások felülreprezentáltsága a diákok által végzett művészeti tevékenységekre vonatkozóan a következőképpen alakultak. A szülői ráhatás nagyobb mértékben a fényképésznél és a balettnél van jelen; a filmkészítés, a néptánc és a zenekarban való hangszeres játék esetében a tanárok és az iskolai ráhatás érvényesül hangsúlyosabban, és a kortárscsoport ráhatása szintén jelen van a zenekar esetében, valamint a társas- és a modern tánc esetében is meghatározó szerepet játszik.

A következőkben megvizsgáltuk, hogy az otthoni szabadidejükben foglalkoznak-e valamilyen művészeti tevékenységgel. Az eredmények alapján megállapítottuk, hogy azok körében, akik szervezett formában nem foglalkoznak művészeti tevékenységgel, alig jellemző, hogy otthon foglalkoznának valamilyen (7 százalék e tanulói körben, illetve 4 százalék az összes tanuló körében). Ha mégis, az szinte kizárólag rajzfoglalkozást jelent. Magyarán kijelenthető, hogy a tanórán kívüli művészeti tevékenység ebben a korosztályban csaknem kizárólag szervezett keretek között zajlik, és amennyiben otthon is foglalkoznak e tevékenységekkel, az leginkább „gyakorlásként” értelmezhető.

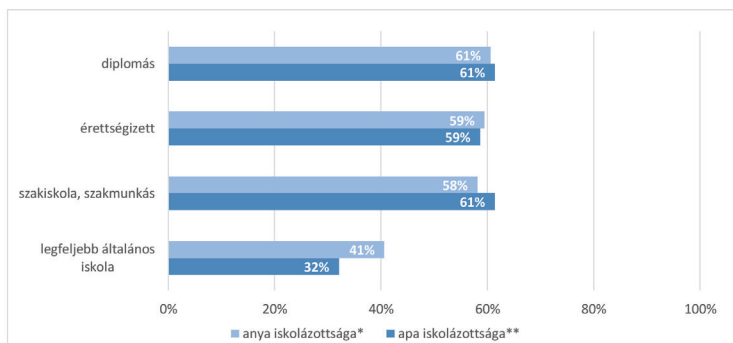

5. ábra: Otthoni szabadidőben végzett művészeti tevékenységek gyakorisága

Forrás: DEXARTA, 2019, tanulói adatbázis

A táblázatunk alapján megállapíthatjuk, hogy leggyakrabban a rajzolással (21 százalék) és a hangszertanulással (14 százalék) foglalkoznak otthon, a többi foglalkozás gyakorisága ezekről jóval elmarad.

Ezek után a harmadik hipotézisünkkel kapcsolatosan végeztünk vizsgálatot, amely a művészeti tevékenységek végzésének gyakorisága, illetve a társadalmi státusz, azaz az apa és az anya iskolázottsága került összevetésre.

6. ábra: A művészeti tevékenység végzése és a szülői társadalmi státusz összefüggései
(*Chi2=32,966 Sig=0,000; **Chi2=55,489 Sig=0,000)

Forrás: DEXARTA, 2019, tanulói adatbázis

119

A 7. diagram alapján megállapíthatjuk, hogy egyik szülő iskolai végzettsége sincs nagyobb ráhatással a művészeti tevékenységek végzésének gyakoriságára. A legfeljebb 8 általánossal rendelkező szülők gyermekei esetében alacsonyabb a tevékenységekkel kapcsolatos aktivitás, viszont az ettől magasabb társadalmi státuszú szülők gyermekei közel azonos mértékben végeznek művészeti tevékenységeket. Az eredmények tükrében mindenféleképpen meg kell említenünk, hogy a kérdőív kitöltésére vonatkozóan a magas az iskolázottsággal kapcsolatos válaszhiány: az anya esetében 56 százalék, az apa esetében pedig 47 százalékra tehető.

A társadalmi státusz a vizuális művészetekkel és a színjátszással nem mutat szignifikáns összefüggéseket, a „státuszhatás” a zenei tevékenységek és a táncművészet esetében érdemi. Az alábbi táblázatunkban ezeket az összefüggéseket tekinthetjük át.

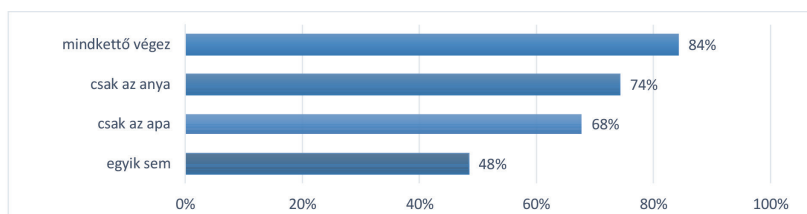
	Zeneművészeti terület		Táncművészeti terület	
	apa	anya	apa	anya
	iskolázottsága		iskolázottsága	
diplomás	40%	40%	28%	24%
érettségizett	28%	30%	28%	31%
szakiskola, szakmunkás	27%	29%	28%	31%
legfeljebb 8 általános	20%	16%	16%	13%
Chi ²	31,654	32,089	16,733	27,040
Sig	0,000	0,000	0,001	0,000

6. táblázat: A társadalmi státusz összefüggései a zenei tevékenységekkel és a táncművészettel kapcsolatosan

Forrás: DEXARTA, 2019, tanulói adatbázis

A zeneművészeti területen látható, hogy mind az apa, mind az anya iskolázottsága közel lineárisan befolyásolja a tanulók ez irányú művészeti aktivitását. A diplomás szülők 40, az érettségizett vagy szakmunkás szülők 27-30, a legfeljebb 8 általános végzett szülők gyerekei esetében 16-20 százalékos a zenével iskolai kereteken túlmenően is aktívan foglalkozó tanulók aránya. A táncművészet területén szintén van érdemi hatása a szülők iskolázottságának, de a differencia csak a legalacsonyabban iskolázott és a középfokú iskolai végzettséggel rendelkező szülői kör között érdemi.

A szülők iskolázottsága mellett hatást gyakorol a gyermekek által végzett művészeti tevékenységekre az, hogy a szülők végeznek-e valamilyen művészeti tevékenységet, ezért érdemes a két szempontot egyidejűleg vizsgálni.

7. ábra: A szülők művészeti aktivitása és a gyerek művészeti aktivitásának összefüggései
($\chi^2=70,990$ Sig=0,000)

Forrás: DEXARTA, 2019, tanulói adatbázis

A diagramból azt olvashatjuk ki, hogy a szülők művészeti tevékenysége nagyban befolyásolja azt, hogy később a gyermekek is választanak maguknak valamilyen művészeti tevékenységet. Abban az esetben, ha az apa és az anya is foglalkozik művészeti tevékenységgel, akkor a diákok 84 százaléka is végez valamit. Az anya által művelt tevékenységek hatása magasabb, mint az apáé. Amennyiben az anya végez valamit, akkor a gyermekek 74 százalékból követik, az apa esetében viszont ez a százalék csekélyebb, csak 68 százalékot tesz ki. Ha egyik szülő sem végez művészeti tevékenységet, akkor csak a gyermekek 48 százaléka foglalkozik művészetekkel. Ez alapján megállapíthatjuk, hogy a „szülői ráhatás” valóban erősnek mondható.

Ezt követően a fentebb megfogalmazottak alapján tovább árnyaltuk a kérdést, és megvizsgáltuk, hogyan változik ez a társadalmi státusz függvényében.

Apa iskolázottsága	Szülők művészeti tevékenysége	Tanuló művészeti tevékenysége	Adj. resid.	Chi ² és Sig.
legfeljebb általános iskola	mindkettő végez	62,5%	1,9	Chi ² =6,990 Sig=0,030
	egyik végez	66,7%	1,8	
	egyik sem végez	30,0%	-2,6	
szakiskola, szakköznevelő	mindkettő végez	83,3%	1,6	Chi ² =5,189 Sig=0,075
	egyik végez	78,9%	1,6	
	egyik sem végez	59,7%	-2,3	
érettségizett	mindkettő végez	100,0%	2,3	Chi ² =11,933 Sig=0,003
	egyik végez	84,2%	2,4	
	egyik sem végez	52,7%	-3,4	
diplomás	mindkettő végez	90,5%	2,9	Chi ² =17,761 Sig=0,000
	egyik végez	79,5%	2,6	
	egyik sem végez	52,8%	-4,1	

7. táblázat: Tanulók művészeti tevékenysége az apa művészeti tevékenységének és iskolázottságának függvényében

Forrás: DEXARTA, 2019, tanulói adatbázis

A diplomás apákat illetően, ha mindkét szülő végez valamilyen művészeti tevékenységet, akkor a minta alapján 90,5 százalékos volt annak értéke, hogy a gyermekek is végeznek művészeti tevékenységeket. Az érettségizett apák és a mindkét szülő részéről végzett művészeti tevékenységek emelkedtek ki a legjobban. Ahogy a táblázatunk alapján is látható, 100 százalékos értéket kaptunk. A legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkező apák esetében már mindkét szülő által végzett művészeti tevékenységek csak 62,5 százalékos tanulói aktivitási rátát mutatnak.

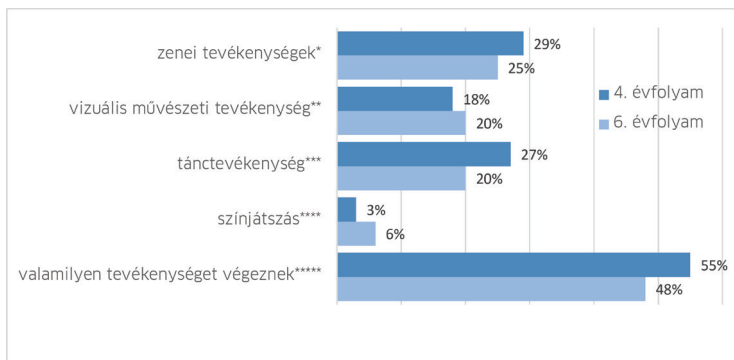
Nem meglepő, hogy az anya iskolai végzettségét is kivetítve ugyanerre a vizsgálatunkra szinte azonos eredményeket kaptunk. A diplomás anyák esetében, ha mindkét szülő végez valamilyen művészeti aktivitást, a gyerekek 87 százaléka aktív, az érettségizett anyák esetében pedig ez ismét 100 százalék. A szakiskolai, illetve szakköznevelő végzettséggel rendelkező anyák ugyancsak nem sokkal elmaradva a diplomásoktól 83,3 százalékot mutatnak, míg a legfeljebb 8 általánost végző anyák esetében ez az érték csak 58,3 százalék. A 9. diagramon szereplő eredményekkel összehasonlítva a társadalmi státusz hatása a két szülő közül az apára vonatkozóan a meghatározóbb.

Anya iskolázottsága	Szülők művészeti tevékenysége	Tanuló művészeti tevékenysége	Adj. resid.	Chi² és Sig.
legfeljebb általános iskola	mindkettő végez	58,3%	1,2	Chi²=14,127 Sig=0,001
	egyik végez	85,7%	3,5	
	egyik sem végez	37,8%	-3,5	
szakiskola, szakmunkás	mindkettő végez	83,3%	1,2	Chi²=3,796 Sig=0,150
	egyik végez	78,6%	1,5	
	egyik sem végez	57,6%	-1,9	
érettségizett	mindkettő végez	100,0%	2,8	Chi²=11,379 Sig=0,003
	egyik végez	76,2%	1,6	
	egyik sem végez	55,0%	-3,1	
diplomás	mindkettő végez	87,0%	2,7	Chi²=17,520 Sig=0,000
	egyik végez	76,3%	2,8	
	egyik sem végez	53,8%	-4,1	

8. táblázat: Tanulók művészeti tevékenysége az anya művészeti tevékenységének és iskolázottságának függvényében

Forrás: DEXARTA, 2019, tanulói adatbázis

A kutatásunk utolsó szakaszában azt vizsgáltuk, hogy a művészeti aktivitást vajon csak a társadalmi státusz befolyásolja-e. A negyedik hipotézisünkben feltételeztük, hogy nemcsak a társadalmi státusz, hanem az életkor is hatással van a művészeti aktivitásra. Ezt kiegészítve a H_5 hipotézisünkben pedig úgy véltük, hogy a társadalmi státusz magasabb életkorban, illetve évfolyamon tölt be meghatározóbb szerepet.

8. ábra: Valamilyen művészeti tevékenységet végzők évfolyamonkénti aránya

(*Chi²=5,353 Sig=0,021; **Chi²=1,043 Sig=0,307; ***Chi²=17,470 Sig=0,000;

****Chi²=9,193 Sig=0,002; *****Chi²=10,823 Sig=0,001)

Forrás: DEXARTA, 2019, tanulói adatbázis

A kapott adatok alapján azt láthatjuk, hogy majdnem minden művészeti területen csökken a diákok aránya a negyedik és a hatodik évfolyamot összehasonlítva. Kivételt képez a vizuális művészeti tevékenység, ahol a negyedik és a hatodik évfolyamosok körében ugyanakkora a tevékenységet végzők aránya, valamint a színjátszás esetében mintegy 3 százalékpontos növekedést figyelhetünk meg. Ez az eredmény összecseng a 4. táblázatunkban megfigyelhető eredményeinkkel, miszerint a színjátszás esetében a legmagasabb az életkori átlag.

Apa iskolai végzettsége	Tanuló évfolyama		Anyai iskolai végzettsége	Tanuló évfolyama	
	4.	6.		4.	6.
legfeljebb általános iskola	38% (-5,6)	24% (-5,6)	legfeljebb általános iskola	46% (-4,3)	33% (-4,6)
szakiskola, szakmunkás	69% (2,9)	55% (1,6)	szakiskola, szakmunkás	66% (1,6)	52% (0,5)
érettségizett	67% (1,3)	54% (1,1)	érettségizett	69% (1,9)	54% (1,1)
diplomás	68% (1,8)	58% (2,2)	diplomás	65% (1,6)	57% (2,7)
Chi²	31,840	32,157	Chi²	19,070	21,814
Sig	0,000	0,000	Sig	0,000	0,000
lambda	0,184	0,189	lambda	0,073	0,154

9. táblázat. Tanulók művészeti tevékenysége életkor és társadalmi státusz függvényében.*

* Zárójelben az adjusztált reziduálisokat tüntettük fel

Forrás: DEXARTA, 2019, tanulói adatbázis

Az előzőekben tehát meghatároztuk évfolyamok szerint a lemorzsolódás mértékét. A társadalmi státusz bevonásra került vizsgálatunkba, és arra jutottunk, hogy a lemorzsolódás mértéke legkevésbé a diplomás szülők esetében figyelhető meg. Az apa iskolázottsága a negyedik és a hatodik évfolyamon egyaránt meghatározó, de az anyai végzettsége csak a hatodik évfolyamon mutat érdeemi befolyást.

Összegzés

Kutatásunkat az észak-alföldi régió három megyéjében, Jász-Nagykun-Szolnok, Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében végztük el 4. és 6. évfolyamos tanulók bevonásával (N=2033). Az adatfelvételt papíralapú tesztekkel és online kérdőív alkalmazásával hajtottuk végre. Az így kapott adatokat SPSS

statisztikai elemző szoftverrel vetettük alá egy- és többváltozós vizsgálatoknak. Első hipotézisünkben azt feltételeztük, hogy a művészeti tevékenységek közül a zeneművészeti aktivitás kiemelkedik. Az eredményeink alapján ez a hipotézisünk beigazolódott, viszont a zeneművészeti tevékenységek korántsem egyeduralgok: mindössze 5 százalékos lemaradással követi a sorban a tánctevékenység, és ehhez képest 4 százalékkal marad el a vizuális művészeti tevékenység. Második hipotézisünk is csak részben igazolódott be. Azt feltételeztük, hogy elsősorban az iskola által kínált szolgáltatásokra támaszkodnak a tanulók. Az eredmények alapján arra a megállapításra jutottunk, hogy csupán csak a „klasszikusnak” mondható művészeti tevékenységek tartoznak ide, mint például a rajz, a kézműves foglalkozások, a néptánc és a társastánc. A következő vizsgálati szakaszunk a társadalmi státuszra tért ki. Harmadik hipotézisünk szerint a magasabb státuszúak körében magasabb a művészeti tevékenységet végzők aránya. Az eredményeink azt mutatták, hogy az összefüggés a zenei területen a legerősebb, de némiképpen a táncművészetek esetében is érzékelhető a társadalmi státusz hatása. Ezzel ellentétben a vizuális művészeteknél és a színjátszásnál nem figyelhető meg érdemleges hatás. Eredményeinkkel kapcsolatosan mindenféleképpen meg kell említenünk, hogy a kérdőívben lévő iskolázottságra vonatkozóan magas adathiánnyal rendelkezünk (56 és 47 százalékos az anya és az apa esetében). Így tehát harmadik hipotézisünk is csak részben igazolódott be. A negyedik hipotézisünkben azt feltételeztük, hogy a művészeti aktivitás nemcsak a társadalmi státuszhoz, hanem az életkorhoz (évfolyamhoz) is köthető. Az ötödik hipotézisünk szerint a státusz szerepe magasabb életkorban (évfolyamon) meghatározóbb. Az életkori sajátosságokat figyelembe véve megállapítottuk, hogy a vizuális művészeti tevékenységeket és a színjátszást kivéve minden művészeti területre a lemorzsolódás a jellemző. Ennek mértéke csak a diplomás szülők gyermekeire vonatkozóan alacsonyabb. Az apa iskolázottsága a 4. és a 6. évfolyamon egyaránt hatással van, az anyáé csak a 6. évfolyamon érdemi.

Irodalomjegyzék

- ALTENMÜLLER, Eckart: *Musikalisches Lernen und Hirnentwicklung*. 2006.
- BERNSTEIN, Basil: *Nyelvi szocializáció és oktathatóság = Társadalom és nyelv*. Szerk. PAP Mária – SZÉPE György. Bp., Gondolat, 1975, 393-435.
- BODONYI Edit – BUSI Etelka – HEGEDŰS Judit – MAGYAR Erzsébet – VIZELY Ágnes: *A gyakorlati pedagógia néhány alapkérdése. Család, Gyerek, Társadalom*. Bp., Bölcsész Konzorcium, 2006.
- BOCSI Veronika – KARASSZON Dezső – PUSZTAI, Gabriella: *Zeneértő hallgatók a felsőoktatásban = Mediárium*, 6. évf., 1-2 sz., 2012, 33-50.

- BOCSI Veronika: *A magaskultúra mint élettér. Hallgatók magaskulturális attitűdjének vizsgálata az egyenlőtlenségek aspektusából* = *Kihívások és válaszok: tanulmányok a szociálpedagógia területéről*. Szerk. RÁKÓ Erzsébet – SOÓS Zsolt, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2017, 119–135.
- CEGLÉDI Tímea – SZABÓ Anita Éva: *Középiszólások és hallgatók az árnyékoktatásban* = CEGLÉDI Tímea – GÁL Attila – NAGY Zoltán: *Határtalan oktatáskutatás*. Debrecen, CHERD, 2014, 257–274.
- CSÍKSZENTMIHÁLYI Mihály: *Flow. Az áramlat*. Bp., Akadémiai, 2001.
- HUNYADI Zsuzsa: *Kulturálódási és szabadidő eltöltési szokások, életmódcsoportok*. Bp., Magyar Művelődési Intézet, 2005.
<https://mek.oszk.hu/15900/15918/15918.pdf>
- IMRE Anna: *Tanórán kívüli tanulás az általános iskolában* = *Új Pedagógiai Szemle*, 2018, 9–10.
<http://folyoiratok.ofi.hu/uj-pedagogiai-szemle/tanoran-kivuli-tanulas-az-altalános-iskolában#main-content>
- JANURIK Márta – JÓZSA Krisztián: *A zenei képességek összefüggése a DIFER-készségekkel óvodáskorban* = *Neveléstudomány*, 2016, 4. évf., 1. sz., 49–69.
- PASSERON, Jean-Claude – BOURDIEU, Pierre: *La reproduction. Éléments pour une théorie du system d'enseignement*. Les Edition des Minuit, 1970.
https://monoskop.org/images/5/5a/Bourdieu_Pierre_Passeron_Jean_Claude_La_reproduction_1970.pdf
- PUSZTAI Gabriella: *A társadalmi tőke és az iskola. Kapcsolati erőforrások hatása az iskolai pályafutásra*. Bp., Új Mandátum, 2009.
- SCHUMACHER, Ralph: *Bessere Noten durch Musik?* 2014.
- SZÜCS Tímea: *Az alapfokú művészeti iskola, egy esélynövelő iskolatípus*. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2019.
- UZSALYNÉ PÉCSI Rita: *A nevelés az élet szolgálatára. Az érzelmi intelligencia fejlesztése – a lélek mozgását kísérő nevelés*. Pécs, Kulcs a muzsikához, 2010.
- VÁRADI Judit: *Felmérés a kulturális rendezvények látogatottságáról, valamint a gyermekek zenei ízlésére ható tényezőkről és zenei ízlésvilágukról* = *Parlando*, 2013, 3. sz.
<https://www.parlando.hu/2013/2013-3/2013-3-21-Varadi.htm>
- VÁRADI Judit: *A nonformális zenei nevelés integrálásának lehetőségei a formális oktatásba* = *Sokszínű zenepedagógia. Tanulmányok a zeneoktatás szerepéről, módszereiről és társadalmi hatásairól*. Szerk. VÁRADI Judit – SZÜCS Tímea, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2017, 73–85.
- VÁRADI Judit: *Az élménypedagógia szerepe a művészeti nevelésben* = *Magyar Művészet*, Bp., MMA Kiadó, 2019, 7. évf., 3. sz., 59–66.

Szűcs Tímea

A kulturális tőke szerepe a művészeti nevelésben

(háttérváltozók elemzése)

Absztrakt

A gyermekek művészeti tevékenységeit nagymértékben befolyásolja a családok szocioökonómiai háttere. Ez hatást gyakorolhat egyfelől az otthoni közösen végzett tevékenységekre, amelyek felkelthetik a gyermekek érdeklődését az egyes művészeti ágak iránt. Másfelől jelentős abból a szempontból is, tudják-e biztosítani a művészetek tanulásához szükséges emberi és anyagi háttérrel. Ezért kutatásunk egyik célja a családok kulturális-társadalmi-anyagi háttérének feltárása volt.

127

Kulcsszavak: szocioökonómiai háttér, kulturális tőke, művészeti nevelés.

A művészeti nevelés fontosságát számos kutatás megerősítette¹, arra azonban kevés vizsgálat tér ki, hogy a szülőknek milyen jelentős szerepe van abban, hogy gyermeküknek tudják-e biztosítani azt az anyagi és emberi háttérrel, amelyet ezek a művészeti tanulmányok megkövetelnek. Emellett a művészeti nevelés része az aktív művészeti tevékenység mellett a befogadói tevékenység, a kulturális rendezvényeken való részvétel is. Ebben is figyelemre méltó szerepe van mind az iskolának, mind a szülőknek.² A gyermekek jövője, kultúra iránti attitűdje szempontjából meghatározó lehet az a kulturális tőke³, amelyet a diákok akár az otthoni környezetben, akár az iskolában megkaphatnak.

Kutatásunkban nagy hangsúlyt fektettünk a családok szocioökonómiai háttérének elemzésére. Ennek során megvizsgáltuk a nevelt gyermekek

¹ L. RITÓK Nóra: *Művészeti nevelés és hátrányos helyzet*, 2010: http://www.tani-tani.info/081_ritok (utolsó letöltés: 2019. 11. 02.); SZÜCS Tímea: *A zenetanulás és hatásai egy debreceni vizsgálat alapján = Educatio*, 2017, 26. évf., 3. sz., 471–482; VÁRADI Judit: *How to educate an audience to acquire a taste for classical music? (Hogyan neveljünk értő közönséget a komolyzenének?)* PhD-disszertáció. University of Jyväskylä, 2010; VÁRADI Judit: *Közönségnevelés, élmény-koncert-élmény beépítése a köznevelésbe = Tanulmányok a levelező és részismereti tanárképzés tantárgy-pedagógiai tartalmi megújításáért ének-zene, zenepedagógia, rajz- és vizuális kultúra*. Szerk. MATICSÁK Sándor, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2015, 137–163

² ENGLER Ágnes: *A családi háttér szerepe a felsőfokú továbbtanulásban = Iskolakultúra*, 2010, 20. évf., 10. sz., 28–38.

³ BOURDIEU, Pierre: *Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke = A társadalmi rétegződés komponensei*. Szerk. ANGELUSZ Róbert, Bp., Új Mandátum, 1999, 156–178; PUSZTAI Gabriella: *A társadalmi tőke és az iskola. Kapcsolati erőforrások hatása az iskolai pályafutásra*. Bp., Új Mandátum, 2009.

számát, a szülők életkorát, legmagasabb iskolai végzettségét, munkaerőpiaci helyzetüket, lakóhelyüket, szubjektív anyagi helyzetüket, objektív anyagi tőkájüket, jelenlegi tanulmányaikat és a gyermekeik tanulmányai és művészeti tevékenységei iránti érdeklődésüket.

Életkoruk szerint két csoportra osztottuk a szülőket: 40 éves vagy idősebbekre és 40 évesnél fiatalabbakra. Az anyák esetében a két csoport aránya kiegyenlített: 53,6% 40 éves vagy idősebb, 46,4% 40 évesnél fiatalabb. Az apáknál viszont szignifikáns (0,000) különbség mutatkozik: 2/3-uk 40 éves vagy idősebb, 1/3 részük 40 évesnél fiatalabb.

A szülők **végzettségénél** négy csoportot különböztettünk meg: általános iskola, szakiskola, középiskolai érettségi/technikum és diploma. Ezek közül a középiskolai érettségi/technikum a legnagyobb arányú, az anyák körülbelül 1/3-a (31,1%) tartozik ebbe a kategóriába. A másik három csoport kiegyenlített: 23% általános iskola, 21,3% szakiskola és 24,6% diplomás. Az apák esetében másképp alakulnak az arányok. A legnagyobb csoportot a szakiskolai végzettségűek adják 37,4%-kal. A másik három csoport nagyjából hasonló arányú: általános iskola 21%, középiskolai érettségi/technikum 24,5%, diplomás 17%. Az anyák és az apák végzettségbeli különbsége több tényezővel is magyarázható. A férfiaknál egy jó szakma megtanulása biztos megélhetést jelenthet, ezért magasabb a szakmát tanulók aránya az anyákhoz képest. A szakirodalomban is olvashatunk arról, hogy a nők magasabb iskolai végzettséggel rendelkeznek.⁴ Ezt a mintánkban is megfigyelhetjük, hiszen az érettségivel és diplomával rendelkező anyák aránya magasabb.

Az anyák több mint 2/3-a **dolgozik** (69,2%), 6,7% közmunkaprogramban vesz részt és 24,2% nem dolgozik. Ha nincs az anyának munkaviszonya, akkor a következő kategóriákat különböztettük meg: háztartásbeli, munkanélküli, rokkantnyugdíjas, öregségi nyugdíjas, gyermeket gondoz, egyéb. Ezek közül 50,5%-kal kiemelkedik a gyermeküket gondozó anyák csoportja. 27,6%-ukra a háztartásban van szükség és 11,9% ténylegesen munkanélküli. A többi kategória elenyésző arányban jelenik meg: 2,1% rokkantnyugdíjas, 0,85% öregségi nyugdíjas. Az egyéb kategóriába 6,8% tartozik, amelyben például szülők ápolása, gyermekek ápolása, betegség fordul elő. Az apák 89,6%-a dolgozik, 2,9% közmunkaprogramban vesz részt és 7,5% nem dolgozik. Aki nek nincs munkaviszonya, azok körülbelül 1/3-a (32,8%) munkanélküli, 15,7% rokkantnyugdíjas, 12,8% öregségi nyugdíjas, 10%-ra a háztartásban van szükség, 5,7% gyermeket gondoz. 22,8% az egyéb kategóriát jelölte, amelybe alkalmi munka, szolgálati nyugdíj és elhunyt fordul elő. Jelentős különbség figyelhető meg az anyák és az apák munkaviszonyában, az apáknak nagyobb százaléka dolgo-

⁴ ENGLAND, Paula: *The Gender Revolution: Uneven and Stalled = Gender & Society*, 2010, 24. évf., 2. sz., 149–166; FÉNYES Hajnalka: *A nemi sajátosságok különbségének vizsgálata az oktatásban: A nők hátrányainak felszámolása?* Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2010.

zik és vesz részt közmunkaprogramban. A ténylegesen munkanélküliek aránya viszont majdnem háromszoros az apák esetében az anyákhoz képest. Emellett a rokkantnyugdíjas és az öregségi nyugdíjas kategóriában is jelentős különbség mutatkozik az apák javára, amely összefügg az életkorbeli különbséggel is. A „gyermeket gondoz” és a „háztartásban van rá szükség” csoportokban a nemi szerepeknek megfelelően az anyák vannak magasabb arányban.

A **lakóhely**nél három kategóriát különböztettünk meg: megyeszékhely, kisebb város, község/tanya. Az anyák fele (49,9%) kisebb városokban lakik. A megyeszékhelyen és a községben, tanyán élők aránya hasonló: 25,2% és 24,9%. Az apáknál is hasonlóan alakulnak az arányok: 47,8% kisebb városban, 27% megyeszékhelyen, 25,2% községben, tanyán él.

A **gyermek**ek számánál a két gyermeket nevelők vannak a legmagasabb arányban 38%-kal, 34,1% három vagy több, 27,8% egy gyermeket nevel.

Az anyák 92,9%-a nem **tanul** jelenleg, 7,1% igen. A paletta színes: érettségi-re felkészülés, nyelvtanulás, OKJ-s képzések egyaránt jellemzők. Az apák esetében még szélsőségesebb az arány: 95,5% nem tanul és csak 4,5% igen. Náluk is az érettségi, a nyelvtanulás és az OKJ-s képzések jelennek meg.

A **család szubjektív anyagi helyzetét** vizsgálva a legnagyobb csoportot (53,6%) azok képezik, akiknek megítélésük szerint mindenük megvan, de nagyobb kiadásokat nem engedhetnek meg maguknak. A válaszadók 39,1%-a szerint mindenük megvan, és jelentősebb kiadásokra is telik (nyaralás). 5,8%-nál előfordul, hogy a mindennapi kiadásait nem tudják fedezni és 1,5% esetében gyakran megesik, hogy nincs pénzük a mindennapi szükségletek fedezésére.

Az **objektív anyagi tőke** vizsgálatánál a nagy értékű ingóságokat mértük fel (okostelefon, számítógép, laptop, előfizetéses internet-hozzáférés, tablet, iPad, e-book olvasó, Playstation, Xbox, plazmatévé, LCD-tv, LED-tv, okos-tv). A válaszadókat három csoportra osztottuk: alacsony, közepes és magas anyagi tőkével rendelkező családok. A csoportok kiegyenlítettek: 35,8% az alacsony anyagi tőkéjű, 30,9% pedig a magas anyagi tőkéjű csoportba tartozik.

Az **iskolai tanulmányok iránti érdeklődés** kapcsán a válaszadók 63,1%-a esetében mindketten egyformán tájékozódnak gyermekük eredményeiről. 32,1%-nál inkább az anya és 4,9%-nál inkább az apa érdeklődik. A **művészeti tevékenység iránti érdeklődés**nél 59,3%-nál mindkettő, 38,3%-nál inkább az anya és 2,4%-nál inkább az apa informálódik. Egyfelől megfigyelhetjük, hogy az iskolai eredmények után jobban érdeklődnek a szülők, másrészt az anyák nagyobb érdeklődése jellemző az apákkal szemben, de pozitív képet mutat, hogy mindkét területnél mindkét szülő érdeklődése a legnagyobb arányú.

A szülők zenei biográfiájának felmérésekor⁵ a **szülők korábbi és jelenlegi művészeti tevékenységeit**, valamint **zeneiskolai tanulmányait** vizsgáltuk. Az apák 23%-a foglalkozott korábban művészeti tevékenységgel. A végzett tevékenységek közül első helyen jelenik meg a zene (8,9%), a tánc és a népi tevékenységek (népművészet, népi ének, néptánc) 4-4%-kal jelennek meg, a képzőművészet 2% és a színjátszás 1,5%. Az apák 2-3%-nál előfordult, hogy több művészeti tevékenységet is végeztek korábban. Az anyák 37,1%-a foglalkozott korábban művészeti tevékenységgel. Ez lényegesen magasabb, mint az apáknál. 11%-kal itt is első helyen a zenetanulás áll, 7,5% a népi tevékenységek és 7,4% a tánc aránya, 3,2% a képzőművészet és 2% a színjátszás. Az anyák 5-6%-a több művészeti tevékenységben is részt vett. Mind az apák, mind az anyák esetében hasonlóan alakult a művészeti területek sorrendje, ám az anyák magasabb részvételi aránya figyelhető meg. A zeneiskolai tanulmányok esetében 81,8% arányban egyik szülő sem járt zeneiskolába. Az anyák 12,3%-a igen, az apák 3,7%-a igen és 2,2% arányban mindketten jártak. A szülők jelenlegi művészeti tevékenységeit vizsgálva az apák 96,3% nem, 3,7% foglalkozik e foglalatosságokkal. A művészetekkel foglalkozó apák 58%-a zenével, 18%-a képzőművészettel, 13%-a táncsal, 9%-a népi tevékenységekkel és 2%-a színjátszással foglalkozik. Az anyák 93,6%-a nem foglalkozik jelenleg művészeti tevékenységgel és 6,4% igen. Ez utóbbi arány magasabb, mint az apáknál. A művészetekkel foglalkozók közül 39% zenél, 34% képzőművészettel, 15% népi tevékenységekkel foglalkozik, 8% táncol és 4% színjátszással foglalkozik. Az arányokból jól látszik az apák és az anyák művészeti tevékenységei közötti különbség. Mindkét csoportnál a zenélés áll az első és a színjátszás az utolsó helyen. Ám az anyák esetében a képzőművészeti tevékenységek emelkednek még ki, az apáknál pedig a tánc.

Azért tartjuk fontosnak a szülők hozzáállásának és véleményének megismerését, mert az iskolai lehetőségek mellett a család – mint első szocializációs környezet – meghatározó szerepet tölt be a gyermekek kultúrafogyasztási szokásainak és kulturális tevékenységeinek kialakításában. Ha megismerjük a véleményüket, problémáikat, akkor segíthetünk feloldani azokat a nehézségeket, negatív előítéleteket, amelyek miatt távol maradnak a művészeti tevékenységektől vagy a magas kultúrához tartozó rendezvényektől. Így a gyermekek számára megnyílhat egy új út, amely hozzájárulhat a személyes fejlődésükhöz és akár társadalmi mobilitásukhoz.

⁵ SZÜCS Tímea: *Alapfokú művészeti iskola, egy esélynővelő iskolatípus*. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2019.

Irodalomjegyzék

- BOURDIEU, Pierre: *Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke = A társadalmi rétegződés komponensei*. Szerk. ANGELUSZ Róbert, Bp., Új Mandátum, 1999, 156–178.
- ENGLAND, Paula: *The Gender Revolution: Uneven and Stalled = Gender & Society*, 2010, 24. évf., 2. sz., 149–166.
- ENGLER Ágnes: *A családi háttér szerepe a felsőfokú továbbtanulásban = Iskola-kultúra*, 2010, 20. évf., 10. sz., 28–38.
- FÉNYES Hajnalka: *A nemi sajátosságok különbségének vizsgálata az oktatásban: A nők hátrányainak felszámolása?* Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2010.
- L. RITÓK Nóra: *Művészeti nevelés és hátrányos helyzet*, 2010.
http://www.tani-tani.info/081_ritok (utolsó letöltés: 2019. 11. 02.)
- PUSZTAI Gabriella: *A társadalmi tőke és az iskola. Kapcsolati erőforrások hatása az iskolai pályafutásra*. Bp., Új Mandátum, 2009.
- SZÚCS Tímea: *A zenetanulás és hatásai egy debreceni vizsgálat alapján = Educatio*, 2017, 26. évf., 3. sz., 471–482.
- SZÚCS Tímea: *Alapfokú művészeti iskola, egy esélynövelő iskolatípus*. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2019.
- VÁRADI Judit: *How to educate an audience to acquire a taste for classical music? (Hogyan neveljünk értő közönséget a komolyzenének?)* PhD-disszertáció, Jyväskylä, University of Jyväskylä, 2010.
- VÁRADI Judit: *Közönségnevelés, élmény-koncert-élmény beépítése a köznevelésbe = Tanulmányok a levelező és részismereti tanárképzés tantárgy-pedagógiai tartalmi megújításáért ének-zene, zenepedagógia, rajz- és vizuális kultúra*. Szerk. MATICSÁK Sándor, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2015, 137–163.

Absztrakt

Jelen tanulmányunkban arra keressük a választ, hogy a vizsgálatban szereplő szülők múltjában és jelenében hogyan jelenik meg a művészetoktatás. Először is többféle nézetet áttekintve röviden ismertetjük a szakirodalmi hátteret, majd pedig a kutatás eredményeit mutatjuk be. Az adatok feldolgozása során kiderült, hogy több olyan tényezőt is találunk, amely magyarázó erővel bír annak tekintetében, hogy a szülők végeztek-e a múltban és végeznek-e a jelenben művészeti tevékenységeket. A kapott eredmények az anyák irányába billennek. Elmondható, hogy a zenei tevékenységek domináltak inkább a múltban és a jelenben egyaránt.

Kulcsszavak: művészet, szülők, művészeti képzés.

Bevezetés

A mai modern oktatási rendszerek egyik legfőbb problémaköre a felzárkóztatás és az esélyegyenlőség kérdése. A legtöbb kutató egyetért abban, hogy a növendékek szociális háttere nagyban hozzájárul az iskolai teljesítmény alakulásához, ugyanakkor az még gyakran kérdéses, hogy mindez speciálisan a szülők aspektusából vizsgálva milyen mértékben hat a diákok tanulási képességeire.¹ A tanulási eredményességet befolyásoló háttérváltozókat vizsgálva megkerülhetetlen érvényességgel van jelen Pierre Bourdieu tőkeelmélete². Az iskolai siker vagy sikertelenség szempontjából fontos és eredményes kutatásnak minősül a humán tőke³ mérése, amely elsősorban az oktatásba investált gazdasági értékeket veszi figyelembe, ugyanakkor nem számolnak azzal a rejtett erővel, amelyet kulturális tőke néven ismerünk. A megnevezés utalhat a

¹ DE GRAAF, Nan D. – DE GRAAF, Paul M. – KRAAYKAMP, Gerbert: *Parental Cultural Capital and Educational Attainment in the Netherlands: A Refinement of the Cultural Capital Perspective* = *Sociology of Education*, 2000, 83. évf., 2. sz., 92–111.

² BOURDIEU, Pierre: *Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke* = *A társadalmi rétegződés komponensei*. Szerk. ANGELUSZ Róbert, Bp., Új Mandátum, 1999, 156–178.

³ BECKER, Gary: *Az emberi tőke szerepe a társadalmi mobilitásban* = *Tőkefajták*. Szerk. LENGYEL György – SZÁNTÓ Zoltán, Bp., Aula, 1997, 35–76; SCHULTZ, Theodore W.: *Beruházás az emberi tőkébe*. Bp., Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1983.

művelődés megannyi típusára, mint például általánosságban véve a művészet, a zene szeretetére, de magában foglalhatja a kiállítások, múzeumok vagy színházak látogatását is.

Elméleti háttér

A kulturális tőke egyik alapvető értelmezése szerint olvasási vagy művelődési jártasságként tekintünk rá. Egyfelől vizsgálható a művelődéssel töltött idő mennyisége és minősége, azaz hogy szabadidős tevékenységként mennyi időt fordít rá az ember, másrészt nem elhanyagolható az a megközelítés sem, amely szerint az olvasás egy kifejezetten jól alkalmazható, praktikus „képességgel” ruhazza fel a művelődni kívánót, amely által számára egy egész életre szólóan sokkal könnyebbé válhat a tanulási folyamat.⁴

Bourdieu elméletével számos önálló, empíriára támaszkodó tanulmány is foglalkozik. Allice Sullivan tanulmányában⁵ szintén alátámasztja Bourdieu elképzeléseit, miszerint a szülők kulturális tőkéje teljes generációkon át hat. Ez egyrészt fakadhat a kutatás módszertani sajátosságaiból is, másrészt abból, hogy az iskolának csak minimális ráhatása van mind a nyelvi, mind a kulturális ismeretek megszerzésére. Eredménye arra utalhat, hogy a nyelvi és a kulturális tapasztalatok sokkal jobban megszerezhetők otthoni környezetben.⁶ Hasonló eredmény született DiMaggio kutatásában⁷, amelyben megállapította, hogy a szülői iskolázottság és a kulturális tőke összefüggése kisebb mértékben van jelen az oktatásban, mint ahogyan azt az erről szóló értekezések predesztinálták, ugyanakkor összegzésében ismerteti, hogy az igazán pontos eredményekhez komplexebb adatbázisokra lenne szükség. Mindezek mellett kifejti, hogy még a limitált mérési lehetőségek eredményeiből is tisztán kivehető, hogy az iskolai sikerességet tekintve kardinális hatású a kulturális tőke. A kulturális tőke egy része materiálisan átadható a hangszerek, kották, hanglejátszók, hanghordozók révén, amely gazdasági tőkét feltételez. Az inkorporált kulturális tőke az elsajátításra, képzésre ráfordított idővel is mérhető, a személy magát építi.⁸ A szülőnek a gyermekére fordított idejének, figyelmének függvényében adható

⁴ PUSZTAI Gabriella: *A társadalmi tőke és az iskolai pályafutás*. Bp., Új Mandátum, 2009, 155.

⁵ SULLIVAN, Alice: *Cultural Capital and Educational Attainment* = *Sociology*, 2001, 35. évf., 4. sz., 893 – 912.
http://journals.cambridge.org/abstract_S0038038501008938

⁶ Uo., 909.

⁷ DIMAGGIO, Paul: *Cultural Capital and School Success: The Impact of Status Culture Participation on the Grades of U.S. High School Students* = *American Sociological Review*, 47. évf., 2. sz., 1982, 189–201.

⁸ VÁRADI Judit: *Mesék zongorára: Hang-Játék-Zene ifjúsági élménykoncert* = *Magiszter* (Csíkszereda), 2017, 15. sz., 4., 73–80.
http://padi.psiedu.ubbcluj.ro/wp-content/uploads/Magiszter_2017_4_pp_73-80.pdf

tovább, örökölhető.⁹ Bourdieu értelmezése alapján a zenei képzés, mint kulturális tőkeképző jelenség társadalmi tőkeként is hasznosul.¹⁰

A tanulmányi eredményesség szempontjából komoly tényező lehet a kommunikációs készség. Ezen álláspont szerint különösképp figyelemfelkeltő, hogy a tanárok sokkal könnyebben kommunikálnak olyan diákokkal, akik gyakori érintkezésben vannak az úgynevezett magaskultúrával. Az esetek többségében az ilyen növendékek akaratlanul is több figyelmet és segítséget kapnak tanulmányaik során, ráadásul általános megítélésük is pozitívabb, mint azon társaiknak, akiknek a kulturális tőkéje csekélyebb mértékű.¹¹

A kulturális tőke gondozása érdekes eredményeket mutat a hátrányos helyzetűek oktatása, felzárkóztatása terén. Timothy J. Groulx tanulmányában¹² konkrét példákon keresztül kifejti, hogy a hagyományosan szegregált típusú, hátrányos helyzetű afroamerikaiakat oktató iskolákban hogyan integrálták a tanulókat a társadalom magasabban jegyzett rétegeibe a zenei oktatás segítségével. A fúvószenekari zenei programokon alapuló képzés lehetővé tette a társadalmi terhek csökkentését, ezáltal a sikeres beilleszkedést és az előítéletek leküzdését.¹³

A kulturális lehetőségek feltérképezésében kihagyhatatlan fogalomként kell megemlíteni a területi tőke jellegzetességeit, „amellyel adott térstruktúra látható és láthatatlan tőkeelemeit lehet mérni”¹⁴. A területi tőke fogalom felhasználásával olyan, eddig nehezen, vagy egyáltalán nem mérhető immateriális javakat is értékelni lehet, amelyet az eddigi módszerek nem tettek lehetővé.¹⁵

Az iskola és a szülő kapcsolatáról, a kulturális tőke iskolaválasztásra, pályaaorientációra gyakorolt hatásáról számos átfogó tanulmány született zenepedagógiai kontextusban is. A következőkben az elmúlt évtizedek néhány jelentősebb, a témával kapcsolatos hazai és nemzetközi empirikus kutatásának eredményeit mutatjuk be. Az írások egységes álláspontot képviselnek a zeneiskolába, zenei tagozatos általános iskolába, esetleg középfokú zeneművészeti iskolába járó diákok szülei iskolázottságának, klasszikus zenével való kapcsolatuknak, általános műveltségüknek szignifikáns hatásáról.

Karres Magdolna 1981-es disszertációjában jelentős fejezetet szentel a zenei nevelésben részt vevő gyermekek családi, társadalmi helyzetének, ze-

⁹ PUSZTAI: *i. m.* (2009), 130–150.

¹⁰ BOURDIEU: *i. m.* (1999).

¹¹ DIMAGGIO: *i. m.* (1982), 190.

¹² GROULX, Timothy J.: *Influences of Segregation and Integration on the Bands at Historically Black High Schools in Duval County, Florida* = *Journal of Historical Research in Music Education*, 2018, 40. évf., 1. sz., 58–78.

¹³ Uo., 77.

¹⁴ JÓNA György: *A területi tőke fogalmi megközelítései* = *Tér és Társadalom*, 2013, 27. évf., 1. sz., 2.

¹⁵ Uo., 31.

nei környezetének vizsgálatára. Részletesen vizsgálja a szülők foglalkozását, műveltségi adatait, zenei múltjukat. Megállapítja, hogy a zenei tevékenység nemcsak az azt folytató személyre, hanem a környezetében élőkre is hatással van. A gyermekkorban hangszeren játszó, vagy kórusban éneklő szülő gyermekének is biztosítani szeretné azt műveltséget, amelyet ő is kapott. A kutatás során kitér a vezető beosztású, valamint a munkásosztályhoz tartozó szülők gyermekeinek zenei tanulmányaira is. Kutatásából kiderül, hogy az ének-zene tagozatos iskolában tanulók szülei között jóval több az értelmiségi, vezető beosztású, mint a nem tagozatos iskolákban.¹⁶ Váradi általános iskolások körében végzett kutatásában arra az eredményre jutott, hogy ha valamelyik szülő végzett zenei tanulmányokat, akkor fontosabbnak tartja gyermeke zenei nevelését is.¹⁷ Szűcs kutatásában¹⁸ a zeneiskolai diákok és szülei zenei iskolázottságának kapcsolatát is elemezte. A megkérdezett szülők nagyobb része nem járt zeneiskolába, ugyanakkor egyértelmű kapcsolatként jelent meg, hogy a zenét tanuló növendékek szülei nagyobb arányban jártak gyermekként zenei intézménybe, mint a zenét nem tanulók szülei.

A kulturális tőke jelentőségére, valamint a szülők iskolázottságának fontosságára világít rá Árgány is¹⁹, aki kimutatta, hogy minél magasabb az édesapa iskolai végzettsége, annál nagyobb valószínűséggel vesz részt a gyermek zeneoktatásban. Figyelemreméltó érdekesség mutatkozik meg az édesanyák végzettségének vizsgálatánál. A legfeljebb érettségivel rendelkező édesanyák gyermekeinél a legmagasabb a zeneiskolába nem járók aránya.²⁰

A zenetanulás és a családi háttér, továbbá a szülők iskolázottságának korrelációjáról írt Janurik átfogó tanulmányában.²¹ A felsőfokú végzettséggel rendelkező szülők gyermekei körében a leggyakoribb a zenei tanulmányok folytatása, így a hangszertanulás is. Fontos megemlíteni az otthoni zenehallgatás lehetőségét is, amely a klasszikus hanglemezek számának mutatójával is jellemezhető. Komolyzenei hanglemez az értelmiségi családok 30%-ban nincs otthon.²² Megjegyzendő azonban, hogy a mai kor technikai fejlettségének és a klasszikus zeneművek felvételeinek internetes elérhetősége következtében az

¹⁶ KARRES Magdolna: *Az intenzív zenei nevelés hatása a gyermek személyiségének fejlődésére*. Doktori disszertáció. Szeged, Szegedi Tudományegyetem, 1981.

¹⁷ VÁRADI Judit: *Felmérés a kulturális rendezvények látogatottságáról, valamint a gyermekek zenei ízlésére ható tényezőkről és zenei ízlésváltozásokról* = *Parlando*, 2013, 3. sz. <https://www.parlando.hu/2013/2013-3/2013-3-21-Varadi.htm>

¹⁸ SZÜCS Tímea: *Alapfokú művészeti iskola, egy esélynövélő iskolatípus*. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2019.

¹⁹ NAGYÉ ÁRGÁNY Brigitta: *A zenei előképzettség összetevőinek komplex vizsgálata óvodapedagógus és tanító alapszakos hallgatók körében a Kaposvári Egyetemen*. Doktori értekezés. Pécs, Pécsi Tudományegyetem Neveléstudományi Doktori Iskola, 2018.

²⁰ Uo., 141–142.

²¹ JANURIK Márta: *Hogyan viszonyulnak az általános és a középiskolás tanulók a klasszikus zenéhez?* = *Új Pedagógiai Szemle*, 2009, 59. évf., 7. sz., 47–64.

²² Uo., 58, 61–62.

otthoni klasszikus hanglemezek száma ma már nem számottevő adat a kulturális tőke megállapításánál. Egy 2018-as vizsgálat, amely 140 hetedikes tanuló bevonásával készült, rávilágított az énekórán kívüli, valamint az otthoni éneklés jelentőségére, gyakoriságára is. Klasszikus zenét nagyon ritkán énekelnek otthon.²³ Egy amerikai kutatás során 325 általános iskolai diák és szülei megkérdezésével készítették tanulmányt a fiatalok által preferált zenei műfajokról, valamint az arra irányuló szülői hatásról. Bebizonyosodott, hogy a szülők zenei ízlése nagy hatással van gyermekük zenei beállítottságára.²⁴ Csesznák óvodai közegben végzett szülői háttérelemzést 65 személy bevonásával.²⁵ A Szentendrei Evangélikus Zenei Óvoda szülőit kérdezte zenei múltjukról négy kérdéscsoport szerint: gyermekkori zenei élmények; éneklés, zenélés; zenehallgatási szokások; óvodai elvárások. A szülők nagy részének énekeltek otthon, továbbá voltak maradandó iskolai zenei élményeik. A válaszadók 80%-a énekel otthon a gyermekének, valamint klasszikus zenét és gyermekdalokat is hallgatnak együtt.²⁶

Interjúalapú empirikus kutatás is bizonyítja, hogy a szülők gyermekeiken keresztül valósítják meg zenetanulmányi vágyaikat. Eredmények mutatják továbbá, hogy a szülők szerint szoros a kapcsolat a zenetanulás és az értékes jellemvonások kialakulása között. A tehetség észlelésének leggyakoribb formája a szülői észlelés; a zeneileg művelt, esetleg hangszeren játszó szülők hamarabb észlelik gyermekük tehetségét, kezdeményezik azok zenei tanulmányait, esetleg orientálják a zenei pálya felé. A zenetanulás egyrészt a szülők társadalmi helyzetének prezentálására szolgál, másrészt a közös zenélés örömforrás, a családi identitás formálója.²⁷ Ugyanakkor a művészeti értékrend kialakulása nagyon sok pedagógiai hatást involvál magában.²⁸

²³ JANURIK Márta – JÓZSA Krisztián: Az iskolai zenetanulás iránti motivációt alakító néhány tényező = *Gyermeknevelés*, 2018, 6. évf., 2. sz., 5–17.

²⁴ BOGT, T. F. M. ter – Delsing, M. J. M. H. – ZALK, M. van – CHRISTENSON, P. G. – MEEUS, W. H. J.: *Intergenerational Continuity of Taste: Parental and Adolescent Music Preferences = Social Forces*, 2011, 90. évf., 1. sz., 297–319.

²⁵ CSESZNÁK Éva: *Énekelj az Úrnak új éneket!* = *Létünk*, 2017, 47. évf., 4. sz., 15–41.

²⁶ Uo., 30–31.

²⁷ REEVES, Aaron: *Music's a Family Thing: Cultural Socialisation and Parental Transference = Cultural Sociology*, 2015, 9. évf., 4. sz., 493–514.

²⁸ VÁRADAI Judit: *Az élménypedagógia szerepe a művészeti nevelésben = Magyar Művészet*, Bp., MMA Kiadó, 2019, 7. évf., 3. sz., 55–66.

Fontos még kiemelni Héjja Bella tanulmányait²⁹, amelyekben a zeneművészeti szakgimnazista diákok iskolaválasztási motivációiról, családi háttérükről, szüleik iskolai végzettségeiről ír. Kutatásai során kiemelt figyelmet fordít a szülők iskolai részvételére és a gyermekükkel való kommunikációjuk vizsgálatára. A zeneművészeti szakgimnáziumot választó tanulók szüleinek végzettsége inkább a gimnáziumi, mintsem a normál szakgimnazista gyermekek szüleiéhez hasonlítható.³⁰ Ezenfelül a gyermekkel való kommunikáció és a szülők iskolai végzettsége között is szignifikáns kapcsolat fedezhető fel.³¹ Összességében megállapítható, hogy a magasabb végzettségű szülők számára ismeretes a zene transzferhatásának köszönhető testi és lelki fejlődés, továbbá a kulturális tőke öröklését, közvetítését is a zenei nevelésben látják.³²

A kutatás

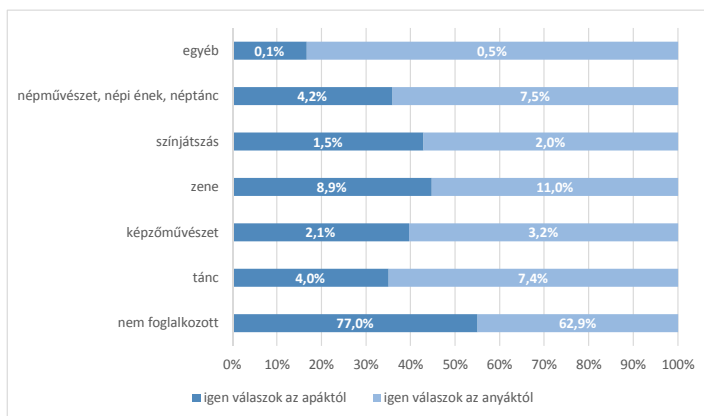
Jelen tanulmány a szülők művészeti múltjának és jelenének bemutatására hivatott. Felmérésünkben megvizsgáltuk, hogy az apák és az anyák foglalkoztak-e valamilyen művészeti tevékenységgel. Megállapíthatjuk, hogy a szülők többsége, az apák esetében 77%, míg az anyák esetében 62,9% nemleges választ adott. Azok közül, akik korábban végeztek művészeti tevékenységet, mindkét szülő tekintetében a legtöbb „igen” válasz a zenére esett, az apáknál 8,9%, míg az anyáknál 11%. Az anyáknál érdemes megemlíteni, hogy a tánc (7,4%) és a népművészeti tevékenységek (7,5%) is nagyobb arányban jelentek meg, mint az apák esetében. Az egyéb választ megjelölők között az apák tekintetében a zenével kapcsolatos tevékenység került megjelölésre, míg az anyák tekintetében szintén a zene, de itt megjelenik a kézművesség is.

²⁹ HÉJJA Bella: *Az alapfokú és középfokú zeneoktatás helyzete Magyarországon* = *Parlando*, 2016, 57. évf., 2. sz.: http://www.parlando.hu/2016/2016-2/Hejja_BellaAz_alapfoku.pdf; HÉJJA Bella: *A zenei képzsében eltérő formában részt vevő tanulók családi háttere és énképe* = *Sokszínű zenepedagógia*. Szerk. VÁRADI Judit – SZÜCS Tímea, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2017, 56–70; HÉJJA Bella: *A zeneművészeti szakgimnazista tanulók iskolaválasztási motivációi* = *Iskolakultúra*, 2018a, 28. évf., 1–2. sz., 104–117; HÉJJA Bella: *Zeneművészeti szakgimnazisták családi hátterének bemutatása a családstruktúra, testvérek száma, a szülők iskolai végzettsége és a szülők gyermekükkel való kommunikációja mentén* = *A zenepedagógia múltja, jelene és jövője*. Szerk. VÁRADI Judit – SZÜCS Tímea, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2018b.

³⁰ HÉJJA: *i. m.* (2017), 67.

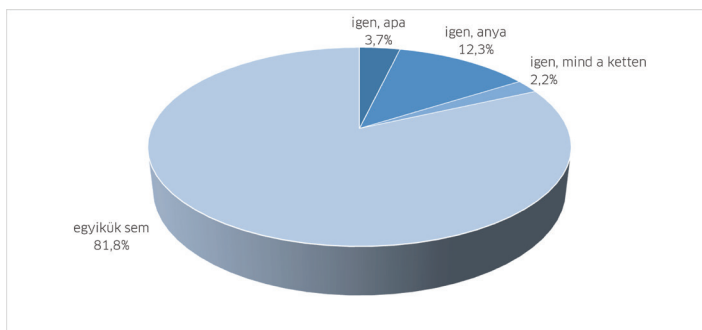
³¹ PUSZTAI: *i. m.* (2009), 179–214.

³² KODÁLY Zoltán: *Zene az óvodában = Visszatekintés 1*. Szerk. BÓNIS Ferenc, Bp., Zeneműkiadó, 1974; BARKÓCZI Ilona – PLÉH Csaba: *Kodály zenei nevelési módszerének pszichológiai hatásvizsgálata*. Kecskemét, Bács Megyei Lapkiadó Vállalat, 1977; GOMBÁS Judit – STACHÓ László: *Matematikai és zenei képességek vizsgálata 10–14 éves gyerekeknél* = *Tudomány és Lélek* (OTDK-különszám), 2003, 50–65; KOKAS Klára: *A Kodály-módszerről* = *Kodály zenei nevelési módszerének pszichológiai hatásvizsgálata*. Szerk. BARKÓCZI Ilona – PLÉH Csaba, Kecskemét, Bács Megyei Lapkiadó Vállalat, 1977, 7–12; HÉJJA: *i. m.* (2017).

1. ábra: Az apák és az anyák foglalkoztak-e valamilyen művészeti tevékenységgel?
Forrás: DEXARTA, 2019, szülői adatbázis

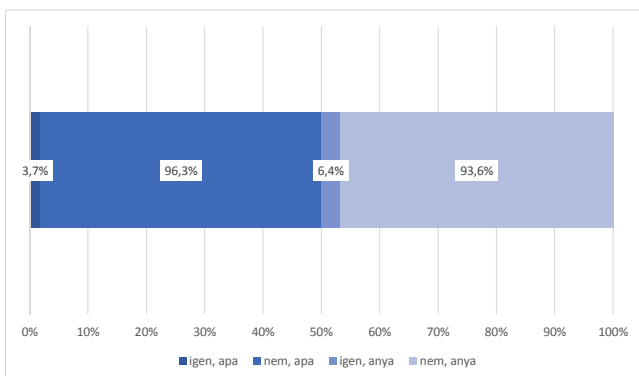
A vizsgálat során megnéztük, hogy a megkérdezett szülők jártak-e zeneiskolába. A 2. ábrán láthatjuk, hogy a szülők többsége 81,8%-a nem járt zeneiskolába az élete során. Nagyon alacsony annak az aránya is, ahol a családban mind a két szülő járt zeneiskolába. Ez az érték 2,2%. Külön-külön vizsgálva a szülőket elmondhatjuk, hogy inkább az anyák azok, akik jártak zeneiskolába az apákkal szemben.

2. ábra: Jártak-e a szülők zeneiskolába?
Forrás: DEXARTA, 2019, szülői adatbázis

Vizsgálatunk során a már előzőekben említett múltbéli tevékenységeken kívül arra is kíváncsiak voltunk, hogy jelenleg végeznek-e a szülők valamilyen művészeti tevékenységet. A 3. ábrán látható, hogy mind a két szülő esetében a „nem” válasz dominált. Az apák esetében ez a válaszadók 96,3%-a, míg az anyák esetében a 93,6%-a tartozik ide. A jelent nézve is elmondhatjuk, hogy

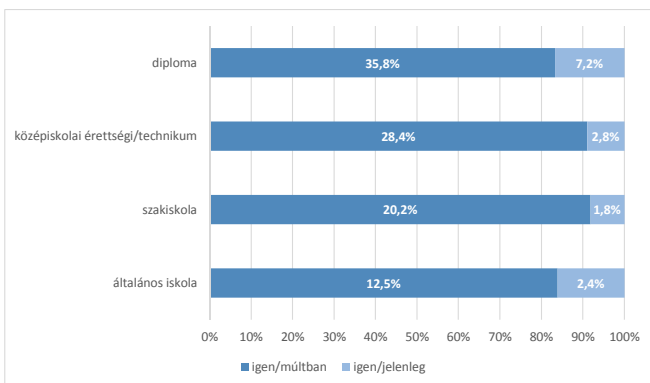
az „igen” választ adó szülőknél a zenei tevékenységek domináltak, az apák 3,7%-ában, az anyák 6,4%-ában. Az anyák esetében itt is megjelenik a kézművesség és az ehhez tartozó tevékenységek.

3. ábra: Az apák és az anyák foglalkoznak-e jelenleg valamilyen művészeti tevékenységgel?

Forrás: DEXARTA, 2019, szülői adatbázis

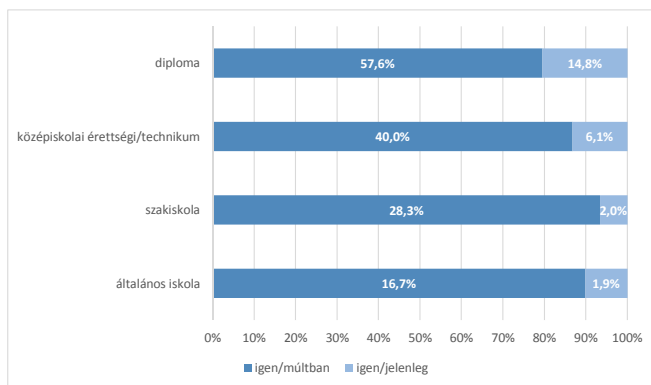
A vizsgálat következő lépésében kereszt tábla-elemzéseket végeztünk mind az apa, mind az anya művészeti múltjának és jelenének vizsgálata érdekében. Különböző háttérváltozókat bevonva a vizsgálatba arra kerestük a választ, hogy ezek milyen kapcsolatban állnak azzal, hogy az anyák és az apák jártak vagy járnak-e jelenleg valamilyen művészeti tevékenységet végezni.

4. ábra: Az apák művészeti tevékenységgel való foglalkozása a múltban és a jelenben az iskolai végzettség alapján

Forrás: DEXARTA, 2019, szülői adatbázis

A 4. ábrán látható, hogy az apák tekintetében mind a múlt ($p=0,000$) és a jelen tekintetében ($p=0,000$) szignifikáns eredményt kaptunk a művészeti tevékenység végzése és az iskolai végzettség közötti kapcsolatot vizsgálva. Mind a két esetben a diplomás apák végeztek nagyobb arányban művészeti tevékenységet a múltban és a jelenben. A múltat tekintve ez az apák 35,8%-a, a jelent nézve pedig a 7,2%-a. Az ábrából is szembetűnik, hogy minél magasabb a végzettsége az apának, annál nagyobb eséllyel végzett vagy végez jelenleg is művészeti tevékenységet.

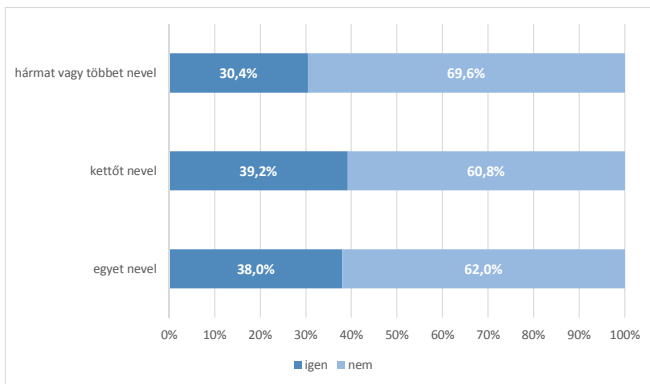
5. ábra: Az anyák művészeti tevékenységgel való foglalkozása a múltban és a jelenben az iskolai végzettség alapján

Forrás: DEXARTA, 2019, szülői adatbázis

Az 5. ábra alapján elmondhatjuk, hogy az apákhoz képest az anyák múltbéli és jelenbéli művészeti tevékenységei hasonlóan oszlanak meg ($p=0,000$) az iskolai végzettség tükrében. Ahogyan az apáknál, így az anyáknál is a diplomával rendelkezők (57,6%) és a középiskolai érettségi vagy technikumi végzettséggel rendelkezők (40%) nagyobb arányban végeztek valamilyen művészeti tevékenységet. Elmondhatjuk, hogy az alacsony iskolai végzettséggel rendelkezők kisebb eséllyel végeztek valamilyen művészeti tevékenységet a múltban. A jelen tekintetében ($p=0,000$) is hasonló eredményeket figyelhetünk meg. A magasabb végzettséggel, konkrétan a diplomával rendelkező anyák nagyobb arányban végeznek (14,8%) jelenleg is művészeti tevékenységet, mint az alacsony végzettségűek.

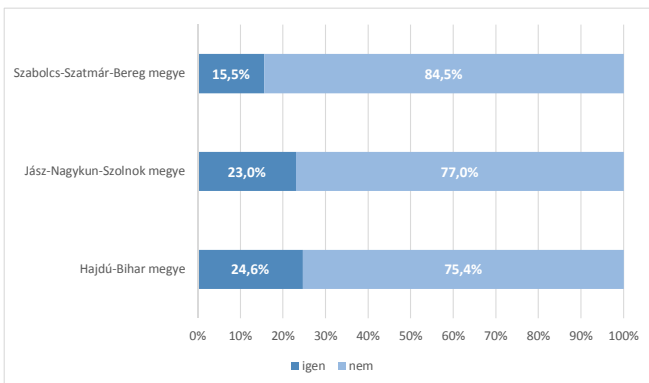
Külön vizsgáltuk a múlt és a jelen tekintetében az apáknál és az anyáknál, hogy a nevelt gyerekek száma és a művészeti tevékenységek végzése között található-e kapcsolat. Az apák esetében sem a múlt ($p=0,245$), sem pedig a jelen tekintetében ($p=0,638$) nem találtunk szignifikáns összefüggést a gyerekek száma és a művészeti tevékenységek végzése között. Anyák esetében

a jelenleg végzett művészeti tevékenység és a nevelt gyerekek száma között szintén nem található szignifikáns különbség ($p=0,087$). Ezzel szemben a múltban végzett művészeti tevékenység és a gyerekek száma között találtunk összefüggést az anyáknál ($p=0,003$).

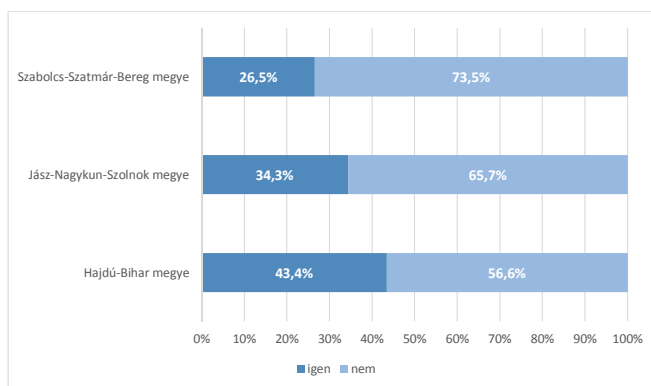
6. ábra: A múltban végzett művészeti tevékenység és a nevelt gyerekek közötti kapcsolat az anyák esetében
Forrás: DEXARTA, 2019, szülői adatbázis

A 6. ábrán láthatjuk, hogy a két gyermeket nevelő anyák esetében a legmagasabb a múltban végzett művészeti tevékenység aránya. A két gyermeket nevelő anyák 39,2%-a végzett a múltban valamilyen művészeti tevékenységet, míg a három vagy több gyereket nevelők 69,6%-a nem végzett semmilyen művészeti tevékenységet.

7. ábra: A vizsgált megyék és annak kapcsolata, hogy az apák végeztek-e a múltban művészeti tevékenységet
Forrás: DEXARTA, 2019, szülői adatbázis

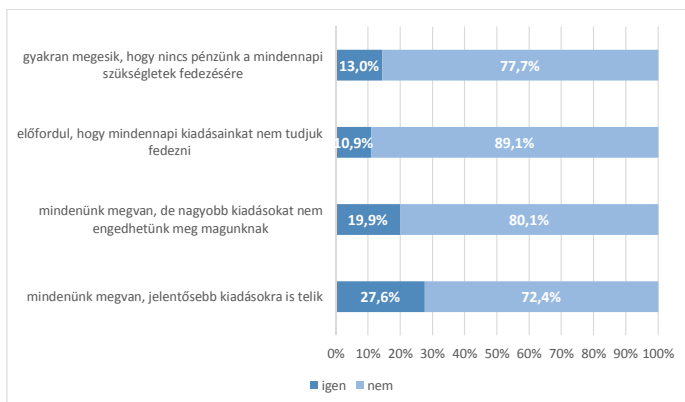
Annak tekintetében, hogy az apák melyik megyében laknak és aközött, hogy végeztek-e a múltban valamilyen művészeti tevékenységet, szignifikáns ($p=0,002$) kapcsolatot találtunk. Az apák közül a legtöbben Hajdú-Bihar megyében végeztek művészeti tevékenységet a múltban. Ez az „igen” válaszok 24,6%-a. Legkevesebben Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében végeztek művészeti tevékenységet az apák közül (32,5%). A kérdést a vizsgálatunk során megnéztük a jelenre is, azonban az apák tekintetében itt nem találtunk szignifikáns összefüggést ($p=0,481$).

8. ábra: A vizsgált megyék és annak kapcsolata, hogy az anyák végeztek-e a múltban művészeti tevékenységet

Forrás: DEXARTA, 2019, szülői adatbázis

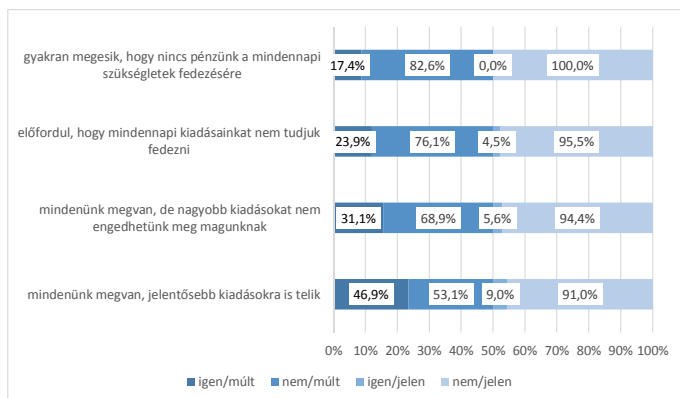
Az anyák tekintetében a múltban végzett ($p=0,000$) művészeti tevékenység és a megyék kapcsolatát vizsgálva az apákhoz hasonlóan szignifikáns összefüggést találtunk. Ahogyan az apák esetében, az anyáknál is Hajdú-Bihar megyében (43,4%) a legnagyobb azoknak az aránya, akik a múltban végeztek valamilyen művészeti tevékenységet. Az apákhoz hasonlóan az anyák esetében is Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében végeztek művészeti tevékenységet a legkevesebben (26,5%). Szintén hasonlóan az apákhoz, a kérdést a jelenre lefordítva nem található szignifikáns összefüggés ($p=0,511$).

9. ábra: A szubjektív anyagi helyzet és annak kapcsolata, hogy az apák végeztek-e a múltban művészeti tevékenységet

Forrás: DEXARTA, 2019, szülői adatbázis

A szubjektív anyagi helyzet és az apák múltbéli művészeti tevékenysége között szignifikáns összefüggés ($p=0,000$) mutatkozik. Azok az apák, akiknek jelentősebb kiadásokra is telik (27,6%), a múltban többen végeztek művészeti tevékenységet, míg akiknek nem telik jelentősebb kiadásokra, de mindenük megvan (19,9%) és azok, akiknél előfordul, hogy nem jut a mindennapi kiadásokra (10,9%), azok kevesebbet végeztek a múltban művészeti tevékenységet. A szubjektív anyagi helyzet és az apák jelenbéli művészeti tevékenysége között nem találtunk szignifikáns kapcsolatot a vizsgált mintában ($p=0,222$).

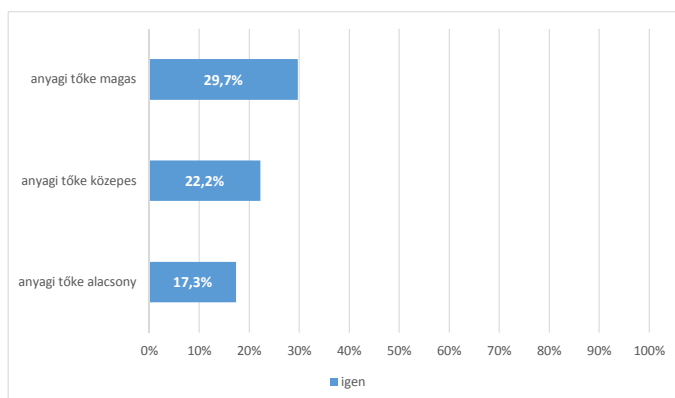

10. ábra: Az anyák szubjektív anyagi helyzetének és annak a kapcsolata, hogy végeztek-e a múltban és végeznek-e a jelenben művészeti tevékenységet

Forrás: DEXARTA, 2019, szülői adatbázis

Az anyák esetében a szubjektív anyagi helyzet és a múltban ($p=0,000$) és a jelenben végzett ($p=0,031$) művészeti tevékenység kapcsolata között is szignifikáns összefüggés figyelhető meg. A múlt tekintetében az eredmények azonosak az apák eredményeivel. Azok az anyák, akik szubjektív anyagi helyzetük megengedi, hogy nagyobb kiadásokra is teljen (46,9%), azok a múltban nagyobb arányban végeztek művészeti tevékenységet. Azon anyák, akiknek nagyobb kiadásokra nem telik és akiknek a mindennapi kiadások megfizetésével is gondok adódnak, nagyobb arányban nem végeztek a múltban az apákhoz hasonlóan művészeti tevékenységet. Az apáktól azonban eltérő módon az anyák szubjektív anyagi helyzete kihatással van arra, hogy jelenleg végeznek-e művészeti tevékenységet. A jelenleg is magas szubjektív anyagi helyzetű anyák nagyobb arányban most is végeznek valamilyen művészeti tevékenységet azokkal szemben, akiknek plusz kiadásokra nem telik.

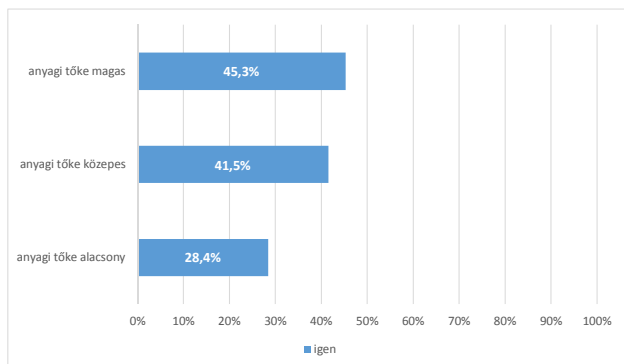
145

11. ábra: Az apák objektív anyagi tőkéjének és annak kapcsolata, hogy a múltban végeztek-e valamilyen művészeti tevékenységet

Forrás: DEXARTA, 2019, szülői adatbázis

Az objektív anyagi tőke és a múltban végzett művészeti tevékenység között ($p=0,000$) az apák esetében találtunk összefüggést. Az apák 29,7%-a, akik magas anyagi tőkével rendelkeznek, gyakrabban végeztek a múltban valamilyen művészeti tevékenységet azokkal szemben, akik alacsonyabb anyagi tőkével rendelkeznek. Az apák esetében az objektív anyagi tőke és a jelenben végzett valamilyen művészeti tevékenység között nem találtunk összefüggést ($p=0,729$).

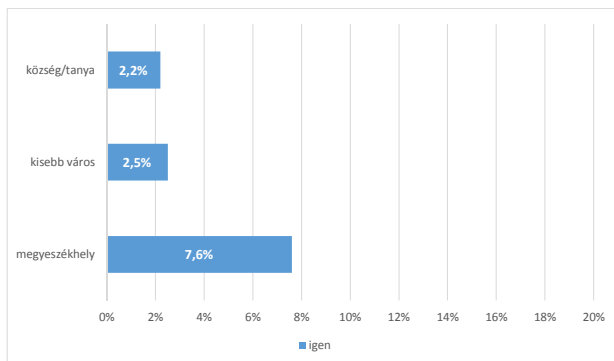

12. ábra: Az anyák objektív anyagi tőkájének és annak a kapcsolata, hogy a múltban végeztek-e valamilyen művészeti tevékenységet

Forrás: DEXARTA, 2019, szülői adatbázis

Az anyák múltbéli művészeti tevékenységének és objektív anyagi tőkéje között szignifikáns ($p=0,000$) összefüggés mutatkozik. Ahogyan az apák esetében, itt is a magas anyagi tőkével rendelkező anyák (45,3%) nagyobb arányban végeztek valamilyen művészeti tevékenységet, mint az alacsony anyagi tőkével rendelkező anyák. A jelenben végzett művészeti tevékenység és az objektív anyagi helyzet kapcsolatát vizsgálva az anyák esetében sem találtunk összefüggést ($p=0,398$).

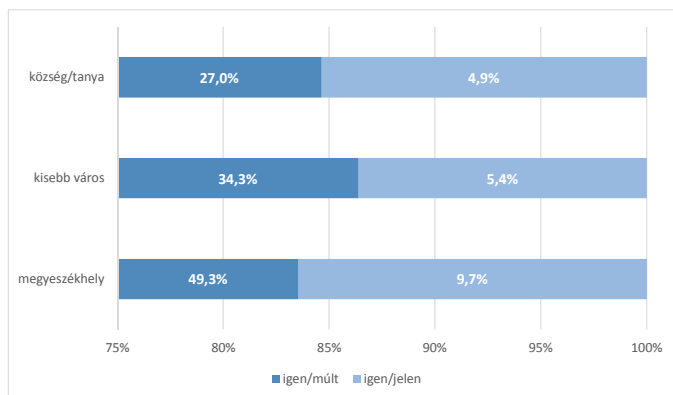
Arra a kérdésünkre, hogy van-e összefüggés az apa lakóhelye és aközött, hogy végeztek-e valamilyen művészeti tevékenységet, nem figyelhető meg szignifikáns összefüggés ($p=0,425$). Ezzel szemben a jelenben végzett művészeti tevékenység és a lakóhely között megfigyelhető összefüggés. Ezt a következő táblázatban tekinthetjük meg.

13. ábra: Az apa lakóhelyének és annak a kapcsolata, hogy jelenleg végez-e valamilyen művészeti tevékenységet

Forrás: DEXARTA, 2019, szülői adatbázis

A vizsgálat eredménye azt mutatja ($p=0,000$), hogy azok az apák, akik megyeszékhelyen laknak, nagyobb arányban végeznek a jelenben valamilyen művészeti tevékenységet, mint a kisebb településeken élő apák.

14. ábra: Az anya lakóhelyének és annak a kapcsolata, hogy a múltban végzett-e és a jelenben végez-e valamilyen művészeti tevékenységet
Forrás: DEXARTA, 2019, szülői adatbázis

Az anyák lakóhelye és a múltbéli ($p=0,000$) és jelenbéli ($p=0,005$) művészeti tevékenységeik között is találtunk összefüggést. A múltban (49,3%) és a jelenben (9,7%) is a megyeszékhelyeken élő anyák voltak azok, akik nagyobb arányban végeztek és végeznek valamilyen művészeti tevékenységet. Minél kisebb a település, annál kisebb annak az aránya, hogy az anyák végeztek a múltban és végeznek a jelenben művészeti tevékenységet.

Összegzés

Jelen tanulmányunkban felmérést készítettünk a művészeti nevelés helyzetéről és lehetőségeiről, és azon belül a szülők művészeti jelenével és múltjával foglalkoztunk. Az eredmények alapján elmondhatjuk, hogy a megkérdezett szülők nagy része nem foglalkozott a múltban művészeti tevékenységgel, azonban akik igen, azok a zenei tevékenységeket jelölték meg a legtöbben. Zeneiskolai tanulmányokat nézve az anyák azok, akik nagyobb százalékban jártak a múltban zeneiskolába. A jelenben is az anyák azok, akik többet foglalkoznak művészeti tevékenységgel az apákkal szemben. Iskolai végzettséget tekintve az anyáknál és az apáknál is szignifikáns különbséget találtunk abban, hogy a diplomával rendelkező szülők azok, akik a múltban inkább végeztek művészeti tevékenységet. A nevelt gyermekek számát tekintve azok az anyák,

akiknek legalább két gyermekük van, nagyobb arányban végeztek a múltban valamilyen művészeti tevékenységet. Megyék tekintetében elmondhatjuk, hogy a múltat tekintve mind az apák, mind az anyák esetében a Hajdú-Bihar megyében élők végeztek inkább a múltban művészeti tevékenységet. A szubjektív anyagi helyzet tekintetében az apáknál a múltban végzett művészeti tevékenységet nézve találtunk szignifikáns összefüggést, míg a jelenre nézve nem. Ebben az esetben a legjobb anyagi helyzettel rendelkező apák végeztek a múltban inkább művészeti tevékenységet. Az anyákat nézve elmondhatjuk, hogy mind a múltat és a jelen tekintve a legjobb szubjektív anyagi helyzettel rendelkezők végeztek és végeznek művészeti tevékenységet. Objektív anyagi tőkét nézve az apák és az anyák tekintetében is csak a múlt az, amely szignifikáns eredményt mutat. Ebben az esetben a magas anyagi tőkével rendelkező anyák és apák jártak valamilyen művészeti tevékenységre. Településtípusokat vizsgálva a megyeszékhelyen élő szülők művészeti tevékenysége volt aktívabb a múltban, az anyáknál pedig a jelenben is. Levonva a következtetést, mindenképpen jó lenne, ha a szülők tájékozottabbak lennének a művészetek jótékony hatásaival kapcsolatban. Hosszú távon a művészetek tanulása egyáltalán nem nevezhető időpazarlásnak vagy felesleges tevékenységnek. A gyermekeket minden tekintetben fejleszti ez a fajta tevékenység, és ezt valahogyan a szülőkhöz is szélesebb körben el kellene juttatni.

Irodalomjegyzék

- BARKÓCZI Ilona – PLÉH Csaba: *Kodály zenei nevelési módszerének pszichológiai hatásvizsgálata*. Kecskemét, Bács Megyei Lapkiadó Vállalat, 1977.
- BECKER, Gary: *Az emberi tőke szerepe a társadalmi mobilitásban = Tőkefajták*. Szerk. LENGYEL György – SZÁNTÓ Zoltán, Bp., Aula, 1997, 35-76.
- BOGT, T. F. M. ter – Delsing, M. J. M. H. – ZALK, M. van – CHRISTENSON, P. G. – MEEUS, W. H. J.: *Intergenerational Continuity of Taste: Parental and Adolescent Music Preferences = Social Forces*, 2011, 90. évf., 1. sz., 297-319.
- BOURDIEU, Pierre: *Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke = A társadalmi rétegződés komponensei*. Szerk. ANGELUSZ Róbert, Bp., Új Mandátum, 1999, 156-178.
- CSESZNÁK Éva: *Énekelj az Úrnak új éneket! = Létünk*, 2017, 47. évf., 4. sz., 15-41.
- DE GRAAF, Nan D. – DE GRAAF, Paul M. – KRAAYKAMP, Gerbert: *Parental Cultural Capital and Educational Attainment in the Netherlands: A Refinement of the Cultural Capital Perspective = Sociology of Education*, 2000, 83. évf., 2. sz., 92-111.
- DIMAGGIO, Paul: *Cultural Capital and School Success: The Impact of Status Culture Participation on the Grades of U.S. High School Students = American Sociological Review*, 47. évf., 2. sz., 1982, 189-201.

- GOMBÁS Judit – STACHÓ László: *Matematikai és zenei képességek vizsgálata 10–14 éves gyerekeknél* = *Tudomány és Lélek* (OTDK-különszám), 2003, 50–65.
- GROULX, Timothy J.: *Influences of Segregation and Integration on the Bands at Historically Black High Schools in Duval County, Florida* = *Journal of Historical Research in Music Education*, 2018, 40. évf., 1. sz., 58–78.
- HÉJJA Bella: *Az alapfokú és középfokú zeneoktatás helyzete Magyarországon* = *Parlando*, 2016, 57. évf., 2. sz.
http://www.parlando.hu/2016/2016-2/Hejja_BellaAz_alapfoku.pdf
- HÉJJA Bella: *A zenei képzésben eltérő formában részt vevő tanulók családi háttere és énképe* = *Sokszínű zenepedagógia*. Szerk. VÁRADI Judit – SZÜCS Tímea, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2017, 56–70.
- HÉJJA Bella: *A zeneművészeti szakgimnazista tanulók iskolaválasztási motivációi* = *Iskolakultúra*, 2018, 28. évf., 1–2. sz., 104–117.
- HÉJJA Bella: *Zeneművészeti szakgimnazisták családi hátterének bemutatása a családszerkezet, a testvérek száma, a szülők iskolai végzettsége és a szülők gyermekükkel való kommunikációja mentén* = *A zenepedagógia múltja, jelene és jövője*. Szerk. VÁRADI Judit – SZÜCS Tímea, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2018.
- JANURIK Márta: *Hogyan viszonyulnak az általános és a középiskolás tanulók a klasszikus zenéhez?* = *Új Pedagógiai Szemle*, 2009, 59. évf., 7. sz., 47–64.
- JANURIK Márta – JÓZSA Krisztián: *Az iskolai zenetanulás iránti motivációt alakító néhány tényező* = *Gyermekevelés*, 2018, 6. évf., 2. sz., 5–17.
- JÓNA György: *A területi tőke fogalmi megközelítései* = *Tér és Társadalom*, 2013, 27. évf., 1. sz., 30–51.
- KALMIJN, Matthijs – KRAAYKAMP, Gerbert: *Race, Cultural Capital, and Schooling: An Analysis of Trends in the United States* = *Sociology of Education*, 1996, 69. évf., 1. sz., 22–34.
<https://www.jstor.org/stable/2112721>
- KARRES Magdolna: *Az intenzív zenei nevelés hatása a gyermek személyiségének fejlődésére*. Doktori disszertáció. Szeged, Szegedi Tudományegyetem, 1981.
- KODÁLY Zoltán: *Zene az óvodában* = *Visszatekintés 1*. Szerk. BÓNIS Ferenc, Bp., Zeneműkiadó, 1974.
- KOKAS Klára: *A Kodály-módszerről* = *Kodály zenei nevelési módszerének pszichológiai hatásvizsgálata*. Szerk. BARKÓCZI Ilona – PLÉH Csaba, Kecskemét, Bács Megyei Lapkiadó Vállalat, 1977, 7–12.
- NAGYNÉ ÁRGÁNY Brigitta: *A zenei előképzettség összevetőinek komplex vizsgálata óvodapedagógus és tanító alapszakos hallgatók körében a Kaposvári Egyetemen*. Doktori értekezés. Pécs, Pécsi Tudományegyetem Neveléstudományi Doktori Iskola, 2018.
- PUSZTAI Gabriella: *A társadalmi tőke és az iskolai pályafutás*. Bp., Új Mandátum, 2009.
- REEVES, Aaron: *Music's a Family Thing: Cultural Socialisation and Parental Transference* = *Cultural Sociology*, 2015, 9. évf., 4. sz., 493–514.

- SCHULTZ, Theodore W.: *Beruházás az emberi tőkébe*. Bp., Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1983.
- SULLIVAN, Alice: *Cultural Capital and Educational Attainment* = *Sociology*. 2001, 35. évf., 4. sz., 893–912.
http://journals.cambridge.org/abstract_S0038038501008938
- SZŰCS Tímea: *Alapfokú művészeti iskola, egy esélynövelő iskolatípus*. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2019.
- VÁRADI Judit: *Felmérés a kulturális rendezvények látogatottságáról, valamint a gyermekek zenei ízlésére ható tényezőkről és zenei ízlésvilágukról* = *Parlando*, 2013, 3. sz.
<https://www.parlando.hu/2013/2013-3/2013-3-21-Varadi.htm>
- VÁRADI Judit: *Mesék zongorára: Hang-Játék-Zene ifjúsági élménykoncert* = *Magiszter* (Csíkszereda), 2017, 15. sz., 4., 73–80.
http://padi.psiedu.ubbcluj.ro/wp-content/uploads/Magiszter_2017_4_pp_73-80.pdf
- VÁRADI Judit: *Az élménypedagógia szerepe a művészeti nevelésben* = *Magyar Művészet*, Bp., MMA Kiadó, 2019, 7. évf., 3. sz., 59–66.

Absztrakt

A XXI. században számos nemzetközi és hazai szakirodalom támasztja alá objektív mérőeszközök segítségével a zene- és a művészetek tanulásának pozitív hatásait. Ahhoz azonban, hogy a gyermekek eljussanak ezekre az extrakurrikuláris foglalkozásokra, szükséges a szülői támogatás mind a hozzáállásban, mind a technikai megvalósításban. Jelen kutatásunkban a szülők szerepét vizsgáljuk gyermekeik művészeti tevékenységeiben.

A kutatás során kvantitatív módszert alkalmaztunk önkitöltős, papíralapú kérdőív formájában, amelynek empirikus területe az Észak-Alföld régió. Vizsgálatunk során a területiség, a kulturális tőke és a gazdasági tőke hatásait is elemezzük a művészeti tevékenységekre.

Kulcsszavak: extrakurrikuláris tevékenységek, szülői hatás, kulturális tőke, gazdasági tőke.

Bevezetés

A művészeti nevelés jelentőségéről, társadalmi hatásairól mind a nemzetközi, mind a hazai szakirodalomban olvashatunk.¹ Azonban kevés kutatás foglalkozik a szülők jelentőségével, befolyásoló hatásával a művészeti tanulmányok területén.² Pedig a család és a szülők szerepe minden szempontból meghatározó egy gyermek életében, amelyet számos kutatás megerősít. Takács a szülők iskolai végzettségét és gyermekeik beiskolázási tervét vizsgálta.³ Az

¹ KENNEDY, M. A.: 'It's cool because we like to sing:' Junior High School Boys' Experience of Choral Music as an Elective = *Research Studies in Music Education*, 2002, 18. évf., 1. sz., 26–36; L. RITÓK Nóra: *Művészeti nevelés és hátrányos helyzet*, 2010: http://www.tani-tani.info/081_ritok (utolsó letöltés: 2019. 11. 02.); PORTOWITZ, Adena – LICHTENSTEIN, Osnat – EGOROVA, Ludmila – BRAND, Eva: *Underlying mechanisms linking music education and cognitive modifiability* = *Research Studies in Music Education*, 2009, 31. évf., 2. sz., 107–128; SZÜCS Tímea: *A zenetanulás és hatásai egy debreceni vizsgálat alapján* = *Educatio*, 2017a, 26. évf., 3. sz., 471–482; VÁRADI Judit: *Közönségnevelés, élmény-koncert-élmény beépítése a köznevelésbe* = *Tanulmányok a levelező és részismereti tanárképzés tantárgy-pedagógiai tartalmi megújításáért ének-zene, zenepedagógia, rajz- és vizuális kultúra*. Szerk. MATICSÁK Sándor, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2015, 137–163.

² SICHIVITSA, V. O.: *The influences of parents, teachers, peers and other factors on students' motivation in music* = *Research Studies in Music Education*, 2007, 29. sz., 55–68.

³ TAKÁCS Viola: *A szülők iskolai végzettsége és a gyermekek iskolázási terve = Iskolakultúra*, 2000, 10. évf., 8. sz., 14–33.

eredmények alapján megfigyelhetjük, hogy az alacsony iskolai végzettségű szülők gyermekei nagyon alacsony számban vagy egyáltalán nem szándékoznak továbbtanulni. A szakmunkásvégzettséggel rendelkező apák gyermekeit tekintve már megfigyelhető előrelépés a további tanulmányokkal kapcsolatban. Az anyák végzettségét vizsgálva a közép- és felsőoktatásban végzetek gyermekei nagyobb számban jelentkeznek továbbtanulni. A lányok esetében a főiskolát végzett anya és a középiskolát végzett apa gyerekei, míg a fiúk tekintetében a közép- vagy felsőoktatásban végzett anya és a közép- és felsőoktatásban végzett apa gyermekei tervezik egyetemi továbbtanulásukat. Héjja gimnazistákkal és szakgimnazistákkal végzett kutatásában⁴ a szülők végzettségét összehasonlítva az anyáké magasabb volt az apákéhoz képest. Összességében azonban a szakgimnazisták és a gimnazisták szüleinek végzettségét tekintve nem figyelhető meg lényeges eltérés. Andor vizsgálatából⁵ kiderül, hogy átlagosan a diplomával rendelkező szülők gyermekeinek a háromnegyede tervezi a továbbtanulást, és ennek aránya folyamatosan csökken a szülők végzettségének függvényében. Azon gyermekek, ahol mind a két szülő egyetemi diplomával rendelkezik, közel 91%-os arányban jelentkeznek egyetemre. Ezenfelül nemcsak jelentkeznek, de majdnem kétszer akkora esélyük is van bekerülni egyetemre, mint azon társaiknak, ahol csak az egyik szülő rendelkezik diplomával. Általános iskolai beiskolázással kapcsolatban szintén megjelent az egyetemi diploma szerepe. Azoknál a szülőknél, ahol mind a ketten egyetemi végzettséggel rendelkezik, megfigyelhető a tagozatos általános iskolába való beíratás. Különórát tekintetében is hasonló figyelhető meg. Középiskolai oktatás esetében a kétdiplomás szülőkre egyáltalán nem jellemző, hogy szakképző intézménybe irányítsák gyermeküket. A szülői végzettség függvényében változik, hogy milyen típusú középiskolában tanulnak tovább a gyermekek. Ez alól kivételt képeznek a zeneművészeti szakgimnáziumba kerülő gyermekek, mert itt éppen az előzőek ellentéte figyelhető meg. Zeneművészeti középiskolába inkább a tanult szülők gyermekei kerülnek a többi szakgimnáziummal szemben. Ez az eredmény azonban nem nevezhető kimondottan egyedinek, mert speciálisan szakmai továbbtanulásról beszélünk.⁶ Engler megállapította⁷, hogy a családi háttértámogatás folyamatos meghatározó szereppel bír a tanulmányok során. Kutatása egyetemi hallgatókkal zajlott, és kimutatta, hogy azon hallgatók, akiket nem tudott segíteni a családjuk, jelentősen több problémával szembesültek a tanulmányaik során. Ezzel szemben a folyamatos segítséget

⁴ HÉJJA Bella: *A zenei nevelésben eltérő módon részt vevő tanulók családi háttere és értéke = Sokszínű Zenepedagógia*. Szerk. VÁRADI Judit – SZÜCS Tímea, Debrecen, University Press, 2017, 56–73.

⁵ ANDOR Mihály: *Diplomás szülők gyermekei = Educatio*, 2002, 11. évf., 2. sz., 191–210.

⁶ HÉJJA: *i. m.* (2017), 56–73.

⁷ ENGLER Ágnes: *A családi háttér szerepe a felsőfokú továbbtanulásban = Iskolakultúra*, 20. évf., 10. sz., 2010, 28–38.

és családi támogatást kapó hallgatók kimutathatóan eredményesebbek. Ez több területen is megmutatkozott, például a tanulmányi átlagok, a nyelvvizsgák száma, a tanulás iránti motiváció és a későbbi munkahelyi elhelyezkedés tekintetében. A támogatottak sokkal hatékonyabban tanulnak, időbeosztásuk hatékonyabb és a tanulásra fordított időt így sokkal produktívabban tudták kitölteni. Emellett az egyetemen belüli társas közösségekbe is jobban be tudtak illeszkedni. Szintén a felsőoktatásban végzett kutatást az Educatio Nonprofit Kft. 25 felsőoktatási intézmény közel 17 ezer hallgatójával. Ebből a kutatásból kiderült, hogy azok a gyermekek, akiknek a szülei nem rendelkeznek diplomával, nagyobb arányban tolják el a felsőfokú intézménybe történő jelentkezést, míg a diplomások gyerekei többnyire megszakítás nélkül, a középiskola elvégzése után azonnal továbbtanulnak. Anyagi szempontból is mutatkozott eltérés. A magasabban iskolázott szülők jóval nagyobb anyagi támogatással tudták segíteni egyetemi tanulmányuk alatt gyermeküket. A külföldre való kijutást szintén befolyásolja a szociális háttér.⁸ Szemerszki tanulmányában⁹ leírta, hogy a PISA-mérésekben használt ESCS-index értéke valamennyi országban erőteljes összefüggést mutat, de Magyarországon a családháttér-index varianciamértéke a legnagyobb. Hazánkban tehát az OECD-átlag alatti vagy átlag körüli eredmények kimondottan magas átlag feletti családi háttérhatással járnak együtt. Balogh összefoglalta¹⁰, milyen vonatkozásokban befolyásolja a család a tehetségek fejlődését. Ilyen például a gondolkodás, a motiváció, a szociális kogníció és az egyéni eltérések. Pusztai a szülők iskolázottságának és a szülői odafigyelésnek az összefüggését vizsgálva¹¹ megállapította, hogy az iskolázott apák megléte nem garantálja a szülői feladatok magas színvonalú ellátását. Ezzel ellentétben minél magasabban kvalifikált az anya, annál többet foglalkoznak a gyermekkel. Családstruktúra szempontjából az úgynevezett intakt családszerkezetben élő tanulók előnyös helyzetben vannak abban a tekintetben, hogy velük a szülei gyakrabban ülnek le beszélgetni közéleti témáról és rendszeresebben járnak velük kulturális eseményekre.

A gyermekek művészeti tevékenységekben való részvétele és a kultúra iránti attitűdje szempontjából kulcsfontosságú lehet az otthonról hozott kul-

⁸ KISS László: *Educatio: a szülők iskolai végzettsége hatással van a gyerekek felsőoktatási tanulmányaira* (sajttájékoztató beszéd), 2014.
http://www.ma.hu/belfold/226790/Educatio_a_szulok_iskolai_vegzettsege_hatással_van_a_gyerekek_felsooktatasi_tanulmanyaira

⁹ SZEMERSZKI Marianna: *A tanulói eredményesség dimenziói és háttértényezői = Eredményesség az oktatásban. Dimenziók és megközelítések*. Szerk. uő., Bp., Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, 2015, 52–92.

¹⁰ BALOGH László: *Iskolai tehetséggondozás*. Debrecen, é. n.

¹¹ PUSZTAI Gabriella: *A szülők valladossága, mint a hatékony gyermeknevelés tákeforrása = Riport a családokról: A Család-, Ifjúság- és Népesedéspolitikai Intézet kutatási eredményei 2015*. Szerk. FÖLDVÁRI Mónika – TOMPOSNÉ HAKKEL Tünde, Bp., Család-, Ifjúság- és Népesedéspolitikai Intézet, L'Harmattan, 2016, 427–447.

turális tőke.¹² Váradi megyeszékhelyen végzett kutatást az általános iskolás tanulók körében (N=149).¹³ Eredményei alapján megállapította, hogy az a szülő, aki korábban zeneiskolában tanulmányt folytatott, jobban támogatja gyermeke művészeti tanulmányait. Jelen kutatásunkban a szülők és a gyermekek közös otthoni művészeti tevékenységeit, a gyermekek iskolán kívüli művészeti tevékenységeit, valamint a szülők művészeti nevelésről kialakított véleményét tárjuk fel. Kutatásunk fókuszában az Észak-Alföld régió 4. és 6. évfolyamos tanulóinak szülei álltak, akiket 27 itemből álló önkitöltős kérdőív segítségével kérdeztünk (N=1738). A DEXARTA-adatbázison alapuló kvantitatív vizsgálatunk során egy- és többváltozós elemzési eljárásokat egyaránt alkalmaztunk.

Elemzés

A gyermekek művészeti nevelése már az elsődleges szocializációs színtérben¹⁴, a családban elindul. A közös éneklés, zenélés, rajzolás, kézműveskedés, táncolás mind hozzájárul a gyermekek készségeinek, képességeinek, személyiségének fejlődéséhez és meghatározza a későbbi művészeti tevékenységekben való részvételüket. Másrészt e foglalatosságok közben a szülők és a gyermekek közös tevékenységének köszönhetően szoros érzelmi kapcsolat alakulhat ki közöttük.¹⁵ Ezért fontosnak tartottuk feltérképezni a szülők körében, hogy szoktak-e otthon gyermekükkel közösen énekelni, zenélni, illetve más művészeti tevékenységet végezni (tánc, rajz, kézművesség). Ezeket a közös tevékenységeket különböző időszakokban vizsgáltuk: mostanában végezte, iskolás koráig végezte, óvodás koráig végezte, soha nem végezte. Így még árnyaltabb képet kaphatunk a családok közös művészeti tevékenységeiről.

Hipotézisünkben feltételeztük, hogy a településtípus, a szülők iskolai végzettsége, a nevelt gyermekek száma és a család anyagi helyzete egyaránt meghatározza a gyermekek extrakurrikuláris tevékenységekben való részvételét, valamint befolyásolja az otthoni közös művészeti tevékenységek jelenlétét. A jobb háttér magasabb aktivitást eredményez.

¹² BOURDIEU, Pierre: *Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke = A társadalmi rétegződés komponensei*. Szerk. ANGELUSZ Róbert, Bp., Új Mandátum, 1999, 156–178; PUSZTAI Gabriella: *A társadalmi tőke és az iskola. Kapcsolati erőforrások hatása az iskolai pályafutásra*. Bp., Új Mandátum, 2009.

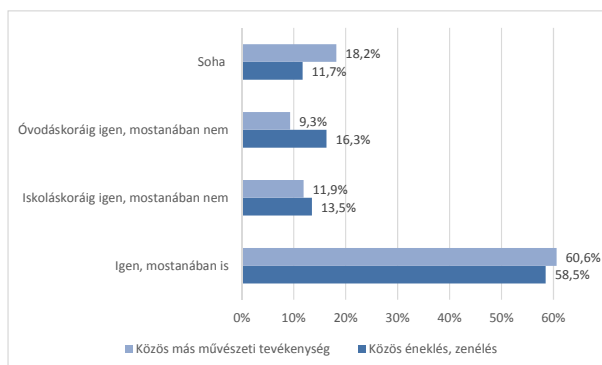
¹³ VÁRADI Judit: *Felmérés a kulturális rendezvények látogatottságáról, valamint a gyermekek zenei ízlésére ható tényezőkről és zenei ízlésüldögről = Parlando*, 2013, 3. sz. <https://www.parlando.hu/2013/2013-3/2013-3-21-Varadi.htm>

¹⁴ KOZMA Tamás: *A nevelésszociológia alapjai*. Bp., Tankönyvkiadó, 1984.

¹⁵ SZÜCS Tímea: *Alapfokú művészeti iskola, egy esélynővelő iskolatípus*. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2019.

Az elemzés során azt tapasztaltuk mind a zenei, mind a más művészeti tevékenységek kapcsán, hogy a családok nagyobb része mostanában is figyelmet fordít és végzi ezeket az elfoglaltságokat (zene 58,5%; más művészeti tevékenység 60,6%), ahogy az első ábrán láthatjuk.

Az első ábrán megfigyelhető, hogy a közös zenei tevékenységek gyakoriságai a másik három időszámban (iskoláskoráig, óvodáskoráig, soha) arányosan oszlanak el. 13,5% iskoláskoráig gyakran énekelt és zenélt, de mostanában már nem. A családok 16,3%-a csak a gyermekek óvodáskoráig énekelt, zenélt, és 11,7% soha nem énekelt és zenélt velük. A többi művészeti ág esetében már nagyobb szórás figyelhető meg. 11,9% a gyermekek iskoláskoráig gyakran végzett közös művészeti tevékenységeket, de most már nem. 9,3% óvodáskorig igen és 18,2% soha nem foglalkozott ilyen feladatokkal. A más művészeti tevékenységek közül kiemelkednek a képző- és iparművészet területéhez tartozó tevékenységek: asztaldísz, ajtódísz készítése, rajzolás, festés, bőrdíszműveskedés, hajtogatás, origami, fonás, hímzés, horgolás, kötés, kerámiázás, gipszöntés, gyöngyfűzés, decoupage, tűzzománc, sokféle kreatív tevékenység. A tánc is sok család közös tevékenységében megjelent. A szín- és bábművészet területéről a szavalás, a mesemondás és a színjátszás fordult elő.

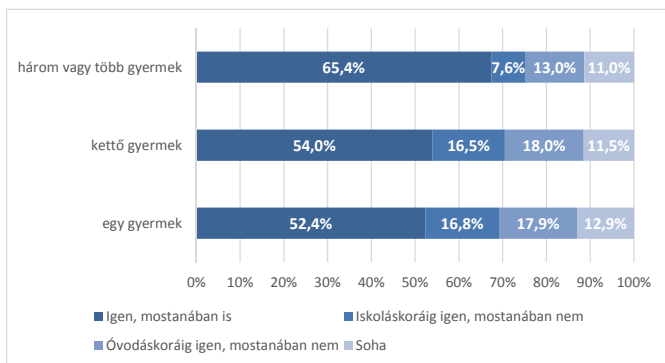
1. ábra: A családok közös művészeti tevékenységei (Khi-négyzet próba, $p < 0,05$)

Forrás: DEXARTA, 2019, szülői adatbázis

Hipotézisünk megerősítésére megvizsgáltuk a családok közös művészeti tevékenységeit a háttérváltozókkal összevetve (megye, településtípus, szülők iskolai végzettsége, anyagi háttér, gyermekszám). Az elemzés során külön foglalkoztunk a zenei tevékenységekkel, illetve a más művészeti tevékenységekkel.

A nevelt gyermekek száma és a közös otthoni éneklés, zenélés között szignifikáns ($p = 0,000$) összefüggést találtunk. Az időszámkat is figyelembe véve a mostanában is éneklő-zenélő családok közül a három vagy több gyermeket

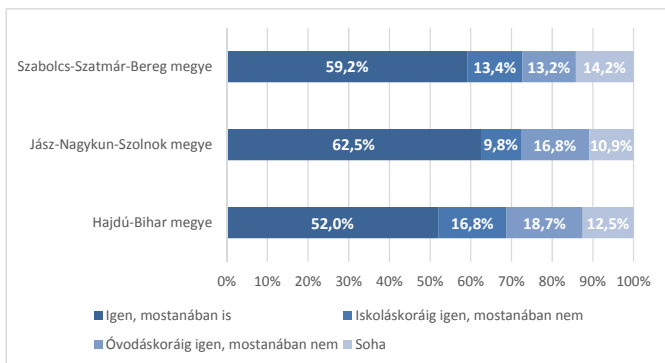
nevelők vannak a legmagasabb arányban (65,4%). Ahogy csökken a gyermekek száma, úgy csökken a közösen éneklők aránya is. A másik három kategóriában (iskoláskorig énekeltek, óvodáskorig énekeltek, soha nem énekeltek) az egy- és két gyermekes családok jelennek meg nagyobb számban. Ennek hátterében az állhat, hogy a három- vagy többgyermekes családok esetében a kisebb testvérek még igénylik a közös éneklést, zenélést és a nagyobb testvérek is bekapcsolódnak ebbe.

2. ábra: A gyermekek száma és a közös zenei tevékenységek összefüggése (Khi-négyzet próba, $p < 0,05$)

Forrás: DEXARTA, 2019, szülői adatbázis

A családok lakóhelyénél megvizsgáltuk a megyei elhelyezkedést, illetve a települések típusát. Mind a megyei ($p = 0,003$), mind a településtípusok ($p = 0,000$) szintjén szignifikáns különbséget találtunk a családok zenei tevékenységeivel összefüggésben.

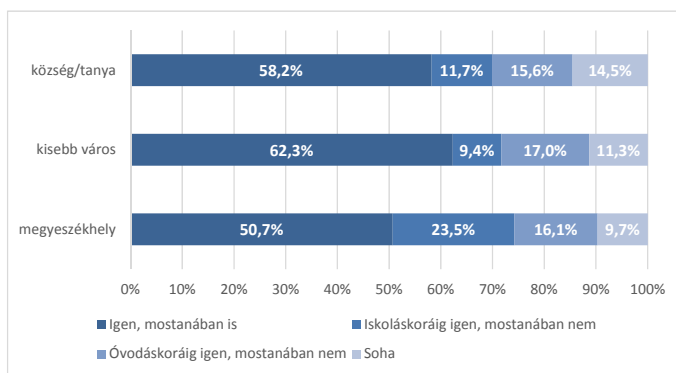
3. ábra: A megyék és a közös zenei tevékenységek összefüggése (Khi-négyzet próba, $p < 0,05$)

Forrás: DEXARTA, 2019, szülői adatbázis

A mostanában is éneklő-zenélő családok aránya Jász-Nagykun-Szolnok megyében a legmagasabb (62,5%) és Hajdú-Bihar megyében a legalacsonyabb (52%). Az iskoláskorig éneklő-zenélő családok közül a Hajdú-Bihar megyében lakók vannak a legtöbben (16,8%). Az óvodáskorig éneklők szintén Hajdú-Bihar megyéből kerülnek ki nagyobb számban (18,7%). A soha nem éneklő és zenélő kategóriában Szabolcs-Szatmár-Bereg megye áll az első helyen 14,2%-kal.

A településtípusok mentén vizsgálva az összefüggéseket mind az anyák, mind az apák lakóhelye szerint szignifikáns ($p=0,000$) összefüggést találtunk a településtípus és az otthoni közös zenei tevékenységek között. Azok a családok, akik mostanában is énekelnek-zenélnek együtt, a kisebb városokban élnek nagyobb számban (62,3%). A megyeszékhelyen lakók között pedig erősen felülreprezentálva az iskoláskorig éneklő-zenélő családok jelennek meg (23,5%).

157

4. ábra: A településtípusok és a közös zenei tevékenységek összefüggése (Khi-négyzet próba, $p<0,05$)
Forrás: DEXARTA, 2019, szülői adatbázis

Ennek hátterében a települések intézményi infrastruktúrája is állhat. A megyeszékhelyeken számos intézményben van lehetősége a gyermekeknek az éneklésre-zenélésre, ezért az otthoni közös zenei tevékenységek alább hagynak. A kisebb városokban viszont kevesebb lehetőség van a zenetanulásra, ezért fontos szerepet tölt be a családok életében a közös otthoni éneklés-zenélés.

Az anyák és az apák végzettsége és az otthoni közös éneklés-zenélés között szignifikáns ($p=0,000$) összefüggés mutatkozott. Mind az apák, mind az anyák esetében az általános iskolai végzettségűek vannak a legnagyobb arányban a mostanában is zenélő-éneklő családok között (60% felett). Az iskoláskorukig éneklők csoportjában az apáknál (21,3%) a középiskolai érettségi/technikum, míg az anyáknál (19,2%) a diplomások vannak a legmagasabb arányban. Az óvodáskorig éneklőknél újból a szakiskolai végzettségű szülők (kb. 20%), a soha nem éneklő és zenélő családoknál az általános iskolai végzettségűek van-

nak a legtöbben. Ellentmondásnak tűnhet, hogy mind a mostanában, mind a soha nem zenélő családok között az általános iskolai végzettségű szülők emelkednek ki az elvártnál nagyobb arányban. Ez azt mutatja, hogy az alacsony iskolai végzettségű szülők családjai között jelentős különbségek vannak. Egyik részük felismerte a gyermekekkel való közös éneklés-zenélés jelentőségét, míg a másik részük nem tulajdonít jelentőséget ezeknek a tevékenységeknek.

A család szubjektív anyagi helyzetét és az otthoni közös zenei tevékenységi szokásokat összevetve nem találtunk szignifikáns összefüggést, az objektív anyagi tőkével viszont igen ($p=0,000$). A család objektív anyagi tőkéjét annak alapján állapítottuk meg, hogy milyen nagy értékű ingóságokkal rendelkeznek (okostelefon, laptop, tablet, plazma-tévé, Xbox stb.). Ha a felsorolt 7 elemből 1–2-t birtokolnak, akkor az alacsony, ha 3–4-et, akkor a közepes, ha 5–7 ilyen eszközük van, akkor a magas anyagi tőkével rendelkezők csoportjába soroltuk őket. A mostanában is éneklők közül az alacsony anyagi tőkével rendelkezők emelkednek ki 37% arányban. Az iskoláskorig éneklőknél a magas anyagi tőkével bírók vannak a legtöbben (40,5%). Az óvodáskorig éneklők-zenélők pedig a közepes anyagi tőkével rendelkezők közül kerültek ki (39%). A soha nem éneklők közül pedig ismét az alacsony anyagi tőkével rendelkezők vannak a legtöbben (48%). Látszólag ellentmondás figyelhető meg, hiszen a mostanában éneklők és a soha nem éneklők között is az alacsony anyagi tőkével rendelkező családok emelkedtek ki (hasonlóan a szülők iskolai végzettségéhez). A feloldás az lehet, hogy vannak olyan családok, akik bár kevés értékes ingósággal rendelkeznek, mégis fontosnak tartják a gyermekük művészeti nevelését, ezáltal megteremtve annak a lehetőségét, hogy magasabb társadalmi státuszú csoport tagja lehessen.¹⁶ Olyanok is vannak közöttük, akiknek egyáltalán nem fontos, feleslegesnek tartják a művészeti nevelést és az azonnal megtérülő dolgokra koncentrálni élnek, így a jövőbe való befektetés kevésbé jellemző rájuk.¹⁷ Mivel a művészeti tevékenységek időigényesek, ezért nem foglalkoznak velük.

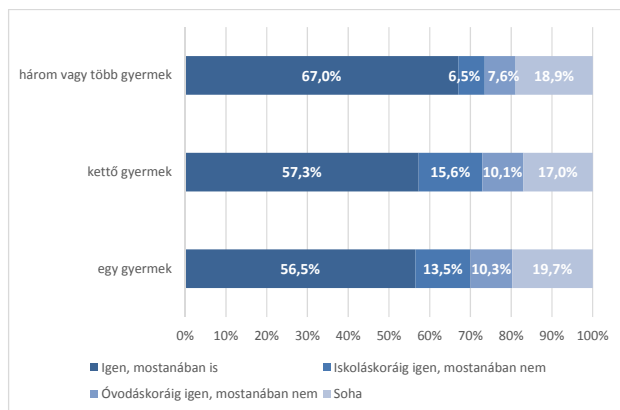
A zeneművészeti ág mellett fontosnak tartottuk megvizsgálni a más művészeti tevékenységekben (tánc, báb- és színjátszás, képző- és iparművészet) aktív családi tevékenységek és a szocioökonómiai háttér összefüggéseit is. Két változó volt szignifikáns: a nevelt gyermekek száma és az anya végzettsége.

A gyermekek száma és a más művészeti tevékenységek végzésének összefüggésében látszik, hogy a három- vagy többgyermekes családok közül szentelnek a legtöbben (67%) időt ezekre a tevékenységekre ($p=0,000$) mostanában, hasonlóan a zenei tevékenységekhez. Az iskolás- és óvodáskoráig művészeti tevékenységet végzők közül a kétgyermekes családok száma a leg-

¹⁶ SZÜCS: i. m. (2019).

¹⁷ BOUDON, Raymond: *Társadalmi egyenlőtlenségek a továbbtanulásban = Oktatási rendszerek elmélete*. Szerk. HALÁSZ Gábor – LANNERT Judit, Bp., Okker, 1998, 406–417; ENGLER: i. m. (2010), 28–38.

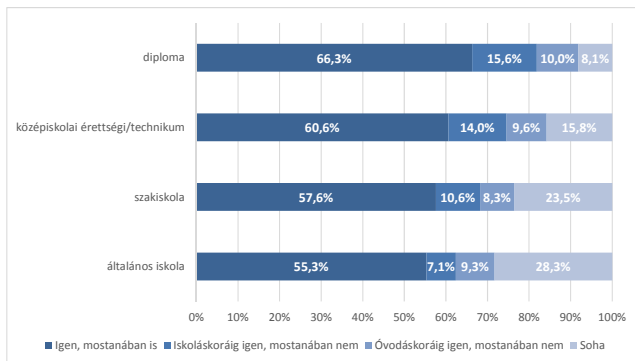
magasabb. Az egygyermekes családok pedig a soha nem végeztek ilyen tevékenységet kategóriában vannak a legnagyobb arányban (19,7%). A szülőkkal és a testvérekkel együtt végzett művészeti tevékenység a nagycsaládokban a legkiemelkedőbb, amely mögött az összetartozás erősítése, a gyermekek rendszeres, „hasznos” foglalkoztatása állhat.

5. ábra: A gyermekek számának és a más művészeti tevékenységet végzők összefüggése (Khi-négyzet próba, $p < 0,05$)

Forrás: DEXARTA, 2019, szülői adatbázis

A szülők végzettsége és az otthoni más művészeti tevékenységek összehasonlításakor az anya végzettségénél találtunk szignifikáns összefüggést ($p = 0,007$). A mostanában időszámban a diplomás anyák (66,3%) foglalkoznak a legtöbbet gyermekeik otthoni művészeti foglalkoztatásával és a legkevesebbet az általános iskolai végzettségűek.

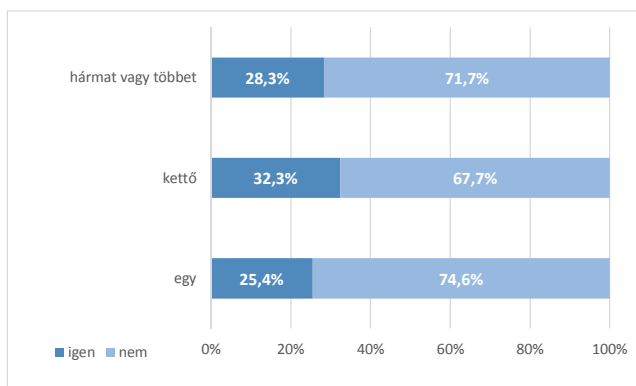
6. ábra: Az anyák iskolai végzettsége és a mostanában más művészeti tevékenységet végzők összefüggése (Khi-négyzet próba, $p < 0,05$)

Forrás: DEXARTA, 2019, szülői adatbázis

Az iskolás- és óvodáskorig foglalkozók csoportjában szintén a diplomás anyák családjai emelkednek ki, míg azoknál, akik soha nem foglalkoztak más művészeti tevékenységekkel, az általános iskolai végzettségük vannak a legtöbben (28,3%). A gyermekek kulturális tőkéjére az anya végzettségének van nagyobb hatása. Úgy tűnik, hogy mind a zenei tevékenységek, mind a más művészeti ágak otthoni végzésénél megfigyelhetjük, hogy az iskolázottabb anyák nagyobb hangsúlyt fektetnek gyermekeik e tevékenységeire, segítve ezzel képességeik és személyiségük fejlődését.

Az otthoni művészeti tevékenységek felmérése mellett megvizsgáltuk a gyermekek extrakurrikuláris tevékenységekben való részvételét, valamint szüleik véleményét a művészeti nevelés jelentőségéről. Az eredmények azt mutatják, hogy a megkérdezett szülők gyermekeinek mindössze a 29,1%-a végez valamilyen iskolán kívüli művészeti tevékenységet, míg 70,9%-uk egyáltalán nem. Az „igen” választ adók négy nagy művészeti ágból jelöltek tevékenységeket. Ezek voltak a táncművészet, a képzőművészet, a zeneművészet és a színjátszás. Táncművészetből a néptánc, a társastánc és a modern táncművészeti formák voltak jelen. Képzőművészetből a kézművesség és a rajz emelkedett ki. Zeneművészet terén a furulya és egyéb hangszerek mellett a szolfézs és az énekkar kapott nagyobb hangsúlyt. Színjátszás tekintetében a színjátszó- és drámaszakkörök emelkedtek ki leginkább. A tevékenységek helyszíneit tekintve az általános iskolán belül, művészeti iskolában vagy művelődési házban végzik ezeket a tevékenységeket a gyermekek.

A 7. ábra azt mutatja, hogy milyen kapcsolat figyelhető meg a nevelt gyermekek száma és aközött, hogy a gyermek jár-e iskolán kívüli művészeti foglalkozásra.

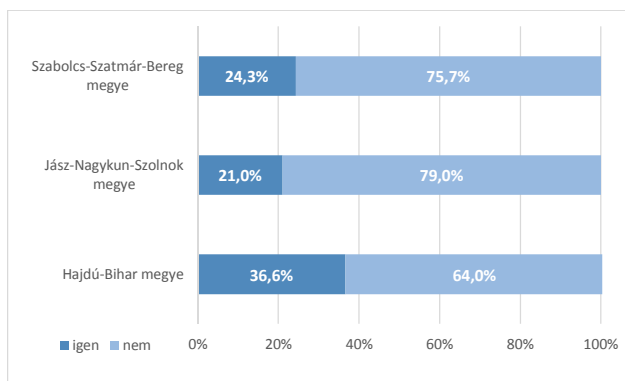

7. ábra: A nevelt gyerekek száma és annak kapcsolata, hogy jár-e a gyermek valamilyen művészeti foglalkozásra (Khi-négyzet próba, $p < 0,05$)

Forrás: DEXARTA, 2019, szülői adatbázis

Az eredmények azt mutatták ($p=0,038$), hogy azon szülők, akik átlagosan két gyermeket nevelnek, nagyobb valószínűséggel járatták a gyermekeiket művészeti foglalkozásra. Ez a válaszadók 32,3%-a. Ezzel szemben az egy gyermeket nevelők szintén felülreprezentálva szerepeltek a mintában annak tekintetében, hogy nem járatták a gyermeküket művészeti foglalkozásra. Ez a válaszadók 74,6%-át fedi le. Ennek oka lehet, hogy ahol két gyermek van a családban és az egyik jár valamilyen művészeti foglalkozásra, ott a másik gyermek is járni fog idővel, mert testvére is hatással van rá. Háromgyermekes családok esetében a szülőknek kevesebb idejük van, hogy járassák a gyermeküket művészeti foglalkozásra. Korábbi vizsgálatokat tekintve Szűcs tanulmányában¹⁸ a tőketípusok és a művészetoktatás vizsgálatánál hasonló eredmény kapott. Arra jutott, hogy azon családok, ahol legalább két gyermek van, nagyobb eséllyel kerülnek be a művészetoktatásba.

161

8. ábra: A megye és annak kapcsolata, hogy jár-e a gyermek valamilyen művészeti foglalkozásra (Khi-négyzet próba, $p<0,05$)

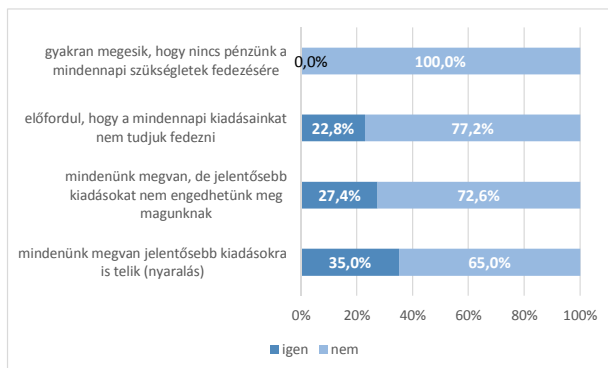
Forrás: DEXARTA, 2019, szülői adatbázis

Az eredményeket vizsgálva ($p=0,000$) Hajdú-Bihar megye az „igen” válaszok tekintetében felülreprezentálva szerepel a mintában. A válaszadók 36,6%-a járattja valamilyen iskolán kívüli művészeti foglalkozásra a gyermekét. A „nem” válaszok tekintetében Jász-Nagykun-Szolnok megye szerepelt felülreprezentálva a mintában. Itt a válaszadók 79%-a nem járattja semmilyen iskolán kívüli művészeti tevékenységre a gyermekét. Ennek oka lehet, hogy Hajdú-Bihar megyében a többi megyéhez képest több a kisebb város, ahol van lehetőség a szülőknek művészeti foglalkozásra járattatni a gyermekeiket,

¹⁸ SZÜCS Tímea: *A zenetanulás aspektusai Kelet-Magyarországon = Elmélet és gyakorlat a neveléstudományok és szak módszertanok köréből*. Szerk. KARLOVITZ János Tibor, International Research Institute, 2018, 84-94.

mivel van, amiből tudnak választani. A másik két megyét nézve több községet találunk, ahol nincs akkora lehetőség ilyen foglalkozásokra járattni a gyermeket.

A 9. ábrán a szubjektív anyagi helyzet és annak a kapcsolata látható, hogy járatják-e a szülők a gyermeküket valamilyen művészeti foglalkozásra.

9. ábra: A szubjektív anyagi helyzet és a gyermek művészeti órára járásának kapcsolata
(Khi-négyzet próba, $p < 0,05$)

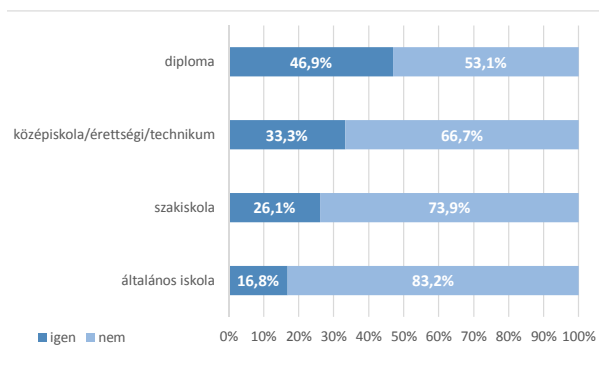
Forrás: DEXARTA, 2019, szülői adatbázis

A kapott eredmények alapján ($p=0,000$) azok szerepeltek felülreprezentálva a mintában az „igen” válaszok tekintetében, akiknek azon felül, hogy mindenük megvan, telik plusz kiadásokra is. Ez a válaszadók 35%-a. A „nem” válaszok tekintetében megfigyelhető, hogy ahogyan egyre alacsonyabbá válik a szubjektív anyagi tőke, annál inkább nő annak a valószínűsége, hogy a gyermek nem jár művészeti foglalkozásra. Azok, akiknek megvan mindenük, de plusz kiadásokra nem telik (27,4%), valamint azoknak, akiknek néha vagy gyakran előfordul, hogy nem telik a napi kiadásokra sem, ezekben az esetekben a nemleges válaszok domináltak. Anyagi tőkét tekintve vizsgáltuk az objektív anyagi tőkét is, de ebben az esetben nem találtunk szignifikáns összefüggést ($p=0,887$) e között a tőke és a művészeti foglalkozásra járatás között. Itt szintén érdemes megemlíteni Szűcs vizsgálatát¹⁹. A gazdasági tőke tekintetében arra jutott, hogy a szubjektív anyagi tőke negatívan, míg az objektív anyagi tőke pozitívan hatott a zenei képzésben való részvételre. Ebből adódóan feltételezhetjük, hogy főleg olyan szülők gyermekei vesznek részt ilyen fajta oktatásban, akik jobb anyagi helyzettel rendelkeznek vagy kevésbé tehetősök és más anyagi stratégiával rendelkeznek.²⁰

¹⁹ SZÜCS: i. m. (2018).

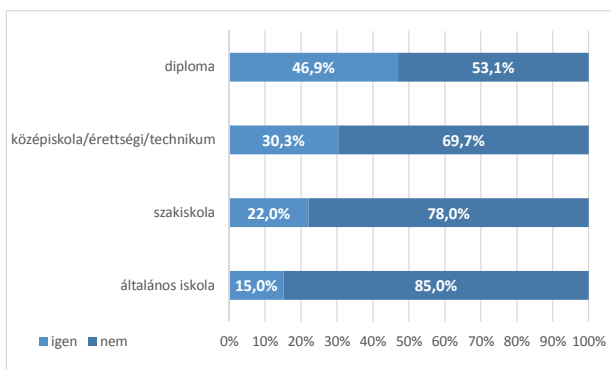
²⁰ SZÜCS Tímea: *A zenetanulás társadalmi hatásai = Sokszínű Zenepedagógia*. Szerk. VÁRADI Judit – SZÜCS Tímea, Debrecen, University Press, 2017b, 11-25.

A 10–11. ábrán az apa és az anya végzettségének és annak a kapcsolatát láthatjuk, hogy jár-e a gyermekük művészeti foglalkozásra.

10. ábra: Az apa végzettsége és annak kapcsolata, hogy jár-e a gyermek művészeti foglalkozásra (Khi-négyzet próba, $p < 0,05$)
Forrás: DEXARTA, 2019, szülői adatbázis

Az apák végzettsége tekintetében ($p=0,000$) magasan felülreprezentálva azt az eredményt kaptuk, hogy a diplomával rendelkező apák (46,9%) gyermekei gyakrabban járnak valamilyen művészeti foglalkozásra. Az érettségivel rendelkező apák esetén 33,3%. Az általános iskolai végzettséggel 16,8%, míg szakiskolai végzettséggel 26,1% járta gyermekét művészeti foglalkozásra.

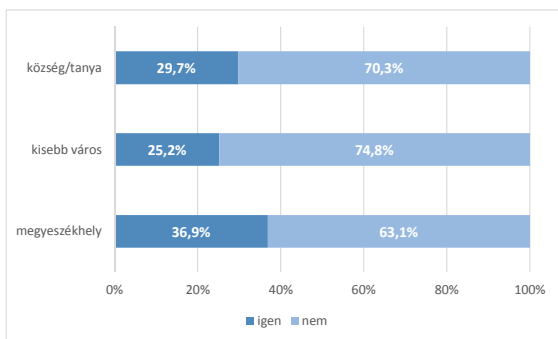
11. ábra: Az anya végzettsége és annak kapcsolata, hogy jár-e a gyermek művészeti foglalkozásra (Khi-négyzet próba, $p < 0,05$)
Forrás: DEXARTA, 2019, szülői adatbázis

Az anyák tekintetében ($p=0,000$) szintén szignifikáns az összefüggés: minél magasabb az anya végzettsége, annál gyakrabban járta művészeti foglalkozásra

a gyermekét. Magasan felülreprezentálva szerepeltek az „igen” válasz esetében a diplomával rendelkezők. Ez a válaszadók 46,9%-a. Azonban az anyáknál az érettségi megléte nem volt befolyásoló erővel az eredményre. „Nem” válasz tekintetében ugyanazt mondhatjuk el, mint az apáknál. Az általános iskolai (15%) és a szakiskolai végzettséggel (22%) rendelkező anyák gyermekei nem járnak művészeti foglalkozásokra. A szakirodalom szintén arról számol be, hogy pozitív erővel hat a művészeti képzésbe való bekerülésre az, ha mind a két szülőnek magas iskolai végzettsége van.²¹ Valószínűsíthető, hogy azok a szülők, akiknek magasabb az iskolai végzettsége, maguk is foglalkoztak valamilyen művészeti tevékenységgel.

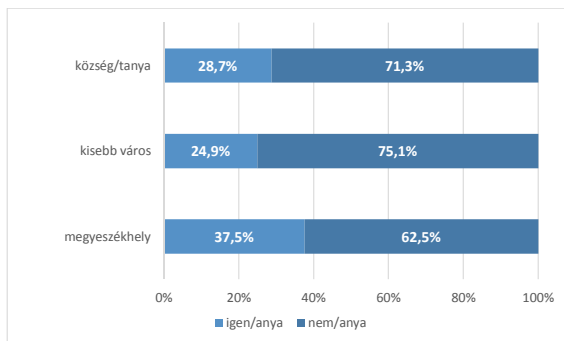
A 12-13. ábrán azt láthatjuk, hogy van-e kapcsolat az anyák és az apák lakhelye és aközött, hogy jár-e a gyermekük művészeti foglalkozásra.

164

12. ábra: Az apa lakóhelye és annak kapcsolata, hogy jár-e a gyermek művészeti foglalkozásra (Khi-négyzet próba, $p < 0,05$)

Forrás: DEXARTA, 2019, szülői adatbázis

13. ábra: Az anya lakóhelye és annak kapcsolata, hogy jár-e a gyermek művészeti foglalkozásra (Khi-négyzet próba, $p < 0,05$)

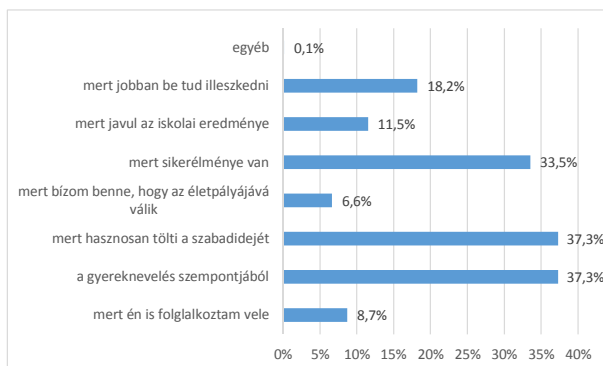
Forrás: DEXARTA, 2019, szülői adatbázis

²¹ SZÜCS: i. m. (2018), 84-94.

Az eredmények az apák ($p=0,000$) és az anyák ($p=0,000$) tekintetében is szignifikánsak. Az „igen” válaszok tekintetében mind az apák (36,9%) és mind az anyák (33,1%) tekintetében a megyeszékhelyen élők felülreprezentálva szerepeltek a mintában. A „nem” válaszok tekintetében mind a két esetben a kisebb városban élők voltak felülreprezentálva. Az apáknál 74,8%, az anyáknál pedig 75,1% válaszolta azt, hogy nem jár a gyermekük művészeti foglalkozásra. Ennek oka visszavezethető a megyék vizsgálatára. Egy megyeszékhely jóval több lehetőséget nyújt a szülők számára, mint egy kisebb város vagy a községek, tanyák. Minél nagyobb településen él az anya vagy az apa, annál gyakrabban járatják művészeti foglalkozásra a gyermeküket.

Arra a kérdésre is választ kerestünk, hogy a megkérdezett szülők miért tartják fontosnak gyermekük művészeti nevelését, vagy ha nem tartják fontosnak, akkor mi ennek az oka. Mind a két kategóriában több válaszlehetőséget is megjelölhettek a megkérdezett szülők.

165

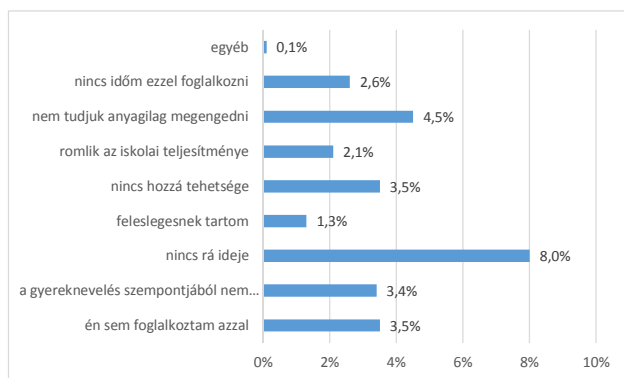
14. ábra: A szülők válaszainak megoszlása arra a kérdésre, hogy miért tartják fontosnak a gyermekük művészeti nevelését (Khi-négyzet próba, $p<0,05$)

Forrás: DEXARTA, 2019. szülői adatbázis

A fenti ábrán láthatjuk azoknak a szülőknek a válaszait, akik igennel válaszoltak arra a kérdésre, hogy miért tartják fontosnak a gyermekük művészeti nevelését. Az eredményeket tekintve három válasz kapott a szülők által nagyobb figyelmet. A gyereknevelést és a hasznos időtöltést jelölte a legtöbb „igen” választ adó. Mind a két esetben 37,3% százalékban jelent meg ez a válasz. Szorosan ezek mellett a szülők 33,5%-a úgy vélte, hogy azért fontos a művészeti nevelés, mert egyfajta sikerélményt nyújt a gyermeküknek. A művészeti nevelés nagymértékben növelheti a gyermekek önbecsülését.²²

²² TURMEZEYNE HELLER Erika: *A zenei tehetség felismerése és fejlesztése*. Bp., Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége, 2010.

A társas kapcsolatok fejlesztésében is nagyon hasznos, mivel a közös zenélés is arra tanítja a gyermeket, hogy figyeljen a másokra. Koncentrációt és önfegyelmet is tanul. Az olvasási készségek fejlesztésére a zenei képzések kimondottan jó hatással vannak.²³ A matematikai készségek fejlesztésében szintén szerepet játszik a művészetek nagyfokú gyakorlása.²⁴

15. ábra: A szülők válaszainak megoszlása arra a kérdésre, hogy miért nem tartják fontosnak a gyermekük művészeti nevelését (Khi-négyzet próba, $p < 0,05$)

Forrás: DEXARTA, 2019, szülői adatbázis

Az eredmények jól mutatják, hogy azoknál a szülőknél, akik nem tartják fontosnak a gyermekük művészeti nevelését, két válasz emelkedett ki a többi közül. Leginkább arra hívatkoztak, hogy a gyermeküknek nincs ideje művészeti tevékenységekre járni. Ez a válaszadók 8%-a. A másik válasz a szülők részéről az volt, hogy nem tudják anyagilag megengedni maguknak, hogy valamilyen művészeti órára járassák a gyermeküket. Ezt a választ a válaszadók 4,6%-a jelölte. Az időhiány többször emlegetett probléma a szülők részéről. A gyermekek a mai oktatási rendszerben nagyon nagy mértékben le vannak terhelve. Ez magyarázó oka lehet, hogy miért az időhiányt jelölte meg a legtöbb szülő. Egy másik felmerülő ok lehet, hogy nagyon sok gyermek jár valamilyen sporttevékenységre. Ezek után már nagyon kevés energiájuk van művészeti tevékenység végzésére. Összességében a két diagramot megfigyelve azonban elmondhatjuk, hogy a válaszadók nagyobb számban jelölték azt a választ, hogy fontos számukra a gyermekük művészeti nevelése.

²³ JANURIK Márta: *Zenei képességek szerepe az olvasás elsajátításában* = *Magyar Pedagógia*, 2008, 108. évf., 4. sz., 289–317.

²⁴ KARESS Magdolna: *Az intenzív zenei nevelés hatása a gyermek személyiségének fejlődésére*. PhD-értékelés, 1981.

Összegzés

Az elemzések alapján megállapíthatjuk, hogy lényeges különbségek vannak az otthoni művészeti tevékenységek végzése és az extrakurrikuláris művészeti tevékenységek szocioökonómiai háttérrel való összefüggéseiben.

A gyermekek számát tekintve az otthoni művészeti tevékenységek tekintetében a három- vagy többgyermekes családok emelkedtek ki minden művészeti ágban, míg az extrakurrikuláris tevékenységek végzésénél a kétgyermekes családok vannak a legmagasabb arányban. Ennek magyarázata lehet, hogy a nagycsaládosok nehezebben tudják megoldani technikailag, hogy elvigyék a művészeti foglalkozásokra a gyermekeiket.

A lakóhely vizsgálatánál az otthoni zenei tevékenységek végzésénél Jász-Nagykun-Szolnok megye áll az első helyen, míg az intézményi művészeti tanulásnál Hajdú-Bihar megye van az élen. Ennek hátterében a sűrűbb intézményi hálózat állhat. A településtípusok szerinti összehasonlításnál a kisebb településeken nagyobb számban foglalkoznak otthon különböző művészeti tevékenységekkel, majd az iskoláskort elérve a megyeszékhelyeken az otthoni tevékenységeket felváltják az extrakurrikuláris tevékenységek, amelyekre ezeken a településeken számos lehetőség adódik. Tehát az infrastrukturális különbségek befolyással vannak az intézményi művészeti tevékenységek igénybevételére.

A szülők végzettségét elemezve azt tapasztaltuk, hogy az otthoni művészeti tevékenységek végzésénél kiemelkedik az anyák szerepe, illetve az alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkező szülők is nagy arányban foglalkoznak gyermekeikkel különböző művészeti tevékenységek során. Az intézményi keretek igénybevételével viszont egyértelműen a diplomás szülők gyermekeinél találkozunk magasabb arányban. Tehát az alacsonyabb iskolai végzettségű szülők egy része is fontosnak tartja a művészeti nevelést, ám az iskolai keretek között már kevésbé támogatják gyermekeik ilyen típusú tevékenységét. Ennek oka lehet a saját tapasztalat hiánya, illetve a befektetési stratégiák különbözősége.

Ezt támasztja alá az anyagi helyzet vizsgálata is, miszerint az otthoni művészeti tevékenységekkel mostanában is foglalkozó családok legnagyobb arányban az alacsony anyagi tőkével rendelkező családok közül kerülnek ki és a művészeti tevékenységet soha nem végzők is náluk vannak többségben. Tehát a szülők hozzáállása a művészeti tevékenységekhez kulcsfontosságú abban, hogy gyermekeik részt vesznek-e az extrakurrikuláris tevékenységekben.

Összességében megállapíthatjuk, hogy a hipotézisünk igazolódott, miszerint a családok szocioökonómiai státusza befolyásolja a gyermekek művészeti tevékenységeit. Ám ennek hatása más az otthoni közösen végzett és az intézményi keretek között zajló extrakurrikuláris tevékenységek esetében.

Az otthoni tevékenységekben a rosszabb háttérű családok részvétele is jellemző, míg az intézményi művészeti tevékenységekben a jobb szocioökonómiai háttérű családok gyermekei vesznek részt. Ennek háttérében azonban nem egyértelműen az anyagi okok állnak, hanem a családi hagyományok, a kultúraátörökítés igénye, a család társadalmi státuszának megőrzése.²⁵ Emellett az is megfigyelhető, hogy az alapfokú művészeti iskolák számos támogatást nyújtanak a hátrányos helyzetű gyermekek számára, amellyel segítik a művészeti területen való kibontakozásukat, ám a szülők korábbi tapasztalatok hiányában gyakran nem merik beíratni gyermekeiket ezekbe az intézményekbe. Ezért fontos tudatosítani és minél szélesebb körben bemutatni a művészetek tanulásának társadalmi hatásait, hogy a művészeti iskolai tapasztalatokkal megrendelkező családok is támogassák gyermekeiket a művészetek alaposabb megismerésében és elsajátításában, hiszen a szülők szerepe meghatározó.

Irodalomjegyzék

- ANDOR Mihály: *Diplomás szülők gyermekei = Educatio*, 2002, 11. évf., 2. sz., 191–210.
- BALOGH László: *Iskolai tehetséggondozás*. Debrecen, é. n.
- BOUDON, Raymond: *Társadalmi egyenlőtlenségek a továbbtanulásban = Oktatási rendszerek elmélete*. Szerk. HALÁSZ Gábor – LANNERT Judit, Bp., Okker, 1998, 406–417.
- BOURDIEU, Pierre: *Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke = A társadalmi rétegződés komponensei*. Szerk. ANGELUSZ Róbert, Bp., Új Mandátum, 156–178.
- ENGLER Ágnes: *A családi háttér szerepe a felsőfokú továbbtanulásban = Iskola-kultúra*, 20. évf., 10. sz., 2010, 28–38.
- HÉJJA Bella: *A zenei nevelésben eltérő módon részt vevő tanulók családi háttere és énképe = Sokszínű Zenepedagógia*. Szerk. VÁRADI Judit – SZÜCS Tímea, Debrecen, University Press, 2017, 56–73.
- JANURIK Márta: *Zenei képességek szerepe az olvasás elsajátításában = Magyar Pedagógia*, 2008, 108. évf., 4. sz., 289–317.
- KARESS Magdolna: *Az intenzív zenei nevelés hatása a gyermek személyiségének fejlődésére*. PhD-értekezés, 1981.
- KENNEDY, Mary Ann: *„It’s cool because we like to sing.” Junior High School Boys’ Experience of Choral Music as an Elective = Research Studies in Music Education*, 2002, 18. évf., 1. sz., 26–36.

²⁵ (Szűcs, 2019)

- KISS László: *Educatio: a szülők iskolai végzettsége hatással van a gyerekek felsőoktatási tanulmányaira* (sajótájékoztató beszéd), 2014.
http://www.ma.hu/belfold/226790/Educatio_a_szulok_iskolai_vegzettsege-hatassal_van_a_gyerekek_felsooktatasi_tanulmanyaira
- KOZMA Tamás: *A nevelésszociológia alapjai*. Bp., Tankönyvkiadó, 1984.
- L. RITÓK Nóra: *Művészeti nevelés és hátrányos helyzet*, 2010.
http://www.tani-tani.info/081_ritok (utolsó letöltés: 2019. 11. 02.)
- PORTOWITZ, Adena – LICHTENSTEIN, Osnat – EGOROVA, Ludmila – BRAND, Eva: *Underlying mechanisms linking music education and cognitive modifiability = Research Studies in Music Education*, 2009, 31. évf., 2. sz., 107–128.
- PUSZTAI Gabriella: *A társadalmi tőke és az iskola. Kapcsolati erőforrások hatása az iskolai pályafutásra*. Bp., Új Mandátum, 2009.
- PUSZTAI Gabriella: *A szülők vallásossága, mint a hatékony gyermeknevelés tényezője = Riport a családokról: A Család-, Ifjúság- és Népesedéspolitikai Intézet kutatási eredményei 2015*. Szerk. FÖLDVÁRI Mónika – TOMPOSNÉ HAKKEL Tünde, Bp., Család-, Ifjúság- és Népesedéspolitikai Intézet, L'Harmattan, 2016, 427–447.
- SICHIVITSA, Veronika O.: *The influences of parents, teachers, peers and other factors on students' motivation in music = Research Studies in Music Education*, 2007, 29. sz., 55–68.
- SZEMERSZKI Marianna: *A tanulói eredményesség dimenziói és háttértényezői = Eredményesség az oktatásban. Dimenziók és megközelítések*. Szerk. uő., Bp., Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet, 2015, 52–92.
- SZÜCS Tímea: *A zenetanulás és hatásai egy debreceni vizsgálat alapján = Educatio*, 2017a, 26. évf., 3. sz., 471–482.
- SZÜCS Tímea: *A zenetanulás társadalmi hatásai = Sokszínű Zenepedagógia*. Szerk. VÁRADI Judit – SZÜCS Tímea, Debrecen, University Press, 2017b, 11–25.
- SZÜCS Tímea: *A zenetanulás aspektusai Kelet-Magyarországon = Elmélet és gyakorlat a neveléstudományok és szakmódszertanok köréből*. Szerk. KARLOVITZ János Tibor, International Research Institute, 2018, 84–94.
- SZÜCS Tímea: *Alapfokú művészeti iskola, egy esélynővelő iskolatípus*. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2019.
- TAKÁCS Viola: *A szülők iskolai végzettsége és a gyermekek iskolázási terve = Iskolakultúra*, 2000, 10. évf., 8. sz., 14–33.
- TURMEZEYNÉ HELLER Erika: *A zenei tehetség felismerése és fejlesztése*. Bp., Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége, 2010.
- VÁRADI Judit: *Felmérés a kulturális rendezvények látogatottságáról, valamint a gyermekek zenei ízlésére ható tényezőkről és zenei ízlésvilágukról = Parlando*, 2013, 3. sz.
<https://www.parlando.hu/2013/2013-3/2013-3-21-Varadi.htm>
- VÁRADI Judit: *Közönségnevelés, élmény-koncert-élmény beépítése a köznevelésbe = Tanulmányok a levelező és részismereti tanárképzés tantárgy-pedagógiai tartalmi megújításáért ének-zene, zenepedagógia, rajz- és vizuális kultúra*. Szerk. MATICSÁK Sándor, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2015, 137–163.

Absztrakt

A művelődésszociológiai kutatások alátámasztották, hogy a diplomával rendelkezők magaskulturális aktivitása jelentősebb. Kutatásunk metszetében azt vizsgáltuk, hogy mi jellemzi a szülők kulturális szokásait, milyen rendszerességgel vesznek részt művészeti eseményeken és milyen háttérváltozók befolyásolják a kulturális attitűdöt. Tanulmányunk célja, hogy kitapintsa és bemutassa a vizsgált csoporton belüli kultúrafogyasztási egyenlőtlenségeket és választ keressen azok okára. Az empirikus elemzés alapját a DEXARTA-adatbázis szülői mintája képezte (N=1772).

Kulcsszavak: szülők kulturális attitűdje, művészeti rendezvények, kulturális fogyasztás.

Elméleti háttér

Bourdieu elméletére alapozva vizsgálatunk arra irányult, hogy a kemény háttérváltozók, a gazdasági tőke, szubjektív, objektív anyagi helyzet, a kulturális tőke, végzettség, a lakóhely településtípusa mennyiben befolyásolja a kulturális ízlésre ható tényezőket, az aktív részvételt a művészeti tevékenységekben, valamint a kulturális rendezvények látogatásának lehetőségét és gyakoriságát. Jelen tanulmányunknak terjedelmi okok miatt nem célja a kultúra, mint összetett fogalomjelenség értelmezése, körvonalazása, konceptualizálása, a kultúra fogalmát szűk értelemben használtuk, a tömeg- és magaskulturális esemény művészeti alkotásának befogadásaként. A kutatás az otthon keretein kívül eső, „házon kívüli” közönség előtt tartott kulturális lehetőségeket veszi górcső alá, az egyes rendezvényeket gyűjtőfogalomként használva, nem részletezi a kulturális statisztika területéről ismert műfaji megkülönböztetést.

Kutatásunk jelentőségét az adja, hogy a vizsgált szülők gyermekei általános iskolai tanulók, akiknek a kulturális tőkéjét a szülői háttér egyenlőtlenségei jelentősen befolyásolják, kulturális értékrendjük kialakításának elsődleges színtere jelentősen befolyásolja későbbi kulturális értékrendjüket és preferenciájukat. Az Aktív Fiatalok Magyarországon Kutatócsoport vizsgálatai során megállapította, hogy a felsőoktatás törésvonalainak és egyenlőtlenségeinek okát a családok eltérő kulturális háttérében és a földrajzi szegmentációban

kell keresni, mivel az egyes képzési szakok és szintek nem azonos mértékben érhetőek el a fiatalok számára.

Bourdieu tanait¹ figyelembe véve Müller szerint² a zenehallgató szokása-
it jelentős mértékben a szocializáció alakítja, és nem az, hogy a társadalom
melyik irányzatot legitimálja „értékesnek”. Ruud kutatásai alapján Houmann
szerint³ az emlékeink meghatározzák identitásunkat. Majdnem mindenkinek
van valamilyen kapcsolata a zenével, a hozzáfűződő élmények befolyásolják
későbbi zenei érdeklődésünket. „*Mondd meg, melyik a kedvenc zenéd [...], mesélj
nekem a zenei élményeidről, melyik művészt, milyen stílust érzel magadhoz közel,
és rögtön világos lesz számomra, honnan jöttél, hová tartozol, és mit tartasz
fontosnak az életedben.*”⁴

Kovács kutatásában a sportolási szokások tükrében a magaskulturális fo-
gyasztást is vizsgálta egyetemisták körében. Elemzése során megállapította,
hogy a vizsgált minta (N=494) 59,3%-a vesz részt hangversenyen, színházi
előadáson, látogat kiállításokat. Megállapítása szerint a fogyasztói-hedonisz-
tikus értékrend, a tömegkultúra kedveltsége a kimagasló közösségi életet élő
csoportra jellemző.⁵

Vizsgálatunk szempontjából érdekes az egyetemista hallgatói csoportok és
az ifjúsági korosztály vizsgálata is, akik az értelmiségi élet ígéretei, maguk is
hamarosan szülővé válva a következő generáció kulturális tőke ígérétét hor-
dozzák viselkedésmintájukban. Bocsi a felsőoktatásban résztvevő hallgatók
„magaskulturális” attitűdjét vizsgálta a művelődésszociológiai szakirodalom
azon tézise alapján, hogy a diplomások magaskulturális aktivitása jelentősebb
mind a gyakoriságok, mind pedig a fogyasztott javak tartalma szempontjából.⁶
A Magyar Ifjúság 2012-es adatbázisának egyetemi hallgatói mintáját elemezve
(N=760) arra az eredményre jutott, hogy a vizsgált minta 63,3%-a soha nem
látogatja a hangversenyeket. Ha a teljes adatbázis (15–29 évesek) aspektusá-
ból szemléljük a kérdést (N=8000), az eredmény még kevésbé mutat pozitív
képet, a fiatalok 81,5%-a soha nem vesz részt hangversenyen. A leggyakrab-

¹ BOURDIEU, Pierre: *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Massachusetts. Cambridge, Harvard University Press, 1979.

² MÜLLER, R.: *Young People's Musical Commitment. Socio-Musicological Perspectives = Open Ears – Open Minds. Listening and Understanding Music*. Szerk. KRÄMER, Oliver – MALMBERG, Isolde, Helbling, Innsbruck, 2016, 29–48.

³ HOUMANN, Anna: *Working on the Musical Biography. Bringing Story into Music Education = Open Ears – Open Minds. Listening and Understanding Music*. Szerk. KRÄMER, Oliver – MALMBERG, Isolde, Innsbruck, Helbling, 2016, 49–62.

⁴ RUUD, E., idézi: HOUMANN, Anna: i. m. (2016), 55. (saját fordítás).

⁵ KOVÁCS Klára: *A sportolás mint támogató faktor a felsőoktatásban = Központi Statisztikai Hivatal adatbázisa a kulturális intézményekről*. Debrecen, CHERD, 2015.
http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zkz001.html

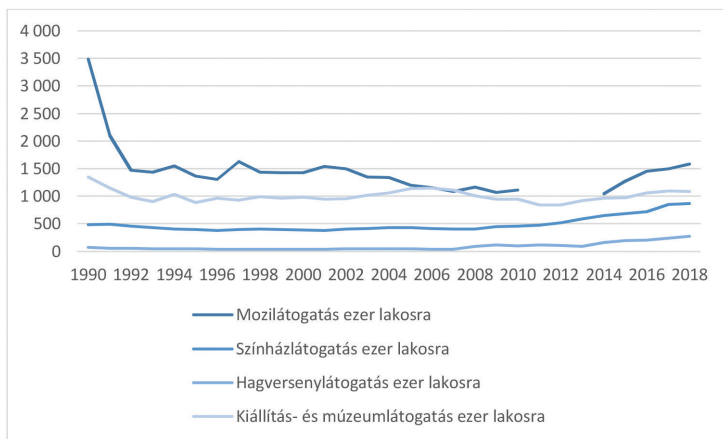
⁶ BOCSI Veronika: *A magaskultúra mint életér. Hallgatók magaskulturális attitűdjének vizsgálata az egyenlőtlenségek aspektusából = Kihívások és válaszok: tanulmányok a szociálpedagógia területéről*. Szerk. RÁKÓ Erzsébet – SOÓS Zsolt, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2017, 119–135.

ban látogatott a multiplex mozi (60,1%), a könyvtár (44,6%), kiállítás (40,4%) és színház (40,1%) közel egyenlő arányban érdekli a kutatásban résztvevőket. Pavluska és kutatótársai az egyes generációk eltérő kulturális fogyasztási magatartását vizsgálta⁷, külön súlypontot helyezve a lakosság kultúrához való viszonyára és a kulturális érdeklődésére. A 17 kategóriára osztott kulturális rendezvények között a leglátogatottabb a mozi volt, amelyet a könnyűzenei koncert követett. A részvételi arányra jellemző, hogy az általa vizsgált minta 46,6%-a soha nem volt könnyűzenei hangversenyen, 46,7% színházban, 57,7% nyilvános könyvtárban, 74,2% komolyzenei hangversenyen, míg 86,3% soha nem járt operaelőadáson. Az alacsony látogatottságot több mint 70% az érdeklődés hiányával indokolta, míg 20–20% az anyagi lehetőségek és az idő hiányára hivatkozott. Eredményei szerint a fiatal generációra (16–29 éves) a fesztiválokra való részvétel és mozilátogatás a jellemző kulturális esemény, a középgeneráció (30–59 év) számára a kulturális elfoglaltság elsősorban idő kérdése, míg az idősek számára (60–74 év) a távolság jelenti a legfontosabb befolyásoló tényezőt. A fiatalok 70,5 százaléka az élő kulturális programot preferálta, amely számukra mindig nagyobb élményt jelent. A középgeneráció tagjainak a családi esemény a kulturális időtöltés, az általuk leglátogatottabb helyszínek a műemlékek, történelmi emlékhelyek, múzeumok és a képtárak. Érdekes, hogy a kulturális tőke érvényesülésében a család és az iskola mellett fontosnak tartják a baráti társaság és a munkahely szerepét is. A generációk közötti különbség érzékletesen kitapintható a kulturális érdeklődésben, az idősebb generáció tagjai jobban vonzódnak a klasszikus értékekhez, míg minél fiatalabb generáció képviselői kevésbé preferálják a magaskultúra műfajait. Pavluska kutatása alátámasztotta, hogy az életkor előrehaladtával az érdeklődés a populáris, szórakoztató műfajok irányából elmozdul a klasszikus műfajok irányába.

A KSH kulturális intézmények látogatásának adatai alapján megállapíthatjuk, hogy a kulturális életet a konjunktúris hullámmozgás jellemzi. A mozilátogatás 2011–13-as adatai hiányoznak az adatbázisból, így a nézőszám hullámvölgyet alkotó csökkenése torzítja az ábrát, adathiányból származik. Ennek ellenére világosan megállapítható, hogy a legkedveltebb kulturális esemény még mindig a mozi, annak ellenére, hogy 1990 óta sokat veszített vezető szerepéből. A színház- és hangverseny-látogatásnál 2008 óta folyamatos növekedés figyelhető meg, ez annak is köszönhető, hogy ekkor lépett hatályba az előadóművészeti szervezetek támogatásáról és sajátos foglalkoztatási szabályairól szóló XCIX. törvény, amely alapján az eddig marginálisan jelenlévő kulturális intézmények is egyenlő elbírálás alá estek, így adatszolgáltatási

⁷ PAVLUSKA Valéria – JAKOPÁNECZ Eszter – TÖRŐCSIK Mária: *Kultúra. A magyar lakosság kultúrával kapcsolatos beállítódása és követett magatartása generációs szemléletű vizsgálattal*. Kézirat. [Számítógépfáj]. Pécs, PTE KTK, 2018, EFOP-3.6.1-16-2016-00004.

kötelezettségük teljesebb képet nyújt a kulturális életről. 2008 előtt kizárólag az Országos Filharmónia rendezvényei és adatai kerültek bele az Központi Statisztikai Hivatal adatbázisába.

1. ábra: Kulturális rendezvények látogatásának változása 1990 és 2018 között
Forrás: KSH Saját szerkesztés

Hunyadi reprezentatív kutatásában⁸ a kulturálódási és szabadidő eltöltési szokások vizsgálata során régiókra lebontva alakított ki különböző csoportokat. A „mindenévő” csoport tagjai kulturálisan aktívak, szabadidejüket tevékenyen töltik, átlagéletkoruk 29 év, 86% érettségivel vagy már diplomával is rendelkezik, 80% nagyvárosokban él. A hagyományosan kulturálódó csoport tagjai szintén nyitottak, kulturálisan aktívak, de mérsékeltebben, mint az előző csoport. Legalább 85%-a ennek a csoportnak is érettségizett vagy diplomás, több mint 70% 30 évesnél idősebb. A következő, a hedonista életstílust képviselő csoport, akik képzetlenek, a könnyen fogyasztható kulturális javakat részesítik előnyben, 86%-uk 40 évesnél fiatalabb, a diplomások aránya 8%. A művelődési házba járók kulturálisan a legdepriváltabb csoportot alkotják, kétharmaduk alacsony képzettségű, 8% diplomás, 20% érettségizett, 60% kétkezi munkás. A vidék polgárosuló rétegét alkotják. Az olvasó csoport kétharmada 40 év feletti, nem járnak rendszeresen kulturális rendezvényekre. Az utolsó, sívár csoportot alkotó egyének – többségében a keleti országrész községeiben élő lakosok – kultúra iránti igénye alacsony, szabadidejüket többségében tévé nézéssel töltik.

⁸ HUNYADI Zsuzsa: *Kulturálódási és szabadidő eltöltési szokások, életmód csoportok*. Bp., Magyar Művelődési Intézet, 2005.
<https://mek.oszk.hu/15900/15918/15918.pdf>

Régió	„Minden- evő”	Hagyomá- nyosan kulturálódó	Mozizós- bulizós	Művelődési házba járó	Olvasó	Sivár	14-70 éves lakosság összesen
	%	%	%	%	%	%	%
Közép- Magyarország	45	29	39	25	31	22	28
Közép- Dunántúl	10	15	12	12	10	10	11
Nyugat- Dunántúl	7	12	11	8	10	9	10
Dél-Dunántúl	6	10	7	14	9	11	10
Észak- Magyarország	9	13	10	8	13	14	12
Észak-Alföld	9	10	10	16	15	19	15
Dél-Alföld	13	10	11	16	12	16	14
Összesen	100	100	100	100	100	100	100

1. táblázat: Kulturális javak fogyasztása⁹

Kutatásunk szempontjából ez a kutatási előzmény azt jelzi, hogy az Észak-Alföld régió kulturális szegmentációja erőteljes, kimagaslóan magas a kulturálisan passzív csoportba tartozó egyének száma.

A kutatás hipotézise és eredménye

Hipotéziseinket Bourdieu elméletére és Hunyadi kutatására alapozva állítottuk fel. Feltételezzük, hogy a magasabb iskolai végzettség és a jó anyagi helyzet növeli a kulturális fogyasztás esélyét. A településtípus alapjaiban befolyásolja a hozzáférést a kulturális javakhoz. A különböző megyék eltérő kulturális szokásokkal rendelkeznek. A család nagysága hatással van a kulturális rendezvényeken való részvétel esélyére.

Vizsgáltunkban a DEXARTA-adatbázis szülői adatait elemeztük a kulturális rendezvényeken való részvételt és azok gyakoriságát mérő kérdésekkel. Hipotézisünk szerint a településtípus és végzettség mellett a nevelt gyermekek száma is befolyásolja a kulturális aktivitást. Független változóként a településtípust és megyei elhelyezkedést, a szülők végzettségét, az egy háztartásban nevelt gyermekek számát, a szubjektív és objektív anyagi helyzetet használtuk. Elsőként megvizsgáltuk a részvételi arányt a különböző kulturális rendezvényeken. A kulturális kínálat minden szintjét átölve a populáris, szó-

⁹ HUNYADI: *i. m.* (2005), 18.

rakoztató és a magas kulturális kínálat egyaránt megjelent kérdőívünkben a választható rendezvények között.

Rendezvény	Igen, jár havonta, vagy évente párszor	N
mozi	78,50%	1372
könyvtár	57,50%	1348
kiállítás	56,10%	1360
könnyűzenei koncert	55,50%	1398
színház	49,70%	1412
néptánc	34,80%	1367
tánc	33,80%	1375
bábszínház	25,50%	1362
népzenei koncert	24,10%	1390
hangverseny	18,50%	1432
opera	4,30%	1455

2. táblázat: Kulturális rendezvények látogatása

Forrás: DEXARTA, 2019, szülői adatbázis

A táblázatból egyértelműen leolvasható, hogy az egyes események különböző látogatottsági gyakorisággal bírnak. Az adatok kiértékelése alapján megállapíthatjuk, hogy a szülők több mint 2/3-a moziba jár a leggyakrabban, több mint fele évente legalább egyszer elmegy könyvtárba, kiállításra és könnyűzenei koncertre. A színházlátogatás a vizsgált minta közel felére jellemző. Az ismert átlagokhoz képest magasabb arány jár hangversenyre, különösen nagy a különbség az opera esetében, az ismert felmérésekhez hasonlóan itt is a legkevésbé látogatott esemény.¹⁰

Az elemzés során részletesen kiértékeljük, hogy az egyes kulturális rendezvény látogatására milyen háttérváltozók mutatkoznak meghatározó tényezőnek. A táblázatokat a növekvő kulturális részvétel mentén szerkesztettük. A legkevésbé látogatott kulturális program az opera. Ez azért is érdekes, mert a XIX. században a legnépszerűbb műfajnak számított, a tisztán hangszeres zenét nem értékelték sokra, így a hangverseny műsorában is kötelező elemként mindig megjelent egy-egy népszerű ária. A speciális rétegérdeklődést az is jelzi, hogy a fővárosi Magyar Állami Operaház mellett nincs másik intézmény, amelynek ez a főprofilja. A megyeszékhelyek több tagozatos színházaiban is jellemző előadás, de az előadások száma itt értelemszerűen kevesebb, így a részvételi arány magyarázó tényezői között figyelembe kell vennünk, hogy a

¹⁰ BOCSI: i. m. (2017).

speciális műfaj kevésbé elérhető a kínálati palettán. Feltehetőleg az alacsony elemszám miatt vizsgálatunk szerint az operalátogatás esetén szignifikánsan az egyik legkevesebb befolyásoló tényezőt találtuk. Eredményeink szerint a megyeszékhelyen lakók és a diplomás szülők azok, akik ritkán, de látogatják az operaelőadásokat.

Apa lakóhelye N=1371	Évente párszor, havonta	Soha	Anya lakóhelye N=1437	Évente párszor, havonta	Soha
megyeszékhely	<u>8,9%</u>	91,1%	megyeszékhely	<u>9,2%</u>	90,8%
város	2,8%	<u>97,2%</u>	város	2,7%	<u>97,3%</u>
község/tanya	1,7%	<u>98,3%</u>	község/tanya	2,2%	<u>97,8%</u>
Apa végzettsége N=1385			Anya végzettsége N=1428		
általános iskola	1,8%	<u>98,2%</u>	általános iskola	1,6%	<u>98,4%</u>
szakiskola	1,6%	<u>98,4%</u>	szakiskola	3,1%	<u>96,9%</u>
középiskola, érettségi	5,4%	94,6%	középiskola, érettségi	3,1%	96,9%
diploma	<u>10,8%</u>	89,2%	diploma	<u>9%</u>	91%

3. táblázat: Az operalátogatás gyakoriságára ható tényezők (Khi-négyzet próba, $p < 0,05$)

Forrás: DEXARTA, 2019, szülői adatbázis

*Az aláhúzva szereplő értékeknél az adjusted reziduals abszolút értéke nagyobb, mint kettő.

A hangverseny-látogatás a korábban említett kutatásokhoz hasonlóan a kevésbé népszerű kulturális tevékenységhez tartozik. A részvétel természetesen minden esetben összefügg kínálati oldal spektrumának szélességével, így nem meglepő, hogy a megyeszékhelyeken lakók és diplomások azok, akik a klasszikus zenei hangversenyt látogatják. A három megye összehasonlításában Hajdú-Bihar megyében magasabb a részvételi arány (10%), míg Jász-Nagykun-Szolnok megyében Szabolcs-Szatmár megyében 6–6%. A megyeszékhelyen és községben lakó, valamint a szakiskolát végzett anyák gyakrabban vesznek részt hangversenyen, mint az ebbe a kategóriába eső apák. A jó szubjektív anyagi helyzet szintén növeli a hangverseny-látogatás esélyét. A klasszikus zenei hangverseny mellett, hogy esti program, tartalmában is magasabb befogadói szintet feltételez, így nem meglepő, hogy a többgyermekes szülők körében nem tartozik a gyakran látogatott rendezvények közé.

Megye N=1183	Évente párszor, havonta	Soha	Hány gyermeket nevel? N=1432	Évente párszor, havonta	Soha
Hajdú-Bihar	<u>27,8%</u>	72,2%	1 gyermek	22,3%	77,8%
Jász-Nagykun- Szolnok	19,1%	80,9%	2 gyermek	29,3%	70,7%
Szabolcs- Szatmár-Bereg	18,8%	81,2%	3 vagy több gyermek	18,6%	81,4%
Apa lakóhelye N=1351			Anya lakóhelye N=1413		
megyeszékhely	<u>41%</u>	59%	megyeszékhely	<u>40,8%</u>	59,2%
város	21,2%	<u>78,8%</u>	város	20,3%	<u>79,7%</u>
község/tanya	11,3%	<u>88,7%</u>	község/tanya	11,9%	<u>88,1%</u>
Apa végzettsége N=1385			Anya végzettsége N=1428		
általános iskola	10,1%	<u>89,9%</u>	általános iskola	8,1%	<u>91,9%</u>
szakiskola	15,8%	<u>84,2%</u>	szakiskola	8,2%	<u>91,8%</u>
középiskola, érettségi	<u>27,5%</u>	72,5%	középiskola, érettségi	23,9%	76,1%
diploma	<u>53%</u>	47%	diploma	<u>48,4%</u>	51,6%
megyeszékhely	<u>12%</u>	17%	megyeszékhely	<u>11%</u>	16%
város	10%	<u>36%</u>	város	10%	<u>38%</u>
község / tanya	3%	<u>22%</u>	község / tanya	3%	<u>22%</u>
Apa végzettsége N=1366			Anya végzettsége N=1404		
általános iskola	2%	<u>18%</u>	általános iskola	2%	<u>20%</u>
szakiskola	6%	<u>31%</u>	szakiskola	2%	<u>18%</u>
középiskola, érettségi	<u>7%</u>	18%	középiskola, érettségi	7%	24%
diploma	<u>10%</u>	9%	diploma	<u>13%</u>	14%
Szubjektív anyagi helyzet N=1329					
mindenünk meg-van, jelentősebb kiadá- sokra is telik	<u>34,4%</u>	65,6%			
mindenünk megvan, de nagyobb kiadá- sokra nem telik	18,2%	<u>81,8%</u>			
előfordul, hogy min- dennapi kiadásainkat nem tudjuk fedezni	11,4%	<u>88,6%</u>			
gyakran megesik, hogy nincs pénzünk a mindennapokra	9,5%	90,5%			

4. táblázat: A hangverseny-látogatás gyakoriságára ható tényezők (Khi-négyzet próba, $p < 0,05$)

Forrás: DEXARTA, 2019, szülői adatbázis

*Az aláhúzva szereplő értékeknél az adjusted reziduals abszolút értéke nagyobb, mint kettő.

A népzenei koncert önmagában speciális műfaj, kevésbé jelenik meg önálló eseményként, általában néptánc kapcsolódik hozzá. A magas anyagi helyzet és a végzettség az, amely szignifikánsan növeli az érdeklődést. A kulturális rendezvények között a néptáncal külön foglalkozunk.

Apa végzettsége N=1363	Évente párszor, havonta	Soha	Anya végzettsége N=1368	Évente párszor, havonta	Soha
általános iskola	15%	85%	általános iskola	13,4%	86,6%
szakiskola	22,4%	77,6%	szakiskola	20,5%	79,5%
középiskola, érettségi	27,9%	72,1%	középiskola, érettségi	25,3%	74,7%
diploma	33,6%	66,4%	diploma	33,8%	66,2%
Objektív anyagi tőke N=1191					
anyagi tőke alacsony	20,1%	79,9%			
anyagi tőke közepes	24,7%	75,3%			
anyagi tőke magas	30%	70%			

5. táblázat: A népzenei koncertlátogatás gyakoriságára ható tényezők (Khi-négyzet próba, $p < 0,05$)

Forrás: DEXARTA, 2019, szülői adatbázis.

A bábszínházi előadások célközönsége a gyermek-korosztály, ugyanakkor speciális műfajként szintén kevésbé gyakori tevékenység. A vizsgált településeken még a megyeszékhelyeken sem mindenhol működik önálló intézményként bábszínház. Ez alól Debrecen kivételt jelent, itt működik bábszínház, Nyíregyházán rendszeresen van bábelőadás, Szolnok az Aba-Novák Agóra Kulturális Központban meghívott produkciókkal várja a gyermekeket. A megyeszékhely, településtípus és a jobb anyagi helyzet növeli a bábszínház-látogatás esélyét.

Apa lakóhelye N=1282	Évente párszor, havonta	Soha	Anya lakóhelye N=1344	Évente párszor, havonta	Soha
megyeszékhely	<u>35,2%</u>	64,8%	megyeszékhely	<u>36,9%</u>	63,1%
város	23,1%	<u>76,9%</u>	város	22,5%	<u>77,5%</u>
község/tanya	20,2%	<u>79,8%</u>	község/tanya	20,2%	<u>79,8%</u>
Apa végzettsége N=1299			Anya végzettsége N=1336		
általános iskola	16,7%	<u>83,3%</u>	általános iskola	11,9%	<u>88,1%</u>
szakiskola	20,3%	<u>79,7%</u>	szakiskola	22,5%	77,5%
középiskola, érettségi	<u>30,6%</u>	69,4%	középiskola, érettségi	26,5%	73,5%
diploma	<u>40,3%</u>	59,7%	diploma	<u>38,3%</u>	61,7%
Szubjektív anyagi helyzet N=1268			Objektív anyagi tőke N=1164		
mindenünk megvan, jelentősebb kiadá- sokra is telik	<u>31,2%</u>	68,8%	anyagi tőke alacsony	7%	<u>27%</u>
mindenünk megvan, de nagyobb kiadá- sokra nem telik	23,1%	<u>76,9%</u>	anyagi tőke közepes	8%	23%
előfordul, hogy min- dennapi kiadásainkat nem tudjuk fedezni	13,3%	<u>86,7%</u>	anyagi tőke magas	<u>9%</u>	20%
gyakran megesik, hogy nincs pénzünk a mindennapokra	18,2%	81,8%			

6. táblázat: A bábszínház-látogatás gyakoriságára ható tényezők (Khi-négyzet próba, $p < 0,05$)

Forrás: DEXARTA, 2019, szülői adatbázis

*Az aláhúzva szereplő értékeknél az adjusted reziduals abszolút értéke nagyobb, mint kettő.

Nagyon érdekes összefüggést tártunk fel a táncelőadás látogatásának gyakoriságát vizsgálva. Ez a kulturális esemény a településtípusok szerint a városokban a legnépszerűbb. A diplomások számára az opera és a népzene mellett a legkevésbé vonzó rendezvény, ugyanakkor érdekes eredmény, hogy a diplomás anyák befogadóbbak ezen kulturális esemény iránt, mint az apák. A szubjektív anyagi helyzetet vizsgálva, annak ellenére, hogy megengedhetnék maguknak, mégsem mennek táncelőadásra. A család nagyságát vizsgálva, az egy és kétgyermekes szülők gyakrabban vesznek részt ezen a kulturális eseményen.

Apa lakóhelye N=1296	Évente párszor, havonta	Soha	Anya lakóhelye N=1359	Évente párszor, havonta	Soha
megyeszékhely	39,2%	60,8%	megyeszékhely	37,3%	62,7%
város	<u>38,6%</u>	61,4%	város	37,9%	62,1%
község/tanya	25,8%	<u>74,2%</u>	község/tanya	26,9%	<u>73,1%</u>
Apa végzettsége N=1310			Anya végzettsége N=1346		
általános iskola	27,5%	<u>72,5%</u>	általános iskola	23%	<u>77%</u>
szakiskola	35,6%	64,4%	szakiskola	31,6%	68,4%
középiskola, érettségi	<u>41,3%</u>	58,7%	középiskola, érettségi	<u>41%</u>	59%
diploma	<u>37,1%</u>	62,9%	diploma	<u>40,3%</u>	59,7%
Subjektív anyagi helyzet N=1283			Objektív anyagi tőke N=1173		
mindenünk megvan, jelentősebb kiadá- sokra is telik	<u>39,2%</u>	60,8%	anyagi tőke alacsony	30,4%	<u>69,6%</u>
mindenünk megvan, de nagyobb kiadá- sokra nem telik	34,1%	65,9%	anyagi tőke közepes	35,2%	64,8%
előfordul, hogy mindennapi kiadá- sainkat nem tudjuk fedezni	28,7%	71,3%	anyagi tőke magas	<u>41,4%</u>	58,6%
gyakran megesis, hogy nincs pénzünk a mindennapokra	14,3%	<u>85,7%</u>			
Hány gyermeket nevel? N=1375					
egyet	37,8%	62,2%			
kettőt	37%	63%			
hármat vagy többet	30%	<u>70%</u>			

7. táblázat: A tánc előadás látogatásának gyakoriságára ható tényezők (Khi-négyzet próba, $p < 0,05$)

Forrás: DEXARTA, 2019, szülői adatbázis

*Az aláhúzva szereplő értékeknél az adjusted reziduals abszolút értéke nagyobb, mint kettő.

A néptáncelőadás látogatottságánál három tényezőt találtunk, amely szignifikánsan befolyásoló tényező. Az anya és apa végzettsége mellett a subjektív anyagi helyzet jelenik meg. A magasabb szülői végzettség és a jobb anyagi helyzet növeli a néptánc előadás látogatásának esélyét. Az eredményeket összehasonlítva a népzenei koncerten való részvétellel, megállapíthatjuk, hogy a néptánc előadás végzettségtől függetlenül jobban érdekli a szülőket. A hagyományok ápolása, a magyar kultúra értékeinek megőrzése nemzeti identitás tudatunk megőrzése szempontjából kiemelkedően jelentős, ennek ellenére a

vizsgált mintából az apák 36%-a, az anyák 35%-a vesz részt évente legalább egyszer ilyen típusú rendezvényen. Ez azt jelenti, hogy a teljes minta valamivel több, mint egyharmadának van a népi kultúrával rendszeres kapcsolata.

Apa végzettsége N=1301	Évente párszor, havonta	Soha	Anya végzettsége N=1346	Évente párszor, havonta	Soha
általános iskola	22,1%	<u>77,9%</u>	általános iskola	18,7%	<u>81,3%</u>
szakiskola	33,2%	66,8	szakiskola	35,7%	64,3%
középiskola, érettségi	<u>42%</u>	58%	középiskola, érettségi	38,4%	61,6%
diploma	<u>46,1%</u>	53,9	diploma	<u>44,3%</u>	55,7%
Subjektív anyagi helyzet N=1275					
mindenünk megvan, jelentősebb kiadások- ra is telik	<u>38,3%</u>	61,7%			
mindenünk megvan, de nagyobb kiadások- ra nem telik	34,8%	65,2%			
előfordul, hogy min- dennapi kiadásainkat nem tudjuk fedezni	20,3%	79,7%			
gyakran megesisik, hogy nincs pénzünk a mindennapokra	14,3%	<u>85,7%</u>			

8. táblázat: A néptánc előadás látogatásának gyakoriságára ható tényezők (Khi-négyzet próba, $p < 0,05$)
Forrás: DEXARTA, 2019, szülői adatbázis

*Az aláhúzva szereplő értékeknél az adjusted reziduals abszolút értéke nagyobb, mint kettő.

A színházlátogatást a szülők lakóhelye, végzettsége mellett befolyásolja, hogy a település melyik megyében van, a subjektív és objektív anyagi helyzet, valamint az, hogy hány gyermeket nevelnek. Hajdú-Bihar megyében a válaszadók több mint fele jár rendszeresen színházba, míg Jász-Nagykun-Szolnok és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében ugyanannyian választják ezt a kulturális tevékenységet, mint amennyien soha nem mennek színházba. Minden megyeszékhelyen működik színház, így ennek tükrében meglepő az eredménye a településtípus vizsgálatának, amely szerint a városban és a községben, tanyákon lakók közel fele rendszeresen jár színházba, míg a megyeszékhelyen lakóknál ez az arány kétharmad. A végzettség tükrében az anyák és apák közel azonos arányban vesznek részt az előadásokon, amely eredmény azt sugallja, hogy a színházlátogatás közös tevékenység. A subjektív anyagi tőke szerint a jó anyagi helyzetben levők színházlátogatók, azonban azoknak is több mint 40 százaléka jár színházba, akiknek nem telik nagyobb kiadásokra. Míg a magas anyagi tőke mellett a közepes anyagi tőkével rendelkezőknek is több mint fele rendszeres színházlátogató.

Megye N=1159	Évente párszor, havonta	Soha	Hány gyermeket nevel? N = 1412	Évente párszor, havonta	Soha
Hajdú-Bihar	<u>57,1%</u>	42,9%	1 gyermek	<u>58%</u>	42%
Jász-Nagykun- Szolnok	47,8%	52,2%	2 gyermek	<u>55,6%</u>	44,4%
Szabolcs- Szatmár-Bereg	37,2%	<u>62,8%</u>	3 vagy több gyermek	35,8%	<u>64,2%</u>
Apa lakóhelye N=1331			Anya lakóhelye N=1394		
megyeszékhely	<u>67,9%</u>	32,1%	megyeszékhely	<u>69,6%</u>	30,4%
város	46,3%	<u>53,7%</u>	város	45,2%	<u>54,8%</u>
község/tanya	37,4%	<u>62,6%</u>	község/tanya	37,3%	<u>62,7%</u>
Apa végzettsége N=1384			Anya végzettsége N=1384		
általános iskola	22,2%	<u>77,8%</u>	általános iskola	19,5%	<u>80,5%</u>
szakiskola	46,0%	<u>54%</u>	szakiskola	38,8%	<u>61,2%</u>
középiskola, érettségi	58,8%	41,2%	középiskola, érettségi	52,5%	47,5%
diploma	<u>78,6%</u>	21,4%	diploma	<u>79,3%</u>	20,7%
Szubjektív anyagi helyzet N=1312			Objektív anyagi tőke N=1194		
mindenünk megvan, jelentősebb kiadások- ra is telik	<u>65,1%</u>	34,9%	anyagi tőke alacsony	38,4%	<u>61,6%</u>
mindenünk megvan, de nagyobb kiadások- ra nem telik	42,4%	57,6%	anyagi tőke közepes	52,3%	47,7%
előfordul, hogy min- dennapi kiadásainkat nem tudjuk fedezni	26%	<u>74%</u>	anyagi tőke magas	<u>62,8%</u>	37,2%
gyakran megesik, hogy nincs pénzünk a mindennapokra	18,2%	<u>81,8%</u>			

9. táblázat: A színházlátogatás gyakoriságára ható tényezők (Khi-négyzet próba, $p < 0,05$)

Forrás: DEXARTA, 2019, szülői adatbázis

*Az aláhúzva szereplő értékeknél az adjusted reziduals abszolút értéke nagyobb, mint kettő.

A könnyűzenei koncert esetében az apák és anyák különbségállója nagyobbra nyílik, mint az eddig vizsgált kulturális eseményeknél. Azok az anyák, akik városban laknak, gyakrabban vesznek részt ilyen eseményen, míg a többi településtípusnál pontosan megegyezik a szülők részvételi aránya. A végzettséget vizsgálva a két nem között a szakiskolai végzettségnél találunk kiemelkedő különbséget az apák, a diplomásoknál az anyák javára. A gyermekek számát vizsgálva a két gyermeket nevelők részvételi aránya a legmagasabb, míg a három vagy több gyermeket nevelők nagyobb részben nem vesznek részt ilyen

típusú eseményen. A könnyűzenei koncert célcsoportját többségében a gyermektelen fiatalok alkotják, a belépőjegy a kulturális rendezvények körében drágábbnak számít.

Megye N=1150	Évente párszor, havonta	Soha	Hány gyermeket nevel? N = 1398	Évente párszor, havonta	Soha
Hajdú-Bihar	<u>61,1%</u>	38,9%	1 gyermek	<u>62,6%</u>	37,4%
Jász-Nagykun-Szolnok	51,6%	48,4%	2 gyermek	<u>62,2%</u>	37,8%
Szabolcs-Szatmár-Bereg	48,2%	<u>51,8%</u>	3 vagy több gyermek	42%	<u>58%</u>
Apa lakóhelye N=1317			Anya lakóhelye N=1379		
megyeszékhely	<u>70,4%</u>	29,6%	megyeszékhely	<u>71,9%</u>	28,1%
város	54,1%	45,9%	város	53%	47%
község/tanya	43,3%	<u>56,7%</u>	község/tanya	43,7%	<u>56,3%</u>
Apa végzettsége N=1331			Anya végzettsége N=1368		
általános iskola	32,6%	<u>67,4%</u>	általános iskola	27,7%	<u>72,3%</u>
szakiskola	51,5%	<u>48,5%</u>	szakiskola	45,4%	<u>54,6%</u>
középiskola, érettségi	<u>66,3%</u>	33,7%	középiskola, érettségi	<u>63,3%</u>	36,7%
diploma	<u>77,6%</u>	22,4%	diploma	<u>76,9%</u>	23,1%
Szubjektív anyagi helyzet N=1299			Objektív anyagi tőke N=1184		
mindenünk megvan, jelentősebb kiadásokra is telik	<u>69,1%</u>	30,9%	anyagi tőke alacsony	42,3%	<u>57,7%</u>
mindenünk megvan, de nagyobb kiadásokra nem telik	51,5%	<u>48,5%</u>	anyagi tőke közepes	59,2%	40,8%
előfordul, hogy min- dennapi kiadásainkat nem tudjuk fedezni	32,9%	<u>67,1%</u>	anyagi tőke magas	<u>68,5%</u>	31,5%
gyakran megesik, hogy nincs pénzünk a min- dennapokra	9,5%	<u>90,5%</u>			

10. táblázat: A könnyűzenei koncert látogatásának gyakoriságára ható tényezők
(Khi-négyzet próba, $p < 0,05$)

Forrás: DEXARTA, 2019, szülői adatbázis

*Az aláhúzva szereplő értékeknél az adjusted reziduals abszolút értéke nagyobb, mint kettő.

Bocsi elemzéseivel¹¹ összhangban kutatásunk három leggyakrabban látogatott kulturális rendezvénye a kiállítás, a könyvtár és a mozi. A vizsgált mintában

¹¹ BOCSI: i. m. (2017).

a nemek közötti arány szinte azonos a látogatottság szempontjából, 87%-ba a gyermeke(ke)t is magukkal viszik, így megállapíthatjuk, hogy a kiállítás látogatása helyszíntől függetlenül családi eseménynek számít.

A megyék közötti összehasonlításban a mintát alkotó populáció több mint fele Hajdú-Bihar (66,6%) és Jász-Nagykun-Szolnok (58,2%) megyében járnak kiállításra, míg Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében 65% soha nem jár. A kiállítás megtekintésének esélyét növeli, ha a szülő megyeszékhelyen lakik, érettségizett vagy diplomával rendelkezik, egy vagy két gyermeket nevel és jó anyagi helyzet és magas anyagi tőke jellemző rá.

Megye N=1110	Évente párszor, havonta	Soha	Hány gyermeket nevel? N=1360	Évente párszor, havonta	Soha
Hajdú-Bihar	<u>66,6%</u>	33,4%	1 gyermek	<u>64,8%</u>	35,2%
Jász-Nagykun-Szolnok	58,2%	41,8%	2 gyermek	<u>63,2%</u>	36,8%
Szabolcs-Szatmár-Bereg	35%	<u>65%</u>	3 vagy több gyermek	41,2%	<u>58,8%</u>
Apa lakóhelye N=1280			Anya lakóhelye N=1343		
megyeszékhely	<u>80,2%</u>	19,8%	megyeszékhely	<u>80,7%</u>	19,3%
város	55,7%	44,3%	város	54,6%	45,4%
község/tanya	34,3%	<u>65,7%</u>	község/tanya	34,7%	<u>65,3%</u>
Apa végzettsége N=1294			Anya végzettsége N=1335		
általános iskola	26,4%	<u>73,6%</u>	általános iskola	22,3%	<u>77,7%</u>
szakiskola	52,4%	<u>47,6%</u>	szakiskola	44,3%	<u>55,7%</u>
középiskola, érettségi	<u>67,5%</u>	32,5%	középiskola, érettségi	<u>65,1%</u>	34,9%
diploma	<u>85,5%</u>	14,5%	diploma	<u>82,9%</u>	43,4%
Szubjektív anyagi helyzet N=1265			Objektív anyagi tőke N=1154		
mindenünk megvan, jelentősebb kiadásokra is telik	<u>72%</u>	28%	anyagi tőke alacsony	44,4%	<u>55,6%</u>
mindenünk megvan, de nagyobb kiadásokra nem telik	48,6%	<u>51,4%</u>	anyagi tőke közepes	57,4%	42,6%
előfordul, hogy min- dennapi kiadásainkat nem tudjuk fedezni	38,7%	<u>61,3%</u>	anyagi tőke magas	<u>71%</u>	29%
gyakran megesik, hogy nincs pénzünk a min- dennapokra	20%	<u>80%</u>			

11. táblázat: A kiállításlátogatás gyakoriságára ható tényezők (Khi-négyzet próba, $p < 0,05$)

Forrás: DEXARTA, 2019, szülői adatbázis

*Az aláhúzva szereplő értékeknél az adjusted reziduals abszolút értéke nagyobb, mint kettő.

A könyvtár látogatása anyagilag az egyik legkevésbé megterhelő tevékenység, az éves tagsági díj kifizetése után a kölcsönzött könyvek mennyiségét semmi nem korlátozza. A szülők 57,5%-a nyilatkozott úgy, hogy évente párszor jár könyvtárba, az esetek többségében a szülők 90%-a a gyermeket is magával viszi. Hajdú-Biharban (63,8%) és Jász-Nagykun-Szolnok (58,5%) megyében a könyvtárlátogatás a szülők több mint felére jellemző tevékenység. Az egy és két gyermekes szülők A kulturális tevékenység e formájára jellemző, hogy már a szakiskolai végzettségűek több mint fele, a három vagy több gyermekes szülők, a megyeszékhely vagy városok és a legalább szakiskolai végzettség növeli a könyvtárba járás esélyét. A kutatásnak nem volt célja, hogy azt is vizsgálja, hogy milyen műfajú könyvet és hányat olvasnak évente.

Azt, hogy a kultúra e megjelenési formája könnyen elérhető, megfizethető, az is jelzi, hogy a közsében, tanyákon élők és az alacsony anyagi tőkével rendelkezők közel fele is jár könyvtárba.

Hány gyermeket nevel? N = 1348	Évente párszor, havonta	Soha	Megye N=1105	Évente párszor, havonta	Soha
1 gyermek	63,2%	36,8%	Hajdú-Bihar	63,8%	36,2%
2 gyermek	60,9%	39,1%	Jász-Nagykun-Szolnok	58,5%	41,5%
3 vagy több gyermek	48,4%	51,6%	Szabolcs-Szatmár-Bereg	43,7%	56,3%
Apa lakóhelye N=1317			Anya lakóhelye N=1330		
megyeszékhely	70,7%	29,3%	megyeszékhely	71,5%	28,5%
város	58,4%	41,6%	város	56%	44%
község/tanya	45%	55%	község/tanya	45,6%	54,4%
Apa végzettsége N=1273			Anya végzettsége N=1321		
általános iskola	38,8%	61,2%	általános iskola	30,4%	69,6%
szakiskola	55,6%	44,4%	szakiskola	50,6%	49,4%
középiskola, érettségi	63,7%	36,3%	középiskola, érettségi	61,7%	38,3%
diploma	78,4%	21,6%	diploma	80,8%	19,2%
Szubjektív anyagi helyzet N=1257			Objektív anyagi tőke N=1142		
mindenünk megvan, jelentősebb kiadásokra is telik	67,7%	32,3%	anyagi tőke alacsony	48,1%	51,9%
mindenünk megvan, de nagyobb kiadásokra nem telik	53,8%	46,2%	anyagi tőke közepes	60,8%	39,2%

előfordul, hogy mindennapi kiadásainkat nem tudjuk fedezni	40,3%	<u>59,7%</u>	anyagi tőke magas	<u>67%</u>	33%
gyakran megesik, hogy nincs pénzünk a mindennapokra	19%	<u>81%</u>			

12. táblázat: A könyvtárlátogatás gyakoriságára ható tényezők (Khi-négyzet próba, $p < 0,05$)

Forrás: DEXARTA, 2019, szülői adatbázis

*Az aláhúzva szereplő értékeknél az adjusted reziduals abszolút értéke nagyobb, mint kettő.

A szakirodalmi ismeretek és saját kutatásunk tükrében megállapíthatjuk, hogy a mozilátogatás a legjellemzőbb kulturális tevékenység. Az egyetemistákra jellemző hedonista életstílus¹² a tömegkommunikáció erőteljes befolyásával egyesülve a vizsgált szülői mintán is megmutatkozik. A megyétől, lakóhelytől és szubjektív anyagi helyzetétől függetlenül a szülők több mint fele jár moziba, ahova 96%-ban a gyermeküket is magukkal viszik. A végzettségnél a legalacsonyabb kategória, az általános iskola, valamint az alacsony anyagi tőkével rendelkezők több mint fele, akiknek kulturális fogyasztásukban a mozilátogatás sem szerepel.

A mozilátogatás az egy (86,1%) és két gyermekesek (85,6%) mellett a három vagy több gyermekes szülők 62,4%-nak is jellemző kulturális tevékenysége. A vizsgált szülők 61,9%-a alacsony anyagi tőke index esetén is jár moziba. A részvételi arány településtípus, végzettség és anyagi helyzet tükrében is a legmagasabb a vizsgált kulturális rendezvények közül.

Megye N=1129	Évente párszor, havonta	Soha	Hány gyermeket nevel? N=1372	Évente párszor, havonta	Soha
Hajdú-Bihar	<u>29%</u>	6%	1 gyermek	<u>86,1%</u>	13,9%
Jász-Nagykun-Szolnok	28%	8%	2 gyermek	<u>85,6%</u>	14,4%
Szabolcs-Szatmár-Bereg	19%	<u>10%</u>	3 vagy több gyermek	62,4%	<u>37,6%</u>
Apa lakóhelye N=1294			Anya lakóhelye N=1353		
megyeszékhely	<u>95,3%</u>	4,7%	megyeszékhely	<u>95,2%</u>	4,8%
város	76,6%	23,4%	város	75,9%	24,1%
község/tanya	64,7%	<u>35,3%</u>	község/tanya	64,8%	<u>35,2%</u>
Apa végzettsége N=1306			Anya végzettsége N=1345		
általános iskola	49,6%	<u>50,4%</u>	általános iskola	46,1%	<u>53,9%</u>
szakiskola	78,1%	21,9%	szakiskola	72,9%	<u>27,1%</u>

¹² KOVÁCS: i. m. (2015).

középiskola, érettségi	<u>90,2%</u>	9,8%	középiskola, érettségi	<u>87,7%</u>	12,3%
diploma	<u>96,7%</u>	3,3%	diploma	<u>97,5%</u>	2,5%
Szubjektív anyagi helyzet N=1274			Objektív anyagi tőke N=1143		
mindenünk megvan, jelentősebb kiadásokra is telik	<u>93,4%</u>	6,6%	anyagi tőke alacsony	61,9%	<u>38,1%</u>
mindenünk megvan, de nagyobb kiadásokra nem telik	72,4%	<u>27,6%</u>	anyagi tőke közepes	<u>82,1%</u>	17,9%
előfordul, hogy mindennapi kiadásainkat nem tudjuk fedezni	48,7%	<u>51,3%</u>	anyagi tőke magas	<u>77,6%</u>	8,2%
gyakran megesik, hogy nincs pénzünk a mindennapokra	31,8%	<u>68,2%</u>			

13. táblázat: A mozilátogatás gyakoriságára ható tényezők (Khi-négyzet próba, $p < 0,05$)

Forrás: DEXARTA, 2019, szülői adatbázis

*Az aláhúzva szereplő értékeknél az adjusted reziduals abszolút értéke nagyobb, mint kettő.

Kutatásunkban arra kerestük a választ, hogy érvényesül-e Bandura szociális tanulás elmélete, amely szerint a modelltanulás folyamatában a viselkedésmintázat csak abban az esetben sajátítható el, ha az egyén környezetében van hozzáférhetőség, és van olyan személy, akitől ez megtanulható. A nem ismert viselkedéselemeket nem lehet reprodukálni. Bourdieu kulturális tőke elmélete és Bandura szociális tanulás elmélete¹³ alapján feltételezzük, hogy a szülők művészeti rendezvényekhez való viszonya befolyásolja a gyermek művészeti aktivitását, valamint a mikrokörnyezet, a kortársak, barátok művészeti tevékenysége mintául szolgál a többiek számára.

Hradil elismeri¹⁴, hogy a kemény társadalmi változók hatását, mégis az egyéni választást, a szubjektív döntések jelentőségét hangsúlyozza egyes preferenciákra. A kulturális minták nincsenek külső feltételekhez kötve, az egyént körülvevő társadalmi miliőnek azonban meghatározó szerepe van.

Kutatásunkban azt is vizsgáltuk, hogy a szülők gyermekeikkel közösen vesznek-e részt a kulturális rendezvényeken, a szocializációs folyamat során megvan-e az interiorizáció kialakulásának feltétele, létrejön-e a kulturális belenevelődés.

¹³ BANDURA, Albert: *The Social Cognitive Theory: An Agentic Perspective* = *Annual Review of Psychology*, 2001, 52. sz., 1–26.
<https://doi.org/10.1146/annurev.psych.52.1.1>

¹⁴ HRADIL, Stefan: *Régi fogalmak és új struktúrák. Miliő-, szubkultúra- és életmód kutatások a 80-as években = Társadalmi rétegződés*. Szerk. RUDOLF, Andorka – HRADIL, Stefan – PESCHAR, Jules L., Bp., Aula, 1995, 347–390.

Rendezvény	Összesen hányan voltak (fő)	A gyereket is vitték magukkal (%)
bábszínház	202	98
mozi	638	96
néptánc	270	95
tánc	242	92
népzene	185	91
könyvtár	410	90
kiállítás	454	87
hangverseny	233	82
könnyűzene	441	71
színház	411	70
opera	39	44

14. táblázat: A kulturális rendezvény családi jellemzője
Forrás: DEXARTA, 2019, szülői adatbázis

Az adatok szerint nem meglepő, hogy legtöbben bábszínházban voltak gyermekükkel együtt, hiszen ennek a helyszínnek ők jelentik a célkorosztályát. Kimagaslóan magas az arány a mozi, néptánc, tánc, népzene és könyvtár látogatottságánál. De a szülők közel fele az operalátogatást is családi programként értelmezi.

Összegzés

Kutatásunk fókuszában a szülők kulturális fogyasztása állt. Az elemzések során a szakirodalom korábbi adataihoz (KSH, Magyar Ifjúság Kutatás) hasonlóan a vizsgált minta leglátogatottabb kulturális helyszíne a mozi (78%). A szülők több mint fele látogatja a könyvtárat, kiállítást és a könnyűzenei koncertet. Majdnem fele jár színházba (49,7%). A néptánc, tánc előadásokra több mint egyharmada jár, a bábszínházba, népzenei előadásra egynegyedük. Az országos eredményekhez hasonlóan a klasszikus zenei hangverseny az utolsó előtti helyen áll a látogatottság gyakorisága szerint (18,5%), míg az operalátogatás a legkevésbé gyakori (4,3%) kulturális esemény. A kulturális fogyasztást az apa és anya végzettsége mind a 11 kulturális rendezvény esetében befolyásolta, de kiemelkedő jelentőséggel bír az anya és apa lakóhelyének típusa (kivéve a népzenei koncert és néptánc előadás) és a szubjektív anyagi helyzet is, amely szintén két esetben nem mutatott szignifikáns összefüggést (opera, népzenei koncert). A vizsgált kulturális tevékenységek fogyasztói jellemzőire szignifikáns befolyást gyakorol a településtípusa, a megyeszékhelyek és a városok

mellett a községek és tanyák lakói számára a kulturális javak kevésbé elérhetők. Az objektív anyagi tőke nem növeli az esélyt az opera, a hangverseny és a néptánc előadás esetében, míg a megyei elhelyezkedés a hangverseny, színház, könnyűzene, kiállítás, könyvtár és mozilátogatás esetén, a gyermekek száma a hangverseny, tánc, színház, könnyűzene, kiállítás, könyvtár és mozi látogatás esetén szignifikáns.

Eredményeink a korábbi szakirodalmak eredményeit támasztják alá, a mi szerint a magyar társadalomban erős a kulturális egyenlőtlenség mértéke. A státuskristályosodás eredményeként a kulturális fogyasztást az iskolai végzettség jelentősen befolyásolja, minél képzetesebb valaki, annál érdeklődőbb, annál nyitottabb. Az iskolázottság, az egyéni értékrend és a kialakított életmód között azonban sztochasztikus kapcsolat van.¹⁵ Eredményeink szerint viszont a diplomások 40%-a kulturálisan teljesen passzív. A végzettség nem determinálja a kulturálisan aktív életmódot, a kulturális javak iránti igényt. A kulturális aktivitás egyenes arányban korrelál a települések nagyságával, így minél nagyobb egy település, annál nagyobb a kínálat, így a fogyasztás is differenciált. A kis települések kulturálisan kirekesztettek, így a társadalmi kohéziót segítő erő, a művészeti tevékenységek kutatások által igazolt közösségépítő ereje nem tudja segíteni a társadalmi beilleszkedést. A fogyasztást a régiós különbségek mellett befolyásolja az is, hogy régióon belül melyik megyében laknak. A három megye vizsgálatában Hajdú-Bihar kulturálisan a legaktívabb, míg Szabolcs-Szatmár-Bereg megye lakói kulturálisan passzívak. Az okok a megye településtípusainak arányában is kereshetők, míg Hajdú-Biharban a jellemző településtípus a kisváros, addig a másik két megyére inkább jellemző a kisebb településtípus. A tanulmányban ismertetett adatok keresztábrák vizsgálatok eredményei, a többváltozós hatás kiértékelése következő elemzésünk tárgya lesz. Az adatok ismeretében a kutatás szolgáltatói oldalának elemzése tovább árnyalhatja a helyzetet.

¹⁵ HRADIL: *i. m.* (1995).

Irodalomjegyzék

- BANDURA, Albert: *The Social Cognitive Theory: An Agentic Perspective* = *Annual Review of Psychology*, 2001, 52. sz., 1–26.
<https://doi.org/10.1146/annurev.psych.52.1.1>
- BÁRDOSI Mónika – LAKATOS Gyuláné: *A kulturális statisztika módszertana és fogalmai*. Bp., Központi Statisztikai Hivatal, 2005.
- BOCSI Veronika: *A magaskultúra mint élettér. Hallgatók magaskulturális attitűdjének vizsgálata az egyenlőtlenségek aspektusából* = *Kihívások és válaszok: tanulmányok a szociálpedagógia területéről*. Szerk. RÁKÓ Erzsébet – SOÓS Zsolt, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2017, 119–135.
- BOURDIEU, Pierre: *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Massachusetts. Cambridge, Harvard University Press, 1979.
- HOUMANN, Anna: *Working on the Musical Biography. Bringing Story into Music Education* = *Open Ears – Open Minds. Listening and Understanding Music*. Szerk. KRÄMER, Oliver – MALMBERG, Isolde, Innsbruck, Helbling, 2016, 49–62.
- HRADIL, Stefan: *Régi fogalmak és új struktúrák. Milió-, szubkultúra- és életmód kutatások a 80-as években* = *Társadalmi rétegződés*. Szerk. RUDOLF, Andorka – HRADIL, Stefan – PESCHAR, Jules L., Bp., Aula, 1995, 347–390.
- HUNYADI Zsuzsa: *Kulturálódási és szabadidő eltöltési szokások, életmód csoportok. Találkozások a kultúrával 7.* Bp., Magyar Művelődési Intézet – MTA Szociológiai Kutatóintézet, 2005.
- KOVÁCS Klára: *A sportolás mint támogató faktor a felsőoktatásban* = *Központi Statisztikai Hivatal adatbázisa a kulturális intézményekről*. Debrecen, CHERD, 2015.
http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zkz001.html
- MÜLLER, R.: *Young People's Musical Commitment. Socio-Musicological Perspectives* = *Open Ears – Open Minds. Listening and Understanding Music*. Szerk. KRÄMER, Oliver – MALMBERG, Isolde, Helbling, Innsbruck, 2016, 29–48.
- PAVLUSKA Valéria – JAKOPÁNECZ Eszter – TÖRÖCSIK Mária: *Kultúra. A magyar lakosság kultúrával kapcsolatos beállítódása és követett magatartása generációs szemléletű vizsgálattal*. Kézirat. [Számítógépfájl]. Pécs, PTE KTK, 2018, EFOP-3.6.1-16-2016-00004.
- *Színpadí szórakoztatás, 2016* = *Statisztikai tükrök*. KSH, 2017.
<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/szinpad16.pdf>
- VÁRADI Judit: *Adjunk teret a zenének! = térZENÉtér: Zene a társas térben*. Szerk. VAS Bence, Pécs, Pécsi Tudományegyetem Művészeti Kar, 2018, 13–28.

Absztrakt

A kutatásba bevont intézmények településeinek társadalmi-gazdasági, valamint infrastrukturális mutatóit vizsgáltuk a Központi Statisztikai Hivatal és az Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer adatait alapul véve.

A mutatókon keresztül szociodemográfiai háttérváltozókat tudunk feltárni, amelyek segítik a megértését annak, hogy az adott települési körülmények között hogyan működnek a művészeti, elsősorban a zenei képzéssel foglalkozó intézmények. Ezen túl a Tanuló régiók Magyarországon című kutatás eredményeként kialakított LeaRn Index adatait alapul véve igyekeztünk bemutatni a vizsgálatba bevont intézmények településeinek helyzetét tanulási szempontból. A települések egyes tanulási területének eredményeit elemezzük.

Ez a tanulmány a zenei szolgáltatók és az oktatási intézmények kapcsolataira összpontosított. Azokra a kezdeményezésekre, amelyek hozzájárulhatnak a köz- és oktatási intézmények együttműködéséhez. Ezen ismeretek hozzájárulhatnak ahhoz, hogy a döntéshozók megismerjék azt, hogy hogyan támogatható, tehető eredményesebbé a művészetoktatási tevékenység ezen területe.

Kulcsszavak: művészeti nevelés, társadalmi-gazdasági háttér, művészeti szolgáltatók, kínálati oldal.

Bevezetés

A DEXARTA-kutatás célja, hogy felmérje, milyen lehetőségei vannak a gyerekeknek a kötelező oktatásban tanult művészeti tárgyak mellett a tanórán kívüli művészeti tevékenységekre. Ezen túl azt is igyekszik feltárni, hogy az aktív művészeti tevékenység hogyan változtatja meg az általános iskolások művészethez való hozzáállását és ízlését.

Mindezek vizsgálatához fontosnak találta a DEXARTA-kutatócsoport a kínálati oldal megismerését. Így a kutatás egy részelemeként a szolgáltatói oldal felmérését tűztük ki célul. Meghatározónak tartottuk a kínálati oldal elemzését, hisz nem mindegy, hogy milyen lehetőségek állnak rendelkezésre az intézmények és az intézményekben tanuló gyermekek számára. Ez be-

folyásolja a lehetőségeket, és hatással van a keresletre is. Egyrészt a kutatásba bevont intézmények településeinek¹ társadalmi-gazdasági, valamint infrastrukturális mutatóit vizsgáltuk a Központi Statisztikai Hivatal és az Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer adatait alapul véve. Másrészt a szolgáltatók körében végeztünk kérdőíves vizsgálatot. Az intézmények szektorális besorolására, a fenntartók megismerésére irányult a vizsgálatunk, valamint ezeknek az infrastrukturális és szakmai tartalmi jellemzőinek (a szolgáltató szakembereinek szakmai háttere, a szervezett programok műfaja, gyakorisága, időtartama, együttműködő intézmények) feltárására. Fontosnak tartottuk megismerni a művészeti, kulturális szolgáltatók kínálatát, kapcsolatát az adott településen működő alapfokú oktatási intézményekkel, azok vezetőivel, szakos pedagógusaival, illetve magukkal a tanulókkal, valamint azt, hogy milyen feltételek mellett működnek, milyen körülmények javíthatnák, tehetnék hatékonyabbá a tevékenységüket.

A DEXARTA-kutatásban érintett települések társadalmi-gazdasági jellemzői a KSH és a Tanuló régiók Magyarországon című kutatás adatai alapján

A Központi Statisztikai Hivatal adatai alapján a következő mutatókat tekintettük át: lakónépesség, munkanélküliségi ráta, egy lakosra jutó összes nettó jövedelem, regisztrált nonprofit szervezetek ezer lakosra jutó száma, regisztrált gazdasági vállalkozások ezer lakosra jutó száma, munkanélküliségi ráta. A mutatókon keresztül szociodemográfiai háttérrel tudtunk feltárni, amelyek segítették a megértését annak, hogy az adott településen milyen körülmények között működhetnek művészeti, elsősorban zenei képzéssel foglalkozó intézmények.

A *Tanuló régiók Magyarországon* című kutatás eredményeként kialakított LeaRn Index adatait alapul véve igyekeztünk bemutatni a vizsgálatba bevont intézmények településeinek helyzetét tanulási szempontból.

A LeaRn Index egy speciális, a tanulásra vonatkozó eszköz, a kialakításához felhasználtak nemzetközi kutatási előzményeket. A Jacques Delors kon-

¹ Debrecen, Balmazújváros, Nádudvar, Hajdúnánás, Hajdúdorog, Zsáka, Magyarhomorog, Szerep, Szolnok, Mezőtúr, Karcag, Kunhegyes, Jászfényszaru, Karcag, Jászboldogháza, Kengyel, Tiszagyenda, Nagykőrű, Nyíregyháza, Demecser, Újfehértó, Nyírkársz, Szakoly, Döge, Piricse, Tiszabercel, Nagyvársány.

cepcióján² alapuló CLI³-t, illetve az erre épülő ELLI⁴-t, valamint a DLA⁵ mutatóit. Ezeken alapulnak a LeaRn Indexnek (LI) nevezett hazai komplex mutató mérőszámai.⁶ Egyes területekhez (formális tanulás, nonformális tanulás, kulturális tanulás, társadalmi aktivitás/közösségi tanulás) mérőszámokat választott a kutatócsoport, majd ezeket indexbe rendezte. A települések egyes tanulási területének eredményeit elemezzük.

A társadalmi-gazdasági helyzet a KSH adatai alapján

A vizsgálat három megye településeinek intézményeiben zajlott. Két megye a hazai viszonylatban népesebbnek minősül, ha a 0–14 éves korosztály tekintjük, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében élnek a legnagyobb számban ilyen életkorúak.

195

	Hajdú-Bihar megye	Jász-Nagykun- Szolnok megye	Szabolcs- Szatmár-Bereg megye
népesség (KSH 2018)	530 464	371 271	558 361
népesség 0–14 év (KSH 2018)	79 373	54 246	88 932
népesség 0–6 év (KSH 2016)	35 369	23 968	39 201
terület (KSH 2016)	6 210,39	5 581,63	5 935,79
regisztrált gazdasági szervezetek: művészet, szórakozás, szabadidő (KSH 2016)	706	474	572

1. táblázat: Egyes társadalmi-gazdasági mutatók alakulása
a vizsgálatba bevont intézmények megyéiben

A települési társadalmi-gazdasági mutatók alapján megállapítható, hogy eltérő lakónépességű, jövedelmi helyzetű, gazdasági fejlettségű települések kerültek a vizsgálati mintába. Ez azért fontos, mert így lehetőség van azt is megvizsgálni, hogy az eltérő feltételek mentén feltárhatóak-e különbségek.

² DELORS, Jacques: *Oktatás – rejtett kincs. A Jacques Delors vezette nemzetközi bizottság jelentése az UNESCO-nak az oktatás XXI. századra vonatkozó kérdéseiről.* Bp., Osiris, 1996.

³ Composite Learning Index.

⁴ European Lifelong Learning Index.

⁵ Deutsche Learnatlas.

⁶ KOZMA et al.: *i. m.* (2015); MÁRKUS-TEPERICS-MÁRTON: *i. m.* (2019).

	Lakó- népesség (2017) fő	Egy lakosra jutó összes nettó jövede- lem (2017) forint	Regisztrált nonprofit szervezetek ezer lakosra jutó száma (2017) db	Regisztrált gazdasági vállalkozá- sok száma ezer lakosra (2014) db	Munka- nélküliségi ráta (2017) %
Hajdú-Bihar megye					
Balmazújváros	17 109	819 793	8,2	189	6,03
Debrecen	201 981	1 103 701	15,8	183	5,27
Hajdúdorog	8 549	779 760	5,1	247	4,93
Hajdúnánás	16 908	871 714	8,1	169	5,22
Magyarhomorog	848	720 002	7,1	201	9,02
Nádudvar	8 704	919 036	5,5	186	5,66
Szerep	1 569	513 192	7	106	8,13
Zsáka	1 572	663 934	8,5	151	13,78
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye					
Demecser	4 083	763 768	6,9	121	7,42
Dőge	2 285	801 276	5,3	184	6,91
Nagyvarsány	1 413	903 500	5	239	6,76
Nyíregyháza	117 689	1 075 101	16,2	210	4,08
Nyírkársz	2 281	716 698	4,4	179	8,41
Piricse	1 870	602 447	6,4	204	16,88
Szakoly	2 613	733 002	6,1	216	9,63
Tiszabercel	1 797	577 534	8,3	216	13,76
Újfehértó	12 472	814 831	5,6	222	5,03
Jász-Nagykun-Szolnok megye					
Jászboldogháza	1 686	999 385	7,7	209	3,39
Jászfényszaru	5 757	929 009	4,3	128	2,49
Karcag	19 732	864 581	9	140	5,91
Kengyel	3 460	872 681	3,8	81	4,03
Kunhegyes	7 521	771 023	6,8	123	9,32
Mezőtúr	16 086	889 981	8	141	4,22
Nagykőrű	1 534	719 465	9,1	315	9,04
Szolnok	71 765	1 192 445	17,6	159	5,23
Tiszagyenda	939	668 072	7,5	120	7,02

2. táblázat: Társadalmi-gazdasági mutatók a vizsgálatba bevont intézmények településein

A társadalmi-gazdasági helyzet a Tanuló régiók Magyarországon című kutatás adatai alapján

A LeaRn Index egy speciális, a tanulásra vonatkozó eszköz. A kutatás 4 tanulási területet különít el, a formális, a nem formális, a kulturális és a közösségi tanulás területeket.

A formális terep elsősorban a közoktatás, a felsőoktatás. A nem formális tanulási színterek különböző jellegű felnőttképzési tevékenységek, például a különböző szakképzettséget nyújtó vagy általános célú képzések. Ezek akár munkahelyen, felnőttképzési intézményekben, de kulturális intézményekben is lehetnek. A kulturális tanulás szélesen értelmezve a kultúrát, beleértve a média, a sport területét fedi le. A közösségi tanuláshoz a civil szervezetek és hálózataik, partnerségek, intézményi-civil együttműködések, társadalmi részvétel – politikai aktivitás, vallási aktivitás stb. tartozik.

Szakértői véleményekre⁷ támaszkodva a készítőik kiválasztottak 4 tanulási területen 20 mérőszámot, amelyek (megítélésük szerint) alkalmasak az adott szektorban a tanulási jelenség leírására.

I. pillér: intézményi/formális tanulás	II. pillér: nonformális tanulás	III. pillér: kulturális tanulás	IV. pillér: társadalmi aktivitás/ közösségi tanulás
A 10 évnél idősebb népességből az egyetlen osztályt sem teljesítők aránya.	A regisztrált felnőttképzési intézmények 1000 lakosra jutó száma.	Kulturális intézmények 1000 lakosra jutó száma.	A vallási aktivitás (1000 lakosra jutó hívók száma).
A legalább befejezett általános iskolával rendelkezők aránya a 15 évnél idősebb népességből.	Az akkreditált felnőttképzési programok 1000 lakosra jutó száma.	Helyi médiumok (tv, rádió, nyomtatott sajtó) 1000 lakosra jutó száma.	Nonprofit szervezetek 1000 lakosra jutó aránya.

⁷ KOZMA et al.: i. m. (2015); JUHÁSZ Erika: *Indikatoren für die kulturelles Lernen in der ungarischen Regionen = Innovation und Erneuerung im Bereich der Erwachsenenbildung in Mitteleuropa*. Szerk. TAMÁSOVÁ, Viola – JUHÁSZ, Erika – SÁRI, Mihály, Dubnica nad Váhom, Szlovákia, Dubnický technologický inštitút v Dubnici nad Váhom, 2015, 229–247; ENGLER Ágnes – DUSA Ágnes – HUSZTI Anett – KARDOS Katalin – KOVÁCS Edina: *Az intézményi tanulás eredményessége és minősége, különös tekintettel a nem hagyományos hallgatókra = Iskola a társadalmi térben és időben*. 2011–2012. II. kötet. Szerk. ANDL Helga – MOLNÁR-KOVÁCS Zsófia. Pécs, Pécsi Tudományegyetem „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola, 2013, 187–200; BENKE Magdolna: *A tanuló régiók, a tanuló közösségek és a szakképzés = Szakképzési Szemle*, 2013, 3. sz., 5–21; FORRAY R. Katalin – KOZMA Tamás: *Tanuló városok: alternatív válaszok a rendszerváltozásra = Tanuló közösségek, közösségi tanulás. A tanuló régió kutatás eredményei*. Szerk. JUHÁSZ Erika, Debrecen, CHERD, 2014, 20–50; TEPERICS Károly – CZIMRE Klára – MÁRTON Sándor: *A társadalomföldrajzi/regionális tudományi kutatások felhasználásának lehetőségei a tanuló régiók kutatásában = Tanuló közösségek, közösségi tanulás: A tanuló régió kutatás eredményei*. Szerk. Juhász Erika, Debrecen, CHERD, 2014.

A legalább befejezett középiskolával rendelkezők aránya a 18 év feletti népességből.	A felnőttképzéseket befejezők/lakosság arányában.	Különböző művelődési formákban történő rendszeres részvétel aránya.	Kisebbségi önkormányzatok 1000 lakosra jutó aránya.
A diplomával rendelkezők aránya a 25 évnél idősebb népességből.	A felnőttképzésekre beiratkozottak/befejezők aránya.	Kulturális rendezvényeken való részvétel aránya.	Vándorlási egyenleg (2001–2011).
A központi települések (kistérségi, megye- és regionális székhelyek) időbeli elérhetősége.	A támogatott és a nem támogatottak felnőttképzésekben részt vevők aránya.	Legalább 30 Mgps sávszélességre képes vezetékes internet-hozzáféréssel rendelkező lakosság aránya.	Politikai aktivitás (a 2010-es országgyűlési választásokon való részvétel aránya).

3. táblázat: A LeaRn Index pillérei és mutatói

Vizsgálatunk szempontjából a 4 pillér (formális, nonformális, kulturális, közösség tanulás) átlagát adó LeaRn Index is adhat információkat, de különösen a kulturális tanulás mutatói és átlaga meghatározó.

A vizsgálatba bevont intézmények településeinek LeaRn Indexe kapcsán megállapítható, hogy a megyeszékhelyek emelkednek ki. Ez érthető, hisz a tanulási index egyik meghatározó pillére a formális tanulás, és jellemzően a megyeszékhelyeken vannak a köznevelési intézmények, vagy akár felsőoktatási intézmények. A települések között az adott megyén belül jelentős különbségek nem fedezhetők fel.

Hajdú-Bihar megye	LeaRn Index	Jász-Nagykun-Szolnok megye	LeaRn Index	Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	LeaRn Index
Debrecen	38,20	Jászboldogháza	29,72	Demecser	27,52
Balmazújváros	31,64	Jászfényszaru	27,92	Döge	30,01
Hajdúdorog	30,1	Karcag	29,34	Nagyvarsány	24,41
Hajdúnánás	28,2	Kengyel	24,73	Nyíregyháza	37,62
Magyarhomorog	24,91	Kunhegyes	25,90	Nyírkársz	26,26
Nádudvar	30,57	Mezőtúr	29,91	Piricse	25,35
Szerep	20,86	Nagykőrú	25,59	Szakoly	28,96
Zsáka	28,90	Szolnok	37,13	Tiszabercel	23,81
		Tiszagyenda	21,38	Újfehértó	27,95

4. táblázat: A LeaRn Index a vizsgált intézmények településein

Ha a *Tanuló régiók Magyarországon* kulturális mutatóit (Kulturális intézmények 1000 lakosra jutó száma, Helyi médiumok [tv, rádió, nyomtatott sajtó] 1000 lakosra jutó száma, Különböző művelődési formákban történő rendszeres részvétel aránya, Kulturális rendezvényeken való részvétel aránya, Legalább 30 Mgps sávszélességre képes vezetékcsatlakozással rendelkező lakosság aránya) vesszük alapul, akkor azt láthatjuk, hogy megyénként maximum 1–2 település emelkedik ki. Hajdú-Bihar megyében Debrecen és Nádudvar, ez utóbbi magas átlaga mindenképpen további, akár kvalitatív vizsgáldást igényel. Jász-Nagykun-Szolnok megyében a megyeszékhely, Szolnok. Míg Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében meglepő módon nem a megyeszékhely, hanem a vizsgálatba bevont intézmények települései közül Szakoly kulturális tanulási mutatóinak átlaga emelkedik ki.

Hajdú-Bihar megye	LeaRn Index-kulturális tanulás pillér	Jász-Nagykun-Szolnok megye	LeaRn Index-kulturális tanulás pillér	Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	LeaRn Index-kulturális tanulás pillér
Debrecen	10,57	Jászboldogháza	6,96	Demecser	5,78
Balmazújváros	5,39	Jászfényszaru	6,63	Döge	5,25
Hajdúdorog	5,81	Karcag	6,75	Nagyvarsány	3,77
Hajdúnánás	6,71	Kengyel	5,38	Nyíregyháza	5,56
Magyarhomorog	4,76	Kunhegyes	5,65	Nyírkársz	2,96
Nádudvar	16,09	Mezőtúr	6,50	Pírcse	5,72
Szerep	5,57	Nagykőrű	7,95	Szakoly	7,08
Zsáka	4,10	Szolnok	11,85	Tiszabercel	4,28
		Tiszaagyenda	3,18	Újfehértó	3,46

5. táblázat: A LeaRn Index kulturális pillérének adatai a vizsgált intézmények településein

A művészeti tevékenységet folytató szervezetek kérdőíves vizsgálatának eredményei három megyében

Fontosnak tartottuk megvizsgálni a művészeti képzést nyújtó külső intézményeket, azok kapcsolatát a helyi közoktatási intézményekkel, társadalmi-gazdasági beágyazottságukat. A szolgáltatói oldal feltérképezéséhez kiinduló pontként a következő kutatási célokat és a hozzá kapcsolódó kérdéseket foglalmaztuk meg:

- Konkrét célunk volt Hajdú-Bihar, Jász-Nagykun-Szolnok és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyék 28 településén a művészeti szolgáltatói oldal feltérképezése azokon a településeken, ahol a közoktatási intézményekben zajló művészeti pedagógiai tevékenységek is feltérképezésre kerültek.

- A legalapvetőbb kérdésként megvizsgáltuk, hogy milyen gazdasági-társadalmi feltételek mellett működnek a művészeti tevékenységet folytató szervezetek az adott településeken. A beágyazottság mérésének fontos eleme volt feltérképezni, hogy milyen kapcsolati hálózatot tartanak fent a szolgáltatók a helyi közoktatási intézményekkel. A tevékenységi kör megismerését kívántuk elérni azáltal, hogy mértük milyen településeken, milyen jellegű programokat szerveznek, milyen célcsoportoknak. Valamint elengedhetetlennek tartottuk, hogy a szubjektív benyomásaikat és véleményüket megismerjük a művészeti nevelés helyzetéről.

A szolgáltatói oldal vizsgálatának alapvető módszertani elemei

A felsorolt kutatási kérdések intézményi szintű megválaszolásához létrehoztunk egy online formátumú standardizált kérdőívet, amelyben a zárt, feleletválasztós kérdések, az attitűdskálák mellett lehetőséget adtunk a megkérdezett intézményeknek a véleményük megosztására nyitott kérdésekre adható válaszok formájában.

Igazodva az online kitölthető kérdőívek alacsony visszaérkezési rátájához, ötszáz intézményi címre küldtük ki a kérdőívek linkjét a három megye művészeti szolgáltatói intézményeinek. Negyvenhárom kitöltött kérdőív került rögzítésre és elemzésre a duplumok ellenőrzése után. Ez a negyvenhárom intézmény lefedi azokat a művészeti szolgáltatókat, akik a térségben jelentős képző tevékenységet folytatnak, így az adott válaszaik releváns módon bemutatják a művészeti tevékenységet folytató szervezetek jellegzetességeit és esetleges nehézségeit.

A szolgáltatói oldal szociodemográfiai jellemzői

A vizsgált szervezetekről elmondható, hogy a többségük jelentősebb múltra tekint vissza. Az alapításuk évét vizsgálva átlagosan 32 éves szervezetekkel találkoztunk. A legfiatalabb kitöltő szervezet kétéves (Hetedhét Ház – Játsszóház és alkotóműhely gyerekeknek és felnőtteknek), a legrégebbi alapítású 89 éves (Déri Múzeum). A szervezetek hosszabb idejű fennállása jelzi számunkra, hogy az adott mikrotársadalmi közegben jól beágyazottan működnek, nem csupán funkcionális szervezetek, de organikusan is jelen vannak, együtt fejlődnek, épülnek a környezetükkel.

A munkavégzés helye és a szervezeti székhely 36 szervezet esetében azonos, 7 szervezet esetében pedig a bejegyzéstől eltérő településen végzik a tevékenységüket.

Megvizsgáltuk a szervezetek működését szervezeti forma szerinti bontásban is, hogy lássuk, a fenntartó típusa milyen arányban oszlik meg a szervezetek között, és befolyásolja-e valamilyen módon a tevékenységüket. A vizsgált intézmények közül 9 állami/önkormányzati fenntartású intézmény, 1 profitorientált szervezet, 16 nonprofit szervezet, 5 egyházi fenntartású szervezet, valamint 1 szervezet nem intézményesült formában működik. Nem találkoztunk külön egy-egy megyére jellemző intézményesülési formával, mindhárom megyében jelen van több típusú beágyazottan működő szervezeti forma.

A szolgáltatói kérdőív várt és kapott eredményei

Megvizsgáltuk, hogy milyen művészeti ágazatban tevékenykednek a megkérdezett intézmények.

tánc	8
képzőművészet	9
zene	19
színhátság	14
népművészet/népi ének/néptánc	9
egyéb	12

6. táblázat: Az intézmények művészeti ágazat szerinti besorolása

A felsorolás alapján láthatjuk, hogy az egyes művészeti ágakon belül felülreprezentáltan jelenik meg a zenéhez és a színháztáshoz kapcsolódó tevékenységeket kínáló szervezetek köre. A legtöbb megkérdezett szervezet, ahogyan az 6. táblázat eredményei mutatják, több művészeti ágazatban együttesen tevékenykedik, színhátszó csoportok vezetése mellett például moderntánc- és képzőművészeti csoportokat, képzéseket egyaránt indít. Az egyéb kategóriába sorolt tevékenységek többnyire a technológiai művészetekhez, ezen belül is a fotográfiához vagy a filmkészítéshez, továbbá az irodalomhoz, a múzeum-pedagógiához, a levéltári anyagok gyűjtéséhez, megismeréséhez kötődő tevékenységeket ölelnek fel.

Az intézmények program-, illetve foglalkozásszervezési gyakoriságát is feltérképeztük a kérdőív segítségével, hogy lássuk, mennyire intenzív formában van jelen az egyes településeken a művészeti tevékenységek szolgáltatása.

hetente többször	7
hetente	16
havonta többször	6
havonta	3
évente több alkalommal	15
évente	5
ritkábban, mint évente	1

7. táblázat: Az intézmények program-, illetve foglalkozásszervezési gyakorisága

202 A 7. táblázatban összefoglalva láthatjuk, hogy a leggyakoribb foglalkozási formák a heti rendszerességgel, illetve az évi több alkalommal megtartott foglalkozások voltak. Hetente tartják a szervezetek a különböző egyénre szabott különórákat, a csoportos foglalkozásokat, míg évente több alkalommal szervezett szakkörök, táborok, találkozók voltak a jellemzőek. Egy esetben pedig az egyik megkérdezett szervezet két évente szervez és vesz részt egy fűvőszekari találkozón. Mindazonáltal azt tapasztaltuk, hogy a szervezetek többségében hangsúlyt fektetnek a gyakori és rendszeres képzési alkalmakra, és ezt kiegészítik táborokkal, tematikus találkozókkal, így többféle programlehetőség is megjelenik a kínálatukban.

A szervezetek szociodemográfiai jellemzőinek feltérképezésekor már kiértékelünk arra, hogy változatos fenntartói formában vannak jelen a művészeti képzések piacán a vizsgált három megyében. A változatos szervezeti formákhoz kötődően úgy gondoltuk, a megvalósuló tevékenységek köre is változatos finanszírozási formákat hív életre a vizsgált szervezetek esetében. A 43 válaszadó szervezet közül mindössze kettő volt, aki nem nyilatkozott a finanszírozási kérdésekben.

ingyenes programok	15
fizetős programok	18
vegyes finanszírozás	8

8. táblázat: A kínált programok finanszírozása

A 8. táblázat eredményeit összehasonlítva láthatjuk, hogy nagyjából egyenlő arányban oszlik el a nonprofit és a forprofit képzések köre, a fizetős programok nagyon enyhe többletet mutatnak. Megjelenik harmadik kategóriaként a vegyes finanszírozású programok és tevékenységek köre, amely azt jelenti, hogy nyolc szervezet esetében, legtöbbször valamilyen pályázati részvételhez kötötten, a kínált programok között vannak fizetősek és ingyenesen

látogathatóak is. Az ingyenes és/vagy pályázati forráshoz kötött programok nagy arányát a három megye országos átlaghoz képest leszakadó gazdasági mutatói adhatják. A megyeszékhelyeken felülreprezentáltak a profitorientált művészeti tevékenységek a gazdaságilag aktívabb lakónépességből adódóan is, míg a kisebb településekre áramló pályázati források lehetővé teszik a lakosság számára ingyenesen megvalósuló művészeti képzések és programok elérését.

A művészet kortalansága szociológiai szempontból is ismert tény, azt feltételeztük, hogy a legtöbb művészeti tevékenységet folytató intézmény nem korlátozza a célcsoportjait. Ugyanakkor az emberi életkori szakaszok között a korai évek során nehezebben valósíthatóak meg találkozási lehetőségek a művészetekkel. Kutatásunkban feltérképeztük, hogy a három megye intézményei milyen célcsoportok számára nyújtanak szolgáltatást.

bölcsődések	5
óvodások	20
általános iskola alsó tagozatosok	31
általános iskola felső tagozatosok	39
középiskolások	34
felnőttek	22
speciális célcsoportok	3

9. táblázat: Célcsoportok az intézmények esetében

A 9. táblázat adatai alapján látható, hogy két célcsoport jelenik meg a legnagyobb létszámban; a bölcsődések és a speciális célcsoportok (például valamilyen típusú fogyatékkal élők), hiszen e célcsoportok esetében a legnehezebb megteremteni és biztosítani a képzési feltételeket. A legtöbb intézmény több célcsoport számára is szolgáltat, csupán néhány válaszadó esetében jelent meg az egy célcsoport, leginkább 3 vagy több célcsoportot jelöltek. A legjellemzőbb választások az általános iskola alsó és felső tagozatai és a középiskolások voltak, de az óvodások és a felnőttek is az intézmények felében megjelentek.

Megvizsgáltuk az intézmények esetében a látogatói arányokat is a programelemekhez kötődően mind az előző évi összes látogatói létszáma vonatkozóan, mind az egyes programok alkalmankénti látogatói létszáma vonatkozóan.

Az elmúlt évi programok összes látogatói száma	
legtöbb látogató	40 000 fő
legkevesebb látogató	4 fő
átlagos látogatói szám	3281 fő
Az elmúlt évi programok alkalmankénti látogatói száma	
legtöbb látogató	12 000 fő
legkevesebb látogató	2 fő
átlagos látogatói szám	655 fő

10. táblázat: A programok látogatói a vizsgált intézményekben

A 10. táblázat adatai összecsengenek a szervezett programok sokféleségével a három megyében, hiszen az elmúlt év során volt 4 fős és kiemelkedő, 40 000 főt megmozgató összlétszámú programjuk, ahogyan tartanak 2 fős foglalkozást és 12 000 főt vonzó nagyrendezvényt is. A foglalkozások és a programok időtartamát is vizsgáltuk. A megkérdezett intézményekben az átlagos foglalkozási idő 113,72 perc. A legrövidebb foglalkozás 24 perces, a leghosszabb 240 perc.

A művészeti oktatással kapcsolatos attitűdök és vélemények szolgáltatói vizsgálata

A továbbiakban a kérdőívet kitöltő szervezetek személyes véleményét, észrevételeit, tapasztalatait mutatjuk be a művészeti oktatáshoz kapcsolódóan.

Elsőként az általuk szervezett programokkal kapcsolatos tanulói érdeklődéssel kapcsolatos tapasztalataikat írták le a kérdőívben. Azt a választ kaptuk, hogy a szolgáltatói oldal tapasztalata nagyon pozitív a tanulók programokhoz való viszonyulásához. A legnagyobb arányban a legmagasabb értéket jelölték (egy-két kivétellel mindenkit érdekelnek az általuk kínált programok).

Kíváncsiak voltunk, hogy a művészeti tevékenységek szervezése kapcsán milyen felmerülő nehézségekkel kell számolniuk. A legtöbben a forráshiányt, a programokban jelentkező túlkínálatot, az idő- és helyhiányt említették. Hosszú távú problémának ítélték, hogy egyre kevesebb gyerek jelentkezik a foglalkozásokra, valamint hogy az iskolákkal nehéz egyeztetni a kínált programokat.

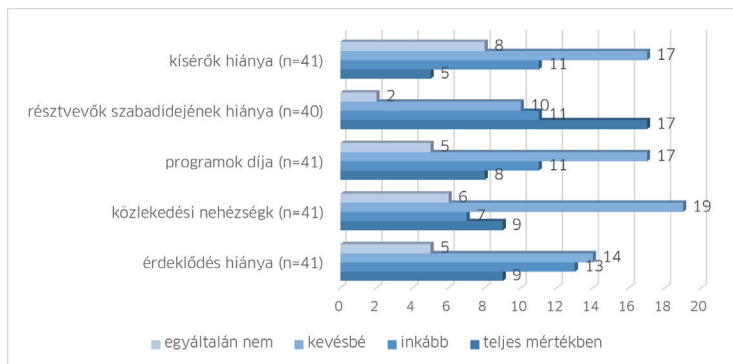
A tanulói részvétel növelésére minden intézmény élt javaslattal, amely azt mutatja, hogy nem csupán a rendszerszintű problémákkal vannak tisztában, de élnek az intézményvezetők fejében megoldási utak a probléma kezelésére.

✓	szélesebb körű reklámtevékenység
✓	átgondolt, szakmai művészeti pedagógusképzés
✓	jobb kapcsolat az iskolákkal
✓	bemutatók szervezése
✓	eszköztár színvonalának bővítése
✓	iskolák ösztönzése
✓	interaktív programok, bemutatók
✓	kiállításokon való megjelenés
✓	pedagógusok munkájának ösztönzése, elismerése
✓	szülők bevonása
✓	pályázatok, versenyek kiírása

11. táblázat: Szervezeti javaslatok a tanulók részvételének növeléséhez

A javaslatok listája rámutat arra, mennyire széles körű és átgondolt változtatások szükségesek a tanulói létszám hosszú távú fenntartásához, vagy legalábbis a csökkenés megállításához, amelynek egy része az intézmények belső marketingtevékenységéhez és külső megjelenéséhez, szakmai profiljához kapcsolódik, a javaslatok többi része azonban rendszerszinten célozza meg a szülőket, a köznevelési intézményeket, a pedagógiai szakmai felkészültséget.

A képzésekhez, programokhoz kapcsolódó fejlesztési lehetőségek vázolója mellett kíváncsiak voltunk, mely tényezőket tartják a legrelevánsabbnak a programokon való részvétel befolyásolása szempontjából.

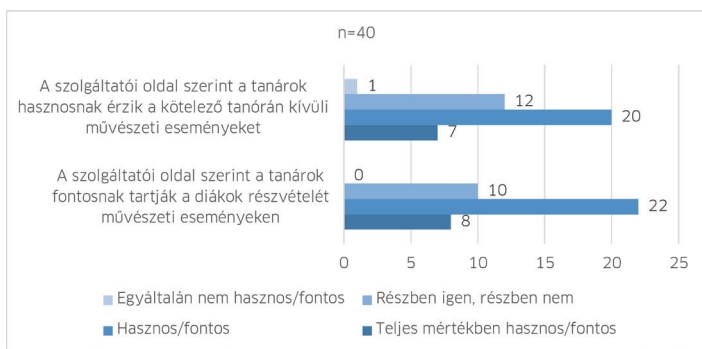

1. ábra: A programokon való részvételt befolyásoló tényezők

Az 1. ábra segítségével bemutatjuk, hogy a szervezetek mely tényezőket tartanak hangsúlyosnak a programokon való részvétel szempontjából. Látható,

hogy a válaszok között a legnagyobb értéket a résztvevők szabadidejének hiánya kapta, míg a kísérők hiánya a legkevésbé releváns tényező. Az érdeklődés hiánya, a programok díja és a közlekedési nehézségek hasonló arányban fontos befolyásoló tényezők.

Végezetül fontosnak tartottuk összehangolni a szolgáltatói oldal számára készülő kérdőív kérdéseit a közoktatási kérdőívvel, hogy több oldalról fel tudjuk térképezni az intézmények közötti összhangot, avagy annak hiányát.

2. ábra: Vélemények a tanórán kívüli művészeti tevékenységekről

Kíváncsiak voltunk, hogy a művészeti tevékenységet végző szervezetek szerint milyen a pedagógusok hozzáállása a kötelező tanórán kívüli művészeti tevékenységekhez. A szolgáltató oldal tapasztalatai alapján a pedagógusok hasznosnak ítélik a kötelező tanórán kívüli művészeti eseményeket és fontosnak tartják a diákok részvételét ezeken az eseményeken. Ezek a válaszok tükrözik, hogy ismert számukra a pedagógusok pozitív hozzáállása a tevékenységükhöz.

Összegzés

Összegzőképpen elmondható, hogy a művészeti képzést és a programokat kínáló intézmények a helyi társadalomban jól beágyazottan működnek a vizsgált három megyében. Változatosságot mutatnak mind a fenntartók, mind az ágazati szegmensek, mind pedig a kínált programok tekintetében, amelyeket igyekeznek minél szélesebb társadalmi bázisú célcsoportok számára közvetíteni, miközben támaszkodnak a helyi pedagógusok és köznevelési intézmények munkájára.

Irodalomjegyzék

- BENKE Magdolna: *A tanuló régiók, a tanuló közösségek és a szakképzés = Szakképzési Szemle*, 2013, 3. sz., 5–21.
- DELORS, Jacques: *Oktatás – rejtett kincs. A Jacques Delors vezette nemzetközi bizottság jelentése az UNESCO-nak az oktatás XXI. századra vonatkozó kérdéseiről*. Bp., Osiris, 1996.
- ENGLER Ágnes – DUSA Ágnes – HUSZTI Anett – KARDOS Katalin – KOVÁCS Edina: *Az intézményi tanulás eredményessége és minősége, különös tekintettel a nem hagyományos hallgatókra = Iskola a társadalmi térben és időben. 2011–2012. II. kötet*. Szerk. ANDL Helga – MOLNÁR-KOVÁCS Zsófia, Pécs, Pécsi Tudományegyetem „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola, 2013, 187–200.
- FORRAY R. Katalin – KOZMA Tamás: *Tanuló városok: alternatív válaszok a rendszerváltozásra = Tanuló közösségek, közösségi tanulás: A tanuló régió kutatás eredményei*. Szerk. JUHÁSZ Erika, Debrecen, CHERD, 2014, 20–50.
- JUHÁSZ Erika: *Indikatoren für die kulturelles Lernen in der ungarischen Regionen = Innovation und Erneuerung im Bereich der Erwachsenenbildung in Mitteleuropa*. Szerk. TAMÁSOVÁ, Viola – JUHÁSZ, Erika – SÁRI, Mihály, Dubnica nad Váhom, Szlovákia, Dubnický technologický inštitút v Dubnici nad Váhom, 2015, 229–247.
- KOZMA Tamás és munkatársai: *Tanuló régiók Magyarországon*. Debrecen, CHERD, 2015.
- MÁRKUS Edina – TEPERICS Károly – MÁRTON Sándor: *A tanuló közösségek vizsgálata – módszertani háttér = Kultúra és Közösség*, 2019, 1. sz., 21–26.
http://www.kulturaeskozosseghu/pdf/2019/1/03_Markus-Teperics-Marton_2019_01.pdf
- TEPERICS Károly – CZIMRE Klára – MÁRTON Sándor: *A társadalomföldrajzi/regiónális tudományi kutatások felhasználásának lehetőségei a tanuló régiók kutatásában = Tanuló közösségek, közösségi tanulás: A tanuló régió kutatás eredményei*. Szerk. Juhász Erika, Debrecen, CHERD, 2014.

Artistic Panorama

Possibilities for Extracurricular Art Events

Judit Váradi, Balázs Hörich, Edina Márkus

Abstract

In November 2018, the Music Pedagogy Research Group initiated a study, Possibilities for Extracurricular Art Activities. With support from the Hungarian Academy of Arts Research Institute of Art Theory and Methodology, the project examined primary school pupils' art activities and their participation in art events outside of compulsory education. The study was conducted in the Northern Great Plain region of Hungary in collaboration with the University of Debrecen Faculty of Music, Foundation for the Future of the Arts, the University of Debrecen Humanities Doctoral School, and the Hungarian Academy of Arts. Research focused on whether children, besides compulsory art subjects in public education, have an opportunity to participate in art activities either in school outside of classes or outside school, and if so, to what extent they make use of such opportunities. The study investigated participation in art activities and the factors influencing primary school pupils' cultural attitude and taste in five areas: the roles of the director of the school, the artistic subjects teacher, students, parents of students and the service side of artistic activities and events.

Keywords: art education, art events, extracurricular art activity.

209

Curricular Possibilities of Art Education – Assessment by Principals

Judit Váradi, Julianna Kiss

Abstract

The objective of art education is to recognise, transfer, vitalise, and conventionalise values, with the aim of developing a knowledgeable artistic attitude, which necessitates well-trained and committed pedagogical work. In art education, the teacher's task is not knowledge transfer but sensitisation and establishing the experience of creation and perception. This study briefly reviews the history of changes in the school system and in the organisations responsible for running the schools. Acknowledging institutional diversity in the education system, the study presents curricular offerings in art education and

the possibilities of elective art activities in school outside of compulsory classes. Through a survey of principals, the study assessed the human, infrastructural, and financial background, as well as the results, difficulties, and impact of art education concluding that effective art education requires the presence of artistically committed, creative, and pedagogically well-trained teachers. In addition, art education could be significantly improved by increasing the number of sessions per week and by enabling the development of individual talent.

Keywords: art sensitisation, art electives, art education.

Art Activity and Self-education – Professional Renewal for Art Teachers

Adrienn Sz. Fodor, Rita Kerekes

Abstract

The basis for any successful education system is teacher education and renewal. Art educators require both regular artistic activity as well as self-training. This study examines whether in their professional lives primary art teachers maintain a connection with art and if they have the drive and opportunities for professional development.

Keywords: art education, artistic activity, professional renewal.

The Extracurricular Artistic Activities of Pupils with Varied Backgrounds

Julianna Kiss, Izabella Bartalis, Blanka Borsos

Abstract

This study examines 2089 pupils' extracurricular artistic activities against the background of their various cultural and economic family conditions influencing participation in extracurricular artistic activities. Also collected was information on children's age, gender, and family background. Using SPSS software, the frequency, and variables were analysed using cross-tabulation analysis and Chi-square test.

Keywords: art pedagogy, cultural capital, cultural competence, extracurricular education.

Classical Cultural Customs and Attitudes

Emerencia Bella Héjja – Ildikó Lehotka – Gábor Dragony

Abstract

This study monitored the regularity of visits by 2,057 children to theatres, puppet theatres, dance and folk dance performances, exhibitions and children's music shows, and their attitudes associated with these activities. More than half of the children, which is a high proportion had never participated in dance, folk dance, puppet theatre and musical children's shows. Of those that do go most go to theatre, and the fewest go to dance and folk dance performances. The children's attitudes are more positive for events frequented more often. Results by type of municipality show that students in the county seat and cities have several opportunities to participate in such programmes and visit more cultural events than their fellow students in the municipalities. The picture is not consistent, however, according to the data collected. The importance of this research lies in its comprehensive examination of children's visits from three counties to cultural institutions and cultural events. An analysis of this data can help children of different types of settlements have equal access to these events.

Keywords: cultural customs, theatre visit, exhibition visit, dance performance visit.

211

Pupils' Participation in Live Music Concerts and Opera Performances

Judit Váradi

Abstract

The objective of art education and sensitisation is the perception of experience, which therefore must be introduced to children in an experience-oriented way at the original location of the art activity. The task of concert pedagogy is to supplement public education and curricula with live music events, whereby concert halls also become part of education. Although the study of curricula has occupied researchers for decades, the possibilities and impact of extracurricular activities have yet to be assessed. This study examines the frequency with which pupils from the Hungarian Northern Great Plain towns participate in live music concerts and whether they attend the opera and what attitudes are associated with such events. The study also examines the role of the school in enhancing cultural capital. The empirical analysis was based on a sample of pupils from the DEXARTA database.

Keywords: art sensitisation, concert pedagogy, cultural capital.

Cultural Consumption among Primary School Pupils as a Function of Social Status

István Bíró, Balázs Hörich, Tamás Szalai

Abstract

According to Bourdieu and Passeron (1977), cultural capital or participation in the arts is mainly determined by parents' background. Cultural education is most influenced by educational attainment (Hunyadi (2005) and high social status. Parental cultural sophistication is not sufficient in itself, however, to educate a child in culture but the presence of a complex network of other components is also required.

This study examined pupils in grades 4 and 6 in the three counties of the Hungarian Northern Great Plain region. Data were collected using both online and paper self-reporting questionnaires, and where possible, through a personal classroom survey (N = 2033). Univariate and multivariate analysis procedures were used in statistical processing. Based on this research, the study substantiates the relationship between social status and cultural consumption in that higher social status entails higher cultural consumption.

Keywords: art education, cultural consumption, social status.

The Role of Cultural Capital in Art Education

(An Analysis of Background Variables)

Tímea Szűcs

Abstract

This study researched the cultural-social-material background of families since children's artistic activities are greatly influenced by the socio-economic family background. This background can have an impact on activities carried out together at home, may raise children's interest in particular arts, and provide the human and material background needed to study the arts.

Keywords: socio-economic background, cultural capital, art education.

The Artistic Past and Present of Parents

Csaba Péter, József Miklós Radócz, Ádám Mike

Abstract

This study examines how art education appears in the past and present of parents. Data processing shows that many factors account for whether parents have engaged in art activities in the past and are currently engaged in such activities. The results also show that mothers play a major role in the child's artistic activities and that musical activities have dominated both the past and the present.

Keywords: art, parents, art education.

213

The Effect of Parents on Their Children's Artistic Activities

Tímea Szűcs, Csaba Péter

Abstract

Parental support is necessary for a child to have access to extracurricular artistic opportunities. This study examines the role of parents in their children's artistic activities using a quantitative analysis based on a self-completed paper-based questionnaire, which empirically covers the Hungarian Northern Great Plain region. Also analyzed are the effects of territoriality, cultural capital, and economic capital on artistic activities.

Keywords: extracurricular activities, parental effect, cultural capital, economic capital.

Characteristics of Parents' Cultural Attitudes

Judit Váradi

Abstract

Research in the sociology of culture has confirmed the significance of high culture activity of university graduates. This research focuses on the characteristics of parents' cultural habits, the frequency with which they participate in art events, and the background variables influencing cultural attitudes. The study's goal was to identify inequalities in cultural consumption within the examined group and to find the underlying reasons for it. The empirical analysis was based on a sample of parents from the DEXARTA database (N = 1772).

Keywords: parents cultural attitudes, art events, cultural consumption.

Examining the Service Side of DEXARTA Research

Edina Márkus, Judit Hercegh

Abstract

This study analyzes the socio-economic and infrastructural background, surveys the supply side and the service providers, and examines the socio-economic and infrastructural indicators of relevant institutions based on data of the Central Statistical Office. Such indicators point to how artistic primarily music education institutions work in a given locality. In addition, based on the LeaRn index developed as a result of the Study of Learning Regions in Hungary, the study examines the learning situation of the examined institutions. The results of each learning area of the municipalities are analyzed.

This study focused on the range of music service providers and their relationship with education institutions, which could contribute to successful cooperation between public and arts education institutions, while providing an opportunity for decision-makers to learn how to support and make art education more effective.

Keywords: art education, socio-economic background, art providers, supply side.